

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

**ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ - ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

**(Δ.Π.Μ.Σ.) “ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ”
2η Κατεύθυνση Σπουδών
“ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ
ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ”**

**Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας:
“Επιχειρηματικότητα Ορεινών Περιοχών:
Μελέτη Περίπτωσης Δήμος Κόνιτσας”**

Δάλλα Καλλιόπη

Επιβλέπων:

Δ. Δαμίγος, Επίκ. Καθηγητής Ε.Μ.Π.

**Περιβάλλον
και
Ανάπτυξη**

Αθήνα, Οκτώβριος 2012

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία:
Επιχειρηματικότητα Ορεινών Περιοχών: Μελέτη Περίπτωσης Δήμος
Κόνιτσας

Δάλλα Καλλιόπη

Επιβλέπων:
Δημήτριος Δαμίγος, Επίκουρος Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εξετάστηκε επιτυχώς.

Η τριμελής επιτροπή

.....

Δημήτριος Δαμίγος
Επικ. Καθηγητής
Ε.Μ.Π.

.....

Δημήτριος Καλιαμπάκος,
Καθηγητής Ε.Μ.Π.

.....

Ίων Σαγιάς
Επικ. Καθηγητής
Ε.Μ.Π.

Αθήνα, Οκτώβριος 2012

Αντί προλόγου

Οι επιχειρήσεις είναι μεγάλο σχολείο. Μαθαίνεις να διακινδυνεύεις, να κνηγάς τα όνειρά σου, να χειραγωγείς τα αισθήματά σου, να συνεργάζεσαι με δύσκολους ανθρώπους, να ισορροπείς. Ασχολήσου με επιχειρήσεις και θα συμμετέχεις στο καλύτερο σεμινάριο για τη ζωή.

Joe Vitale, 1954 (Αμερικανός πολιτικός)

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Επιβλέποντα Καθηγητή μου κ. Δημήτρη Δαμίγο για τη διαρκή ηθική και επιστημονική υποστήριξή του καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης αυτής της διπλωματική εργασίας. Οι συμβουλές του υπήρξαν κάτι παραπάνω από καίριες και το ενδιαφέρον του αμείωτο. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τα άλλα δύο μέλη της τριμελοῦς επιτροπῆς, το ν.κ. Δημήτρη Καλιαμπάκο και τον κ. Ίων Σαγιά.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις Δημοτικές Αρχές του Δήμου Κόνιτσας καθώς και τους επιχειρηματίες που συμμετείχαν στην έρευνα, για την εξαιρετική συνεργασία και το χρόνο που διέθεσαν για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων.

Ευχαριστώ μέσα από την καρδιά μου τους γονείς μου για τη συνεχή αρωγή τους όλα τα χρόνια της πανεπιστημιακής μου εκπαίδευσης και την αμέριστη ηθική τους συμπαράσταση, καθώς και τον αδερφό μου.

Τέλος, θα ήταν παράλειψη να μην ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Περιβάλλον και ανάπτυξη ορεινών περιοχών», καθώς και όλους τους συμφοιτητές μου που ο καθένας τους ξεχωριστά έκανε αυτό το μεταπτυχιακό μια ιδιαίτερη εμπειρία για εμένα.

Περίληψη

Η μελέτη της επιχειρηματικότητας αποτελεί ένα σχετικά νέο επιστημονικό πεδίο, δεδομένου ότι σε παγκόσμιο επίπεδο, η έρευνα στην συγκεκριμένη θεματική περιοχή έχει λάβει έκταση κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Στην περίπτωση των ορεινών περιοχών, το ερευνητικό κενό στο συγκεκριμένο πεδίο είναι σημαντικό, καθώς οι περισσότερες μελέτες αναφέρονται στην επιχειρηματικότητα που λαμβάνει χώρα στην ύπαιθρο, χωρίς να διαχωρίζουν επαρκώς την επιχειρηματικότητα των ορεινών περιοχών.

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να καλύψει μέρος του προαναφερόμενου ερευνητικού κενού. Συγκεκριμένα στην παρούσα εργασία, διερευνώνται τα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας στις ορεινές περιοχές, με επίκεντρο μελέτης τον καλλικρατικό Δήμο Κόνιτσας, μια περιοχή ορεινή και απομονωμένη η οποία χαρακτηρίζεται από χαμηλούς δείκτες ευημερίας και ταυτόχρονα έχει πληγεί από πληθυσμιακή εγκατάλειψη. Πρόκειται επίσης για μια περιοχή αρκετά απομακρυσμένη από τα κύρια κέντρα οικονομικής δραστηριότητας η οποία υποφέρει από πολλούς αναπτυξιακούς περιορισμούς.

Για να αποτυπωθούν τα απαραίτητα για το σκοπό της έρευνας στοιχεία διεξήχθη έρευνα πεδίου με ημιδομημένες συνεντεύξεις σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 49 επιχειρηματιών της περιοχής. Η στατιστική επεξεργασία των ερωτηματολογίων έγινε με τη χρήση του στατιστικού προγράμματος SPSS.

Τα αποτελέσματα της έρευνας αναδεικνύουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της «ορεινής» επιχειρηματικότητας. Οι αντίξοες κλιματολογικές συνθήκες και η απομόνωση καθώς και οι δυσοίωνες πληθυσμιακές διαρθρώσεις στην ευρύτερη περιοχή έχουν συντελέσει, σε χαμηλά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης και σε περιορισμούς σχετικά με την επιχειρηματική δραστηριότητα. Μειονεκτήματα όσον αφορά το ανθρώπινο δυναμικό φαίνεται να έχουν οδηγήσει σε χαμηλή παρουσία μεγάλων ιδιωτικών επενδυτικών πρωτοβουλιών. Επίσης, η δυσκολία πρόσβασης και το μικρό μέγεθος των τοπικών αγορών δυσχεραίνουν την ανάπτυξη δυναμικού δευτερογενούς τομέα συμβάλλοντας όμως στη δημιουργία μικρών παραδοσιακών μονάδων και δίνουν ώθηση σε έναν γεωργικό τομέα ο οποίος χαρακτηρίζεται κυρίως από χαμηλή παραγωγικότητα.

Επιπλέον, στα αποτελέσματα της έρευνας καταγράφονται και σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής μελέτης τα οποία απορρέουν κυρίως από τους φυσικούς της πόρους. Πρέπει να υπογραμμιστεί, ότι τα στοιχεία εκείνα τα οποία έχουν επιτείνει την απομόνωσή της, έχουν επίσης συντελέσει στην διαμόρφωση της περιοχής ως τόπου με ιδιαίτερη φυσική ομορφιά και αναξιοποίητο φυσικό περιβάλλον. Οι αναξιοποίητοι φυσικοί πόροι έχουν δημιουργήσει έτσι τις προϋποθέσεις για μια μελλοντική ισόρροπη ανάπτυξη της περιοχής.

Εν κατακλείδι, στην παρούσα μελέτη παρατίθενται κάποιες γενικές κατευθύνσεις και στρατηγικού χαρακτήρα προτάσεις με στόχο την αποτελεσματική στήριξη των κατά βάση μικρής κλίμακας, οικογενειακών επιχειρήσεων της περιοχής.

Abstract

The study of entrepreneurship is a young research field, where the research concepts, methods and objects are a subject to discussion over the past two decades. In the case of mountainous entrepreneurship, in particular, the research gap is important, as most studies refer to entrepreneurship that takes places in the countryside, without discriminating sufficiently mountainous entrepreneurship.

This study aims to fill part of the aforementioned research gap. Specifically this thesis analyzes the characteristics of entrepreneurship in mountainous areas, focusing on the new municipality of Konitsa (Epirus Region, Greece), a mountainous and remote area characterized by low welfare indicators and population decline. Furthermore, the area is distant from main centers of economic activity and suffers from development constraints.

Bearing in mind the abovementioned remarks, a field research was conducted through semi-structured interviews to a representative sample of 49 local entrepreneurs. The statistical analysis of the questionnaires was conducted using the statistical program SPSS.

The results highlight the particularities of entrepreneurship in mountain regions. Adverse weather conditions, isolation and worrying population projections in the study area result in low levels of economic development and entrepreneurial constraints. Further disadvantages related to human resources have also put obstacles for large private investments. Low accessibility and the limited local market hamper secondary sector's growth. On the other hand, these conditions contribute to the creation of small, traditional and boost the agricultural sector, which is characterized by low productivity, however.

Furthermore, the survey reveals that the study area has significant comparative advantages arising mainly from its local resources. It should be noted that the particular conditions that contributed to Konitsa's isolation have also protected its great natural beauty, maintaining an unspoiled natural environment. Those natural resources provide the means for the sustainable development of the area in the imminent future.

Finally, the thesis concludes with general guidelines and proposes a number of potential measures in order to effectively support the entrepreneurship in the area, which is mainly practiced by small-scale family enterprises.

Περιεχόμενα

Αντί προλόγου	i
Ευχαριστίες	ii
Περίληψη	iii
Abstract.....	iv
Περιεχόμενα.....	v
Ευρετήριο Πινάκων	vii
Ευρετήριο Διαγραμμάτων.....	vii
Εισαγωγή	ix
Κεφάλαιο 1ο - Βασικές έννοιες επιχειρηματικότητας.....	1
1.1. Ορισμοί Επιχειρηματικότητας και Επιχειρηματία.....	1
1.2. Θεωρίες Επιχειρηματικότητας/Επιχειρηματικής Δραστηριότητας.....	7
1.3. Είδη Επιχειρηματικότητας.....	10
1.4. Προαπαιτούμενες συνθήκες εκδήλωσης της επιχειρηματικότητας και παράγοντες επηρεασμού της	13
1.5 Η σημασία της Επιχειρηματικότητας.....	15
1.6. Επιχειρηματικότητα Στην Ελλάδα.....	18
Κεφάλαιο 2ο - Επιχειρηματικότητα και ορεινές περιοχές.....	28
2.1. Ορισμοί της Υπαίθρου και των Ορεινών Περιοχών	28
2.2. Χαρακτηριστικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των Ορεινών Περιοχών	31
2.3. Η Επιχειρηματικότητα στις Ορεινές Περιοχές.....	33
Κεφάλαιο 3ο - Περιγραφή Περιοχής Μελέτης.....	37
3.1. Γεωγραφική θέση και βασικά χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης	37
3.2. Φυσικό Περιβάλλον.....	39
3.3. Ιστορικά και Πολιτισμικά Στοιχεία	41
3.4. Πληθυσμιακά Στοιχεία.....	44
3.4.1. Εξέλιξη και Σύνθεση.....	44
3.4.2. Πληθυσμιακή Πυκνότητα	45
3.4.3 Ηλικιακή Σύνθεση	46
3.4.4 Πληθυσμιακοί δείκτες.....	47
3.5. Κοινωνικά Χαρακτηριστικά	48
3.5.1. Μορφωτικό Επίπεδο	48
3.5.2. Ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.....	49
3.6. Οικονομικά Χαρακτηριστικά.....	49
3.6.1. Οικονομικά Ενεργός Πληθυσμός.....	49
3.6.2. Παραγωγικοί τομείς και η συμβολή τους στην τοπική οικονομία.....	51
Κεφάλαιο 4ο - Εμπειρική Έρευνα	59
4.1. Τα στάδια της έρευνας με συνεντεύξεις	59
4.2. Είδη ερωτήσεων στην συνέντευξη.....	60
4.3. Μεθοδολογία Έρευνας.....	61
4.4. Δομή Ερωτηματολογίου	62
4.5. Αποτελέσματα Έρευνας.....	63

4.5.1. Γενικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών	63
4.5.2. Γενικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων της έρευνας	68
4.5.3. Εμπορικά Στοιχεία	77
4.5.4. Στοιχεία Οργάνωσης.....	80
4.5.5. Επιχειρηματική απόδοση	82
4.6. Ισχυρά και αδύναμα σημεία.....	85
4.5.7. Στοιχεία Μάρκετινγκ	86
4.5.8. Η Αντίληψη των Επιχειρηματιών για την Επιχειρηματικότητα στην Περιοχή Έρευνας.....	87
4.5.9. Διερεύνηση συσχετίσεων.....	91
Κεφάλαιο 5- Συμπεράσματα και Προτάσεις.....	97
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	101
Ελληνική βιβλιογραφία.....	107
Διαδικτυακοί ιστότοποι	110
Παράρτημα 1	112
Παράρτημα 2	119

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1: Παράγοντες ανάπτυξης επιχειρηματικής δραστηριότητας.....	15
Πίνακας 2: Εξέλιξη Πληθυσμού 1951-2001.....	44
Πίνακας 3: Πληθυσμιακή πυκνότητα	45
Πίνακας 4: Επιχειρήσεις Δήμου Κόνιτσας κατά Είδος Δραστηριότητας.....	52
Πίνακας 5: Βιοτεχνίες στον Δήμο Κόνιτσας	57
Πίνακας 6: Ατυπες Διαδικασίες Συσσώρευσης Επιχειρηματικού Δυναμικού.....	68
Πίνακας 7: Μέγεθος Επιχείρησης.....	74
Πίνακας 8: Συγκριτική Αξιολόγηση ανά Τομέα Παραγωγή.....	76
Πίνακας 9: Συγκριτική Αξιολόγηση ανά Μορφή Επιχείρησης	77
Πίνακας 10: Ζήτηση	78
Πίνακας 11: Αποδοτικότητα	84
Πίνακας 12: Πρόβλεψη αποδοτικότητας.....	84
Πίνακας 13: Ισχυρά και Αδύναμα σημεία	86
Πίνακας 14: Σημαντικότερα στοιχεία για την έναρξη μιας επιχείρησης.....	88
Πίνακας 15: Κυριότερα χαρακτηριστικά ενός νέου Επιχειρηματία	90

Ευρετήριο Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Εξέλιξη Πληθυσμού 1951-2001	45
Διάγραμμα 2: Ηλικιακή σύνθεση.....	46
Διάγραμμα 3: Μορφωτικό επίπεδο.....	49
Διάγραμμα 4: Οικονομικά Ενεργώς και μη Πληθυσμός	50
Διάγραμμα 5: Απασχολούμενοι-Παραγωγικοί Τομείς	51
Διάγραμμα 6: Τομείς Δραστηριότητας.....	52
Διάγραμμα 7: Τμήματα του Επιμελητηρίου	54
Διάγραμμα 8: Φύλο επιχειρηματιών.....	64
Διάγραμμα 9: Φύλο ανά τομέα παραγωγής.....	64
Διάγραμμα 10: Ηλικία επιχειρηματιών.....	65
Διάγραμμα 11: Επίπεδο εκπαίδευσης επιχειρηματιών	66
Διάγραμμα 12: Τομείς παραγωγικής δραστηριότητας.....	69
Διάγραμμα 13: Μορφή επιχείρησης	69
Διάγραμμα 14: Ηλικία επιχειρήσεων.....	70
Διάγραμμα 15: Τρόπος απόκτησης επιχείρησης.....	71
Διάγραμμα 16: Ύψος επένδυσης	72
Διάγραμμα 17: Μέσο ύψος επένδυσης ανά τομέα παραγωγής.....	72
Διάγραμμα 18: Ετήσιος κύκλος εργασιών.....	73
Διάγραμμα 19: Μέσος ετήσιος κύκλος εργασιών ανά τομέα παραγωγής	74
Διάγραμμα 20: Απασχολούμενοι στην επιχείρηση.....	75
Διάγραμμα 21: Εργαζόμενοι ανά τομέα παραγωγής	75
Διάγραμμα 22: Δουλεύετε με συγκεκριμένους πελάτες;	78

Διάγραμμα 23: Καινοτομία.....	79
Διάγραμμα 24: Είδος καινοτομίας.....	79
Διάγραμμα 25: Καινοτομία ανά Τομέα Παραγωγής.....	80
Διάγραμμα 26: Αναπτυξιακά Προγράμματα	81
Διάγραμμα 27: Αναπτυξιακά Προγράμματα ανά Τομέα Παραγωγής.....	82
Διάγραμμα 28: Σύνολο πωλήσεων ανά τομέα παραγωγής.....	83
Διάγραμμα 29: Χρήση μεθόδων προώθησης.....	87
Διάγραμμα 30: Δυνατότητα πρόσβασης στην περιοχή.....	88
Διάγραμμα 31: Τοποθεσία	89
Διάγραμμα 32: Επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή.....	89
Διάγραμμα 33: Βοήθεια από την πολιτεία.....	90

Εισαγωγή

Η επιχειρηματικότητα θεωρείται ως βασικός μοχλός της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, καθώς πέραν της αύξησης του οικονομικού αποτελέσματος δημιουργεί θέσεις εργασίας και ενισχύει, έμμεσα, την κοινωνική συνοχή. Επιπλέον, μπορεί να συμβάλλει στην άνοδο του επιπέδου ευημερίας των μελών μιας κοινωνίας, όχι μόνο με την οικονομική έννοια αλλά και μέσω της βελτίωσης της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε πολλούς τομείς, όπως στην υγεία, στον πολιτισμό, στην εκπαίδευση, κ.λπ. Ειδικά στο σημερινό οικονομικό περιβάλλον που μαστίζεται από την κρίση, η επιχειρηματικότητα, σε συνδυασμό με την καινοτομία, αποκτά όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον, καθώς θεωρείται το κλειδί για την επάνοδο της οικονομικής ανάπτυξης.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω καθώς και τη μειονεκτική θέση των ορεινών περιοχών, η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας θα μπορούσε να συμβάλλει θετικά στην ενίσχυση της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας και να αντιστρέψει το φαινόμενο της εγκατάλειψης των ορεινών κοινοτήτων, ειδικά από τα νεώτερα μέλη τους. Η προώθηση της επιχειρηματικότητας απαιτεί στοχευμένα μέτρα και πολιτικές. Ένα απαραίτητο πρώτο βήμα στην κατεύθυνση αυτή είναι η καταγραφή και αποκωδικοποίηση κρίσιμων παραμέτρων που επιδρούν στην επιτυχία του επιχειρηματικού εγχειρήματος.

Η μελέτη της επιχειρηματικότητας αποτελεί ένα σχετικά νέο επιστημονικό πεδίο, δεδομένου ότι, σε παγκόσμιο επίπεδο, η έρευνα στην συγκεκριμένη θεματική περιοχή έχει λάβει έκταση κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Στην περίπτωση των ορεινών περιοχών, το ερευνητικό κενό στο συγκεκριμένο πεδίο είναι σημαντικό, καθώς οι περισσότερες μελέτες αναφέρονται στην επιχειρηματικότητα που λαμβάνει χώρα στην ύπαιθρο, χωρίς να διαχωρίζουν επαρκώς την επιχειρηματικότητα των ορεινών περιοχών. Εντούτοις, οι ορεινές περιοχές έχουν ορισμένα ιδιαίτερα φυσικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά που τις διαφοροποιούν σημαντικά από τον πεδινό χώρο και δη τα μεγάλα αστικά κέντρα, με αποτέλεσμα να διαφοροποιούνται, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, και τα γνωρίσματα της επιχειρηματικότητας που αναπτύσσεται σε αυτές. Συνεπώς, η απλή «μεταφορά» γνώσης από υφιστάμενες μελέτες επιχειρηματικότητας στις ορεινές περιοχές θα έχει αβέβαιο αποτέλεσμα. Στην ελληνική βιβλιογραφία εντοπίστηκε μόλις μία εργασία στην οποία γίνεται μία απόπειρα εξέτασης των κρίσιμων παραγόντων που προσδιορίζουν την επιχειρηματικότητα των ορεινών περιοχών.

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να καλύψει μέρος του προαναφερόμενου ερευνητικού κενού. Συγκεκριμένα, διερευνώνται τα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας στις ορεινές περιοχές, με επίκεντρο μελέτης τον καλλικρατικό Δήμο Κόνιτσας, εξετάζονται ερευνητικά ερωτήματα που σχετίζονται με την ανάπτυξη και υποστήριξη της επιχειρηματικότητας και, τέλος, τίθενται οι βάσεις για τη μελλοντική επιστημονική έρευνα. Η περίπτωση μελέτης παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς η γεωγραφική θέση, η μειωμένη προσβασιμότητα, ο φυσικός πλούτος, το ανθρώπινο κεφάλαιο και οι τοπικοί και περιφερειακοί φορείς ασκούν

δυναμικές επιδράσεις, θετικές και αρνητικές, στην ανάπτυξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην περιοχή. Για παράδειγμα, το ορεινό ανάγλυφο της περιοχής θέτει περιορισμούς, διαμορφώνει όμως και οικονομικές ευκαιρίες.

Η εργασία δομείται σε πέντε κεφάλαια, ως ακολούθως:

Στα δύο πρώτα κεφάλαια παρατίθεται το θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται μία ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας για τους ορισμούς, τις θεωρίες, τα είδη καθώς και τους παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα. Επίσης, αναλύονται τα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών, καθώς και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της επιχειρηματικότητας που ενεργείται στις περιοχές αυτές.

Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά της περιοχής που επιλέχθηκε ως περίπτωση μελέτης για τη συλλογή δεδομένων και την εμπειρική διερεύνηση των υποθέσεων της έρευνας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρατίθεται αναλυτικά τα αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας, όσον αφορά τόσο τις επιχειρήσεις όσο και τους επιχειρηματίες και γίνεται η διερεύνηση όλων των συσχετίσεων.

Τέλος στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο, καταγράφονται τα συμπεράσματα της εργασίας και ως απόρροια όλων των αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων, προτείνονται κάποια ενδεικτικά μέτρα, τα οποία μπορεί να αποτελέσουν την βάση για το σχεδιασμό μίας ολοκληρωμένης και ανταγωνιστικής πολιτικής με στόχο την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στις ορεινές περιοχές.

Κεφάλαιο 1ο - Βασικές έννοιες επιχειρηματικότητας

1.1. Ορισμοί Επιχειρηματικότητας και Επιχειρηματία

Ο Baumol (1968) χαρακτηρίζει την επιχειρηματικότητα ως μια από τις πιο ενδιαφέρουσες αλλά ταυτόχρονα απατηλές έννοιες της οικονομίας, και τη θεωρεί ως έναν από τους πιο κρίσιμους παράγοντες για την οικονομική ανάπτυξη. Μελετώντας εκτενώς τη διεθνή βιβλιογραφία παρατηρείται ότι δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός αναφορικά με το τι ακριβώς είναι η επιχειρηματικότητα και ο κάθε ερευνητής προσπαθεί να ορίσει διαφορετικά την έννοια. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι γιατί τα όρια του συγκεκριμένου τομέα δεν είναι δεδομένα και προκαθορισμένα, καθώς η έννοια της επιχειρηματικότητας περιλαμβάνει τομείς της οικονομικής επιστήμης (Casson, 1982), της κοινωνιολογίας (Thornton, 1999), της ανθρωπολογίας (Dana, 1995), της ψυχολογίας (Carsrud & Krueger, 1995), καθώς και της πολιτικής επιστήμης (Homer-Dixon, 1995).

Το πρόβλημα για τη δημιουργία ενός εννοιολογικού σκελετού για την επιχειρηματικότητα είναι ο ίδιος ο ορισμός της (Shane & Venkataraman, 2000). Κάνοντας μία ιστορική αναδρομή στον ορισμό της επιχειρηματικότητας, παρατηρείται ότι ο πρώτος που εισήγαγε τους όρους «επιχειρηματίας» και «επιχειρηματικότητα» με τη σημερινή τους έννοια, θεωρώντας ότι παίζουν σημαντικό ρόλο στη μελέτη και κατανόηση της οικονομικής επιστήμης, ήταν ο Γάλλος οικονομολόγος **Richard Cantillon** (1730).

Ο Cantillon αναγνωρίζει τρεις κατηγορίες οικονομικών παραγόντων: τους **γαιοκτήμονες**, τους **επιχειρηματίες** και τους **εργαζόμενους**. Περιέγραψε τον επιχειρηματία ως το άτομο που καταβάλλει μια συγκεκριμένη τιμή για ένα προϊόν για να το μεταπωλήσει αργότερα σε μια τιμή αβέβαιη, λαμβάνοντας ταυτόχρονα ο ίδιος τις αποφάσεις για τη χρησιμοποίηση των πόρων, και, συνεπώς, επωμιζόμενος όλο τον κίνδυνο της επιχείρησης. Δηλαδή, επιχειρηματίας είναι κάποιος που ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα με σκοπό την αντιμετώπιση της αβεβαιότητας, ενώ επιπλέον, υποστηρίζει ότι η προέλευση της επιχειρηματικότητας έγκειται στην έλλειψη της τέλει πρόβλεψης.

Ο Cantillon ήταν αυτός ο οποίος διαχώρισε το άτομο που επωμίζεται τον κίνδυνο της επιχείρησης από αυτό που προσφέρει το κεφάλαιο στην επιχείρηση. Με άλλα λόγια, η έννοια του επιχειρηματία διαχωρίστηκε από αυτή του επενδυτή επιχειρηματικού κεφαλαίου (venture capitalist), κυρίως λόγω της ραγδαίας εκβιομηχάνισης. Γενικά, η Γαλλική σχολή σκέψης, της οποίας κύριος εκφραστής ήταν ο Cantillon, αντιμετώπιζε τους επιχειρηματίες ως άτομα που επιτύγχαναν κέρδος κάτω από συνθήκες αβεβαιότητας. Έτσι, η έννοια του κινδύνου προέκυψε ως βασικό στοιχείο και κατά συνέπεια η επιχειρηματική ικανότητα προκύπτει από την ικανότητα των επιχειρηματιών να εντοπίζουν τις ευκαιρίες και να λαμβάνουν αποφάσεις κάτω από συνθήκες αβεβαιότητας.

Μεταγενέστερα, ο **Smith** (1776) παρουσιάζει τον επιχειρηματία ως ένα άτομο που αναλαμβάνει τη δημιουργία ενός οργανισμού για εμπορικούς σκοπούς. Σύμφωνα με τον Smith, επιχειρηματίες γίνονται τα άτομα τα οποία αντιδρούν στις εξελίξεις της

οικονομίας, με αποτέλεσμα να είναι τελικά οι μεσάζοντες, οι οποίοι μετατρέπουν τη ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών σε προσφορά.

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ο **Say** (1803) περιγράφει τον επιχειρηματία ως το άτομο το οποίο διαθέτει συγκεκριμένες ικανότητες και δεξιότητες ώστε να μπορεί να δημιουργήσει νέες οικονομικές μονάδες – επιχειρήσεις. Επιπλέον, περιγράφει τον επιχειρηματία ως ένα άτομο το οποίο έχει εξαιρετικές γνώσεις, διαβλέπει τις ανάγκες της κοινωνίας και είναι ανά πάσα στιγμή σε θέση να τις εκπληρώσει. Ο Say τονίζει ότι ο επιχειρηματίας πρέπει να έχει ηγετική φυσιογνωμία και ισχυρίζεται ότι είναι αυτός που ενώνει τους ανθρώπους, ώστε να δημιουργήσουν έναν ενιαίο παραγωγικό οργανισμό.

Το 1848 ο **Mill** πραγματεύεται την αναγκαιότητα της ύπαρξης επιχειρηματικότητας σε ιδιωτικές επιχειρήσεις. Ο όρος επιχειρηματίας, χρησιμοποιείται πλέον για να περιγράψει τον ιδρυτή μιας επιχείρησης, ενώ παράλληλα καθιερώνεται στην οικονομική βιβλιογραφία ως το άτομο το οποίο κατέχει την απόλυτη κυριότητα της εμπορικής επιχείρησης.

Ο **Menger** (1871), ιδρυτής της Αυστριακής Σχολής, θεωρεί ότι επιχειρηματίας γίνεται ο μεσάζοντας που μετασχηματίζει τους πόρους σε χρήσιμα αγαθά και υπηρεσίες, δημιουργώντας συχνά τις δυνατότητες που οδηγούν σε βιομηχανοποιημένη διαδικασία και επομένως σε αύξηση της παραγωγικότητας. Σύμφωνα με τον Menger, ο επιχειρηματίας είναι ένα έξυπνο και διορατικό άτομο που μπορεί να προβλέψει αυτόν τον μετασχηματισμό και να δημιουργήσει τα μέσα ώστε να τον εφαρμόσει.

Στην νεοκλασική πολιτική οικονομία, ο επιχειρηματίας δεν είχε διακριτή ταυτότητα όπως είχε ο “κεφαλαιοκράτης”, αλλά η επιχειρηματικότητα θεωρείται ως ένα κρίσιμο στοιχείο του οικονομικού συστήματος. Ο **Marshall** (1890) κύριος εκφραστής της, αποδίδει στους επιχειρηματίες κυρίαρχο ρόλο και τους θεωρεί πρωτοπόρους νέων δρόμων. Στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα, οι επιχειρηματίες δεν ξεχώριζαν από τους μάνατζερ.

Σύμφωνα με τον **Knight** (1921), ενός από τους ιδρυτές της σχολής του Chicago, η επιχειρηματικότητα προϋποθέτει εκ προοιμίου την ανάληψη κινδύνου. Η συμπεριφορά του επιχειρηματία φανερώνει ένα άτομο πρόθυμο να θέσει σε κίνδυνο την καριέρα του και την οικονομική του ασφάλεια, και να αναλάβει ρίσκο στο όνομα μιας ιδέας, αφιερώνοντας χρόνο και χρήμα σε κάτι αβέβαιο. Ο Knight αναγνωρίζει τρία είδη αβεβαιότητας: *Πρώτον*, το ρίσκο, που μπορεί να μετρηθεί στατιστικά. *Δεύτερον*, την ασάφεια, η οποία είναι δύσκολο να μετρηθεί στατιστικά. *Τρίτον*, την αληθινή αβεβαιότητα, η οποία είναι αδύνατον να εκτιμηθεί ή να προβλεφθεί στατιστικά. Η επιχειρηματικότητα τις περισσότερες φορές συνδέεται με την αληθινή αβεβαιότητα, ιδίως όταν πρόκειται για την εισαγωγή ή την εφαρμογή νέου προϊόντος, υπηρεσίας ή ιδέας, που δεν προϋπήρχε στην αγορά.

Μολονότι η επιρροή του Knight στη μετέπειτα θεωρία ήταν σημαντική, περιορίστηκε κυρίως στη διάκριση μεταξύ κινδύνου και αβεβαιότητας, ενώ δεν κατόρθωσε να τοποθετήσει τις βάσεις μιας θεωρίας της επιχειρηματικότητας. Το τελευταίο οφείλεται σε δύο κυρίως λόγους. Πρώτον, το γεγονός ότι συνδέει την

επιχειρηματικότητα με μία και μόνη λειτουργία -την ανάληψη κινδύνων- κάνει αδύνατη την ανάπτυξη της έννοιας έτσι ώστε να είναι σε θέση να καλύψει περιπτώσεις στις οποίες η πρωτοβουλία του επιχειρηματία είναι σημαντική, χωρίς όμως να αφορά την αντιμετώπιση κινδύνων. Και δεύτερον, η έμφαση στο θέμα της ευθύνης κάνει αναγκαίο ο επιχειρηματίας να είναι ο ίδιος ιδιοκτήτης πόρων, δεδομένου ότι μόνο σε αυτή την περίπτωση θα είναι σε θέση να εγγυηθεί τις αμοιβές των υπολοίπων συντελεστών παραγωγής. Υποτιμάται έτσι η «γνωστική» πλευρά της επιχειρηματικότητας: η ικανότητα δηλαδή αντίληψης νέων ευκαιριών (Ιωαννίδης, 2005).

Εκείνος που, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον οικονομολόγο, θεωρείται ότι εισήγαγε μια συνεκτική έννοια της επιχειρηματικότητας στην οικονομική θεωρία είναι ο Αυστριακός οικονομολόγος **Joseph Schumpeter**. Σύμφωνα με τον Schumpeter (1934): *“Ο ρόλος του επιχειρηματία είναι να αναμορφώσει ή να μετασηματίσει τους τρόπους και τις μεθόδους παραγωγής με την εκμετάλλευση μιας εφεύρεσης ή, γενικότερα, με τη χρήση μιας μη δοκιμασμένης, στην πράξη, τεχνολογικής δυνατότητας για την παραγωγή ενός νέου προϊόντος ή την παραγωγή ενός παλαιότερου με ένα νέο τρόπο, ανοίγοντας έτσι μια νέα πηγή προμήθειας των υλικών ή ενός νέου σημείου πώλησης των προϊόντων, με την αναδιοργάνωση ενός νέου τύπου βιομηχανοποίησης.”* Ο Schumpeter είναι ο πρώτος που παρουσιάζει τον επιχειρηματία ως μια καινοτόμα προσωπικότητα και υποστηρίζει πως πολλές φορές, αναγκάζεται να καταφύγει στην πίστωση και τον δανεισμό. Επομένως, εάν κάποιος φιλοδοξεί να γίνει επιχειρηματίας θα πρέπει να πείσει κάποια άτομα να στηρίξουν ή να χρηματοδοτήσουν τις επιχειρηματικές του δραστηριότητες. Με αυτόν τον τρόπο, στον “στίβο” για επιτυχημένη επιχειρηματική δραστηριότητα συμμετέχει και ένα νέο άτομο, ο λεγόμενος *κεφαλαιοκράτης (venture capitalist)*, ο οποίος, σύμφωνα με τον Schumpeter, καταλήγει να γίνεται δικαιωματικά και ο ίδιος επιχειρηματίας, καθώς διατρέχει οικονομικό κίνδυνο. Η άποψη του Schumpeter για τον επιχειρηματία περιλαμβάνει ένα συνδυασμό διαφορετικών χαρακτηριστικών, είναι κομιστής του κινδύνου, καινοτόμος και συντονιστής. Οι θεωρίες του Schumpeter αποτελούν μια σημαντική συμβολή στη μελέτη της επιχειρηματικότητας, της τεχνολογικής αλλαγής και της καινοτομίας. Εντούτοις, φαίνεται ότι δεν ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την προσωπικότητα των επιχειρηματιών αλλά για τους παράγοντες που ενισχύουν την αλλαγή και την καινοτομία.

Κατά τον Schumpeter, η επιχειρηματικότητα οδηγεί τόσο στη δημιουργία νέων οργανισμών όσο και στη δημιουργία νέων δομών παραγωγής. Αντιμετωπίζει την επιχειρηματικότητα ως διακριτή και ξεχωριστή λειτουργία της επιχείρησης και προσδιορίζει πέντε τρόπους για την αλλαγή του τρόπου διεξαγωγής της παραγωγής. Πρώτον, την ανάπτυξη ενός νέου προϊόντος, δηλαδή ενός προϊόντος το οποίο δεν είχε παραχθεί ξανά, ή την ουσιαστική βελτίωση της ποιότητας ενός ήδη υπάρχοντος προϊόντος. Δεύτερον, την ανακάλυψη μιας νέας μεθόδου παραγωγής. Ο όρος ανακάλυψη δεν σημαίνει κατ' ανάγκη την επιστημονική ανακάλυψη, αλλά την πραγματική εφαρμογή μιας υφιστάμενης μεθόδου σε μια βιομηχανία. Τρίτον, την ανακάλυψη και την εκμετάλλευση μιας νέας αγοράς. Ο όρος ανακάλυψη δεν

αναφέρεται απαραίτητα σε μια νέα γεωγραφική αγορά ή σε μια άγνωστη αγορά, αλλά μάλλον σε μια αγορά, στη οποία, η βιομηχανία δεν έχει επεκταθεί πριν. Τέταρτον, την ανακάλυψη και την εκμετάλλευση μιας νέας πηγής προμήθειας πρώτων υλών. Και πάλι ο όρος ανακάλυψη δεν αναφέρεται απαραίτητως σε μια νέα γεωγραφική αγορά-πόρο ή μια άγνωστη πηγή, αλλά μάλλον σε έναν πόρο που δεν χρησιμοποιήθηκε ποτέ πριν από τη συγκεκριμένη βιομηχανία. Πέμπτον, την ανακάλυψη ή ανάπτυξη και εφαρμογή ενός νέου τρόπου οργάνωσης.

Ο συσχετισμός της καινοτομίας με την επιχειρηματικότητα θεωρείται ως το μεγαλύτερο επίτευγμα του Schumpeter. Αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για πολλούς μεταγενέστερους οικονομολόγους, τόσο θεωρητικούς όσο και πρακτικούς, και άνοιξε νέους ορίζοντες στη μελέτη της επιχειρηματικότητας.

Οι τρέχοντες ορισμοί της επιχειρηματικότητας, στηρίζονται, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, στην περιγραφή της επιχειρηματικότητας και τον συσχετισμό της με την καινοτομία που ο Schumpeter παρουσίασε στα έργα του που δημοσιεύθηκαν στη δεκαετία του 1930.

Από την δεκαετία του '40 και μετά, μια ομάδα ερευνητών επηρεασμένη σε μεγάλο βαθμό από τον Schumpeter, παρουσιάζει την επιχειρηματικότητα ως έναν καθοριστικό παράγοντα αλλαγής για την οικονομία και πιέζει για περαιτέρω έρευνα στο εν λόγω πεδίο, πέρα από τις προηγούμενες βιογραφικές μελέτες των επιχειρηματιών.

Κύριος εκφραστής της ομάδας αυτής είναι ο **Arthur Cole**, ο οποίος, το 1948, οργανώνει το Κέντρο Έρευνας για την Επιχειρηματική Ιστορία (Center for Research on Entrepreneurial History) στο Χάρβαρντ. Στους συνεργάτες του Κέντρου περιλαμβάνονταν οικονομολόγοι, κοινωνιολόγοι, καθώς και ιστορικοί. Ο Cole ενθάρρυνε ένα ευρύ φάσμα προσεγγίσεων για την “επιχειρηματική ιστορία”, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικό-πολιτιστικών επιστημών. Το Κέντρο έκλεισε το 1958, λόγω μειωμένης οικονομικής και θεσμικής υποστήριξης. Ο Cole (1959) διαπίστωσε ότι υπάρχουν τέσσερα είδη επιχειρηματία: ο καινοτόμος, ο υπολογιστής-εφευρέτης, ο υπεραισιόδοξος υποκινητής και ο οργανωτικός. Αυτοί οι τύποι δεν έχουν σχέση με την προσωπικότητα του επιχειρηματία, αλλά με το είδος της ευκαιρίας που αντιμετωπίζει ο εκάστοτε επιχειρηματίας.

Μετά την δεκαετία του '50, η έννοια του επιχειρηματία αρχίζει να εξειδικεύεται και να αποσαφηνίζεται περαιτέρω. Είναι εκείνη η περίοδος που κάνουν την εμφάνισή τους στην έννοια του επιχειρηματία όροι και αρχές τόσο από τον τομέα των επιχειρήσεων, όσο και από αυτόν της διαχείρισης και του management, οι οποίοι δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην προσωπική οπτική του επιχειρηματία, τονίζοντας χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, όπως είναι ο καινοτόμος χαρακτήρας, η οργάνωση, η δημιουργία και τέλος η ανάληψη κινδύνου. Υπάρχει πλέον εκτενής βιβλιογραφία, που μελετά τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των επιχειρηματιών.

Ο **McClelland** (1961) παρουσιάζει τον επιχειρηματία ως ένα ενεργητικό αλλά μετριοπαθές και λογικό άτομο όσον αφορά την ανάληψη επιχειρηματικών κινδύνων.

Ο ίδιος συγγραφέας υποστηρίζει, επίσης, ότι ο επιχειρηματίας υποκινείται πρωτίστως από την επιθυμία του για επιτυχία και δημιουργία.

Λίγα χρόνια αργότερα, ο **Drucker** (1964), υποστηρίζει ότι επιχειρηματίας είναι το άτομο το οποίο μπορεί να μεγιστοποιεί τις ευκαιρίες που του προσφέρονται. Η επιχειρηματικότητα δεν είναι ούτε επιστήμη ούτε τέχνη, είναι πρακτική στην οποία η γνώση αποτελεί το μέσο για την επίτευξη του σκοπού της. Είναι επίσης, τρόπος συμπεριφοράς, παρά χαρακτηριστικό της προσωπικότητας. Ως πρακτική, στηρίζεται σε μια θεωρία -εν γνώσει, ή όχι εκείνων που την εφαρμόζουν- της οικονομίας και της κοινωνίας που βλέπει την αλλαγή (τεχνολογίας, συμπεριφοράς, κ.λπ.) ως κάτι το φυσιολογικό και ακριβέστερα, ως κάτι το υγιές.

Ο **Leibenstein** (1978) θεωρεί τον επιχειρηματία ως “αυτόν που συμπληρώνει τα κενά” (gap-filler). Τα τρία χαρακτηριστικά του κατά τον Leibenstein είναι: Πρώτον, να αναγνωρίζει της τάσεις της αγοράς. Δεύτερον, να αναπτύσσει καινούργια προϊόντα ή υπηρεσίες και, τρίτον, να καθορίζει κερδοφόρες δραστηριότητες. Ο επιχειρηματίας έχει την ιδιαίτερη ικανότητα τόσο να συνδέει διαφορετικές αγορές καθώς και να επανορθώνει αποτυχημένες και ελλειμματικές αγορές.

Το 1970, οι **Collins** και **Moore** αφού μελέτησαν 150 επιχειρηματίες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι, είναι σκληροί, ρεαλιστικοί άνθρωποι καθοδηγούμενοι από τις ανάγκες της ανεξαρτησίας και του επιτεύγματος.

Λίγο αργότερα, ο **Kirzner** (1973) συνδέει τον επιχειρηματία με την έννοια του “*arbitrage*” (δηλ. αυτού που αποκομίζει κέρδος από τη διαφορά αγοράς και πώλησης ενός αγαθού). Ως βασικά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία θεωρεί το ότι μαθαίνει γρήγορα και το ότι είναι πάντοτε σε επαγρύπνηση μέχρι να ανακαλύψει κερδοφόρες ευκαιρίες. Επίσης, θεωρεί ότι επιχειρηματικότητα είναι η μετατροπή αυτής της “αυθόρμητης” μάθησης σε συνειδητή γνώση, που υπαγορεύεται από τις προοπτικές για κάποιου είδους κέρδος. Ο Kirzner θεωρεί την επαγρύπνηση για την αναγνώριση ευκαιριών πιο χαρακτηριστική από την καινοτομία στον καθορισμό της επιχειρηματικότητας.

Ο **Shapiro** (1975) θεωρεί ότι ως επιχειρηματίας χαρακτηρίζεται το άτομο που αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, συντονίζει τους κοινωνικούς και οικονομικούς μηχανισμούς, και τέλος, αναλαμβάνει το ρίσκο της αποτυχίας.

Ο **Vesper** (1980) δεν προσπαθεί να δώσει έναν ορισμό για τον επιχειρηματία, καθώς θεωρεί ότι η έννοια του επιχειρηματία ποικίλλει ανάλογα με αυτόν που κρίνει. Έτσι, τονίζει ότι διαφορετικά βλέπουν τον επιχειρηματία οι οικονομολόγοι, διαφορετικά οι ψυχολόγοι, διαφορετικά τα άτομα που ασχολούνται με τις επιχειρήσεις και διαφορετικά οι πολιτικοί.

Ο **Casson** (1982) ορίζει τον επιχειρηματία ως άτομο που έχει διαφορετικές ικανότητες οι οποίες του επιτρέπουν να παίρνει αποφάσεις για τον συντονισμό ανεπαρκών πόρων. Σύμφωνα με τον Casson, ο επιχειρηματίας λειτουργεί μέσα σε ένα σύνολο τεχνολογικών συνθηκών και η ανταμοιβή του στο να παίρνει δύσκολες αποφάσεις είναι τελικά το κέρδος. Θεωρεί ότι η επιχειρηματικότητα είναι αποτέλεσμα ευνοϊκών οικονομικών συνθηκών και υποστηρίζει ότι η ζήτηση για την επιχειρηματικότητα απορρέει από την ζήτηση για αλλαγή.

Ο **Gartner** (1988) ορίζει την επιχειρηματικότητα ως τη δημιουργία νέων οργανισμών. Μέσα στην έννοια της επιχειρηματικότητας συμπεριλαμβάνει τέσσερις μεταβλητές: τα άτομα που ασχολούνται με τη δημιουργία μιας νέας επιχείρησης, τις διαδικασίες που απαιτούνται, τους οργανισμούς που δημιουργούνται και το περιβάλλον που περιβάλλει το νεοϊδρυθέν οργανισμό.

Για τους **Stevenson, Roberts & Grousbeck** (1989) η επιχειρηματικότητα ορίζεται ως η αναζήτηση ευκαιριών, ασχέτως με τους διαθέσιμους πόρους της εκάστοτε περιόδου.

Οι **Bygrave & Hofer** (1991) παρουσιάζουν τον επιχειρηματία ως πρωτοπόρο (initiator) και την επιχείρηση ως πραγματικό μηχανισμό αξιοποίησης της ευκαιρίας, της οποίας η αναγνώριση, αποτελεί το πρώτο μέρος της επιχειρηματικότητας.

Οι **Shaver & Scott** (1991), εμβάθυναν περισσότερο στα ψυχογραφικά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία, και κυρίως στην κλίση και στην τάση του να μετασχηματίζει με πρακτικές μεθόδους μια ευκαιρία σε επιχείρηση.

Οι **VanderWerf & Brush**, στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν ένα πιο ομαδοποιημένο πεδίο αναφορικά με τον ορισμό της επιχειρηματικότητας, συγκέντρωσαν και μελέτησαν 25 ορισμούς της επιχειρηματικότητας (Jennings, 1994). Τα αποτελέσματα της έρευνά τους έδειξαν ότι η επιχειρηματικότητα ορίζεται ως μια επιχειρηματική δραστηριότητα στην οποία ενυπάρχουν οι ακόλουθες πέντε συμπεριφορές (ibid.):

1. Δημιουργία (creation), αναφέρεται στην ίδρυση μιας νέας επιχειρηματικής μονάδας.
2. Γενικό Μάνατζμεντ (general management), αναφέρεται στον τρόπο διοίκησης και/ή διαχείρισης μιας επιχείρησης.
3. Καινοτομία (innovation), αναφέρεται στην εμπορική εκμετάλλευση ενός νέου προϊόντος, νέας διαδικασίας, νέας αγοράς, νέου υλικού ή νέου οργανισμού.
4. Ανάλυση κινδύνου (risk bearing), αφορά την αποδοχή υψηλού ρίσκου από πιθανές απώλειες ή αποτυχία της επιχείρησης.
5. Πρόθεση απόδοσης (performance intention), που αναφέρεται στην πρόθεση να πραγματοποιούνται ή να επιτυγχάνονται υψηλά επίπεδα ανάπτυξης και/ή κέρδους μέσω μιας επιχειρηματικής μονάδας.

Σύμφωνα με τον **Venkataraman** (1997), η επιχειρηματικότητα αναφέρεται ως ένα επιστημονικό πεδίο που επιδιώκει να κατανοήσει πώς ανακαλύπτονται οι ευκαιρίες δημιουργίας μελλοντικών αγαθών και υπηρεσιών, πώς δημιουργούνται, πώς αξιοποιούνται, από ποιον και με ποιες συνέπειες.

Οι **Hisrich & Peters** (1998) ορίζουν την επιχειρηματικότητα ως τη διαδικασία δημιουργίας κάτι καινούργιου που έχει αξία, αφιερώνοντας τον απαραίτητο χρόνο και την απαραίτητα προσπάθεια, αναλαμβάνοντας όλα τα επακόλουθα οικονομικά, ψυχικά και κοινωνικά ρίσκα, και λαμβάνοντας τα αναμενόμενα οφέλη της χρηματικής και προσωπικής ικανοποίησης και ανεξαρτησίας.

Σύμφωνα με τον **Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης** (ΟΟΣΑ, 1998), “οι επιχειρηματίες είναι οι φορείς της αλλαγής και της ανάπτυξης της οικονομίας της αγοράς, είναι εκείνοι που με τη δράση τους δημιουργούν, διαχέουν και

εφαρμόζουν καινοτόμες ιδέες... δεν επιδιώκουν να αξιοποιήσουν μόνο τις οικονομικές ευκαιρίες, αλλά έλκονται από την ανάληψη κινδύνου και αρέσκονται να βλέπουν την επιβεβαίωση του προαισθήματός τους”.

Το **Κέντρο Επιχειρηματικότητας του Πανεπιστημίου του Μαϊάμι** (ΗΠΑ), ορίζει ως επιχειρηματικότητα τη διαδικασία προσδιορισμού, ανάπτυξης και εφαρμογής ενός οράματος που μπορεί να είναι μια καινοτόμα ιδέα, μια ευκαιρία ή απλά, ένας καλύτερος τρόπος να κάνεις κάτι, με αποτέλεσμα τη δημιουργία επιχείρησης σε συνθήκες σημαντικού κινδύνου και αβεβαιότητας (Γωνιάδης, 2007).

Σύμφωνα με το **Harvard Business School**, η επιχειρηματικότητα είναι μια διαδικασία δημιουργίας, ή η σύλληψη μιας ευκαιρίας και η επιδίωξη εκμετάλλευσής της, ανεξάρτητα από τον έλεγχο, ή την κατοχή των μέσων υλοποίησής της (Timmons, & Spinelli, 2007).

Τέλος, κατά το **Global Entrepreneurship Monitor** (GEM), ως επιχειρηματικότητα ορίζεται κάθε προσπάθεια δημιουργίας νέας επιχείρησης ή νέας δραστηριότητας, όπως το ελεύθερο επάγγελμα, η δημιουργία ενός νέου επιχειρηματικού οργανισμού, ή η επέκταση ήδη υπάρχουσας επιχείρησης, που γίνεται από έναν ιδιώτη, ή από επιχειρήσεις που ήδη λειτουργούν (IOBE, 2012).

1.2. Θεωρίες Επιχειρηματικότητας/Επιχειρηματικής Δραστηριότητας

Γενικότερα δεν υπάρχει μια συγκροτημένη και κοινά αποδεκτή θεωρία επιχειρηματικότητας, ωστόσο έχουν διαμορφωθεί τρεις εκδοχές προσδιορισμού της επιχειρηματικότητας, οι οποίες κατηγοριοποιούνται σε τρεις μεγάλες σχολές σκέψης σύμφωνα με τους Wennekers & Thurik (1999), που κάθε μια έχει τις ρίζες της στον Cantillon.

Η πρώτη είναι η **Γερμανική (ή Schumpeterian) σχολή** με κύριους εκφραστές τους von Thünen, Schumpeter και Baumol, η δεύτερη είναι η **Νεοκλασική (ή Σικάγου) σχολή** των Marshall, Knight και Schultz και η τρίτη είναι η **Αυστριακή σχολή** των Menger, von Mises, και Kirzner. Αυτές οι σχολές σκέψης βασίζονται πάνω στην ίδια θεωρία αλλά επικεντρώνονται σε διαφορετικές πτυχές του επιχειρηματία.

Πιο αναλυτικά, η Γερμανική σχολή θεωρεί ότι ο επιχειρηματίας είναι αυτός που δημιουργεί την αστάθεια, καθώς και τη δημιουργική καταστροφή. Η νεοκλασική σχολή επικεντρώνεται στο ρόλο του επιχειρηματία να οδηγεί τις αγορές σε ισορροπία μέσω της επιχειρηματικής του δραστηριότητας. Τέλος, η Αυστριακή σχολή επικεντρώνεται στην ικανότητες του επιχειρηματία να αντιλαμβάνεται τις ευκαιρίες δημιουργίας κερδών και να συνδυάζει τους πόρους που διαθέτει για την ικανοποίηση των αναγκών ή για τη βελτίωση της αναποτελεσματικότητας και των ελλείψεων που υπάρχουν στην αγορά.

Οι κυριότερες θεωρίες που αφορούν την επιχειρηματική δραστηριότητα και συναντώνται ευρέως στην βιβλιογραφία είναι οι παρακάτω:

1. **Οργάνωση της επιχείρησης** (Η θεωρία της απροσδιόριστης αποτελεσματικότητας του Leibenstein):

Μια από τις παλαιότερες θεωρίες επιχειρηματικότητας, καθώς ανάγεται στον 19ο αιώνα, είναι αυτή που εντοπίζει τη λειτουργία του επιχειρηματία στον τρόπο οργάνωσης των παραγωγικών συντελεστών και την αξιοποίηση κατά τον άριστο τρόπο της οργάνωσης αυτής. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, ο επιχειρηματίας αποσκοπεί στο να επιτύχει μια οργάνωση των παραγωγικών συντελεστών που θα του αποφέρει τα μέγιστα οικονομικά οφέλη. Σχετίζεται έτσι με το γεγονός ότι οι οικονομίες δεν επιτυγχάνουν πάντα τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητάς τους με δεδομένους κάθε φορά τους παραγωγικούς συντελεστές.

Η διαφορά μεταξύ τού θεωρητικά άριστου βαθμού αποτελεσματικότητας μιας οικονομίας και αυτού που στην πραγματικότητα επιτυγχάνεται είναι μια «διαφυγούσα αποτελεσματικότητα» που έχει χαρακτηριστεί, από τον Leibenstein (1978), ως «απροσδιόριστη αναποτελεσματικότητα» (x-inefficiency).

Η επιχειρηματικότητα μπορεί να λειτουργήσει ως παράγοντας που στοχεύει να επιτύχει στη μείωση αυτής της «απροσδιόριστης αναποτελεσματικότητας», με την καλύτερη οργάνωση και το συντονισμό των εργασιών που πραγματοποιούνται στην επιχείρηση, με την αρτιότερη οργάνωση και σύνδεση των αγορών και με την αποτελεσματικότερη μετατροπή των εισροών σε εκροές.

2. Ο ρόλος της αβεβαιότητας:

Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, επιχειρηματίας είναι το οικονομούν άτομο που αναλαμβάνει τους κινδύνους που πηγάζουν από τη γενικότερη αβεβαιότητα, η οποία χαρακτηρίζει την οικονομική ζωή.

Με βάση την ύπαρξη των κινδύνων που προέρχονται από την αβεβαιότητα, τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα ο Knight (1921) ανέπτυξε τη θεωρία ότι η ουσία της επιχειρηματικότητας είναι η ανάληψη των κινδύνων που προκύπτουν από την αβεβαιότητα. Η συμβολή του Knight στην εξέλιξη της οικονομικής θεωρίας υπήρξε πολύ σημαντική. Ήταν εκείνος ο οποίος εισήγαγε τις έννοιες του «κινδύνου» και της «αβεβαιότητας» και προσπάθησε να ερευνήσει την πορεία της αγοράς μέσα σε αυτό το πλαίσιο, εφόσον κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις δεν υπήρχε η υπόθεση της τέλει γνώσης. Σύμφωνα με τον Knight, η βασική αρετή που έπρεπε να έχουν οι επιχειρηματίες προκειμένου να πάρουν αποφάσεις για την πορεία της παραγωγής, ήταν η προνοητικότητα και καθώς ο βαθμός προνοητικότητας διαφέρει από άτομο σε άτομο, στον αγώνα του ανταγωνισμού κερδίζει εκείνος ο οποίος είναι περισσότερο προνοητικός σχετικά με την πορεία της αγοράς. Για αυτόν ακριβώς το λόγο, ο επιχειρηματίας προτιμά κυρίως, οι πράξεις του να αποφέρουν μέτριους κινδύνους, τους οποίους και προσπαθεί πάντα να περιορίσει.

3. Καινοτομική δράση:

Σύμφωνα με τη «θεωρία του καινοτόμου επιχειρηματία», που αναπτύχθηκε από τον Schumpeter (1911), οι επιχειρηματίες προσπαθούν να

χρησιμοποιήσουν τις διάφορες τεχνολογικές και επιστημονικές ανακαλύψεις για παραγωγικούς και κερδοσκοπικούς σκοπούς. Οι τύποι καινοτομίας που διακρίνει είναι πέντε: α) η εισαγωγή ενός νέου ή καλύτερου ποιοτικά προϊόντος ή υπηρεσίας, β) η χρησιμοποίηση μιας καινούριας ή βελτιωμένης μεθόδου παραγωγής, γ) η δημιουργία μιας νέας αγοράς και δ) η χρησιμοποίηση καινούριας ή βελτιωμένης οργάνωσης της επιχείρησης.

Οποιοσδήποτε λειτουργεί με γνώμονα τα παραπάνω είναι, κατά τον Schumpeter, επιχειρηματίας, ανεξάρτητα εάν είναι ανεξάρτητος επιχειρηματίας, ή εξαρτημένος εργαζόμενος σε μια εταιρεία όπως είναι οι διευθυντές και οι μάνατζερ.

Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, προάγγελος της καινοτομίας είναι η εφεύρεση, η οποία είναι ένας τομέας επινοητικής δραστηριότητας εκτός των αρμοδιοτήτων του επιχειρηματία. Αυτό που στην ουσία κάνουν οι καινοτόμοι επιχειρηματίες είναι να χρησιμοποιούν και να αξιοποιούν τις εφευρέσεις τις οποίες έχουν δημιουργήσει οι επιστήμονες. Υπάρχει δηλαδή σαφής διάκριση μεταξύ της εφεύρεσης και της καινοτομίας, όπως και μεταξύ του εφευρέτη επιστήμονα και του καινοτόμου επιχειρηματία.

4. Λήψη σημαντικών αποφάσεων για το συντονισμό των παραγωγικών συντελεστών:

Στη θεωρία αυτή, η οποία αναπτύχθηκε από τον Casson (1982), υποστηρίζεται ότι επιχειρηματίας είναι το άτομο εκείνο το οποίο λαμβάνει μια απόφαση διαφορετική από τους άλλους, για να εισάγει ένα νέο και αποδοτικότερο συντονισμό των παραγωγικών συντελεστών.

Το κεντρικό σημείο της θεωρίας αυτής βρίσκεται στον τρόπο με τον οποίο ο επιχειρηματίας θα λάβει μια απόφαση καθώς και τα προσόντα που πρέπει να διαθέτει ώστε αυτή η απόφαση να είναι και σωστή.

Τα στάδια από τα οποία διέρχεται η διαδικασία λήψης μιας απόφασης από τον επιχειρηματία, έχουν να κάνουν: πρώτον, με την ικανότητα του να μπορεί να αναγνωρίζει τις οικονομικές ευκαιρίες που προκύπτουν, δεύτερον, με την ικανότητά του να επιλέγει τις κατάλληλες για την επιχείρησή του ή για τις ικανότητές του, τρίτον, με την ικανότητα σωστού υπολογισμού και εκτίμησης των εμποδίων που πρέπει να υπερνικήσει και τέταρτον, με την ικανότητά του να αναπτύσσει τις κατάλληλες μεθόδους για την επιτυχή αντιμετώπισή τους.

5. Η αυστριακή θεωρία αξιοποίησης ευκαιριών κέρδους:

Τη δεκαετία του 1970 αναπτύχθηκε μια θεωρία από τον Kirzner (1973), σύμφωνα με την οποία η επιχειρηματική δραστηριότητα καθορίζεται από τις έννοιες του λάθους, της άγνοιας και της αντίληψης που επικρατούν στην αγορά. Ο επιχειρηματίας είναι το άτομο εκείνο το οποίο αντιλαμβάνεται τις ευκαιρίες κέρδους, οι οποίες δημιουργούνται λόγω της άγνοιας που υπάρχει στην αγορά και η οποία οδηγεί τους συναλλασσόμενους στη διάπραξη λαθών.

Η ύπαρξη αυτής της μορφής της επιχειρηματικότητας προϋποθέτει ότι δεν υπάρχει πλήρης γνώση και επαρκής πληροφόρηση για το τι συμβαίνει στις αγορές των αγαθών και παραγωγικών συντελεστών. Η θεωρία αυτή έρχεται

σε αντίθεση με τη νεοκλασική σχολή που βασίζεται στην έννοια της τέλει γνώσης, αφού η επιχειρηματική λειτουργία στηρίζεται ακριβώς στη διαρκή αναζήτηση από τους συναλλασσόμενους του κατάλληλου πλαισίου «στόχων - μέσων» για την ικανοποίηση των επιδιώξεών τους.

1.3. Είδη Επιχειρηματικότητας

Όσον αφορά τον διαχωρισμό των ειδών της επιχειρηματικότητας, όπως και στον καθορισμό της έννοιας του επιχειρηματία και της επιχειρηματικότητας, υπάρχει πολυφωνία απόψεων. Συνήθως ο διαχωρισμός γίνεται για λόγους ευκολίας της θεωρητικής ανάλυσης ή ερμηνείας του φαινομένου.

Ο **Πετράκης** (2004) αναφέρει ότι υπάρχουν δύο είδη επιχειρηματικότητας: η επιχειρηματικότητα που προκύπτει μέσα σε ήδη υφιστάμενη επιχείρηση και ονομάζεται **ενδοεπιχειρηματικότητα** (intrapreneurship) (Covin & Miles, 1999, Guth & Ginsberg, 1990, Hitt et al., 2002, Miller, 1983, Stevenson & Jarillo, 1990) και η επιχειρηματικότητα που αφορά τη δημιουργία και **ανάπτυξη νέας επιχείρησης** από μεμονωμένο άτομο που ονομάζεται επιχειρηματίας, και είναι τελικά το άτομο που δημιουργεί καινούρια αξία (καινοτομία ή επιχείρηση) (Bruyat & Juliet, 2000).

Η έννοια του *ενδοεπιχειρηματία* αναγνωρίστηκε το 1992 και ορίζεται ως το πρόσωπο μέσα σε μια εταιρία που αναλαμβάνει την άμεση ευθύνη για τη μετατροπή μιας ιδέας σε ένα κερδοφόρο τελικό προϊόν μέσα από την ανάληψη κινδύνου και καινοτομίας (American Heritage Dictionary, 1992). Η ενδοεπιχειρηματικότητα είναι γνωστή ως μια διοικητική πρακτική που ενσωματώνει την ανάληψη κινδύνων και τη χρήση καινοτόμων προσεγγίσεων, σε συνδυασμό με την επιβράβευση και τις τεχνικές κινήτρων.

Οι **Clamp & Alhamis** (2010) αναφέρουν ότι η διεθνής βιβλιογραφία σχετικά με την επιχειρηματικότητα διακρίνει συνήθως δύο είδη επιχειρηματικότητας: την **παραδοσιακή** επιχειρηματικότητα των επιχειρήσεων και την **κοινωνική** επιχειρηματικότητα (social entrepreneurship).

Ο παραδοσιακός επιχειρηματίας αναλαμβάνει τους κινδύνους για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας για ίδιο όφελος. Αντίθετα, η κοινωνική επιχειρηματικότητα προσπαθεί να συνδυάσει τη φιλοσοφία των επιχειρήσεων με τις ανάγκες της κοινωνίας μέσα από τη δημιουργικότητα του ατόμου. Στην ουσία, η κοινωνική επιχειρηματικότητα καλείται να καλύψει κοινωνικές και ανθρωπιστικές ανάγκες. Οι επιτυχημένοι κοινωνικοί επιχειρηματίες κατανοούν τη σημασία της αποτελεσματικής χρήσης των διαθέσιμων πόρων για να ικανοποιηθούν οι προσδοκίες των επενδυτών, εξισορροπώντας ταυτόχρονα τις προσδοκίες της κοινωνίας για καλύτερη ποιότητα ζωής και σταθερές θέσεις εργασίας (Peredo & McLean, 2006, Weerawardena and Mort, 2006).

Σε αυτά τα είδη επιχειρηματικότητας προστίθεται και ένα τρίτο είδος, η **συνεργατική** (cooperative) επιχειρηματικότητα. Η συνεργατική επιχειρηματικότητα προσβλέπει στη διασφάλιση και την ικανοποίηση των απαιτήσεων συνεταιρισμένων ομάδων ή επιχειρήσεων (Clamp & Alhamis, 2010).

Ο **Thurow** (1997) αναγνωρίζει ως διακριτά είδη της επιχειρηματικότητας την **τεχνολογική, γεωγραφική και κοινωνιολογική** επιχειρηματικότητα. Η **τεχνολογική** επιχειρηματικότητα αναφέρεται στην εισαγωγή νέας τεχνολογίας στην αγορά με τη μορφή νέων προϊόντων ή νέων διαδικασιών παραγωγής παλαιών προϊόντων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του είδους αποτελεί η δορυφορική τηλεόραση. Η **γεωγραφική** επιχειρηματικότητα αναφέρεται στη μετακίνηση τεχνολογικών επιτευγμάτων από το ένα γεωγραφικό μέρος στο άλλο. Συνήθως αυτό σημαίνει τη μετάβαση τεχνολογίας από τον ανεπτυγμένο κόσμο προς τις υπανάπτυκτες χώρες. Οι επιχειρηματικές δραστηριότητες σε χώρες της Ασίας αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα γεωγραφικής επιχειρηματικότητας και όχι τεχνολογικής. Τέλος, η **κοινωνιολογική** επιχειρηματικότητα, για το συγγραφέα, αναφέρεται στην εξεύρεση νέων τρόπων προώθησης παλαιών προϊόντων. Το καλύτερο παράδειγμα αυτού του είδους επιχειρηματικότητας είναι η εταιρία Starbucks Coffee Company, η οποία χρησιμοποιώντας ένα διαφορετικό πλαίσιο, δηλαδή, διαφορετικό τρόπο προμήθειας της πρώτης ύλης, διαφορετικό τρόπο προώθησης και μάρκετινγκ των προϊόντων της, έπεισε ένα μεγάλο αριθμό καταναλωτών να δαπανήσουν μεγαλύτερα ποσά για ένα φλιτζάνι καφέ σε αντίθεση με τα ποσά που δαπανούσαν στο παρελθόν. Και τα τρία είδη επιχειρηματικότητας είναι εξίσου σημαντικά, αλλά χρειάζονται διαφορετικά είδη ανθρώπων και διαφορετικούς μηχανισμούς στήριξης (Thurow, 1997).

Ανάλογα με κίνητρα, τις ανάγκες και τις επιδιώξεις του κάθε επιχειρηματία, το **GEM** (2012) διαχωρίζει την επιχειρηματικότητα, σε **επιχειρηματικότητα ανάγκης** και **επιχειρηματικότητα ευκαιρίας**. Ως **επιχειρηματικότητα ανάγκης** ορίζεται η ίδρυση και η προσπάθεια ανάπτυξης μιας νέας επιχείρησης, με αφορμή το ότι ο νέος επιχειρηματίας δεν βρήκε καλύτερη λύση για βιοπορισμό. Έχει παρατηρηθεί ότι η επιχειρηματικότητα αυτής της μορφής δεν οδηγεί συνήθως σε βιώσιμες επιχειρήσεις. Επίσης αυτού του είδους η επιχειρηματικότητα δεν βοηθάει πολύ στην ανάπτυξη της οικονομίας αφού δεν είναι ανταγωνιστική ούτε έχει προοπτικές για διεθνές άνοιγμα, παρά μόνο καλύπτει ανάγκες επιβίωσης. Ως **επιχειρηματικότητα ευκαιρίας** ορίζεται η ίδρυση και η προσπάθεια ανάπτυξης νέας επιχείρησης με στόχο την αξιοποίηση πραγματικής επιχειρηματικής ευκαιρίας (π.χ. καινοτομία, κενά της αγοράς, προοπτικές αύξησης ζήτησης κ.τ.λ.) από επιχειρηματία με προσόντα (π.χ. πίστη στην επιτυχία, εμπειρία, γνώση, δεξιότητες υψηλό μορφωτικό επίπεδο κ.ά.). Έχει παρατηρηθεί ότι η επιχειρηματικότητα αυτής της μορφής οδηγεί συνήθως σε βιώσιμες επιχειρήσεις με αξιόλογη θετική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη, καθώς οι επιχειρήσεις οι οποίες χαρακτηρίζονται από αυτήν τη μορφή επιχειρηματικότητας μπορούν να γίνουν φορείς καινοτόμων ιδεών και να δημιουργήσουν ανταγωνιστικά προϊόντα (IOBE, 2012).

Ένα ακόμη είδος επιχειρηματικότητας, κατά το GEM, είναι η **επιχειρηματικότητα υψηλών δυνατοτήτων**. Αφορά επιχειρηματικές δραστηριότητες, οι οποίες δεν περιορίζονται στα εθνικά πλαίσια της χώρας τους αλλά τα προϊόντα τους ανταγωνίζονται στις διεθνείς αγορές. Κάθε χώρα επιθυμεί και επιδιώκει την αύξηση αυτής της μορφής επιχειρηματικότητας διότι βοηθάει ιδιαίτερα

στην εθνική ανάπτυξη και βελτιώνει την επιχειρηματικότητα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος της χώρας (IOBE, 2012).

Με βάση τη σχέση επιχειρηματικότητας και ιδιοκτησίας πόρων, είναι επίσης δυνατό να διακριθούν τρεις τύποι επιχειρηματικότητας: **η διαμεσολάβηση, η κερδοσκοπία και η καινοτομία**. Κεντρικό ζήτημα στη διάκριση ανάμεσα στους τρεις τύπους είναι το στοιχείο του χρόνου (Ιωαννίδης, 2005).

Ο πρώτος τύπος επιχειρηματικότητας, η *διαμεσολάβηση*, αφορά μια επιχειρηματική δραστηριότητα η οποία συμβαίνει στιγμιαία. Ο επιχειρηματίας ανακαλύπτει μια ευκαιρία για κέρδος, η οποία έχει τον χαρακτήρα της δυνατότητας αγοράς ενός προϊόντος σε ένα σημείο της αγοράς και ταυτόχρονα πώλησής του σε ένα άλλο, σε τιμή υψηλότερη. Έτσι, ο επιχειρηματίας διαμεσολαβεί ανάμεσα σε έναν πωλητή και έναν αγοραστή ενός προϊόντος στιγμιαία. Το γεγονός ότι η συναλλαγή αυτή γίνεται ουσιαστικά σε μηδενικό χρόνο σημαίνει ότι ο επιχειρηματίας δεν χρειάζεται να χρησιμοποιήσει πόρους για να αποκομίσει το κέρδος, πρόκειται λοιπόν για μια περίπτωση όπου η επιχειρηματική δράση ταυτίζεται απόλυτα με την έννοια της «καθαρής» επιχειρηματικότητας του Kirzner.

Η *κερδοσκοπία*, αφορά την εκμετάλλευση μιας διαχρονικής διαφοράς στην τιμή ενός αγαθού. Ο επιχειρηματίας αγοράζει ένα αγαθό σήμερα, έχοντας ως σκοπό να το πουλήσει σε υψηλότερη τιμή κάποια στιγμή στο μέλλον. Και στην περίπτωση αυτή, η ανακάλυψη του επιχειρηματία αναφέρεται σε μια διαφορά στην τιμή του αγαθού. Σε αντίθεση ωστόσο με τον πρώτο τύπο, το δεύτερο μέρος της συναλλαγής -η μεταπώληση του αγαθού στο μέλλον- δεν είναι μια πραγματικότητα αλλά απλά μια προσδοκία του επιχειρηματία ότι η τιμή θα είναι όντως υψηλότερη. Και πάλι σε αντίθεση με τον πρώτο τύπο, η συγκεκριμένη επιχειρηματική ενέργεια, καθ' ότι διεξάγεται μέσα στο χρόνο, απαιτεί τη χρήση πόρων που ο επιχειρηματίας -αυτός δηλαδή που ανακάλυψε τη συγκεκριμένη ευκαιρία κέρδους- μπορεί να κατέχει ή όχι. Το κοινό σημείο της διαμεσολάβησης και της κερδοσκοπίας είναι ότι η επιχειρηματική δράση έχει και στις δύο περιπτώσεις τον χαρακτήρα της αγοράς και πώλησης ενός αγαθού το οποίο μένει αναλλοίωτο από την ίδια την επιχειρηματική δράση.

Τέλος, στην *καινοτομία*, όπως ακριβώς και στην περίπτωση της κερδοσκοπίας, η καινοτομική δράση διεξάγεται σε πραγματικό χρόνο και απαιτεί τη χρήση πόρων. Στην περίπτωση αυτή όμως δεν έχει να κάνει μόνο ή κυρίως με οικονομικούς πόρους - δηλαδή κεφάλαιο - αλλά με ανθρώπινο και φυσικό κεφάλαιο, το οποίο ο επιχειρηματίας πρέπει να οργανώσει κατά καινοτομικό τρόπο, κατά τρόπο δηλαδή που θα είναι σε θέση να καταλήξει σε ένα νέο προϊόν ή στο ίδιο προϊόν μέσω μιας νέας παραγωγικής διαδικασίας. Στην περίπτωση της καινοτομίας λοιπόν, η επιχειρηματική δράση δεν απαιτεί απλώς την ύπαρξη πόρων αλλά εμπεριέχει το στοιχείο της αναδιάρθρωσής τους ως βασικού παράγοντα για την επιτυχία της καινοτομίας (Ιωαννίδης, 2005).

1.4. Προαπαιτούμενες συνθήκες εκδήλωσης της επιχειρηματικότητας και παράγοντες επηρεασμού της

Στο σημείο αυτό, αξίζει να γίνει αναφορά τόσο στις απαραίτητες συνθήκες που απαιτούνται προκειμένου να εκδηλωθεί το φαινόμενο της επιχειρηματικής δραστηριότητας και πρωτοβουλίας όσο και στους παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα.

Οι προϋποθέσεις που απαιτούνται, σύμφωνα με τους Χασσίδ & Καραγιάννη (1999), έχουν να κάνουν με τις «ατομικές» ή «ψυχολογικές» και με τις «περιβαλλοντικές» ή «εξωτερικές» συνθήκες που λειτουργούν στο πλαίσιο μιας οικονομίας. Οι ατομικές προϋποθέσεις έχουν να κάνουν με τις προτιμήσεις και τις ικανότητες των ατόμων, ενώ οι περιβαλλοντικές προϋποθέσεις αφορούν διάφορα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά και λειτουργίες.

Όσον αφορά στις **ατομικές** προϋποθέσεις που επηρεάζουν την εκδήλωση επιχειρηματικότητας, έχει διαπιστωθεί ότι εξαρτώνται από:

- Τις διάφορες ψυχολογικές επιδράσεις που έχουν δεχτεί τα άτομα (ειδικά πριν ενηλικιωθούν).
- Τις προτιμήσεις και τις ιδιαίτερες ικανότητές τους απέναντι στον επιχειρηματικό κίνδυνο.
- Τις οικονομικές τους εμπειρίες.

Η διερεύνηση και προσεχτική μελέτη των παραπάνω προϋποθέσεων είναι πολύ σημαντική, εφόσον δίνει τη δυνατότητα να γίνει κατανοητός ο βαθμός στον οποίο κάθε μια από αυτές επηρεάζει την απόφαση ενός ατόμου να εκδηλώσει επιχειρηματική δραστηριότητα.

Οι **περιβαλλοντικές** προϋποθέσεις που επηρεάζουν την εκδήλωση και την ανάπτυξη επιχειρηματικότητας σε μια οικονομία, εξαρτώνται από τις εξής θεμελιώδεις συνθήκες:

- Ύπαρξη του θεσμού της ατομικής ιδιοκτησίας καθώς και προστασία του θεσμού αυτού.
- Ελεύθερη οικονομία, στην οποία η επιβράβευση της «αξίας» ή η καταξίωση προέρχεται από την απρόσωπη αγορά.
- Θεσμικό και πολιτισμικό περιβάλλον, το οποίο θα ενθαρρύνει την οικονομική προσπάθεια και την πρωτοβουλία του ατόμου.
- Διαθεσιμότητα κατάλληλων (ποσοτικά και ποιοτικά) συντελεστών παραγωγής.

Άλλοι ερευνητές έχουν προσπαθήσει να εντοπίσουν και να μελετήσουν τους **παράγοντες** του **εξωτερικού** περιβάλλοντος που επηρεάζουν άμεσα την επιχειρηματική ανάπτυξη. Η προσπάθεια αυτή κατέδειξε κυρίως πέντε κατηγορίες παραγόντων επίδρασης (Gaddam, 2007):

- τους **οικονομικούς** παράγοντες (economic factors),
- τους **κοινωνιολογικούς** (social factors),
- τους **περιβαλλοντικούς** παράγοντες (environmental factors),
- τους **δημογραφικούς** παράγοντες (demographic factors) και

➤ τους **πολιτισμικούς** παράγοντες (cultural factors).

Σε αυτούς προστίθενται και οι **ψυχολογικοί** (psychological factors) παράγοντες οι οποίοι περιγράφουν κυρίως τα προσωπικά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία που επηρεάζουν την εκδήλωση επιχειρηματικότητας.

Οι **οικονομικοί** παράγοντες αποτελούν τον πυρήνα ύπαρξης της επιχειρηματικότητας, καθώς αυτή βασίζεται στην οικονομική θεωρία της προσφοράς και της ζήτησης. Ο Schumpeter (1934) από πολύ νωρίς επεσήμανε τη σχέση ανάμεσα στην επιχειρηματικότητα και την οικονομική θεωρία. Οι οικονομικοί παράγοντες επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα καθώς ενυπάρχουν καθ' όλη τη διάρκεια δράσης της επιχείρησης. Αναλυτικότερα, οι οικονομικές μεταβλητές που ασκούν τη μεγαλύτερη επιρροή είναι οι νομισματικές πολιτικές των κρατών, οι πολιτικές του εμπορίου, οι κυβερνητικές παρεμβάσεις, τα επίπεδα φορολογίας, το κατά κεφαλήν εισόδημα κ.ά.

Οι **κοινωνιολογικοί** παράγοντες αναφέρονται στις δυνάμεις που δρουν και τις τάσεις που παρατηρούνται μέσα σε μια κοινωνία και οι οποίες επηρεάζουν την επιχειρηματική δραστηριότητα. Οι κοινωνικές τάσεις αφορούν τον τρόπο που οι άνθρωποι ζουν τη ζωή τους. Οι προτιμήσεις των ατόμων συνδέονται με μεταβλητές που επηρεάζουν την επιχειρηματική δραστηριότητα, όπως για παράδειγμα οι καταναλωτικές συνήθειες, τα πρότυπα ψυχαγωγίας και διασκέδασης, ο τόπος και ο τρόπος εργασίας κ.ά. (Γιαννάκη, 2008).

Κάθε επιχείρηση τοποθετείται μέσα σε ένα συγκεκριμένο “κοινωνικό” περιβάλλον το οποίο επηρεάζει και την επιχειρηματικότητα. Οι **περιβαλλοντικοί** παράγοντες, ενδογενείς ή/και εξωγενείς, μπορούν να γίνουν αντιληπτοί σε διάφορα επίπεδα. Για παράδειγμα, η διαθεσιμότητα των πόρων ενός οργανισμού υποδηλώνεται από το περιβάλλον, ο αριθμός εισόδου νέων επιχειρήσεων σε έναν κλάδο επηρεάζεται από τον αριθμό των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων που υπάρχουν στον κλάδο κ.λπ. Στη βιβλιογραφία υποστηρίζεται ότι το περιβάλλον είναι αυτό που διαμορφώνει τον αριθμό εισόδου νέων επιχειρήσεων, το μετασχηματισμό των επιχειρήσεων, ή το τέλος των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων μιας επιχείρησης (Singh, 1990).

Οι **δημογραφικοί** παράγοντες επηρεάζουν και αυτοί την επιχειρηματικότητα. Ως **δημογραφία** νοείται η μελέτη των τάσεων του ανθρώπινου πληθυσμού σε σχέση με διάφορες μεταβλητές όπως το μέγεθος του πληθυσμού, η ηλικία του πληθυσμού, η διάρθρωση, η γεωγραφική κατανομή, η εθνικότητα, η εκπαίδευση, η φυλετική σύνθεση, η κατανομή του εισοδήματος και του πλούτου κ.ά. Όσον αφορά στην επιχειρηματικότητα, η βιβλιογραφία αναγνωρίζει ως σημαντικότερες δημογραφικές μεταβλητές την ηλικία, την εμπειρία, και τη μόρφωση (Gaddam, 2007).

Η καλλιέργεια της επιχειρηματικότητας εξαρτάται τέλος από τους **πολιτισμικούς** παράγοντες. Αυτοί αντιπροσωπεύουν το σύνολο αξιών, πεποιθήσεων, ιδανικών και αναμενόμενων συμπεριφορών που διακρίνουν τα μέλη μια χώρας (Hofstede, 1980). Η θεωρία υποστηρίζει ότι οι κοινές αξίες, πεποιθήσεις και συμπεριφορές των ατόμων και των οργανισμών επηρεάζουν ριζικά την επιχειρηματικότητα (Weber, 1948). Ο

McClelland (1961) υποστήριξε ότι οι κοινωνίες που αξιολογούσαν θετικά την τάση για επιτυχία εμφάνιζαν και υψηλότερα επίπεδα επιχειρηματικότητας.

Το GEM (2005, 2007), διακρίνει 16 παράγοντες που διαμορφώνουν το πλαίσιο ανάπτυξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας οι οποίοι παρουσιάζονται στον Πίνακα που ακολουθεί :

Πίνακας 1: Παράγοντες ανάπτυξης επιχειρηματικής δραστηριότητας

1. Η Κατάλληλη Χρηματοδότηση	2. Η Κυβερνητική Πολιτική
3. Οι Κρατικές Ρυθμίσεις και Κανονισμοί	4. Τα Κρατικά Προγράμματα Υποστήριξης
5. Η Εκπαίδευση και Κατάρτιση	6. Η Μεταφορά Τεχνολογίας
7. Η Ύπαρξη Υποστηρικτικών Υπηρεσιών	8. Η Δυναμική και οι Αλλαγές της Αγοράς
9. Η Ελεύθερη Πρόσβαση στην Αγορά	10. Η Ποιότητα των Φυσικών Υποδομών
11. Η Εθνική Κουλτούρα	12. Η Ύπαρξη Ευκαιριών για την Έναρξη Επιχείρησης
13. Οι Επιχειρηματικές Ικανότητες και Δυνατότητες του Πληθυσμού	14. Η Κοινωνική Υπόληψη του Επιχειρηματία και της Επιχειρηματικής Επιτυχίας
15. Η Προστασία Δικαιωμάτων της Διανοητικής Ιδιοκτησίας	16. Η Υποστήριξη της Γυναικείας Επιχειρηματικότητας

Πηγή: GEM, 2005 & 2007

1.5 Η σημασία της Επιχειρηματικότητας

Όλοι οι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί, σήμερα, αναγνωρίζουν την επιχειρηματικότητα ως το βασικό μοχλό της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Στη σημερινή ανταγωνιστική αγορά με τις τεράστιες προκλήσεις, τόσο σε εγχώριο όσο και διεθνές επίπεδο, έχει γίνει απόλυτα κατανοητή η ανάγκη ενίσχυσης και βελτίωσης της επιχειρηματικότητας. Το ενδιαφέρον όμως αυτό για την επιχειρηματικότητα αποτελεί ένα μάλλον πρόσφατο φαινόμενο, εφόσον η σχετική έρευνα και συζήτηση σε παγκόσμιο επίπεδο έλαβε μεγάλη έκταση από τη δεκαετία του 1990 και μετά.

Γιατί όμως γίνεται τόσος λόγος για την επιχειρηματικότητα σήμερα; Η επιχειρηματικότητα, προωθεί την τοπική και εθνική οικονομική ανάπτυξη, δημιουργεί θέσεις εργασίας, και βοηθά τις μη προνομιούχες ομάδες και ειδικότερα τα νεαρά άτομα να βρουν απασχόληση, συμβάλλοντας έτσι στην άρση της περιθωριοποίησης και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Η επιχειρηματικότητα, μπορεί να συμβάλλει επίσης, στη δημιουργία ενός ικανοποιητικού επιπέδου ζωής και να εξασφαλίσει την ευημερία σε μεγάλο αριθμό ατόμων. Η έννοια της ευημερίας δεν αναφέρεται μόνο στην οικονομική κατάσταση, αλλά αντικατοπτρίζεται σε πολλούς τομείς, όπως στην ποιότητα των υπηρεσιών υγείας, στο επίπεδο πολιτισμού, στη μείωση της ανεργίας κ.λπ. (IOBE, 2012).

Επιπροσθέτως, στο σημερινό οικονομικό περιβάλλον που μαστίζεται από την οικονομική κρίση, η επιχειρηματικότητα σε συνδυασμό με την καινοτομία λαμβάνει

όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον καθώς θεωρείται ευρέως ως το κλειδί για την έξοδο από αυτή και την επάνοδο της οικονομικής ανάπτυξης (IOBE, 2012).

Στο πλαίσιο αυτό λοιπόν, η Πράσινη Βίβλος για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη αναφέρεται σε τέσσερις βασικούς λόγους που καθιστούν απαραίτητη και αναγκαία την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003):

- Θεωρείται ότι η επιχειρηματικότητα συμβάλλει τόσο στη δημιουργία θέσεων εργασίας όσο και στην γενικότερη ανάπτυξη. Μέσω της επιχειρηματικότητας οι νέες και μικρές επιχειρήσεις δημιουργούν όλο και περισσότερες θέσεις εργασίας έναντι των μεγάλων επιχειρήσεων. Υποστηρίζεται ότι οι χώρες που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη αύξηση στα ποσοστά επιχειρηματικότητας τείνουν να παρουσιάζουν και τη μεγαλύτερη μείωση των ποσοστών ανεργίας (Audretsch, 2002). Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, οι ταχέως αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις συνέβαλαν σημαντικά στη δημιουργία θέσεων εργασίας. Για παράδειγμα, στις Κάτω Χώρες, στο διάστημα μεταξύ 1994 και 1998, το 8% των ταχέως αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων δημιούργησαν το 60% των νέων θέσεων εργασίας στο πλαίσιο υφιστάμενων επιχειρήσεων (Υπουργείο Οικονομικών & E.I.M., 2002). Στις Ηνωμένες Πολιτείες, 350.000 ταχέως αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις δημιούργησαν τα δύο τρίτα όλων των νέων θέσεων εργασίας στο διάστημα 1993 και 1996 (NCOE, 2001). Επίσης, η επιχειρηματικότητα συμβάλλει σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη παρόλο που η αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (Α.Ε.Π.) επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες. Η επιχειρηματικότητα μπορεί, επίσης, να συμβάλλει στην ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στις περιφέρειες εκείνες που παρουσιάζουν υστέρηση στην ανάπτυξη, στην ενθάρρυνση της οικονομικής δραστηριότητας και δημιουργίας θέσεων εργασίας ή στη ένταξη ανέργων ή μειονεκτούντων ατόμων στην ενεργό ζωή (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2001).
- Θεωρείται επίσης, ότι η επιχειρηματικότητα και η ενδυνάμωση αυτής αποτελεί βασικό παράγοντα ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας. Επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, που αφορούν την ίδρυση μιας νέας επιχείρησης ή τον αναπροσανατολισμό μιας υπάρχουσας (π.χ. μετά τη μεταβίβαση μιας επιχείρησης σε ένα νέο ιδιοκτήτη), δίνουν ώθηση στην παραγωγικότητα, αυξάνουν την ανταγωνιστική πίεση, και αναγκάζουν άλλες επιχειρήσεις να αντιδράσουν βελτιώνοντας τις επιδόσεις τους ή καινοτομώντας. Οι υψηλότερες επιδόσεις ή η καινοτομία των επιχειρήσεων σε επίπεδο οργάνωσης, μεθόδων, προϊόντων, υπηρεσιών ή αγορών, βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας συνολικά. Έτσι, η διαδικασία αυτή προσφέρει στους καταναλωτές πλεονεκτήματα χάρη τόσο στην αύξηση των επιλογών όσο και στη μείωση των τιμών.
- Επιπλέον, σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο Επιχειρηματικότητας, η επιχειρηματικότητα μπορεί να απελευθερώσει το δυναμικό του ατόμου.

Ειδικότερα, η άσκηση ενός επαγγέλματος δεν αποτελεί απλά και μόνο μέσο προσπορισμού χρημάτων. Υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή επαγγελματικής σταδιοδρομίας όπως είναι η ασφάλεια, το επίπεδο ανεξαρτησίας, η ποικιλία καθηκόντων και το ενδιαφέρον που παρέχει η εργασία. Η επιδίωξη υψηλότερων εισοδηματικών επιπέδων μπορεί να παρακινήσει τα άτομα να θέσουν υψηλότερους στόχους, όπως η αυτοπραγμάτωση και η ανεξαρτησία, μέσω της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Για πολλούς, οι οποίοι δεν επιτυγχάνουν να βρουν μία άλλη θέση εργασίας, η επιλογή να γίνουν επιχειρηματίες μπορεί να οφείλεται εν μέρει ή και εξ ολοκλήρου σε οικονομική ανάγκη. Ωστόσο, εκτός από τα υλικά κίνητρα, η επιλογή του να γίνει κάποιος επιχειρηματίας μπορεί να βασίζεται σημαντικά και στην αυτοπραγμάτωση. Η επαγγελματική ικανοποίηση μεταξύ επιχειρηματιών φαίνεται να είναι υψηλότερη από ό,τι μεταξύ μισθωτών. Όπως φαίνεται στην τρίτη ευρωπαϊκή έρευνα για τις συνθήκες εργασίας, το 33% των αυτοαπασχολούμενων χωρίς μισθωτούς και το 45% των αυτοαπασχολούμενων με μισθωτούς δήλωναν πολύ ικανοποιημένοι από τις συνθήκες εργασίας τους έναντι μόνο 27% των μισθωτών (Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για την Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας, 2000).

- Τέλος, η επιχειρηματικότητα μπορεί και πρέπει να προσαρμοστεί στις κοινωνικές επιταγές. Οι επιχειρηματίες αποτελούν την κινητήριου δύναμη της οικονομίας της αγοράς και τα επιτεύγματά τους προσφέρουν στην κοινωνία πλούτο, θέσεις εργασίας και στους καταναλωτές ποικιλία επιλογών. Ανταποκρινόμενες έτσι, στις αυξανόμενες προσδοκίες της κοινής γνώμης όσον αφορά στον αντίκτυπο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην κοινωνία και στο περιβάλλον, πολλές μεγάλες επιχειρήσεις υιοθέτησαν επίσημες στρατηγικές για την εταιρική κοινωνική ευθύνη, κάτι που συνεπάγεται την προαιρετική ενσωμάτωση κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων στην επιχειρηματική πρακτική και στη συνεργασία με τα ενδιαφερόμενα μέρη εφόσον οι επιχειρήσεις αναγνωρίζουν πλέον ότι η υπεύθυνη επιχειρηματική στάση συμβάλλει στην επιχειρηματική επιτυχία. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, επιδεικνύουν επίσης «υπεύθυνο επιχειρηματικό πνεύμα» με έναν ίσως πιο άτυπο τρόπο αλλά ωστόσο αποτελούν τον κεντρικό ιστό για πολλές κοινωνίες. Η επιχειρηματικότητα μπορεί επίσης να διαδραματίσει θετικό ρόλο στην αποτελεσματική παροχή υπηρεσιών στον τομέα της υγείας, της εκπαίδευσης και της κοινωνικής πρόνοιας. Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των ενδιαφερομένων μερών στη διαχείριση και παροχή παρόμοιων υπηρεσιών, βελτιώνοντας την καινοτομία και τον προσανατολισμό προς τους πελάτες. Μια τέτοια προσέγγιση μπορεί να συμπληρώσει τους δημόσιους πόρους και να

επεκτείνει το φάσμα των υπηρεσιών που προσφέρονται στους καταναλωτές.

1.6. Επιχειρηματικότητα Στην Ελλάδα

Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE), συντάσσει κάθε χρόνο μία Ειδική Έκθεση για την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, στο πλαίσιο του διεθνούς προγράμματος «Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας - GEM (Global Entrepreneurship Monitor)». Είναι ένα παγκόσμιο ερευνητικό πρόγραμμα που μελετά την επιχειρηματικότητα σε διαχρονική βάση και συγκριτικά, για συγκεκριμένες χώρες και περιοχές του πλανήτη.

Αναλυτικότερα οι στόχοι του GEM είναι οι εξής: Πρώτον, να μετρήσει το επίπεδο Το επιχειρηματικότητας σε μια χώρα και να εξηγήσει τις διαφορές που εμφανίζονται ανάμεσα στις εξεταζόμενες χώρες. Δεύτερον, να καταγράψει τους παράγοντες που οδηγούν σε ικανοποιητικά επίπεδα επιχειρηματικότητας. Τρίτον, να προτείνει πολιτικές που μπορούν να ενισχύσουν τα επίπεδα επιχειρηματικότητας σε μια χώρα.

Η έκθεση αυτή κατατάσσει τις χώρες, με βάση τα στάδια της οικονομικής τους ανάπτυξης, σε τρεις κατηγορίες, όπως ορίζονται από την αναφορά του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ για την Παγκόσμια Ανταγωνιστικότητα (World Economic Forum's Global Competitiveness Report). Οι κατηγορίες αυτές είναι οι εξής:

- Οικονομίες που λειτουργούν με γνώμονα τους παράγοντες (Factor - Driven Economies). Οι οικονομίες αυτές βασίζονται κυρίως στη φύση και χαρακτηρίζονται ως εξορυκτικές.
- Οικονομίες που λειτουργούν με γνώμονα την αποτελεσματικότητα (Efficiency - Driven Economies). Σε αυτές τις οικονομίες παρατηρούνται οικονομίες κλίμακας που χρησιμοποιούν την ένταση ως μείζονα κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης.
- Οικονομίες που λειτουργούν με γνώμονα την καινοτομία (Innovation - Driven Economies). Οι οικονομίες αυτές χαρακτηρίζονται από παραγωγή νέων και μοναδικών προϊόντων και υπηρεσιών που δημιουργούνται μέσω εξελιγμένων, και συχνά πρωτοποριακών, μεθόδων.

Η έκθεση του GEM τοποθετεί την Ελλάδα στην κατηγορία των οικονομιών που καθοδηγούνται από την καινοτομία. Ποιος είναι, όμως, ο ρόλος της επιχειρηματικότητας σε τέτοιες οικονομίες; Καθώς μια οικονομία ωριμάζει και αυξάνει τον πλούτο της, η έμφαση από τη βιομηχανική δραστηριότητα σταδιακά μετατοπίζεται στον τομέα των υπηρεσιών που ανταποκρίνεται στις ανάγκες ενός πληθυσμού που τείνει ολοένα και περισσότερο προς την ευμάρεια. Ο βιομηχανικός τομέας εξελίσσεται και βιώνει συνεχείς βελτιώσεις. Μια τέτοια εξέλιξη θα ήταν, κατά κανόνα, συνδεδεμένη με την αύξηση της έρευνας και ανάπτυξης και της έντασης της γνώσης.

Η εξέλιξη αυτή ανοίγει το δρόμο για την ανάπτυξη καινοτόμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων που δεν φοβούνται να καταρρίψουν κατεστημένα φορέων στην οικονομία. Συχνά, οι μικρές και καινοτόμες επιχειρήσεις βρίσκονταν σε πλεονεκτικότερη θέση καινοτομικής παραγωγικότητας σε σχέση με τις μεγάλες

κατεστημένες επιχειρήσεις, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να λειτουργούν ως πράκτορες δημιουργικής καταστροφής. Επομένως, οι καινοτόμες επιχειρήσεις μπορούν να αποτελέσουν σημαντική κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης.

Η έρευνα του GEM για την Ελλάδα τη χρονική περίοδο 2009-2010 αποκαλύπτει πολύ περιληπτικά, ότι (IOBE, 2011):

- Περίπου 1,6 εκατ. άτομα αναπτύσσουν επιχειρηματική δράση.
- Περίπου 600.000 άτομα βρίσκονται στα αρχικά στάδια επιχειρηματικής δραστηριότητας.
- Περίπου 1,2 εκατ. άτομα σκοπεύουν να εισέλθουν στον επιχειρηματικό στίβο μέσα στα επόμενα τρία χρόνια.
- Μέσα στο 2009, περίπου 180.000 άτομα διέκοψαν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα.
- Η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας ανήλθε στο 47% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων, έναντι 39,5% πέρυσι.
- Η ρηχότητα, η εσωστρέφεια και η μικρή συμβολή στην απασχόληση παραμένουν βασικά χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.
- Οι Έλληνες επιχειρηματίες κατατάσσονται στις πρώτες θέσεις ανάμεσα στις χώρες του GEM αναφορικά με το επίπεδο αυτοπεποίθησής τους σχετικά με τις γνώσεις, τα προσόντα και την απαιτούμενη εμπειρία για την έναρξη μιας επιχείρησης.
- Ταυτόχρονα βρίσκονται στις πρώτες θέσεις της παγκόσμιας κατάταξης αναφορικά με το φόβο της αποτυχίας.

Στην ετήσια έκθεση του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα την περίοδο 2010-2011 είναι φανερό ότι η επιδείνωση των οικονομικών συνθηκών και η αβεβαιότητα για τη έκβαση της δημοσιονομικής κρίσης επηρέασαν αποφασιστικά την επιχειρηματική δράση (IOBE, 2012).

Αναλυτικότερα, τα αποτελέσματα για την εγχώρια επιχειρηματικότητα φαίνεται να υποχωρούν αισθητά και υπογραμμίζουν το κλίμα αβεβαιότητας που επικρατεί και στην πραγματική οικονομία. Η *επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων** φτάνει στο

* Η επιχειρηματικότητα αυτού του τύπου περιλαμβάνει δύο κατηγορίες ατόμων:

α) Τους επίδοξους (nascent) επιχειρηματίες, που περιλαμβάνουν τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που – κατά το τελευταίο 12-μηνο από τη στιγμή της έρευνας - είχαν ξεκινήσει κάποιες προκαταρκτικές ενέργειες στην κατεύθυνση έναρξης ενός νέου εγχειρήματος, στο οποίο θα είναι ιδιοκτήτες είτε του συνόλου, ή κάποιου μέρους του («συνεταίρος»). Οι ενέργειες αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν από τη συγκέντρωση κεφαλαίου και την αναζήτηση χώρων εγκατάστασης και απαραίτητου εξοπλισμού, έως τη σύνταξη ενός επιχειρηματικού σχεδίου για αναζήτηση χρηματοδότη, κ.α. Στην κατηγορία των επίδοξων επιχειρηματιών περιλαμβάνονται ωστόσο και όσοι/όσες έχουν προχωρήσει πράγματι στην έναρξη λειτουργίας της επιχείρησης και έχουν ήδη πληρώσει μισθούς ή έχουν έναν κύκλο εργασιών από αυτή τη δραστηριότητα, όχι όμως για διάστημα μεγαλύτερο των τελευταίων τριών μηνών. Επιπροσθέτως, αυτή η ενέργεια ενδεχομένως να εντάσσεται στην υπάρχουσα εργασία του ατόμου και να πραγματοποιείται για λογαριασμό του εργοδότη, με τη συμμετοχή του ερωτώμενου να αφορά έτσι έναν διοικητικό / διευθυντικό ρόλο και όχι απαραίτητα ιδιοκτησία.

χαμηλότερο ποσοστό της πενταετίας (5,3% από 8,8% το 2009), με τους επίδοξους επιχειρηματίες να αποτελούν την κυριότερη αιτία της πτώσης (2,0% έναντι 4,5% το 2009). Στα αποτελέσματα της έκθεσης φαίνεται ότι οι δυσμενείς οικονομικές συνθήκες και η αβεβαιότητα για το μέλλον απέτρεψαν σημαντικό ποσοστό ατόμων που επιθυμούσαν να κάνουν έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας να υλοποιήσουν το σχέδιό τους. Το γεγονός ότι η καθιερωμένη επιχειρηματικότητα συρρικνώνεται αντικατοπτρίζει την τάση εξόδου κάποιων επιχειρήσεων από την αγορά, που τον Ιούνιο του 2010 -όπου πραγματοποιήθηκε η έρευνα- άρχιζε να γίνεται αισθητή.

Το ποσοστό των ατόμων του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών που δηλώνει πως σκέφτεται να ξεκινήσει επιχειρηματική δράση τους επόμενους 36 μήνες μειώνεται (14,4% έναντι 17,2% πέρυσι), φτάνοντας στη δεύτερη χαμηλότερη επίδοση από το 2006. Η εξέλιξη αυτή είναι πολύ ενδιαφέρουσα, μιας και συνήθως σε περιόδους οικονομικής κρίσης, η επιχειρηματικότητα αποτελεί “καταφύγιο” επαγγελματικής στέγης.

Περίπου 1,2 εκατ. άτομα, που αντιστοιχούν στο 19% του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών αναπτύσσουν κάποιου τύπου επιχειρηματική δραστηριότητα και παρά τη συρρίκνωση συγκριτικά με το 2009, το ποσοστό αυτό συνεχίζει να είναι το υψηλότερο ανάμεσα στις χώρες καινοτομίας, αλλά και το μέσο όρο των χωρών του GEM.

Παράλληλα, το 2010, το 3,3% του πληθυσμού δήλωσε πως διέκοψε την επιχειρηματική δραστηριότητα που ασκούσε. Η συντριπτική πλειοψηφία (7 στους 10) των επιχειρηματιών που αποχώρησαν από τον επιχειρηματικό στίβο δηλώνουν πως κύρια αιτία αποτέλεσε η έλλειψη κερδοφορίας και όχι η έλλειψη χρηματοδότησης (μόλις 5,2%), όπως θα ήταν αναμενόμενο σε μια περίοδο χρηματοπιστωτικής στενότητας.

Όσον αφορά στα *κίνητρα της επιχειρηματικής δραστηριότητας* φαίνεται πως, το ποσοστό των ατόμων στο σύνολο του πληθυσμού που δηλώνουν πως το βασικό τους κίνητρο για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας ήταν η ανάγκη περιορίζεται στο 1,5%, έναντι 2,3% το 2009 (27,4% ανάμεσα στους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων, 26% το 2009). Ο δείκτης αυτός καταγράφει για τρίτη χρονιά πτώση, μιας και το 2008 έφτανε το 3%. Παρόλο δηλαδή την κρίση, η επιχειρηματικότητα ανάγκης στο σύνολο του πληθυσμού έχει μειωθεί, ενώ ανάμεσα στους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων δεν έχει ενισχυθεί σημαντικά, γεγονός που ως ένα βαθμό σημαίνει ότι ενδεχομένως η κρίση έχει αποκαλύψει κάποιες επιχειρηματικές ευκαιρίες.

Η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας μειώνεται για άλλη μια χρονιά, ως ποσοστό στο σύνολο του πληθυσμού (3,8% έναντι 6,4% το 2009 και 6,8% το 2008). Από την άλλη πλευρά, το ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που δηλώνουν ως κίνητρο την ευκαιρία προσεγγίζει το 38,6% (47% το 2009 και 39,5% το 2008). Ενδιαφέρουσα εξέλιξη στα αποτελέσματα του 2010 είναι ότι, για πρώτη φορά η ανεξαρτησία κινητοποιεί μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρηματικών αρχικών σταδίων με κίνητρο

β) Τους νέους επιχειρηματίες (ηλικίας 18-64 ετών), που περιλαμβάνουν όσους / όσες είναι ιδιοκτήτες ή διευθυντές ενός νέου εγχειρήματος / δραστηριότητας για το οποίο έχουν ήδη πληρώσει μισθούς και έχουν καταγράψει ένα κύκλο εργασιών για τουλάχιστον τρεις, αλλά όχι περισσότερους από 42 μήνες

την ευκαιρία (20,2%), ενώ η αύξηση του εισοδήματος, που αποτελούσε παραδοσιακά τον κινητήριο μοχλό αυτών των επιχειρηματιών στην Ελλάδα, αφορά στο 18,6% έναντι 26,8% το 2009. Δεδομένης της υφιστάμενης κρίσης, θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως η αυτονομία αποτελεί ενδεχομένως την απάντηση αυτών των ατόμων στην αβεβαιότητα και τις δυσχέρειες που επικρατούν στην αγορά εργασίας.

Σχετικά με την *κλαδική διάσταση* της επιχειρηματικότητας παρατηρείται ότι, ο πρωτογενής τομέας και τα προϊόντα/υπηρεσίες προς καταναλωτές κυμαίνονται στα ίδια επίπεδα με το 2009 (1,9% και 46,3% αντιστοίχως). Τα προϊόντα/ υπηρεσίες προς καταναλωτές απορροφούν, ως συνήθως, το υψηλότερο μερίδιο νέων εγχειρημάτων στην Ελλάδα, αλλά το ποσοστό αυτό έχει μειωθεί σημαντικά σε σύγκριση με προηγούμενα έτη (58,0% το 2008, 63,0% το 2006). Επιπλέον, διατηρείται η αυξητική τάση του ποσοστού των επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών προς άλλες επιχειρήσεις (28,1% από 15,2%). Η εξέλιξη αυτή κρίνεται ενθαρρυντική, μιας και αυτές οι επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν θετικά την προστιθέμενη αξία και την καινοτομικότητα μιας σύγχρονης οικονομίας και άρα είναι περισσότερο επιθυμητές.

Σε ό,τι αφορά τα *βασικά ποιοτικά χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας*, τα οποία διερευνώνται στο πλαίσιο του GEM, η έκθεση του IOBE καταγράφει τις παρακάτω εξελίξεις (IOBE, 2012):

- **Προοπτικές δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας:** Το 2010, 4,4% των εγχώριων επιχειρήσεων αρχικών σταδίων προσδοκούν να αυξήσουν τις θέσεις εργασίας τους, ενώ το 2009 καμία επιχείρηση δεν έκανε τέτοιου είδους προβλέψεις. Είναι ενθαρρυντικό το γεγονός πως, παρά την κρίση χρέους που είχε οδηγήσει στην υπογραφή του Μνημονίου Ι με την Τρόικα ένα μόλις μήνα πριν τη διεξαγωγή της έρευνας του GEM, επτά στις δέκα επιχειρήσεις αρχικών σταδίων στην Ελλάδα προέβλεπαν τη δημιουργία έως πέντε νέων θέσεων εργασίας, και το 13,3% δήλωσε πως αναμένει 6-19 νέες θέσεις.
- **Βαθμός καινοτομίας προϊόντος:** Περίπου το 13% των επιχειρήσεων αρχικών σταδίων κρίνουν πως τα προϊόντα / υπηρεσίες που (θα) προσφέρουν είναι εντελώς νέα για όλους τους πελάτες στους οποίους (θα) απευθύνονται, ενώ σχεδόν δύο στις τρεις επιχειρήσεις θεωρούν πως τα προϊόντα/οι υπηρεσίες τους δε θα αποτελέσουν καινοτομία/πρωτοτυπία για κανέναν πελάτη.
- **Βαθμός εξωστρέφειας:** Το 2010, καταγράφεται ύφεση στην ένταση του εξαγωγικού προσανατολισμού των εγχώριων επιχειρήσεων. Σχεδόν οι μισές επιχειρήσεις συναλλάσσονται μόνο με εγχώριους πελάτες, ενώ μόλις δύο στις πέντε διατηρούν το πολύ το ¼ του πελατολογίου τους εκτός συνόρων. Ισχυρή εξαγωγική δραστηριότητα εμφανίζει το 4,8% των επιχειρήσεων αυτών (6,6% το 2009). Συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες που βασίζονται στην καινοτομία, η Ελλάδα απέχει σημαντικά από χώρες όπως η Νορβηγία, η Ισλανδία και η Σλοβενία που καταγράφουν τις υψηλότερες σχετικές επιδόσεις.
- **Επίπεδο της τεχνολογίας:** Οι σχετικές επιδόσεις των επιχειρήσεων αρχικών σταδίων στην Ελλάδα είναι εντυπωσιακές, μιας και πάνω από το 1/3 αυτών δηλώνει πως χρησιμοποιεί τεχνολογίες που είναι διαθέσιμες στην αγορά

λιγότερο από ένα έτος, όταν το αντίστοιχο ποσοστό το 2009 μόλις που ξεπερνούσε το 10,3% και το 22,7% το 2008. Αντιστοίχως, η μεταστροφή αυτή αντικατοπτρίζεται μερικώς και στο ποσοστό αυτών που αρκούνται στη χρήση παλαιάς τεχνολογίας (54,7%, έναντι 58,1% το 2009 και 59,4% το 2008).

Σχετικά με την *χρηματοδότηση νέων επιχειρημάτων* παρατηρείται ότι, το ποσοστό των άτυπων επενδυτών στην Ελλάδα το 2010 αποτυπώνει πλήρως το πρόβλημα ρευστότητας και άντλησης τραπεζικού δανεισμού. Το ποσοστό του πληθυσμού που δηλώνει πως έχει χρηματοδοτήσει κατά την τελευταία τριετία με προσωπικά κεφάλαια ένα νέο εγχείρημα που ξεκίνησε κάποιος άλλος φτάνει το 5,3%, ιστορικό υψηλό, μιας και το 2009 το ποσοστό έφτανε το 2,3% και το 2008 μόλις το 1,8%. Σχεδόν ένας στους δύο άτυπους επενδυτές ανήκε στην οικογένεια του επιχειρηματία (40% το 2009), ενώ το 27% χαρακτηρίζεται ως φίλος ή γείτονας. Το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών των άτυπων επενδυτών δηλώνει πως δεν αναμένει κέρδος από την επένδυσή του αυτή, γεγονός που ερμηνεύεται από την προσωπική σχέση μεταξύ των δύο μερών.

Όσον αφορά τα *δημογραφικά χαρακτηριστικά* της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων φαίνεται ότι, το 3,7% του πληθυσμού αφορά σε γυναίκες επιχειρηματίες αρχικών σταδίων. Το εν λόγω ποσοστό κατατάσσει την Ελλάδα στην 8η θέση ανάμεσα στις χώρες που βασίζονται στην καινοτομία. Είναι ενθαρρυντικό το γεγονός ότι το μερίδιο της γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων ως ποσοστό του συνολικού δείκτη επιχειρηματιών αρχικών σταδίων αυξήθηκε οριακά συγκριτικά με το 2009 (34,9% έναντι 34% το 2009 και 39% το 2008). Η γυναικεία επιχειρηματικότητα ανάγκης φτάνει στο 33,7%, μια από τις υψηλότερες επιδόσεις ανάμεσα στις χώρες καινοτομίας. Θα πρέπει, όμως, να σημειωθεί πως σημαντικά ποσοστά επιχειρηματικότητας ανάγκης για τις γυναίκες καταγράφονται και σε χώρες που δεν αντιμετωπίζουν οικονομικές/δημοσιονομικές προκλήσεις, όπως η Γερμανία και η Νορβηγία.

Σημαντικές μεταβολές καταγράφονται στο προφίλ του μέσου επιχειρηματία αρχικών σταδίων, γεγονός που φαίνεται να αντικατοπτρίζει τις επιπτώσεις της κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, αυξάνεται ο μέσος όρος ηλικίας, αλλά και το εκπαιδευτικό επίπεδο, ενώ δραστηριοποιούνται εξίσου και τα τρία εισοδηματικά κλιμάκια. Το γεγονός ότι η ηλικιακή ομάδα 45-54 ετών ήταν η πιο δραστήρια επιχειρηματικά, ενώ τα προηγούμενα έτη αυτό αφορούσε στην ομάδα 25-34 ετών, μπορεί να αποδοθεί στην ανεργία που πλήττει πλέον όλες τις ηλικίες, και τις δυσχέρειες εύρεσης εργασίας για τους μεγαλύτερους σε ηλικία. Ενδεικτικές των επιπτώσεων της κρίσης και της ανεργίας θεωρούνται και οι μεταβολές στο επίπεδο εκπαίδευσης, όπου παρατηρείται εκτίναξη των αποφοίτων μετα-λυκειακής εκπαίδευσης και δη τριτοβάθμιας, καθώς και η ισόποση παρουσία των τριών εισοδηματικών κλιμακίων.

Μελετώντας τους *προσωπικούς παράγοντες* των επιχειρηματιών παρατηρείται ότι, το 2010, τα 2/3 των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνουν πως συναναστρέφονται άλλους επιχειρηματίες, επίδοση εξαιρετικά υψηλή συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες καινοτομίας. Βέβαια, η υψηλή αυτή επίδοση είναι αναμενόμενη, λόγω του αντιστοίχως υψηλού ποσοστού αυτοαπασχόλησης στη χώρα.

Όσον αφορά στην *αναγνώριση επιχειρηματικών ευκαιριών* το επόμενο εξάμηνο, η επίδοση της Ελλάδας είναι η 3η χαμηλότερη ανάμεσα στις χώρες καινοτομίας και η χαμηλότερη, συγκριτικά με τις ευρωπαϊκές χώρες. Δεν είναι τυχαίο πως η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιρλανδία και η Ιταλία συμπληρώνουν τις υπόλοιπες κατώτερες επιδόσεις στην Ευρώπη. Έτσι, θετικές προβλέψεις εκφράζει μόλις το 15,9% του πληθυσμού 18-64 ετών (28% το 2009), και το 23,3% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (33,8% το 2009 και 28,1% το 2008).

Ένας άλλος παράγοντας που εξετάζεται στο πλαίσιο της έρευνας του GEM είναι το *επίπεδο αυτοπεποίθησης* του πληθυσμού όσον αφορά στις γνώσεις, τα προσόντα και την απαιτούμενη εμπειρία του για την έναρξη μιας επιχείρησης. Οι Έλληνες παραδοσιακά καταγράφουν πολύ υψηλά ποσοστά θετικών απαντήσεων στο συγκεκριμένο ερώτημα, συχνά μάλιστα, φτάνουν στη δεύτερη ή/και πρώτη θέση για το σύνολο των χωρών του GEM. Το 2010, το 52,2% των Ελλήνων θεωρούν πως έχουν επαρκείς γνώσεις και προσόντα για την έναρξη μιας επιχείρησης (58% το 2009). Το αντίστοιχο ποσοστό για τους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων είναι ακόμα πιο υψηλό (77%), αν και χαμηλότερο του 2009 (90%), εξέλιξη που αντικατοπτρίζει ενδεχομένως τις προϊούσες δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες αυτοί.

Το 2010 καταγράφεται για άλλη μια χρονιά το παράδοξο της αυτο-αξιολόγησης των Ελλήνων που αφορά σε υψηλότατα ποσοστά αυτοπεποίθησης για τις γνώσεις/τα προσόντα τους, και ταυτόχρονα την παραδοχή για έντονο φόβο αποτυχίας του εγχειρήματός τους, γεγονός που δρα ανασταλτικά στην έκφραση επιχειρηματικότητας. Έτσι, το 2010, οι Έλληνες βρίσκονται στην κορυφή της σχετικής κατάταξης, αφού περισσότεροι από τους μισούς δηλώνουν την επίδραση του φόβου της αποτυχίας στις αποφάσεις τους. Όσον αφορά στους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων, ο φόβος της αποτυχίας εδράζει τουλάχιστον στο 55% αυτών, όταν το αντίστοιχο ποσοστό το 2009 μόλις που ξεπερνούσε το 1/3.

Τέλος, στο πλαίσιο της έρευνας του GEM οι επιχειρηματίες κλήθηκαν να απαντήσουν στα παρακάτω ερωτήματα:

- αν οι δυσκολίες ίδρυσης μιας νέας επιχείρησης είναι περισσότερες ή λιγότερες σε σχέση με το προηγούμενο έτος
- αν οι δυσκολίες ανάπτυξης μιας επιχείρησης είναι λιγότερες ή περισσότερες
- αν η κρίση έχει επηρεάσει τον αριθμό των επιχειρηματικών ευκαιριών.

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, παρατηρείται ότι το επιχειρηματικό κλίμα επιδεινώνεται συγκριτικά με το 2009. Οι καθιερωμένοι επιχειρηματίες είναι για άλλη μια χρονιά περισσότερο συγκρατημένοι και απαισιόδοξοι στις εκτιμήσεις και προβλέψεις τους και στους τρεις υποδείκτες, γεγονός που αποδίδεται στη βαθύτερη αντίληψη του τρόπου λειτουργίας μιας επιχείρησης συγκριτικά με τους επίδοξους και νέους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων.

Σχετικά με τις δυσκολίες ίδρυσης μιας επιχείρησης, οι εγχώριοι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων ήταν, το 2010, οι περισσότερο απαισιόδοξοι σχετικά με τις δυσκολίες ίδρυσης μιας νέας επιχείρησης. Υπογραμμίζεται ότι η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα από όσες συμμετείχαν στο ερευνητικό πρόγραμμα του GEM το 2010, η οποία παρουσιάζει σαφή επιδείνωση αυτού του δείκτη ανάμεσα στο 2010 και στο 2009.

Σύμφωνα με την έκθεση, ενώ η βελτίωση του δείκτη σε όλες τις χώρες μεταξύ των δύο ετών μπορεί να θεωρηθεί ως ένδειξη εξόδου από την ύφεση και ανάκαμψης, στην Ελλάδα συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο.

Από την πλευρά της ανάπτυξης μιας επιχείρησης, δύο στους πέντε επιχειρηματίες αρχικών σταδίων εκτιμούν ότι οι σχετικές δυσκολίες ήταν εντονότερες το 2010 σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος (50% το ποσοστό το 2009, επομένως πρόκειται για σαφή επιδείνωση του δείκτη). Και πάλι, οι καθιερωμένοι επιχειρηματίες είναι περισσότερο απαισιόδοξοι (70% από 62,2% το 2009).

Αξιολογώντας τις επιπτώσεις της κρίσης στις επιχειρηματικές ευκαιρίες, οι καθιερωμένοι επιχειρηματίες εμφανίζονται και πάλι πιο συγκρατημένοι σε σύγκριση με εκείνους που βρίσκονται στα πρώτα στάδια επιχειρηματικής δραστηριοποίησης. Εντούτοις, παρόλο που η απαισιοδοξία των καθιερωμένων εντείνεται το 2010 σε σχέση με το προηγούμενο έτος, οι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων εμφανίζονται πιο αισιόδοξοι, Σχεδόν ένας στους τέσσερις αναγνωρίζει περισσότερες επιχειρηματικές ευκαιρίες από το 2009, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το προηγούμενο έτος ήταν μόλις ένας στους δέκα.

Σε άλλη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το **Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Ίδρυμα Κόκαλη** (2009) σχετικά με την καινοτομία των ελληνικών και ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, φαίνεται ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις υστερούν σε επίπεδο καινοτομίας σε σύγκριση με τις ευρωπαϊκές. Αυτό καθιστά το έργο της βελτίωσης της απόδοσης των ελληνικών οργανισμών ιδιαίτερα δύσκολο δεδομένου ότι οι μεταρρυθμίσεις θα πρέπει να εφαρμοστούν ταυτόχρονα σε πολλούς τομείς και σε πολλά επίπεδα.

Η κατάταξη της Ελλάδας είναι κάτω από τη μέση κατάταξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ειδικότερα σε δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης, στις σχέσεις μεταξύ πανεπιστημίων και βιομηχανίας και στην τεχνολογική υποδομή. Σε ορισμένους δείκτες, όμως, η Ελλάδα παρουσιάζει επιδόσεις πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Συγκεκριμένα, οι ελληνικές επιχειρήσεις φαίνεται να είναι ιδιαίτερα ανοικτές σε νέες ιδέες αλλά τελικά υστερούν στην εφαρμογή των ιδεών. Συνολικά οι δαπάνες των επιχειρήσεων για καινοτομία (εκτός από τις δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη), καθώς και οι κρατικές επιδοτήσεις για καινοτομία είναι επίσης υψηλές. Ωστόσο, δεν φαίνεται να οδηγούν τη χώρα σε υψηλότερες βαθμολογίες στον τομέα της καινοτομίας. Επίσης, στην έρευνα αναφέρεται ότι το εθνικό σχέδιο για την καινοτομία αποτελεί μια προσπάθεια για τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης πολιτικής. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι κάνει ένα σημαντικό βήμα προς τα εμπρός, φαίνεται να στερείται μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδιασμού.

Στην ίδια κατεύθυνση βρίσκονται και τα αποτελέσματα του **European Innovation Scoreboard** (EIS) για το έτος 2011. Το EIS κατατάσσει τις ελληνικές επιχειρήσεις στην κατηγορία των «μετριοπαθών» σχετικά με την καινοτομία. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις παρουσιάζουν μερικά ισχυρά στοιχεία αλλά ταυτόχρονα πολλές αδυναμίες. Η καινοτομία των ελληνικών επιχειρήσεων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την εισαγόμενη τεχνολογία και τεχνογνωσία και ευημερεί χάρη στις οργανωτικές καινοτομίες και τις καινοτομίες του

μάρκετινγκ, ενώ, ελάχιστη είναι η καινοτομία που βασίζεται στην παραγωγή και την αξιοποίηση της νέας γνώσης. Αυτή η συμπεριφορά των επιχειρήσεων οδηγεί σε υψηλές επιδόσεις για new-to-firm και new-to-market εταιρίες, αλλά πολύ χαμηλές επιδόσεις για επιχειρήσεις κατασκευής τεχνολογίας και επιχειρήσεις εξαγωγών (EIS, 2012).

Η Ελλάδα διαθέτει έναν από τους χαμηλότερους δείκτες καινοτομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι επιδόσεις της χώρας είναι αρκετά κάτω από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο, τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Στο EIS για το έτος 2011 η Ελλάδα καταλαμβάνει την 20^η θέση (το 2010 ήταν 19^η) ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ-27, με το δείκτη να υπολείπεται πάνω από 30% του Ευρωπαϊκού μέσου όρου. (European Commission, 2012).

Στην πρόσφατη έρευνα της **Grant Thornton** (2012), η Ελλάδα κατατάσσεται στην προτελευταία θέση (πριν από την Ιαπωνία) όσον αφορά στις επιχειρηματικές προσδοκίες. Στην έρευνα εξετάζεται και αναλύεται ο αντίκτυπος σημαντικών γεγονότων στην ανάπτυξη των επιχειρήσεων. Η έκθεση αποτυπώνει όχι μόνο τις οικονομικές προοπτικές των επιχειρηματιών, αλλά και τις απόψεις τους για ζητήματα στρατηγικής. Βασιζόμενη σε πάνω από 13.000 συνεντεύξεις που διεξήχθησαν σε 40 χώρες, η έρευνα εξετάζει τις τάσεις που θα διαμορφώσουν την ταχύτητα και την πορεία της ανάκαμψης των επιχειρήσεων τους επόμενους 12 μήνες, συμπεριλαμβανομένων των τάσεων για τη ζήτηση, την απασχόληση, τις επενδύσεις, τον πληθωρισμό και την πρόσβαση σε χρηματοδότηση. Τα αποτελέσματα για την Ελλάδα φανερώνουν πόσο δύσκολη είναι η κατάσταση για τη χώρα μας, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης και των πολλαπλών επιδράσεων που έχει στην αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών αλλά και στη λειτουργία των επιχειρήσεων.

Οι ταραγμένες οικονομίες της Πορτογαλίας, της Ιρλανδίας, της Ελλάδας και της Ισπανίας παραμένουν εξαιρετικά απαισιόδοξες. Η Ελλάδα αντιμετωπίζει εξαιρετικά δύσκολες οικονομικές συνθήκες με τη ραγδαία αύξηση της ανεργίας και τη σταθερή υποβάθμιση των κρατικών της ομολόγων.

Σε ότι αφορά τα εμπόδια της επιχειρηματικότητας, στην έρευνα αναφέρεται ότι οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα συνεχίζουν να βρίσκονται στην κορυφή της λίστας (πάνω από χώρες όπως η Ινδία και το Πακιστάν), καθώς αναφέρουν ότι πιέζονται λόγω γραφειοκρατίας (57%), γεγονός που προκαλεί ενδιαφέρον για μία οικονομία που αγωνίζεται να κάνει τις απαραίτητες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για την ανάκτηση της ανταγωνιστικότητάς της.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις φαίνεται να υστερούν αρκετά σε θέματα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης ενώ τέλος στην έρευνα επισημαίνεται ότι οι επιχειρήσεις δεν είναι διατεθειμένες να προβούν σε προσλήψεις νέου προσωπικού, κάτι που είναι βέβαιο αναμενόμενο μέσα στο κλίμα αβεβαιότητας που επικρατεί στην αγορά.

Όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και της Ελληνικής οικονομίας γενικότερα, σύμφωνα με στοιχεία του **International Institute for Management Development** (IMD), κατά τη διάρκεια του περασμένου έτους 2011, η Ελλάδα κατέλαβε την 58η θέση στην Παγκόσμια Κατάταξη Ανταγωνιστικότητας μεταξύ των 59 χωρών που μελετώνται από το διεθνές ινστιτούτο, σημειώνοντας

πτώση κατά δυο (2) θέσεις σε σχέση με την περσινή κατάταξη. Η Ελλάδα ξεπερνά μόνον τη Βενεζουέλα, η οποία βρίσκεται σταθερά στην 59η θέση της διεθνούς κατάταξης από το 2004. Η πτώση ήταν αναμενόμενη, λαμβανομένης υπόψη της κατάστασης που επικράτησε στη χώρα το 2011 λόγω της οικονομικής κρίσης.

Σύμφωνα με τη μεθοδολογία του IMD, η συνολική κατάταξη μιας χώρας, μεταξύ των 59 χωρών που συμμετέχουν στην Παγκόσμια Επετηρίδα Ανταγωνιστικότητας, είναι αποτέλεσμα της σύνθεσης των επιδόσεων που αυτή επιτυγχάνει στις τέσσερις επιμέρους κατηγορίες δεικτών και συγκεκριμένα στην “Οικονομική Αποδοτικότητα”, στην “Κυβερνητική Αποτελεσματικότητα” στην “Επιχειρηματική Αποτελεσματικότητα” και στις “Υποδομές”.

Πιο συγκεκριμένα, στον τομέα της “Οικονομικής Αποδοτικότητας”, η χώρα μας παρέμεινε για το 2012 στην 58η θέση, την οποία κατείχε και στην περυσινή κατάταξη, μετά την πτώση κατά δέκα (10) θέσεις μεταξύ των ετών 2010 και 2011. Πρόκειται για την προτελευταία θέση της παγκόσμιας κατάταξης, τη χειρότερη θέση που είχε ποτέ η χώρα μας από το 1999.

Στον τομέα της “Κυβερνητικής Αποτελεσματικότητας”, η Ελλάδα απώλεσε για δεύτερη συνεχόμενη χρονιά δυο (2) ακόμη θέσεις και από την 56η το 2011, βρίσκεται πλέον στην 58η, δηλαδή και πάλι τοποθετείται στην προτελευταία θέση της Παγκόσμιας κατάταξης, ομοίως τη χειρότερη θέση από το 2009.

Στον τομέα της “Επιχειρηματικής Αποτελεσματικότητας”, η θέση της χώρας μας επιδεινώθηκε κατά τρεις (3) θέσεις και από την 53η το 2011 βρίσκεται πλέον στην 56η για το 2012, δηλαδή μόλις τρεις θέσεις πριν την τελευταία χώρα της κατάταξης.

Στον τομέα των “Υποδομών”, η θέση της Ελλάδας επιδεινώθηκε, επίσης, κατά δυο (2) θέσεις, καταλαμβάνοντας για το 2012 την 34η θέση, από την 32η που κατείχε το 2011.

Η πτώση κατά δυο (2) θέσεις της χώρας μας στην Παγκόσμια κατάταξη ανταγωνιστικότητας, αποτελεί φυσιολογική συνέπεια καταρχήν της αβεβαιότητας και ανασφάλειας, που κυριαρχεί αναφορικά με την έξοδο ή όχι της χώρας μας από την Ευρωζώνη, και εξ’ αιτίας της βίαιης δημοσιονομικής προσαρμογής της χώρας, η οποία δεν συνοδεύτηκε από κανένα ουσιαστικό μέτρο για την ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας. Τη θέση της χώρας το 2012 σε σχέση με το 2010 επιδείνωσαν περαιτέρω τόσο τα άσχημα μακροοικονομικά μεγέθη, όσο και το κυριότερο, οι προβλέψεις για την (αρνητική) εξέλιξή τους κατά το 2012.

Ως εκ τούτου, το IMD θεωρεί ότι οι πέντε (5) κύριες προκλήσεις για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της Ελληνικής οικονομίας, κατά το 2012, είναι:

- Η ταχεία προώθηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων για τη μείωση των δαπανών του δημόσιου τομέα, ούτως ώστε να διευκολυνθεί η χώρα στην προσπάθειά της για έξοδο από την οικονομική κρίση, με παράλληλα μέτρα ανάπτυξης προς την πραγματική οικονομία.
- Η ενίσχυση της ρευστότητας και ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων.
- Ο εξορθολογισμός του φορολογικού συστήματος, με στόχο τη μείωση της φοροδιαφυγής.
- Η μείωση της γραφειοκρατίας που αφορά την επιχειρηματικότητα και,

➤ Η πάταξη των φαινομένων διαφθοράς στο δημόσιο τομέα (ΣΒΒΕ, 2012)

Τέλος, αξίζει να γίνει αναφορά στα στοιχεία που σύμφωνα με το **Υπουργείο Ανάπτυξης** (2004) (μετονομάστηκε σε Υπουργείο Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων). Αποτελούν τους πλέον προβληματικούς παράγοντες για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα. Οι παράγοντες αυτοί είναι οι παρακάτω:

- Μη αποδοτική γραφειοκρατία. (επισημαίνεται ότι σε καμία άλλη χώρα, από τις χώρες που εξετάζονται στην έκθεση, δεν προτάθηκε η “μη αποδοτική γραφειοκρατία” με τόσο υψηλό ποσοστό ως ο πλέον προβληματικός τομέας για την επιχειρηματικότητα.)
- Φορολογικές ρυθμίσεις
- Περιοριστικές πρακτικές στην αγορά εργασίας
- Φορολογικοί συντελεστές
- Διαφθορά (σημειώνεται ότι η τεκμηρίωση της έκτασης της διαφθοράς είναι ιδιαίτερα δύσκολη και επομένως οι εκτιμήσεις για την έκταση του φαινομένου υπόκεινται σε αβεβαιότητα.)
- Πολιτική αστάθεια
- Ανεπαρκής υποδομή
- Δυσκολία πρόσβασης στη χρηματοδότηση
- Ανεπαρκώς εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό
- Φτώχη εργασιακή ηθική
- Πληθωρισμός
- Κυβερνητική αστάθεια

Κεφάλαιο 2ο - Επιχειρηματικότητα και ορεινές περιοχές

2.1. Ορισμοί της Υπαίθρου και των Ορεινών Περιοχών

Παραδοσιακά ως ύπαιθρος χαρακτηρίζονται οι περιοχές που εξειδικεύονται σε δραστηριότητες εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων, κυρίως γεωργία και δασοκομία και βοσκοτόπια. Σήμερα, η ύπαιθρος ενσωματώνει και δραστηριότητες δευτερογενή τομέα κυρίως της μεταποίησης, αλλά και του τριτογενή τομέα, π.χ. εμπόριο, τουρισμός, κ.ά., ενώ κύριο χαρακτηριστικό της είναι ότι μεταβάλλεται ραγδαία και διαχρονικά (Λαμπριανίδης, 2005).

Υπάρχουν προσεγγίσεις οι οποίες ορίζουν την ύπαιθρο με βάση κάποια κοινωνικά και χωρικά χαρακτηριστικά όπως είναι η πληθυσμιακή πυκνότητα και η απόσταση από τα αστικά κέντρα. Άλλες προσεγγίσεις ορίζουν την ύπαιθρο με βάση τα κοινωνικά της χαρακτηριστικά, με έμφαση το πώς αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι την ύπαιθρο και ποιος είναι ο ρόλος της στην καθημερινή τους ζωή, ειδικά σήμερα που οι παραδοσιακές παραγωγικές λειτουργίες φθίνουν και αυξάνονται οι καταναλωτικές λειτουργίες (Λαμπριανίδης, 2005).

Γενικά, η ύπαιθρος είναι ένας χώρος που υφίσταται πολλές δράσεις, διαφορετικές παραγωγικές δραστηριότητες, ετερογενείς χρήσεις των φυσικών πόρων, κατοικούν διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και στρώματα με αντικρουόμενες αντιλήψεις για την ανάπτυξή του αλλά συνιστά μια διακριτή πραγματικότητα που δεν ανάγεται ούτε στις γεωργικές ούτε στις αστικές χρήσεις (Παπαδόπουλος, 2004).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην έκθεσή της για την αγροτική ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποφάσισε να υιοθετήσει τη μεθοδολογία του ΟΟΣΑ σύμφωνα με την οποία ο καθορισμός της υπαίθρου γίνεται με βάση την πληθυσμιακή πυκνότητα με στατιστικά δεδομένα, όπου αυτά είναι διαθέσιμα στην πλειοψηφία των χωρών μελών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008).

Συγκεκριμένα:

- Εάν υπάρχει ένα αστικό κέντρο με πληθυσμό μεγαλύτερο από 500.000 κατοίκους και ο πληθυσμός αυτός αντιπροσωπεύει πάνω από το 25% του συνολικού πληθυσμού της περιφέρειάς του τότε η περιφέρεια χαρακτηρίζεται ως κυρίως *αστική*.
- Εάν υπάρχει ένα αστικό κέντρο με πληθυσμό μεγαλύτερο από 200.000 κατοίκους και ο πληθυσμός αυτός αντιπροσωπεύει κάτω από το 25% του συνολικού πληθυσμού της περιφέρειάς του τότε η περιφέρεια χαρακτηρίζεται ως *ενδιάμεση*.
- Εάν η πυκνότητά των τοπικών ενοτήτων (π.χ. δήμοι) είναι μικρότερη από 150 κατοίκους/km² και έχουν πληθυσμό λιγότερο από 200.000 κατοίκους χαρακτηρίζονται ως *αγροτικές περιοχές*.

Περαιτέρω διάκριση της υπαίθρου γίνεται σε απομακρυσμένες αγροτικές ζώνες, σε ενδιάμεσες αγροτικές ζώνες και σε οικονομικά ενσωματωμένες αγροτικές περιοχές. Τα κριτήρια των τριών αυτών τυπολογιών κατά τον ΟΟΣΑ (Λαμπριανίδης, 2006) είναι η ενσωμάτωση στην εθνική και παγκόσμια οικονομία, η χωροθέτηση, οι

παραγωγικές δραστηριότητες, τα δημογραφικά στοιχεία, το εισόδημα, οι πολιτιστικοί και εκπαιδευτικοί πόροι και οι υποδομές μεταφορών και επικοινωνιών. Ειδικότερα:

- *Απομακρυσμένες αγροτικές ζώνες*, οι οποίες βρίσκονται μακριά από τα αστικά κέντρα, στηρίζονται στην παραδοσιακή γεωργία και τη βιοτεχνία, χαρακτηρίζονται από πολύ χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα και πληθυσμιακή γήρανση, χαμηλά εισοδήματα, περιορισμένες και χαμηλής ποιότητας υποδομές και υπηρεσίες και αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα προσπελασιμότητας.
- *Ενδιάμεσες αγροτικές ζώνες*, οι οποίες βρίσκονται αρκετά μακριά από τα αστικά κέντρα, χαρακτηρίζονται από τη σημαντική παρουσία του γεωργικού τομέα, ο οποίος άκμαζε στο παρελθόν αλλά υφίσταται σήμερα αλλαγές στην οικονομική διάρθρωση με την ολοένα αυξανόμενη παρουσία άλλων τομέων που διευκολύνουν την προσαρμογή της τοπικής οικονομίας στις απαιτήσεις της διεθνούς αγοράς. Επιπλέον χαρακτηρίζεται από πληθυσμιακή στασιμότητα και χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα, όχι πολύ χαμηλό εισόδημα και επαρκείς πρόσβαση σε υποδομές, υπηρεσίες και σε αστικά κέντρα.
- *Οικονομικά ενσωματωμένες αγροτικές περιοχές*, που χωροθετούνται κοντά σε κάποιο αστικό κέντρο, διαφοροποιείται η διάρθρωση της οικονομίας, υπάρχουν εξειδικευμένες θέσεις εργασίας αλλά διατρέχουν τον κίνδυνο της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και απώλειας της κοινωνικής συνοχής. Χαρακτηρίζονται από πληθυσμιακή αύξηση και μέση ή υψηλή πυκνότητα, υψηλό εισόδημα και καλή πρόσβαση στο τοπικό ή κοντινό αστικό κέντρα.

Σύμφωνα με την τυπολογία των **Κοινοτικών Οδηγιών 75/268 και 81/645/ΕΟΚ** περί της ορεινής γεωργίας και της γεωργίας σε μειονεκτικές περιοχές, ειδική κατηγορία των αγροτικών περιοχών είναι οι **ορεινές περιοχές**. Τα κριτήρια που θέτονται αφορούν τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά και τη δυναμικότητα των περιοχών. Πιο συγκεκριμένα, ο αγροτικός χώρος αποτελείται από τις ορεινές, μειονεκτικές και κανονικές περιοχές, οι οποίες ορίζονται με βάση τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά (υψόμετρο και κλίσεις), την αποδοτικότητα των εδαφών και τη δημογραφική δυναμική τους. Οι μειονεκτικές (περιθωριοποιημένες) περιοχές προκύπτουν αν ληφθούν υπόψη τρεις βασικοί παράγοντες:

- Φυσικά και γεωμορφολογικά εμπόδια: υψόμετρο πάνω από 800 m ή κλίσεις πάνω από 20% ή υψόμετρο πάνω από 600 m και κλίσεις πάνω από 16%.
- Δημογραφική συρρίκνωση, η οποία σημαίνει πυκνότητα κάτω από 30 κατ./km² ή ετήσια μείωση του πληθυσμού μεγαλύτερη από 2%.
- Οικονομικά μειονεκτήματα που οφείλονται στην περιορισμένη αποδοτικότητα της αγροτικής και κτηνοτροφικής δραστηριότητας.

Εμπειρικά, η περιγραφή των ορεινών περιοχών φαντάζει εύκολη, αλλά η διατύπωση τεκμηριωμένων, γενικής ισχύος, ορισμών είναι μία περισσότερο σύνθετη διαδικασία

Σύμφωνα με τον **Κανονισμό (ΕΚ) 1257/1999** στο άρθρο 18 “...ορεινές περιοχές είναι εκείνες που χαρακτηρίζονται από σημαντικό περιορισμό των δυνατοτήτων

χρησιμοποίησης της γης και από σημαντική αύξηση του κόστους εκμετάλλευσής της, λόγω:

- της ύπαρξης πολύ δυσχερών κλιματικών συνθηκών εξαιτίας του υψόμετρου, με αποτέλεσμα να επιβραδύνεται σημαντικά η καλλιεργητική περίοδος,
- της παρουσίας σε χαμηλότερο υψόμετρο απότομων κλίσεων στο μεγαλύτερο τμήμα της εν λόγω περιοχής, που καθιστούν αδύνατη τη χρήση μηχανημάτων ή απαιτούν τη χρήση πολύ δαπανηρού ειδικού εξοπλισμού ή
- του συνδυασμού των δύο αυτών παραγόντων, εάν το μειονέκτημα που προκύπτει από τον καθένα εξ αυτών, λαμβανόμενο χωριστά, είναι μικρότερης σημασίας, υπό τον όρο ότι από το συνδυασμό αυτό προκύπτει ισοδύναμο μειονέκτημα
- Οι περιοχές βορείως του 62ου παραλλήλου και ορισμένες παρακείμενες περιοχές εξομοιώνονται με τις ορεινές περιοχές...” (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 1999)

Στην **Ελλάδα**, η νομοθετική οριοθέτηση των ορεινών περιοχών βασίζεται στο υψόμετρο και την κλίση του εδάφους. Σύμφωνα με το Υπουργείο Γεωργίας, ένας Δήμος χαρακτηρίζεται ορεινός, αν:

- Το 80% της έκτασής του βρίσκεται πάνω από τα 800m
- Ο Δήμος βρίσκεται μεταξύ 600 και 800 m, αλλά τα εδάφη έχουν κλίση 16%
- Ο Δήμος βρίσκεται κάτω από τα 600 m, αλλά τα εδάφη παρουσιάζουν κλίση 20%.

Συμπερασματικά, οι παράγοντες που καθορίζουν εάν μία περιοχή έχει ορεινό χαρακτήρα είναι κατά βάση τρεις: υψόμετρο, κλίση / υψομετρικές διαφορές και κλιματικές συνθήκες. Ενώ ο πλέον αποδεκτός τεχνικός κανόνας είναι ότι: μία περιοχή χαρακτηρίζεται ως ορεινή αν παρατηρείται υψομετρική διαφορά τουλάχιστον 300m σε οριζόντια απόσταση 7 km (Καλιαμπάκος et al., 2011).

Πριν την εφαρμογή του προγράμματος διοικητικής αναδιάρθρωσης «Καλλικράτης» και σύμφωνα με Ευρωπαϊκά στοιχεία, οι ορεινές περιοχές στην Ελλάδα καταλάμβαναν το 77,9% της συνολικής έκτασης της χώρας και ο πληθυσμός που κατοικούσε σε αυτές τις περιοχές αποτελούσε το 49,6% του συνολικού πληθυσμού (Nordregio, Mountain Areas in Europe, 2004).

Είναι φανερό λοιπόν ότι η Ελλάδα αποτελεί μια κατεξοχήν ορεινή χώρα. Ωστόσο οι ημιορεινοί και ορεινοί δήμοι της χώρας από 61,6% επί «Καποδίστρια», έπεσαν μόλις στο 9,5% με τον «Καλλικράτη». Η ορεινότητα όμως των περιοχών δεν έπαψε ξαφνικά να υπάρχει.

Ο «Καλλικράτης» φαίνεται να συνενώνει ανομοιογενείς περιοχές, ορεινές με πεδινές, ενίοτε και με καθαρά αστικές. Ο Δήμος Καλαβρύτων και ο Δήμος Καρπενησίου αποτελούν δύο μόνο από τα πολλά παραδείγματα, παράδοξα μη ορεινών Δήμων. Οι ορεινές περιοχές παρουσιάζουν ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά, τα οποία στα πλαίσια της ισοπέδωσης που επιφέρει ο «Καλλικράτης» κινδυνεύουν με εξαφάνιση (Καλιαμπάκος, 2010).

2.2. Χαρακτηριστικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των Ορεινών Περιοχών

Η Ελληνική ύπαιθρος δεν είναι ομοιογενής και χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλομορφία τόσο στα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά όσο και στην οικονομική δομή και στη γενικότερη πορεία ανάπτυξης. Επίσης, συναντώνται διάφοροι τρόποι και μοντέλα παραγωγής, ανάλογα με τον τόπο, τα είδη της παραγωγής αλλά και τις παραδόσεις που τα διαμόρφωσαν.

Οι περιοχές της υπαίθρου παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές ως προς την προσβασιμότητα και την προσπελασιμότητα. Υπάρχουν αγροτικές περιοχές που βρίσκονται κοντά σε μεγάλους οδικούς άξονες ή αστικά κέντρα και ευνοούνται από τη θέση τους (π.χ. μικρή απόσταση από την αγορά). Υπάρχουν ωστόσο άλλες πιο απομακρυσμένες, νησιωτικές και ορεινές περιοχές που παρουσιάζουν μεγάλη δυσκολία στην προσπελασιμότητα, έχουν δύσκολη πρόσβαση στις υποδομές και έτσι δημιουργείται μεγαλύτερη δυσκολία ανάπτυξης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Η ορεινότητα συνεπάγεται σε μεγάλο βαθμό κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική απομόνωση (Βαρβαρέσος & Σωτηριάδης, 2004). Έτσι, με μια πρώτη ματιά, οι ορεινές περιοχές φαίνεται να παρουσιάζουν αρκετά μειονεκτήματα για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δράσης. Οι κυριότερες αδυναμίες ανάπτυξης των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών σε σχέση με άλλες περιοχές οφείλονται κυρίως στο συνδυασμό διαρθρωτικών προβλημάτων της τοπικής οικονομίας, γεωμορφολογικών συνθηκών, αλλά και θεσμικών οργανωτικών αδυναμιών, κυρίως σε όρους επάρκειας ανθρώπινου δυναμικού και τεχνογνωσίας, στους φορείς αναπτυξιακού προγραμματισμού, που δραστηριοποιούνται σε τοπικό επίπεδο (Υπουργείο Γεωργίας, 2000).

Τα **γεωμορφολογικά** χαρακτηριστικά αποτελούν μια ενότητα παραμέτρων που επιδρά αρνητικά στην ανταγωνιστικότητα των περιοχών αυτών. Η απόσταση από τις μεγάλες αγορές, η ορεινότητα του εδάφους, τα κλιματολογικά χαρακτηριστικά, είναι ορισμένες από τις παραμέτρους που συνθέτουν το πρόβλημα. Η απόσταση από τα αστικά κέντρα αλλά και τους φορείς παραγωγής καινοτομίας-τεχνολογίας δημιουργεί ένα επιπρόσθετο αρνητικό αναπτυξιακό παράγοντα ο οποίος είναι η δυσκολία επαφής με τη σύγχρονη τεχνολογία και τις νέες μεθόδους παραγωγής και η μη ενσωμάτωση των ανωτέρω στη τοπική οικονομία.

Επίσης, υπάρχουν σημαντικά **διαρθρωτικά** προβλήματα, ειδικά στον πρωτογενή τομέα, που κατά ένα βαθμό οφείλονται και στη συνεχή επιδότηση ορισμένων προϊόντων. Ο μεγάλος αριθμός των ατόμων μεγάλης ηλικίας που συνεχίζουν να ασχολούνται με την γεωργία στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές αποτελεί ένα σοβαρό διαρθρωτικό πρόβλημα, ενώ η χαμηλή παραγωγικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων συνυφασμένη σε πολλές περιπτώσεις με το μικρό κλήρο εμποδίζουν την επίτευξη οικονομικών κλίμακας. Η έλλειψη επιχειρηματικού πνεύματος στην πλειοψηφία των κατοίκων που ζουν και δραστηριοποιούνται στις ορεινές περιοχές, εμποδίζει πολλές φορές την περαιτέρω ανάπτυξη μικρών επιχειρήσεων και γεωργικών εκμεταλλεύσεων, και την αναγκαία προσαρμογή τους στα νέα δεδομένα και στις συνθήκες που προσδιορίζουν οι «αγορές».

Το **δημογραφικό** πρόβλημα επίσης είναι οξυμμένο στις υπό εξέταση περιοχές. Η ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές εμφανίζεται ιδιαίτερα προβληματική όχι μόνο σε σχέση με τη συνέχιση της άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων αλλά και γενικότερα για τη διατήρηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής των περιοχών αυτών. Οι υψηλές τιμές των δεικτών γήρανσης και αντικατάστασης μαζί με την υψηλή τιμή του δείκτη κοινωνικών βαρών επιβεβαιώνουν το δημογραφικό πρόβλημα των ορεινών περιοχών.

Η απουσία ανθρώπινων πόρων, είτε αυτή οφείλεται στη γήρανση του πληθυσμού είτε στη μετανάστευση προς τις πόλεις είναι αισθητή, ενώ το πρόβλημα εντείνεται με την έλλειψη επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές παρατηρείται επίσης σημαντική **έλλειψη διακλαδικών και διατομεακών σχέσεων**. Η έλλειψη υποδομής στον κλάδο της μεταποίησης και τυποποίησης της πρωτογενούς παραγωγής έχει ως αποτέλεσμα τη μικρή αξιοποίηση των φυσικών πόρων, την αύξηση της υποαπασχόλησης και τη μειωμένη ανταγωνιστικότητα των παραγομένων προϊόντων.

Σημαντικά προβλήματα υπάρχουν όσον αφορά τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας των συλλογικών φορέων. Πολύ χαμηλή είναι η ενεργοποίηση νέων συλλογικών μορφών οργάνωσης, όπως οι ομάδες παραγωγών, οι συνεταιρισμοί και οι διεπαγγελματικές οργανώσεις με αποτέλεσμα εκτός των άλλων, την αδυναμία αξιοποίησης των δυνατοτήτων που παρέχονται μέσω των διαφόρων προγραμμάτων, για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, τον εκσυγχρονισμό των εκμεταλλεύσεων κ.λπ.

Προβληματική είναι τέλος και η **εφαρμογή και διάχυση της σύγχρονης τεχνολογίας** με στόχο τη διατήρηση και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος. Οι αδυναμίες αυτές οφείλονται επίσης σε μεγάλο βαθμό στη χαμηλή ενεργοποίηση των φορέων της δημόσιας διοίκησης σ' αυτές τις περιοχές.

Παρόλα τα παραπάνω μειονεκτήματα, στις ορεινές περιοχές της χώρας μας, φαίνεται ότι τόσο τα πολλά διαφορετικά αγροτικά προϊόντα και οι διαφορετικοί τρόποι παραγωγής τους όσο και οι διαφορετικοί πολιτισμοί που συναντώνται σε μία τόσο μικρή χωρική ενότητα, καθώς και το φυσικό περιβάλλον και τα πολιτιστικά τοπία που σχηματίζονται στους ορεινούς όγκους σε συνδυασμό με το γεγονός ότι αυτά βρίσκονται σε κοντινή απόσταση από τη θάλασσα δημιουργούν ένα σημαντικό πλεονέκτημα.

Επιπλέον, στο νέο μοντέλο ανάπτυξης που γενικά προωθείται και είναι βασισμένο στην αρχή της αειφόρου ανάπτυξης, κατέχει ιδιαίτερο ρόλο η διασύνδεση και ταυτόχρονη ανάπτυξη των τριών τομέων παραγωγής ως “μέσο” συγκρότησης του πληθυσμού της υπαίθρου και κυρίως των ορεινών περιοχών.

Παράλληλα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του καταναλωτή παρατηρείται ότι έρχονται τα προϊόντα υψηλής ποιότητας που παράγονται από συγκεκριμένες περιοχές (Π.Ο.Π.), και τα οποία διαθέτουν ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά ενώ κατά την παραγωγή τους χρησιμοποιούνται ειδικές μέθοδοι παραγωγής. Η σημαντική ποιοτική υποβάθμιση των προϊόντων συμβατικής γεωργίας οδηγεί σε μεταβολή των διατροφικών προτύπων και σε αύξηση της ζήτησης για βιολογικά προϊόντα και

προϊόντα ιδιοτυπίας. Είναι πολύ πιθανό λοιπόν οι διαρθρωτικές αδυναμίες των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών (π.χ. εφαρμογή παραδοσιακών μεθόδων παραγωγής) να αποτελούν τελικά πλεονέκτημα για εφαρμογή αυτού του μοντέλου παραγωγής ποιοτικών προϊόντων.

Σε αυτή τη βάση, μεταξύ των πλεονεκτημάτων των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών συγκαταλέγονται (Υπουργείο Γεωργίας, 2000):

- Η ύπαρξη διαθέσιμων φυσικών και συχνά αναξιοποίητων στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Η χαμηλή επιβάρυνση του φυσικού περιβάλλοντος από γεωργικές δραστηριότητες
- Οι ευνοϊκές προϋποθέσεις για την παραγωγή μικρής κλίμακας προϊόντων ποιότητας.
- Η βελτίωση των βασικών υποδομών συνολικά στη χώρα αλλά και στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές.
- Η ύπαρξη εμπειρίας (σε τμήμα τουλάχιστον των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών) από την εφαρμογή των εφαρμογών αναπτυξιακών προγραμμάτων και η αποδοχή της αναπτυξιακής της φιλοσοφίας από τις τοπικές κοινωνίες.

2.3. Η Επιχειρηματικότητα στις Ορεινές Περιοχές

Η χρόνια οικονομική και κοινωνική περιθωριοποίηση της υπαίθρου και ιδιαίτερα των ορεινών περιοχών, οδήγησε τις περιοχές αυτές να αναπτύξουν μια ιδιαίτερη τοπική οικονομία στηριζόμενη σχεδόν αποκλειστικά στα τοπικά συγκριτικά πλεονεκτήματα που διέθεταν.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια εκ νέου ανακάλυψη των ορεινών περιοχών και μια προσπάθεια ένταξής τους στην εθνική οικονομία, κυρίως μέσω των κοινοτικών αναπτυξιακών προγραμμάτων. Τα προγράμματα αυτά όμως ήταν γενικά και κοινά για όλη την υπαίθρο και δε λάμβαναν καθόλου υπόψη τους τις τοπικές ιδιαιτερότητες και δυναμικές.

Παρατηρείται συχνά, μια εξάρτηση των ορεινών περιοχών προς τα κέντρα σχεδιασμών και αποφάσεων (που είναι συνήθως αστικά), καθώς και θέματα ανταγωνισμού αντί συμπληρωματικότητας μεταξύ των τομέων της τοπικής οικονομίας. Σε πολλές περιπτώσεις φαίνεται ο τριτογενής τομέας να ανταγωνίζεται τον πρωτογενή που χάνει συνεχώς έδαφος αντί να τον συμπληρώνει. Αυτό βέβαια είναι κάτι που μοιάζει λογικό, εφόσον για να επενδύσει κανείς στον πρωτογενή τομέα τα κίνητρα είναι σχεδόν ανύπαρκτα, η δουλειά κοπιαστικότερη και το οικονομικό του μέλλον είναι αβέβαιο.

Οι επιχειρηματίες των ορεινών περιοχών είναι χρόνια περιθωριοποιημένοι και, τις περισσότερες φορές, αφημένοι στην τύχη τους. Δύσκολα ακολουθούν καινοτόμες ενέργειες και μπαίνουν στη διαδικασία από αυτό-καταναλωτές και μικρής εμβέλειας οικογενειακοί «επιχειρηματίες» να γίνουν πραγματικά ανταγωνιστικοί σε ευρύτερο γεωγραφικό επίπεδο.

Πολλοί μπορούν να ισχυριστούν ότι τόσο η έννοια της επιχειρηματικότητας όσο και ο ορισμός του επιχειρηματία είναι έννοιες καθολικές και συνεπώς δεν υπάρχει λόγος να γίνει διαφοροποίηση του επιχειρηματία που δραστηριοποιείται στα αστικά κέντρα και αυτό που επιχειρεί στην υπαίθρο και πιο συγκεκριμένα στις ορεινές περιοχές.

Με μία όμως πιο προσεχτική ανάγνωση των εννοιών της επιχειρηματικότητας αναδεικνύεται η άμεση σχέση της με το περιβάλλον μέσα στο οποίο αυτή αναπτύσσεται και ενεργεί. Οι ορεινές περιοχές ορίζουν πολύ συγκεκριμένο χώρο οικονομικής δραστηριότητας και έτσι η επιχειρηματικότητα και ο επιχειρηματίας διαφοροποιούνται και χρειάζονται μια αρκετά διαφορετική επιστημονική προσέγγιση (Σταθοπούλου, 2005).

Οι ορεινές περιοχές της Ελλάδος, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, χαρακτηρίζονται κυρίως από τη μεγάλη απόστασή τους από τις αγορές. Το γεγονός αυτό επιβαρύνει σημαντικά το κόστος παραγωγής και διάθεσης των προϊόντων και περιορίζει τις διαθέσιμες εναλλακτικές επιχειρηματικές στρατηγικές. Η σχέση απομάκρυνσης-γεινίασης με μεγάλα αστικά κέντρα επηρεάζει σημαντικά την πρόσβαση σε πηγές κεφαλαίων και πληροφοριών, σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, σε υπηρεσίες συμβούλων επιχειρήσεων, σε υπηρεσίες εξειδικευμένων θεσμών για επιχειρήσεις αλλά και πολλών άλλων παραγόντων που ευνοούν την δημιουργία και την ανάπτυξη των επιχειρήσεων (Σταθοπούλου, 2005).

Ο επιχειρηματίας που δραστηριοποιείται στις ορεινές περιοχές πολύ δύσκολα και μάλλον σπάνια θα αναζητήσει επιχειρηματικό συγκριτικό πλεονέκτημα σε καθαρά οικονομικούς όρους όπως παραδείγματος χάριν χαμηλότερες τιμές εισροών και εκροών, φθηνότερες τιμές συντελεστών παραγωγής, έγκαιρη παράδοση, οικονομίες κλίμακας ή συγκέντρωση. Συνεπώς το επιχειρηματικό πλεονέκτημα στις ορεινές περιοχές είναι συνήθως διαφορετικό από το αντίστοιχο πλεονέκτημα σε αστικές περιοχές και πολλές φορές ο επιχειρηματίας των ορεινών περιοχών φαίνεται ότι επιδιώκει να μετατρέψει τα μειονεκτήματα σε πλεονεκτήματα και να ανακαλύψει έτσι επιχειρηματικές ευκαιρίες.

Οι ορεινές και δυσπρόσιτες περιοχές της υπαίθρου χαρακτηρίζονται επίσης από το φυσικό τους περιβάλλον, που μπορεί να είναι πολλές φορές αρκετά περιοριστικό για την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων αλλά, ταυτόχρονα, να προσφέρει την ευκαιρία για ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων που δεν είναι δυνατό να αναπτυχθούν στον αστικό χώρο.

Η ορεινή υπαίθρος λόγω του πλούσιου φυσικού περιβάλλοντος και της σημαντικής πολιτιστικής κληρονομιάς που διαθέτει μπορεί να αποτελέσει ένα αρκετά ανταγωνιστικό τουριστικό προορισμό (Ποδηματάς, 2008). Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια μεγάλη ανάπτυξη των αγρο-τουριστικών δραστηριοτήτων, της υπαίθριας αναψυχής και των σπορ στο φυσικό περιβάλλον (σκι, ράφτινγκ, ποδήλατο βουνού, κ.λπ.).

Το φυσικό περιβάλλον σε συνδυασμό με τη σχετικά μικρότερη πυκνότητα εξυπηρετούμενου πληθυσμού δεν διευκολύνει την εκτέλεση δαπανηρών έργων υποδομής που στόχο έχουν να άρουν τα φαινόμενα απομόνωσης και αποκλεισμού

πολλών περιοχών της υπαίθρου, τόσο στον καθαρά κατασκευαστικό τομέα των μεταφορών όσο και στον τομέα των επικοινωνιών και μεταφοράς πληροφοριών. Στην ελληνική οικονομία παρατηρείται μια γενικότερη στροφή του καταναλωτή σε έναν άλλον τρόπο ζωής, ο οποίος αναβαθμίζει την σημασία της ποιότητας του περιβάλλοντος της υπαίθρου όχι μόνο ως φυσικού πόρου η διατήρηση του οποίου έχει μια αυθύπαρκτη αξία, αλλά και ως οικονομικού πόρου και πεδίου επιχειρηματικής δραστηριότητας. Οι προαναφερθέντες παράγοντες φαίνεται να διαμορφώνουν ένα ιδιαίτερο κλίμα επιχειρηματικής δραστηριότητας και είναι στενά συνδεδεμένοι με την χωρική διάσταση των ορεινών περιοχών και κυρίως την απόσταση από τα αστικά κέντρα και το φυσικό περιβάλλον.

Τέλος, ένας ακόμη παράγοντας που φαίνεται να χαρακτηρίζει την επιχειρηματική δράση είναι το ανθρώπινο δυναμικό. Η έννοια του ανθρώπινου δυναμικού συμπεριλαμβάνει, εκτός από τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία, τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού συνόλου στο οποίο ενεργείται η επιχειρηματικότητα, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται, ρυθμίζεται και διαλέγεται, συμπλέκεται ή αντιτίθεται, η κοινωνική με την οικονομική δραστηριότητα. Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνει χαρακτηριστικά, όπως το επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης, τη διαδικασία συσσώρευσης επιχειρηματικής εμπειρίας αλλά και τον τρόπο με τον οποίο η τοπική κοινωνία αντιμετωπίζει την επιχειρηματική δραστηριότητα και την επιθυμία για ανάληψη επιχειρηματικού κινδύνου, περιλαμβάνει επίσης την ύπαρξη, τη δομή και την ενέργεια των θεσμών, και τη λειτουργία της τοπικής και περιφερειακής πολιτικής διοίκησης, καθώς και της διαδικασίας ρύθμισης της οικονομικής δραστηριότητας και της κοινωνικής-οικονομικής δικτύωσης (Σταθοπούλου, 2005).

Δυστυχώς, τα χαρακτηριστικά αυτά του επιχειρηματικού δυναμικού στις ελληνικές ορεινές περιοχές έχουν πληγεί από τη μετανάστευση που στέρησε τις περιοχές αυτές από το πλέον ενεργό και δυναμικό ανθρώπινο κεφάλαιο ενώ η συνεχιζόμενη χαμηλή παροχή υπηρεσιών και σχετική απομόνωση δεν δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες ώστε να διατηρηθεί ή ακόμα και να επιστρέψει το επιχειρηματικό δυναμικό.

Αν και μπορεί να κυριαρχούν οι περιοριστικοί παράγοντες και οι αδυναμίες, ταυτόχρονα υπάρχουν και πολλές ευκαιρίες και πλεονεκτήματα. Στην σημερινή οικονομική κρίση και στην ανάγκη να βρεθούν καινούργιες λύσεις, οι ορεινές περιοχές ήταν αυτές που συνειδητοποίησαν πρώτες την ύπαρξη των τοπικών πηγών που δεν ήταν επαρκώς αξιοποιημένες. Παραδείγματος χάριν, φυσικές πηγές του εδάφους και του υπεδάφους, ανθρώπινες πηγές και πηγές που σχετίζονται με την παραδοσιακή γνώση καθώς και πηγές που σχετίζονται με την πατρογονική κληρονομιά.

Είναι φανερό λοιπόν, ότι οι ορεινές περιοχές, καθορίζουν και επιβάλλουν την ανάγκη μιας πιο προσεκτικής και ξεχωριστής θεώρησης της επιχειρηματικότητας. Δημιουργείται έτσι εκ των ων ουκ άνευ η ανάγκη ύπαρξης ενός πλαισίου πολιτικής για την υποστήριξη και ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην ελληνική υπαίθρο και ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές, το οποίο θα πρέπει να εντάσσεται σε ένα

γενικότερο πλαίσιο ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας στην χώρα αλλά, παράλληλα, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών και να προσαρμόζει τους στόχους και τα εργαλεία άσκησης της πολιτικής στην πραγματικότητα αυτή.

Κεφάλαιο 3^ο - Περιγραφή Περιοχής Μελέτης

3.1. Γεωγραφική θέση και βασικά χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης

Ο σημερινός Δήμος Κόνιτσας συστάθηκε με το πρόγραμμα διοικητικής αναδιάρθρωσης «Καλλικράτης». Προέκυψε από τη συνένωση των Καποδιστριακών Δήμων Κόνιτσας και Μαστοροχωρίων και των Κοινοτήτων Αετομηλίτσας, Δίστρατου και Φούρκας. Με τον «Καλλικράτη», τα χωριά των πέντε ΟΤΑ που κάποτε αποτελούσαν την Επαρχία Κόνιτσας συνενώθηκαν υπό την κοινή διοίκηση του νέου Δήμου Κόνιτσας.

Ο νέος Καλλικρατικός Δήμος Κόνιτσας βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα του Νομού Ιωαννίνων, μια περιοχή ορεινή και δασώδη όπου δεσπόζει η Πίνδος. Με έκταση περίπου 950 χιλιάδες στρέμματα, είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος σε έκταση δήμος του Νομού Ιωαννίνων. Έδρα του Δήμου ορίστηκε η πόλη της Κόνιτσα, η οποία ιστορικά αποτελούσε το σημείο αναφοράς της ευρύτερης περιοχής και το οικονομικό, κοινωνικό και διοικητικό κέντρο της άλλοτε Επαρχίας Κόνιτσας.

Χάρτης 1: Θέση Περιοχής Μελέτης

Η οροσειρά της Πίνδου και οι ποταμοί Αώος, Βοϊδομάτης και Σαραντάπορος που διασχίζουν την περιοχή και καθορίζουν τα κύρια γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της. Έντονο ορεινό ανάγλυφο και πλούσιο υδάτινο δυναμικό.

Οι ποταμοί Σαραντάπορος και Αώος αποτελούν σημαντικό οικολογικό παράγοντα στην περιοχή και διαμορφώνουν όχι μόνο γεωοικονομικές αλλά και πολιτισμικές μικροενότητες.

Εκατέρωθεν του Σαραντάπορου και σε μικρό σχετικά υψόμετρο βρίσκονται τα Μαστοροχώρια, γνωστά για τους πλανόδιους τεχνίτες, μαστόρους της πέτρας, ταλιαδούρους και ζωγράφους. Τη γεωγραφική ενότητα των Μαστοροχωρίων αποτελούν τα χωριά: Πλαγιά (Ζέρμα), Κεφαλοχώρι (Λούψικο), Θεοτόκος (Φετόκο), Οξιά (Σέλτση), Πληκάτι, Γοργοπόταμος (Τούρναβο), Χιονιάδες, Ασημοχώρι (Λεσκάτσι), Βούρμπιανη, Πυρσόγιαννη, Πύργος (Στράτσιανη), Αμάραντος (Ισβορο), Αγία Βαρβάρα (Πράβαλη), Προσήλιο (Κωστάρτσικο) και Πυξαριά (Μπλιθούκι), όλα αυτά δυτικά του Σαραντάπορου, και ανατολικά τα χωριά Δροσοπηγή (Κάντσικο), Λαγκάδα (Μπλίζντιανη), Καστανέα (Καστάνιανη), Γαναδιό, Μόλιστα (Μεσαριά), Μοναστήρι (Μποτσιφάρι), Πουρνιά (Σταρίτσιανη), Αγία Παρασκευή (Κεράσοβο), Νικάνωρ (Κορτίνιστα), Τράπεζα (Βράνιστα), Εξοχή (Ζέλιστα), Καβάσιλα, Πηγή (Πεγκλάρι).

Τα χωριά της Λάκκας του Αώου αποτελούν μια ξεχωριστή μικρο-ενότητα με δικά της εθνολογικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, που διαμορφώθηκε στην λάκκα του ποταμού Αώου που διασχίζει τη Βόρεια Πίνδο και τη Βάλια Κάλντα μέχρι το γεφύρι της Κόνιτσας. Είναι συνολικά πέντε χωριά στα διοικητικά όρια του Δήμου Κόνιτσας, που ταυτίζονται με το ρου του ποταμού Αώου. Τα χωριά αυτά είναι: το Ελεύτερο (Γκριζμπάνι), το Παλιοσέλι, οι Πάδες, τα Άρματα (Αρμάτοβο) και το Δίστρατο (Μπριάζα). Κεφαλοχώρι στην περιοχή είναι το Δίστρατο, κοντά στα όρια του νομού Γρεβενών και την κορυφή Βασιλίτσα (υψόμ. 2250 μ.) που παραμένει και σήμερα ένα από τα πιο ζωντανά χωριά του ορεινού όγκου της Βόρειας Πίνδου με κύρια οικονομική δραστηριότητα την υλοτομία.

Η Κόνιτσα με τα χωριά του κάμπου, θα μπορούσε επίσης να χαρακτηριστεί ως μικρο-ενότητα. Μια ιδιαίτερη περίπτωση εμπορικού και διοικητικού κέντρου με μια ιδιαίτερη ιστορική εξέλιξη από την Τουρκοκρατία μέχρι σήμερα. Στην Κόνιτσα λειτούργησε για αιώνες το γνωστό παζάρι, ένα σημαντικό γεγονός που συγκέντρωνε τους οικονομικούς και κοινωνικούς ρυθμούς όλης της ενδοχώρας αποτελώντας έτσι και τόπο συνάντησης, επικοινωνίας και επαφής των διαφορετικών τοπικών παραδόσεων των παραγωγικών ομάδων του ευρύτερου χώρου που συνέρρεαν στην περιοχή.

Απλωμένα στον κάμπο της Κόνιτσας βρίσκονται αρκετά χωριά που είναι και σήμερα εξαρτημένα σε μεγάλο βαθμό από την εύφορη γη του. Δεξιά του Αώου και δυτικά της Κόνιτσας βρίσκονται η Ηλιόρραχη (Κουτσούφλιανη), το Μάζι, η Αετόπετρα (Σανοβό), η Μελισσόπετρα, η Καλόβρυση (Πυροβίτσκα) και στην άλλη πλευρά του Αώου το Αηδονοχώρι (Ορτανίτσα) και το Μολυβδοσκέπαστο (Δεπαλίτσα). Νότια της Κόνιτσας και κοντά στο Βοϊδομάτη είναι τα χωριά Καλιθέα (Γορίτσα) και Κλειδωνιά.

Τέλος, μια κατηγορία χωριών αποτελούν τα Βλαχοχώρια Αετομηλίτσα (Δέντσικο) και Φούρκα, τοποθετημένα στην αλπική ζώνη γεγονός που σηματοδοτεί κι έναν αντίστοιχο τρόπο ζωής, την ημινομαδική κτηνοτροφία. Οι περισσότεροι κάτοικοί τους μετακινούνται κάθε χειμώνα προς τις πεδιάδες της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας. Τα χωριά αυτά μαζί με τα υπόλοιπα βλαχοχώρια της Πίνδου (Σαμαρίνα,

Αβδέλα κ.λπ.) εφοδίαζαν το παζάρι της Κόνιτσας με τυροκομικά προϊόντα και μάλλινα είδη.

Η Κόνιτσα αποτελεί διαχρονικά έναν ενισχυμένο πόλο της ευρύτερης περιοχής και συγκεντρώνει ένα σημαντικό αριθμό κοινωνικών εξυπηρετήσεων και δημόσιων υπηρεσιών, όπως Κέντρο Υγείας, Ειρηνοδικείο κ.λπ. Ωστόσο, η περιοχή έχει αναπτύξει έντονες σχέσεις εξάρτησης από την πόλη των Ιωαννίνων όσον αφορά στη διάθεση της τοπικής παραγωγής, την εξυπηρέτηση από κεντρικές αλλά και δευτερεύουσες υπηρεσίες, ακόμη και την αναψυχή.

Στο Περιφερειακό Χωροταξικό Σχέδιο, η Κόνιτσα ορίζεται ως κέντρο 3ου Επιπέδου αναλαμβάνοντας έναν δυναμικό αναπτυξιακό ρόλο στην περιοχή επιρροής. Η ολοκλήρωση της κατασκευής της Εγνατίας Οδού ήρε την απομόνωση της Ηπείρου από την υπόλοιπη Ελλάδα και κατέστησε την περιφέρεια πύλη προς τη Δυτική Ευρώπη, ταυτόχρονα όμως υποβάθμισε τη σημασία της Εθνικής Οδού Ιωαννίνων - Κόνιτσας - Κοζάνης που ήταν ο κύριος άξονας επικοινωνίας της Ηπείρου με τη Μακεδονία. Επίσης, δεν υπάρχει άξονας σύνδεσης του Δήμου με την Εγνατία Οδό, καθώς η πρόσβαση στην Εγνατία Οδό γίνεται είτε μέσω του κόμβου της Πεδινής στα Ιωάννινα είτε από τον κόμβο του Βενέδικτου στα Γρεβενά.

Η Κόνιτσα έχει τη δυνατότητα να βρεθεί σε προνομιακή θέση με την ολοκλήρωση του οδικού άξονα της Ιόνιας Οδού αλλά και με την ολοκλήρωση του κάθετου άξονα της Αδριατικής που θα συνδέει την Ιταλία με την Αλβανία, διασχίζοντας την Κροατία και το Μαυροβούνιο, και θα καταλήγει στα ελληνοαλβανικά σύνορα.

3.2. Φυσικό Περιβάλλον

Η γεωγραφική θέση, οι κλιματολογικές συνθήκες, η μορφολογία του εδάφους και ο φυσικός πλούτος κάθε περιοχής αποτελούν μερικούς από τους κυριότερους παράγοντες που συντελούν στην διαμόρφωση της τοπικής της ταυτότητας.

Οι έντονες εδαφολογικές εξάρσεις είναι το κύριο χαρακτηριστικό που καθορίζει τη φυσική μορφολογία της περιοχής μελέτης. Η βόρεια Πίνδος αποτελεί το φυσικό γεωγραφικό χώρο της περιοχής που ορίζεται από τους συμπαγείς ορεινούς όγκους του Γράμμου, του Σμόλικα, της Τύμφης, της Νεμέρτσικας και του Κάμενικ.

Η **μορφολογία** του εδάφους παρουσιάζει ένα έντονο γεωλογικό ανάγλυφο με υψόμετρα που κυμαίνονται από 500 m (λεκανοπέδιο Κόνιτσας) έως 2.637 m (Σμόλικας). Τα πρηνή των κοιλάδων παρουσιάζουν μεγάλες κλίσεις και η περιοχή στερείται πεδινών εκτάσεων, πλην του λεκανοπεδίου της Κόνιτσας.

Σημαντικό επίσης φυσικό χαρακτηριστικό της περιοχής αποτελούν οι **υδάτινοι πόροι** της. Την περιοχή διασχίζουν τρεις ποταμοί, συμβάλλοντας στην διαμόρφωση ενός μοναδικού τοπίου ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, αλλά παράλληλα και στην υποστήριξη των δραστηριοτήτων του πρωτογενούς τομέα. Ο φυσικός γεωγραφικός χώρος της Κόνιτσας διαρρέεται από τον Αώο ποταμό και τους παραποτάμους του, Βοϊδομάτη και Σαραντάπορο. Η υδρογραφία ολοκληρώνεται από ένα πλήθος μικρών

και μεγάλων χειμάρρων, οι οποίοι τροφοδοτούν με άφθονα όμβρια και πηγαία ύδατα τα παραπάνω ποτάμια.

Επίσης, στην περιοχή του Δήμου Κόνιτσας, ανήκει σχεδόν εξ ολοκλήρου η Χαράδρα του Αώου η οποία αποτελεί μνημείο της φύσης για τον Ελληνικό χώρο. Πρόκειται για μια βαθιά τομή στο ορεινό ανάγλυφο της Βόρειας Πίνδου, με κατεύθυνση από ανατολικά προς δυτικά. Το μήκος της είναι περίπου 10 km και το πλάτος της κυμαίνεται από 2-6 km. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα ερευνών και μελετών, η χαράδρα είναι ένας από τους τελευταίους χώρους διατήρησης πολλών ειδών της χλωρίδας και πανίδας, τα οποία απειλούνται με εξαφάνιση. Για πολλά φυτά, έντομα, αμφίβια, ερπετά και κυρίως, ορισμένα είδη θηλαστικών όπως η αρκούδα, το αγριοκάτσικο, κ.α., τα οποία προστατεύονται πλέον από το Ευρωπαϊκό και Διεθνές νομοθετικό πλαίσιο, η χαράδρα αποτελεί το νοτιότερο σημείο εξάπλωσής τους στο Βαλκανικό ή και Ευρωπαϊκό χώρο. Η Χαράδρα του Αώου καθώς και το Φαράγγι του Βίκου έχουν χαρακτηριστεί από το 1973 σαν ένας από τους δέκα Εθνικούς Δρυμούς της χώρας.

Το **κλίμα** που επικρατεί στα χαμηλότερα υψόμετρα της περιοχής του Δήμου, ανάμεσα στα 500 m και τα 1000 m όπου είναι χτισμένοι οι πλειονότητα των οικισμών, είναι αυτό του ηπειρωτικού κλιματικού τύπου, που βρίσκεται μεταξύ του Μεσογειακού και του Μεσευρωπαϊκού τύπου κλίματος. Κύρια χαρακτηριστικά είναι οι ψυχροί χειμώνες με πολλές βροχές και τα ζεστά καλοκαίρια με λίγες τοπικές βροχές. Η βροχόπτωση σε ετήσια βάση κυμαίνεται από 1000 mm έως 1200 mm.

Στα υψηλότερα υψόμετρα, όπου είναι χτισμένοι ελάχιστοι οικισμοί, το κλίμα ανήκει στον ορεινό κλιματικό τύπο και όσο ψηλότερα ανεβαίνει κανείς, πλησιάζει περισσότερο τα χαρακτηριστικά του Μεσευρωπαϊκού. Ο χειμώνας είναι τραχύς με άφθονες βροχές και χιονοπτώσεις. Το καλοκαίρι γενικά είναι δροσερό με αρκετές τοπικές βροχές. Η βροχόπτωση και χιονόπτωση σε ετήσια βάση κυμαίνεται από 1200 mm έως 1400 mm.

Η **πανίδα** της ευρύτερης περιοχής είναι από τις πλουσιότερες της Ελλάδας αφού σε αυτή την περιοχή παραμένουν σε καλή κατάσταση πολλά διαφορετικά είδη ζώων. Χαρακτηριστικό της περιοχής είναι η παρουσία μεγάλων θηλαστικών που σπανίζουν στην Ελλάδα και σε πολλές περιοχές της Ευρώπης.

Όσον αφορά την **χλωρίδα**, στην περιοχή υπάρχουν πολλά ενδημικά είδη φυτών και φυτρώνουν μερικά είδη πολύ σπάνια ή και απειλούμενα με εξαφάνιση στην Ελλάδα. Η περιοχή αποτελεί καταφύγιο φυτών, τόσο του νότου όσο και του βορρά. Είναι δηλαδή το νοτιότερο σημείο εξάπλωσης κεντροευρωπαϊκών φυτών και το βορειότερο μεσογειακών φυτών. Ενώ παρατηρείται συνύπαρξη θερμόβιων ειδών της Μεσογειακής μακίας και ψυχρόβιων φυτών της αλπικής και υποαλπικής ζώνης.

Τέλος ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το **γεωθερμικό πεδίο** της Κόνιτσας το οποίο έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών ερευνών. Από το Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (Ι.Γ.Μ.Ε.) έχουν γίνει εκτεταμένες έρευνες για τις ατμούχες πηγές του Αμάραντου και τις θερμομεταλλικές των Καβασίλων. Και τα δύο πεδία εκτιμήθηκαν ως άμεσα αξιοποιήσιμα, ενώ όσον αφορά τις ιδιότητές τους, θεωρούνται από τα καλύτερα για θεραπευτική χρήση. Επίσης, από το ίδιο ερευνητικό

Ινστιτούτο μελετήθηκε η δυνατότητα αξιοποίησης του γεωθερμικού δυναμικού του κάμπου της Αγίας Βαρβάρας για τη δημιουργία θερμοκηπίων καθώς και το πεδίο των μεταλλικών ιαματικών πηγών στην περιοχή Νέλλες της Κλειδωνιάς.

3.3. Ιστορικά και Πολιτισμικά Στοιχεία

Η περιοχή της Κόνιτσας, ταυτίζεται με την αρχαία Τριφυλία και αποτελεί το βόρειο σύνορο του “Κοινού των Ηπειρωτών”. Είναι θωρακισμένη με κάστρα (Καστράκι, Αγίου Μηνά, Μεσογέφυρα, Παλαιογορίτσα, Σεσάρηθο, Λιατοβούνι, κάστρο Κόνιτσας) για να προστατεύεται από τους βόρειους εχθρούς της τα οποία όμως καταστράφηκαν το 168 π.Χ. όταν η περιοχή αλώθηκε από τους Ρωμαίους.

Πόλη με την ονομασία Κόνιτσα δεν απαντάται στις αρχαίες και βυζαντινές πηγές μέχρι τα τέλη του 14ου αιώνα. Για το όνομα Κόνιτσα έχουν διατυπωθεί πολλές εκδοχές. Μία από τις εκδοχές είναι ότι προήλθε από παραφθορά της ονομασίας Κνωσσός (Κνωσσός - Κονισσός - Κόνισσα - Κόνιτσα) αρχαίας πόλης της Ηπείρου που τοποθετείται στη θέση που τώρα είναι χτισμένη η Κόνιτσα. Ένας μύθος ακόμη θέλει τον άρχοντα Κόνι να έχει δώσει το όνομα του στην περιοχή. Ο περιηγητής Πουκεβίλ θεωρεί ότι το όνομα «Κόνιτσα» έχει σλαβική προέλευση, Κόνι στα σλαβικά= άλογο+ κατάληξη αρχικά -τζα = Κόνιτζα= Κόνιτσα αλογότοπος η οποία είναι και η επικρατέστερη. Επιπλέον, ο Πουκεβίλ, που περιόδευσε όλη την Ήπειρο την εποχή της Τουρκοκρατίας, θεωρεί ότι η Κόνιτσα είναι η αρχαία Αντιτανία, που καταστράφηκε από αλλεπάλληλες επιδρομές. (Λυμπερόπουλος, 2004)

Οι **παλαιότερες μαρτυρίες** ανθρώπινης δραστηριότητας ανάγονται στα 17.000 μέχρι τα 10.000 χρόνια πριν, όταν δηλαδή υποχωρούν οι παγετώνες της δυτικής Πίνδου και βελτιώνονται οι τοπικές κλιματικές συνθήκες. Εντοπίζονται ευρήματα σε βραχοσκεπές κοντά σε ποτάμια (Κλειδί, Μπόϊλα), ενώ η διαβίωση των κατοίκων βασιζόταν καθαρά στη συλλογή τροφής και όχι στην παραγωγή. Καθοριστικός παράγοντας για την διαβίωση αυτών των πολιτισμών ήταν τα ποτάμια, καθώς εκεί τα θηράματά τους ήταν πιο ευάλωτα, ψάρευαν και έβρισκαν τον πυριτόλιθο ο οποίος τους ήταν χρήσιμος για την κατασκευή εργαλείων (Ντούζουγλη, 1996).

Γύρω στο 2500 π.Χ. κατέβηκαν τα Ινδοευρωπαϊκά φύλα των Θεσπρωτών, Θεσσαλών, Μολοσσών κ.ά. που εγκαταστάθηκαν και στην περιοχή της Κόνιτσας. Ευρήματα αυτών των πολιτισμών δεν βρέθηκαν ωστόσο, καθώς ο νομαδικός τρόπος ζωής δεν ευνοούσε τις μόνιμες εγκαταστάσεις. Ακολούθησε μία εποχή οικονομικής αναδιάρθρωσης της περιοχής με τη μορφή μεγάλων γαιοκτησιών που ανήκαν σε Έλληνες οι οποίοι είχαν καλές σχέσεις με τους Ρωμαίους ή εποίκους Ρωμαίους. Τα λιγοστά στοιχεία που δείχνουν ανθρώπινη δραστηριότητα στη θέση Παλαιογορίτσα κατά την ρωμαϊκή και παλαιοχριστιανική περίοδο (υπάρχουν ερείπια μιας Ρωμαϊκής αγρέπαυλης του ιδιοκτήτη της γης και γύρω της τα οικήματα των δούλων που εργαζόταν σε αυτή), μειώνουν τις πιθανότητες κατοίκησης στη θέση της σημερινής πόλης-τουλάχιστον κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο- αν και δεν αποκλείεται η χρήση του Κάστρου ήδη από την Ρωμαιοκρατία (Δήμος Κόνιτσας, 2012).

Κατά την **Βυζαντινή Εποχή** η Ήπειρος ήταν μια ευημερούσα επαρχία γνωστή για τα εκτροφεία αλόγων. Αργότερα και για αρκετά χρόνια η περιοχή υπέφερε από τις ληστρικές επιδρομές των σλαβόφωνων λαών της Βαλκανικής, οι οποίοι επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό την τοπική διάλεκτο και ειδικότερα την ποιμενική ορολογία. Σε αυτές τις επιδρομές οφείλετε η απουσία οικισμών και θέσεων. Η περιοχή της Κόνιτσας από το 1204 ανήκε στο Δεσποτάτο της Ηπείρου έως την κατάκτησή της από τους Τούρκους (Δημόσια Βιβλιοθήκη Κόνιτσας, 2012).

Αξιομνημόνευτα μνημεία της εποχής είναι η Μονή Κοίμησης της Θεοτόκου Μολυβδοσκεπάστου (14ος αι.) και η Μονή Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στην Κλειδωνιά. Κατά την παράδοση οι δυο Μονές ιδρύθηκαν από τον αυτοκράτορα Κων/νο Πωγωνάτο (668-685) όταν επιστρέφοντας από εκστρατεία στην Σικελία αφού στρατοπέδευσε στην περιοχή, αρρώστησε και θεραπεύτηκε στα ιαματικά λουτρά της Μολυβδοσκεπάστης. Της ίδιας εποχής κτίσμα είναι η κόκκινη Παναγιά στον κάμπο της Κόνιτσας (Παπαδοπούλου, 1996).

Για πρώτη φορά η Κόνιτσα αναφέρεται με τη σημερινή της ονομασία στο **Χρονικό των Ιωαννίνων**. Η αναφορά σχετίζεται με την οχύρωση του Κάστρου της στα 1380 από το «Δεσπότη» των Ιωαννίνων Θωμά Πρελούμπο, που το ενισχύει για να αντιμετωπίσει τις επιδρομές του αρνησίθρησκου τοπάρχη Ισαήμ από το Λεσκοβίκι (Δημόσια Βιβλιοθήκη Κόνιτσας, 2012).

Πιστεύεται ότι η πρώτη κατάληψη της πόλης από τους Τούρκους έγινε στα τέλη του 14ου αιώνα, ενώ η οριστική της κατάληψη μαζί με των Ιωαννίνων το 1430 ή και λίγο νωρίτερα. Οι Οθωμανοί εκτιμώντας τη γεωστρατηγική θέση της δημιουργούν το Βιλαέτι της Κόνιτσας, που περιλάμβανε όλη την ευρύτερη περιοχή, υπαγόμενη στο Σαντζάκι των Ιωαννίνων.

Ο πληθυσμός κατοικούσε σε δυο συνοικίες. Την πάνω Κόνιτσα (Βαράσι) όπου κυριαρχούσε το χριστιανικό στοιχείο και την κάτω Κόνιτσα όπου κατοικούσαν μουσουλμάνοι Αρβανίτες, πρόσφυγες, εργάτες γης κατά κύριο λόγο. Και στους δυο συνοικισμούς κυρίαρχη γλώσσα ήταν η ελληνική και λειτουργούσαν μόνο ελληνικά σχολεία ως τα μέσα του 19ου αιώνα. Η εγκατάλειψη των κοντινών οικισμών, όπως τα Σέρβινα και η Παλιά Γορίτσα, μετά την κατάκτηση από τους Τούρκους, ευνοεί την ανάπτυξη της Κόνιτσας, η οποία συγκεντρώνει τον αγροτικό πληθυσμό της γύρω περιοχής και αρχίζει να εξελίσσεται σε γεωργοκτηνοτροφικό και εμπορικό κέντρο. Η εκχώρηση προνομίων σε πλούσιες οικογένειες της πόλης ήταν συνέπεια της προσχώρησής τους στον ισλαμισμό.

Τον 16^ο αιώνα ιδρύονται στην Κόνιτσα δύο μεγάλα τζαμιά. Το τζαμί «Χουσεϊν Σιάχ» (κατεδαφίστηκε την δεκαετία του 1920), που χτίστηκε σύμφωνα με την παράδοση το 1500 από τον Σουλτάνο Βαγιαζήτ τον Β' και το τζαμί «Σουλτάν Σουλεϊμάν», που σώζεται ερειπωμένο στη θέση Λάκα και ιδρυτής του θεωρείται ο Σουλτάνος Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής (1494-1566).

Τον 17^ο αιώνα ιδρύονται αρκετοί τεκέδες, που ήταν μουσουλμανικά μοναστήρια δερβίσηδων και στο συγκρότημά τους περιλαμβάνονταν τουρμπέδες (μαυσωλεία), χώροι τελετουργιών και κελιά. Σήμερα σώζονται τέσσερα μαυσωλεία που χτίζονταν πάνω από τάφους σημαντικών μορφών και επιφανών κληρικών. Το β' μισό του 17^{ου}

αιώνα κάτοικοι της Διπαλίτσας (Μολυβδοσκέπαστη) και της Οστανίτσας (Αηδονοχώρι), διωγμένοι από αλβανικά φύλα, εγκαθίστανται στην ασφαλέστερη Κόνιτσα, η οποία συνεχίζει να ακμάζει αφού στα τέλη του 17^{ου} αιώνα είχε υποδιοικητή (Μουσελίμη) και ιεροδικαστή (Καδή).

Την έντονη παρουσία και υπεροχή του ελληνικού στοιχείου στην πόλη δηλώνει η λειτουργία ελληνικού σχολείου τουλάχιστον από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα και η συχνή παρουσία του Επισκόπου Βελλάς. Η κυριαρχία του Αλή Γεπελενλή Πασά των Ιωαννίνων, στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα επιβάλλει ηρεμία στην περιοχή και ευνοεί την περαιτέρω ανάπτυξη της Κόνιτσας. Ο Αλής, πέρα από τις θηριωδίες του, προστάτευσε τα γράμματα, τις τέχνες, το εμπόριο και πραγματοποίησε μεγάλο οικοδομικό έργο. Στην Άνω Κόνιτσα σώζεται ερειπωμένο το αρχοντικό, όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε η μητέρα του Χάμκω, κόρη του Ζεινέλ-Μπέη. Την ίδια περίοδο χτίζονται μεγάλα αρχοντικά από τους περίφημους ντόπιους μαστόρους, σύμφωνα με την λιτή αρχιτεκτονική παράδοση του τόπου, με ελαφρώς διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά σε σχέση με αυτά της περιοχής Ζαγορίου.

Από τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας ξεκινούσαν ήδη από τον 17^ο αιώνα τα “μπουλούκια” των μαστόρων (πελεκητάδες, μαραγκοί, ζωγράφοι κ.λπ.) για να απλωθούν σε όλο τον Ελλαδικό χώρο και να χτίσουν υπέροχης τέχνης κτίρια, δημόσια και ιδιωτικά, γεφύρια και εκκλησίες. Πολλά απ' αυτά σώζονται ακόμη και σήμερα, ενώ δείγματα της δουλειάς τους βρίσκονται και εκτός της Ελλάδας, στη Σμύρνη της Μ. Ασίας και στην Αμερική.

Ο ναός των Αγίων-Αποστόλων στη Λάκα και ο Μητροπολιτικός ναός του Αγίου-Νικολάου είναι οι μόνοι που σώζονται εντός του οικισμού από την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Ο Μητροπολιτικός ναός χτίστηκε στα 1842 στον τύπο της τρίκλιτης θολωτής Βασιλικής. Οι φορητές εικόνες του Τέμπλου και αρκετές στον υπόλοιπο ναό είναι έργα Χιοναδιτών ζωγράφων από το β' μισό του 19^{ου} αιώνα. Αργότερα, στα 1870-71 χτίζεται το μονότοξο γεφύρι του Αώου από συνεργείο του πρωτομάστορα Ζιώγα Φρόντζου από την Πυρσόγιαννη.

Η Κόνιτσα απελευθερώθηκε στις 24 Φεβρουαρίου του 1913. Με την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1925 και την συνθήκη της Λωζάνης, οι περισσότεροι Μουσουλμάνοι αλβανικής και ελληνικής καταγωγής της Κόνιτσας μετανάστευσαν στην Τουρκία και στη θέση τους εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες από την Καπαδοκία, οι οποίοι ενσωματώθηκαν γρήγορα στον ντόπιο πληθυσμό (Λυμπερόπουλος, 2004).

Κατά την περίοδο του 1940 δέχεται επίθεση από τους Ιταλούς και επιδρομές Αλβανοσυμμοριτών. Τα δύσβατα βουνά που περιτριγυρίζουν την Κόνιτσα προσέφεραν καταφύγιο στους αντιστασιακούς του 1941-1944 ενώ την περίοδο 1947-1948 στην ευρύτερη περιοχή της Κόνιτσας και του Γράμμου διεξήχθησαν αρκετές από τις αγριότερες μάχες του εμφυλίου πολέμου. Η επαρχία της Κόνιτσας βίωσε τραγικά τον Εμφύλιο και τις συνέπειές του.

Η πληθυσμιακή αποψίλωση των χωριών ολοκληρώνεται κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970. Οι κάτοικοι διασκορπίζονται στα αστικά κέντρα της Ελλάδας και μεταναστεύουν στο εξωτερικό, κυρίως στα εργοστάσια της Γερμανίας.

Τις τελευταίες δεκαετίες η Κόνιτσα ακολουθεί το ρεύμα αστυφιλίας που παρατηρείται σε όλη την Ελλάδα, με αποτέλεσμα την πληθυσμιακή μείωση και τη μεταμόρφωσή της σε μικρή επαρχιακή πόλη. Όσον αφορά τα ορεινά χωριά της, έχουν πολύ λίγους μόνιμους κάτοικους και ζωντανεύουν μόνο το καλοκαίρι, στα διάφορα πανηγύρια και τις εκδηλώσεις.

3.4. Πληθυσμιακά Στοιχεία

3.4.1. Εξέλιξη και Σύνθεση

Ο Δήμος Κόνιτσας είναι ένα μικρός πληθυσμιακά δήμος. Σύμφωνα με την απογραφή του 2001, ο πραγματικός[†] πληθυσμός του Δήμου ανέρχεται στους 9.294 κατοίκους και ο μόνιμος[‡] πληθυσμός σε 7.648 κατοίκους, ενώ σύμφωνα με τα προσωρινά αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού του 2011 ο μόνιμος πληθυσμός του Δήμου μειώθηκε στους 6.390 κατοίκους. Με βάση τα στοιχεία των απογραφών από το 1951-2001, ο πληθυσμός του Δήμου έχει μειωθεί κατά 1/3 ενώ ο πληθυσμός του Νομού έχει αυξηθεί κατά περίπου 11% (Πιν. 2, Διάγραμμα 1)

Πίνακας 2: Εξέλιξη Πληθυσμού 1951-2001

	1951	1961	1971	1981	1991	2001
Δήμος Κόνιτσας	13.915	14.405	10.037	9.669	9.252	9.294
Νομός Ιωαννίνων	153.748	155.326	134.688	147.304	158.193	170.239
Περιφέρεια Ηπείρου	330.543	352.604	310.334	324.541	339.728	353.820
Σύνολο Χώρας	7.632.801	8.388.553	8.768.641	9.740.417	10.259.900	10.964.020

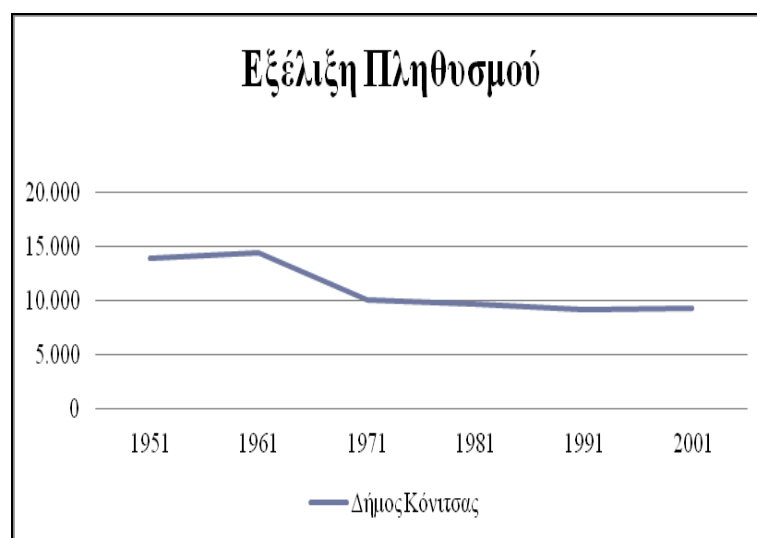
(Πηγή ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001-Ίδια Επεξεργασία)

[†] Πραγματικός πληθυσμός μιας περιφέρειας (δήμου, κοινότητας, δημοτικού / κοινοτικού διαμερίσματος ή οικισμού): το σύνολο των, για οποιαδήποτε αιτία, παρόντων σε αυτή προσώπων κατά την ημέρα της απογραφής, είτε αυτά διαμένουν μόνιμως στην περιφέρεια αυτή είτε βρέθηκαν να διαμένουν προσωρινώς ή τυχαίως. Η δημογραφική ανάλυση γίνεται μόνο για τον πραγματικό πληθυσμό. (ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2001)

[‡] Μόνιμος πληθυσμός μιας περιφέρειας (δήμου / κοινότητας, δημοτικού / κοινοτικού διαμερίσματος ή οικισμού): το σύνολο των ατόμων που έχουν τη συνήθη διαμονή τους σε κάθε περιφέρεια, νομό, δήμο / κοινότητα, δημοτικό / κοινοτικό διαμέρισμα και αυτοτελή οικισμό. (ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2001)

Η μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμού πραγματοποιήθηκε την δεκαετία του 1960, δεκαετία η οποία ήταν μια περίοδος έντονης μετανάστευσης προς τα αστικά κέντρα και το εξωτερικό. Παρατηρείται ότι από 14.405 κατοίκους το 1961, ο πληθυσμός του δήμου στην επόμενη απογραφή του 1971 ανήλθε στους 10.037 κατοίκους. Σημείωσε δηλαδή μείωση της τάξης του 30% ενώ κατά την ίδια περίοδο ο πληθυσμός του νομού μειώθηκε κατά 13%. Σε πολλά χωριά του δήμου, η μείωση ανέρχεται σε 50-60% (βλ. Παράρτημα Πίν. 2).

Ο πληθυσμός του Δήμου Κόνιτσας το 1951 αντιστοιχούσε στο 9,3% του πληθυσμού του νομού, το οποίο όμως βαίνει διαχρονικά μειούμενο. Έτσι στην απογραφή του 2001 ο πληθυσμός του δήμου να αντιστοιχεί μόλις στο 5,5% του πληθυσμού του νομού.

Διάγραμμα 1: Εξέλιξη Πληθυσμού 1951-2001
(Πηγή ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001-Ίδια Επεξεργασία)

3.4.2. Πληθυσμιακή Πυκνότητα

Όπως φαίνεται και στον παρακάτω Πίνακα, ο Δήμος Κόνιτσας είναι από τους πιο αραιοκατοικημένους δήμους της Χώρας με μόλις 9,8 κατοίκους ανά km^2 (ΕΛΣΤΑΤ, 2001), όταν η πληθυσμιακή πυκνότητα του Νομού Ιωαννίνων είναι 34,5 κατοίκους ανά km^2 . Αυτό είναι κάτι που οφείλεται κυρίως στην έντονη ορεινή γεωμορφολογία του εδάφους της περιοχής και των έντονων τάσεων εγκατάλειψής της.

Πίνακας 3: Πληθυσμιακή πυκνότητα

	Έκταση (km^2)	Πληθυσμιακή Πυκνότητα (2001)
Δήμος Κόνιτσας	951,20	9,8
Νομός Ιωαννίνων	4.933,10	34,5
Περιφέρεια Ηπείρου	9.145,84	38,7
Σύνολο Χώρας	131.957,00	83,1

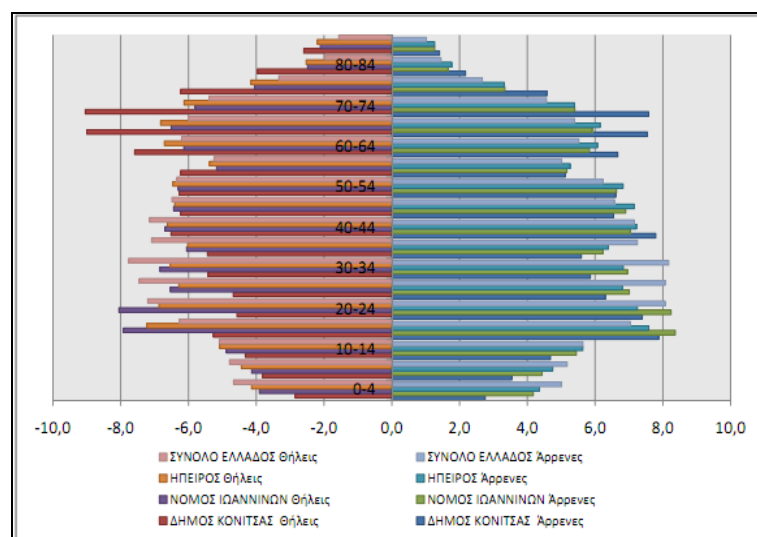
(Πηγή ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001-Ίδια Επεξεργασία)

Η πιο πυκνοκατοικημένη κοινότητα είναι η δημοτική κοινότητα Κόνιτσας με 52,7 κατοίκους ανά km², παρουσιάζοντας σαφώς έντονα σημάδια αστικοποίησης. Αυτό που θα πρέπει εδώ να τονιστεί είναι ότι ενώ το 31% του πληθυσμού του Δήμου κατοικεί στη Δημοτική Κοινότητα Κόνιτσας, η επιφάνεια της Δ.Κ. Κόνιτσας αποτελεί μόλις το 5,7% της συνολικής έκτασης του Δήμου (βλ. Παράρτημα Πίν. 3).

3.4.3 Ηλικιακή Σύνθεση

Στο Διάγραμμα που ακολουθεί παρατηρείται ότι τα ποσοστά του πληθυσμού των ηλικιών 0 - 14 και 15 - 29 ετών (11% και 18,2% αντίστοιχα) είναι πολύ χαμηλότερα από τα αντίστοιχα του Ν. Ιωαννίνων, της Περιφέρειας Ηπείρου και του συνόλου της χώρας (13,5% και 23,1%, 14,2% και 21%, 15,2% και 22%). Αντίθετα, τα ποσοστά των ηλικιακών ομάδων 45-64 και ιδίως άνω των 65 (25,6% και 26,9% αντίστοιχα) είναι σαφώς υψηλότερα (24,2% και 19,3%, 25,1% και 19,9%, 23,8% και 16,7%). Αυτό οφείλεται, αφενός, στην έντονη μείωση των γεννήσεων διαχρονικά και αφετέρου στο γεγονός ότι οι παλιννοστούντες που εγκαθίστανται στα χωριά είναι άτομα μεγάλης ηλικίας και κυρίως συνταξιούχοι.

Όπως είναι αναμενόμενο, το ποσοστά των ηλικιακών ομάδων διαφέρουν αρκετά εντός του Δήμου. Η Δημοτική Κοινότητα Κόνιτσας παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά στις ηλικιακές ομάδες 0-14 και 15-29 ετών. Αντίθετα, οι υπόλοιπες Τοπικές Κοινότητες του Δήμου χαρακτηρίζονται από το υψηλό ποσοστό συμμετοχής της ηλικιακής ομάδας 65 και ετών. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε 25 Τοπικές Κοινότητες οι κάτοικοι ηλικίας άνω των 65 ετών αντιπροσωπεύουν περισσότερο από 30% του πληθυσμού (βλ. Παράρτημα Πίν. 4).

Διάγραμμα 2: Ηλικιακή σύνθεση
(Πηγή ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001-Ίδια Επεξεργασία)

Αναλυτικότερα, οι ηλικιακές ομάδες με την μεγαλύτερη συμμετοχή στον πληθυσμό του Δήμου είναι: γυναίκες 65-69 ετών και 70-74 ετών (από 9%), άντρες 40-44 ετών (7,8%), γυναίκες 60-64 ετών και άντρες 70-74 ετών (από 7,6%) και

άντρες 65-69 ετών (7,5%), ποσοστά υψηλότερα από τα αντίστοιχα σε επίπεδο νομού, περιφέρειας και χώρας. Εντύπωση προκαλεί η ποσοστιαία συμμετοχή των αρρένων 15-19 ετών (7,9%) και 20-24 ετών (7,4%). Σε σχέση με την απογραφή του 1991, ο πληθυσμός ηλικίας 0-14 ετών του Δήμου έχει μειωθεί κατά 24%, ποσοστιαία μεταβολή μεγαλύτερη από ότι στις μεγαλύτερες γεωγραφικές-διοικητικές ενότητες (Νομός Ιωαννίνων, Περιφέρεια Ηπείρου, Σύνολο Χώρας). Μεταξύ 1991 και 2001 μειώθηκε και ο πληθυσμός ηλικίας 45-64 ετών κατά 10,4% (περίπου κατά 300 άτομα) ενώ στο Νομό, στην Περιφέρεια και στη Χώρα αυξήθηκε κατά 7,4%, 4,5% και 3,7% αντίστοιχα. Τέλος, ο πληθυσμός ηλικίας άνω των 65 ετών αυξήθηκε κατά 22%, οκτώ ποσοστιαίες μονάδες περίπου λιγότερο από την αύξηση σε επίπεδο νομού, περιφέρειας και χώρας.

3.4.4 Πληθυσμιακοί δείκτες

Τα παραπάνω δημογραφικά χαρακτηριστικά που αφορούν σύνθεση του πληθυσμού αποτυπώνονται ανάγλυφα και στους δείκτες γήρανσης και εξάρτησης του πληθυσμού. Για τον υπολογισμό των δεικτών οι ομάδες ηλικιών διαιρέθηκαν σε τρεις κατηγορίες: παιδιά 0-14, ενήλικες 15-64 και ηλικιωμένοι 65 και άνω.

Δείκτης Εξάρτησης

Ο δείκτης εξάρτησης δείχνει την αναλογία των ατόμων που εξαρτώνται από τα άτομα τα οποία πρέπει να τα συντηρήσουν με την εργασία τους. Ο δείκτης αυτός υποδηλώνει πόσα παιδιά και ηλικιωμένοι (εξαρτημένα μέλη) αντιστοιχούν σε 100 ενήλικες (άτομα παραγωγικής ηλικίας) και υπολογίζεται από την ακόλουθη εξίσωση (Μιχαλέας, 2002):

$$\text{Δείκτης εξάρτησης} = \frac{\text{Πληθ. (0 - 14)} + \text{Πληθ. 65 ετών και άνω}}{\text{Πληθυσμός 15 - 64 ετών}} \times 100$$

Ο δείκτης εξάρτησης στο Δήμο Κόνιτσας (0,61) είναι ελαφρώς υψηλότερος από ότι στο Νομό Ιωαννίνων (0,49), την Περιφέρεια Ηπείρου (0,52) και το σύνολο της χώρας (0,47). Οι τιμές του δείκτη είναι υψηλότερες για τις γυναίκες στη συντριπτική πλειοψηφία των τοπικών κοινοτήτων του Δήμου αλλά και σε επίπεδο νομού περιφέρειας και χώρας.

Δείκτης Γήρανσης

Ο δείκτης γήρασης δείχνει το επίπεδο γήρανσης του πληθυσμού υπολογίζεται σύμφωνα με την ακόλουθη εξίσωση (Μιχαλέας, 2002):

$$\text{Δείκτης γήρανσης} = \frac{\text{Πληθυσμός 65 ετών και άνω}}{\text{Πληθυσμός (0 - 14) ετών}} \times 100$$

Συγκεκριμένα, δείχνει το ποσοστό που αντιπροσωπεύει ο ηλικιωμένος πληθυσμός σε σχέση με τα παιδιά σε αναλογία 100 ατόμων. Όσο υψηλότερος είναι ο δείκτης τόσο υψηλότερο επίπεδο γήρανσης παρουσιάζει η περιοχή.

Η **γήρανση** του πληθυσμού αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα για το Νομό Ιωαννίνων και για την Ήπειρο, το οποίο είναι πολύ πιο έντονο για την περιοχή του Δήμου Κόνιτσας. Ο δείκτης Γήρανσης είναι μια μονάδα υψηλότερος στο Δήμο από ότι στις ευρύτερες διοικητικές χωρικές μονάδες (2,45 έναντι 1,43 στο Νομό Ιωαννίνων, 1,40 στην Περιφέρεια Ηπείρου και 1,10 στο σύνολο της Ελλάδας).

Μελετώντας το δείκτη γήρανσης ανά φύλο, παρατηρείται ότι είναι μεγαλύτερος μεταξύ των γυναικών στη συντριπτική πλειοψηφία των τοπικών κοινοτήτων του Δήμου αλλά και σε επίπεδο Νομού, Περιφέρειας και χώρας.

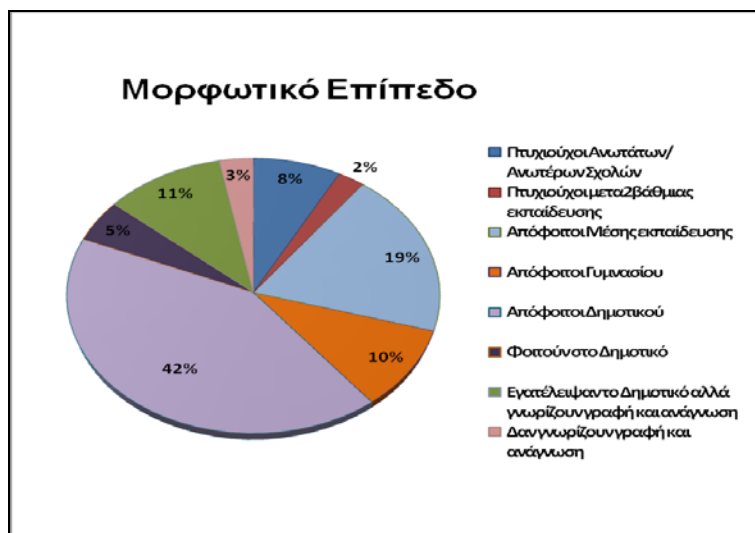
Συγκριτικά δε με το 1991, ο δείκτης γήρανσης – τόσο της περιοχής μελέτης όσο και των ευρύτερων χωρικών ενοτήτων και της χώρας – έχει επιδεινωθεί σημαντικά, αντικατοπτρίζοντας τις αλλαγές στην ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού που αναφέρθηκαν παραπάνω. Κατά την απογραφή του 1991 η τιμή του εν λόγω δείκτη ήταν 1,5 – περίπου μια μονάδα χαμηλότερα από ότι το 2001 – ενώ στις ευρύτερες χωρικές μονάδες ήταν σημαντικά χαμηλότερα από την μονάδα (βλ. Παράρτημα Πίν.5).

3.5. Κοινωνικά Χαρακτηριστικά

3.5.1. Μορφωτικό Επίπεδο

Η περιοχή του Δήμου Κόνιτσας χαρακτηρίζεται γενικά από το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού. Βασικό χαρακτηριστικό του μορφωτικού επιπέδου είναι η υψηλή αναλογία αναλφάβητων ή ολιγογράμματων ατόμων και αποφοίτων δημοτικού σε σχέση με τα άτομα ανώτερου και ανώτατου εκπαιδευτικού επιπέδου. Το επίπεδο εκπαίδευσης στο Δήμο είναι χαμηλότερο από το μέσο της Περιφέρειας ή της χώρας, γεγονός αναμενόμενο σε μια κατ' εξοχήν αγροτική ορεινή περιοχή με γηρασμένο πληθυσμό.

Κατά την απογραφή του 2001, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα που ακολουθεί, η πλειοψηφία του πληθυσμού (42,1%) είναι απόφοιτοι δημοτικού – ποσοστό πολύ υψηλότερο σε σχέση με το Νομό (34,2%), την Περιφέρεια (35,7%) και το σύνολο της χώρας 30,7%). Οι πτυχιούχοι ΑΕΙ-ΤΕΙ και κάτοχοι διδακτορικού ή μάστερ ανέρχονται στο 8%, όταν στον Νομό το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται στο 12%.

Διάγραμμα 3: Μορφωτικό επίπεδο

(Πηγή ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001-Ίδια Επεξεργασία)

3.5.2. Ευάλωτες κοινωνικές ομάδες

Στην περιοχή, αρκετά υψηλό φαίνεται να είναι το ποσοστό των ιδιαίτερων κοινωνικών ομάδων. Συγκεκριμένα παρατηρείται να έχουν εγκατασταθεί αρκετοί Βορειοηπειρώτες, Αλβανοί καθώς και ομογενείς από τη Ρωσία, ενώ υπάρχουν και μόνιμα εγκαταστημένες οικογένειες τσιγγάνων.

Ο αριθμός των μεταναστών αυξάνονταν κυρίως εξαιτίας της γειννίας με την Αλβανία αλλά και λόγω της αυξημένης προσφοράς εργασίας που υπήρχε τα προηγούμενα χρόνια στον κατασκευαστικό κλάδο. Επίσης, έχουν μεταναστεύσει στην περιοχή αρκετοί νέοι Αλβανοί που έχουν έρθει με τις οικογένειές τους και ακολουθούν την κτηνοτροφική και την αγροτική ζωή, συνεχίζοντας επαγγέλματα που δεν ακολουθούν πλέον οι ντόπιοι, όπως για παράδειγμα την ημινομαδική κτηνοτροφία.

Η ένταξη των μεταναστών στην τοπική κοινωνία δεν έχει επιτευχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό, σε αντίθεση με τους τσιγγάνους που ανέκαθεν ήταν κομμάτι του κοινωνικού συνόλου και οι δραστηριότητες τους ήταν σχετικές με τη μουσική και σε άμεση εξάρτηση με τα πολιτιστικά γίγνεσθαι. Σε γενικές γραμμές όμως δεν έχουν καταγραφεί σοβαρές συγκρούσεις και προβλήματα στις σχέσεις μεταξύ μεταναστών και γηγενών (Νιτσιάκος & Μάτζιος, 2003).

3.6. Οικονομικά Χαρακτηριστικά

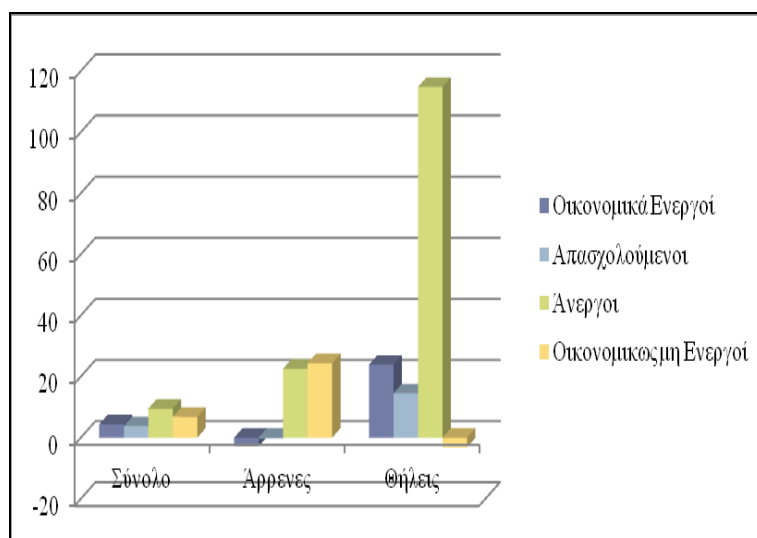
3.6.1. Οικονομικά Ενεργός Πληθυσμός

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός (Ο.Ε.Π.) του Δήμου Κόνιτσας κατά την απογραφή του 2001 ανέρχεται στα 3.310 άτομα ενώ οι οικονομικώς μη ενεργοί (Ο.Μ.Ε.) ανέρχονται στα 5.383 άτομα. Η αναλογία του οικονομικά ενεργού πληθυσμού προς

τον οικονομικά μη ενεργό (0,61) αναδεικνύει την αποδυνάμωση της περιοχής από τον παραγωγικό πληθυσμό και την αποσύνθεση του παραγωγικού ιστού.

Το μέγεθος της αποδυνάμωσης της περιοχής γίνεται πιο κατανοητό αν λάβουμε υπόψη την αντίστοιχη αναλογία Ο.Ε.Π./Ο.Μ.Ε. στον Νομό Ιωαννίνων (0,73), στην Περιφέρεια (0,75) και κυρίως στο σύνολο της χώρας (0,88). Περίπου το 2/3 του οικονομικά ενεργού πληθυσμού είναι άνδρες. Αντίστροφα, το 60% του οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού είναι γυναίκες, ακολουθώντας την τάση της χώρας. Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του Δήμου αυξήθηκε κατά 4,4% την περίοδο 1991-2001 όταν κατά την ίδια περίοδο στο Νομό Ιωαννίνων ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αυξήθηκε κατά 15% (βλέπε Παράρτημα Πίν. 6).

Η ίδια εικόνα παρατηρείται και στον αριθμό τον απασχολούμενων μεταξύ των δύο απογραφών: στο Δήμο Κόνιτσας οι απασχολούμενοι αυξήθηκαν μόλις κατά 3,8% ενώ στο Νομό Ιωαννίνων κατά 13%. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι μεταξύ των δύο απογραφών παρατηρείται μεγάλη είσοδος ων γυναικών στην αγορά εργασίας, οι οικονομικά ενεργοί άνδρες μειώθηκαν κατά 2,9% ενώ αντίθετα οι οικονομικά ενεργές γυναίκες αυξήθηκαν κατά 24%. Αντίστοιχη ήταν και η αύξηση του γυναικείου οικονομικά ενεργού πληθυσμού στις ευρύτερες χωρικές-διοικητικές μονάδες. Μεταξύ των δύο απογραφών, παρατηρήθηκε και αύξηση του αριθμού των ανέργων κατά 9,5%, σε σύγκριση όμως με τον Νομό (28%) καθώς και με το σύνολο της Χώρας (63,5%) η αύξηση είναι μικρή.

Διάγραμμα 4: Οικονομικά Ενεργός και μη Πληθυσμός
(Πηγή ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001-Ίδια Επεξεργασία)

Εξετάζοντας την **ανεργία** και ως ποσοστό επί του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, παρατηρείται και πάλι μικρή αύξηση συγκριτικά με τον Νομό Ιωαννίνων και το σύνολο της χώρας (0,5 ποσοστιαίες μονάδες έναντι 1,3 και 3, αντίστοιχα). Η ανεργία διαφοροποιείται σημαντικά και μεταξύ των δύο φύλων. Οι άρρενες άνεργοι μειώθηκαν κατά 22,6% ενώ οι γυναίκες άνεργες αυξήθηκαν κατά εντυπωσιακά κατά 115%.

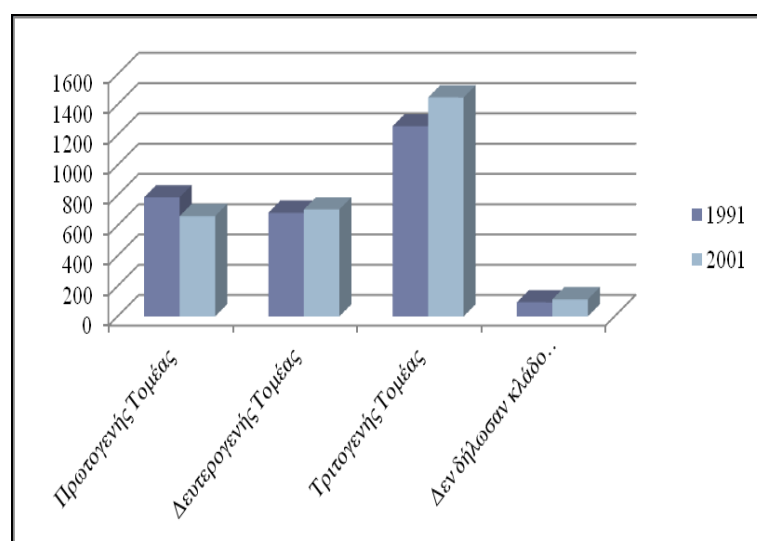
Οι κλάδοι που συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο τμήμα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του Δήμου, κατά την τελευταία απογραφή, είναι η γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία (24,2%), οι κατασκευές (16,2%) και η δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (10,9%), ποσοστά που είναι πολύ υψηλότερα συγκριτικά με τα αντίστοιχα σε επίπεδο Νομού, Περιφέρειας και Χώρας (βλ. Παράρτημα Πίν. 7).

Επίσης μεγάλο είναι και το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων στο Δήμο Κόνιτσας, οι οποίοι αποτελούν το 25% του οικονομικώς ενεργού πληθυσμού, έναντι 16,7% στο Νομό Ιωαννίνων και 16,2% στο σύνολο της Ελλάδας. Αντίθετα, οι μισθωτοί αποτελούν το 51,3% του οικονομικώς ενεργού πληθυσμού του Δήμου έναντι 61% στο Νομό και 62,7% στο σύνολο της Χώρας (βλ. Παράρτημα Πίν. 8).

3.6.2. Παραγωγικοί τομείς και η συμβολή τους στην τοπική οικονομία

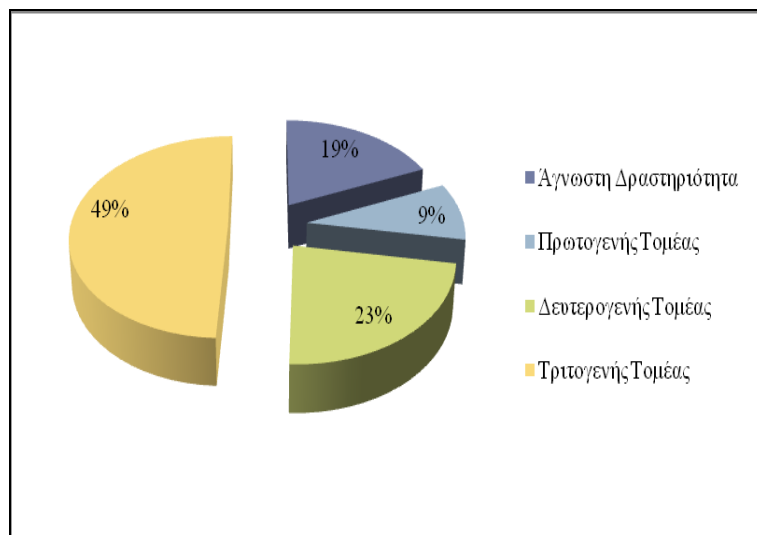
Η τοπική οικονομία χαρακτηρίζονταν παραδοσιακά από την πρωτογενή παραγωγή, και πιο συγκεκριμένα την αγροτική παραγωγή στον κάμπο της Κόνιτσας, την νομαδική κυρίως κτηνοτροφία στα ορεινά χωριά, και την υλοτομία. Σημαντικός επίσης κλάδος για τον δήμο ήταν η οικοδομή και τα παρεμφερή επαγγέλματα (τα λεγόμενα “μπουλούκια” των μαστόρων της πέτρας, οι Χιοναδίτες αιογράφοι, οι ξυλογλύπτες κ.λπ. ήταν διάσημοι σε ολόκληρη την βαλκανική χερσόνησο). Επίσης, στην περιοχή άνθιζε το εμπόριο και άλλες τέχνες και υπηρεσίες.

Ακολουθώντας όμως την γενική τάση της χώρας, ο πρωτογενής τομέας φαίνεται να αποδυναμώνεται σε όφελος του τριτογενούς τομέα και κυρίως του τουρισμού που αποτελεί τον νέο ανερχόμενο δυναμικό κλάδο της περιοχής. Το ποσοστό των απασχολούμενων στον Δήμο στον πρωτογενή τομέα μειώθηκε από 27,9% (απογραφή 1991) σε 22,6% (απογραφή 2001). Αντίθετα, τα αντίστοιχα ποσοστά για τον τριτογενή τομέα διαμορφώθηκαν σε 44,5% και 49,4%.

Διάγραμμα 5: Απασχολούμενοι-Παραγωγικοί Τομείς
(Πηγή ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001-Ίδια Επεξεργασία)

Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής στα μητρώα επιχειρήσεων, για το έτος 2007, είναι καταγεγραμμένες 632 επιχειρήσεις. Από αυτές το 9% (58 επιχειρήσεις) δραστηριοποιούνται στον πρωτογενή τομέα, το 23% (145 επιχειρήσεις) στον δευτερογενή, το 49% στον τριτογενή τομέα (312 επιχειρήσεις). Επίσης, ένα σημαντικό ποσοστό των επιχειρήσεων, της τάξεως του 19%, δε δηλώνει σαφή οικονομική δραστηριότητα (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2007).

Διάγραμμα 6: Τομείς Δραστηριότητας
(Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ.-Ίδια Επεξεργασία)

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται αναλυτικά οι επιχειρήσεις του Δήμου σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής από τα μητρώα επιχειρήσεων για το έτος 2007.

Πίνακας 4: Επιχειρήσεις Δήμου Κόνιτσας κατά Είδος Δραστηριότητας

Επιχειρήσεις κατά είδος δραστηριότητας	Αριθμός
<i>Άγνωστη Δραστηριότητα</i>	117
Φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες	32
Δασοκομία και υλοτομία	21
Αλιεία και υδατοκαλλιέργεια	5
Σύνολο Πρωτογενούς	58
Βιομηχανία τροφίμων	11
Ποτοποιία	1
Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	3
Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	12
Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	1
Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	5
Κατασκευή μεταλλ. προϊόντων, με εξαίρεση μηχανήματα είδη εξοπλισμού	3
Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	3
Επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων και εξοπλισμού	1

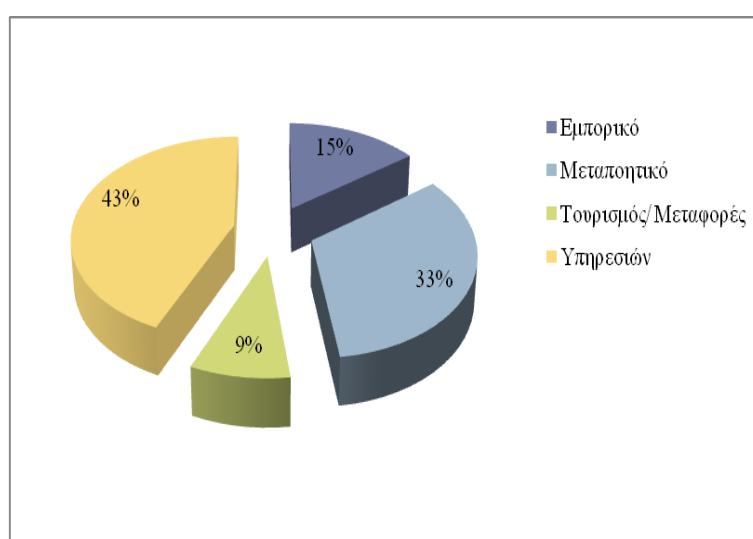
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	6
Επιχειρήσεις κατά είδος δραστηριότητας	Αριθμός
Κατασκευή επίπλων	1
Κατασκευές κτιρίων	53
Έργα πολιτικού μηχανικού	7
Εξειδικευμένες κατασκευαστικές δραστηριότητες	38
Σύνολο Δευτερογενούς	145
Χονδρικό & λιανικό εμπόριο επισκευή μηχανοκίν. οχημάτων & μοτοσυκλετών	9
Χονδρικό εμπόριο, εκτός από εμπόριο μηχανοκίν. οχημάτων & μοτοσυκλετών	31
Λιανικό εμπόριο, εκτός από εμπόριο μηχανοκίν. οχημάτων & μοτοσυκλετών	88
Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	16
Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές δραστηριότητες	1
Καταλύματα	28
Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	70
Παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις	1
Τηλεπικοινωνίες	1
Δραστηριότ. συναφείς προς χρηματοπιστωτ. υπηρεσίες & τις ασφαλ. δραστ	1
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	1
Νομικές και λογιστικές δραστηριότητες	3
Αρχιτεκτονικές δραστηριότητες & δραστηριότητες μηχανικών τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις	14
Επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη	3
Διαφήμιση και έρευνα αγοράς	1
Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	3
Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης	1
Δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους	8
Διοικητικές δραστηριότητες γραφείου, γραμματειακή υποστήριξη και άλλες δραστηριότητες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις	3
Δημόσια διοίκηση και άμυνα· υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	1
Εκπαίδευση	4
Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση	4
Αθλητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	2
Δραστηριότητες οργανώσεων	2
Επισκευή ηλεκτρον. υπολογιστών & ειδών ατομικής ή οικιακής χρήσης	4
Άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών	12
Σύνολο Τριτογενούς	312
Σύνολο	632

Πηγή: ΕΛ-ΣΤΑΤ Μητρώα Επιχειρήσεων 2007-Ίδια Επεξεργασία

Ωστόσο, σύμφωνα με στοιχεία του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Ιωαννίνων (2012), οι επιχειρήσεις που λειτουργούν στον Καλλικρατικό Δήμο Κόνιτσας είναι συνολικά 348, από τις οποίες οι 298 στον παλιό Καποδιστριακό Δήμο Κόνιτσας. Όπως παρατηρείται και στο Διάγραμμα 7 που ακολουθεί, 43% των

επιχειρήσεων δραστηριοποιείται στον τομέα της παροχής υπηρεσιών, 33% στη μεταποίηση και 9% στον τουρισμό/μεταφορές μεταφορές.

Τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής για τις επιχειρήσεις που λειτουργούν στο Δήμο Κόνιτσας διαφέρουν σημαντικά από αυτά του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Ιωαννίνων. Αυτό συμβαίνει κυρίως, γιατί στα στοιχεία του επιμελητηρίου δεν είναι καταγεγραμμένες οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον πρωτογενή τομέα. Επίσης πολλοί επαγγελματίες στον Δήμο δραστηριοποιούνται σε περισσότερες από μια επιχειρήσεις, ωστόσο στο επιμελητήριο πολλές φορές φαίνεται μόνο η βασική τους ενασχόληση. Τέλος, τα στοιχεία του Επιμελητηρίου είναι αρκετά πιο πρόσφατα και πολλές από τις επιχειρήσεις που είναι καταγεγραμμένες στα μητρώα επιχειρήσεων της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής δεν υφίστανται πλέον.

Διάγραμμα 7: Τμήματα του Επιμελητηρίου
(Πηγή: Επιμελητήριο Ιωαννίνων-Ίδια Επεξεργασία)

Αναλυτικότερα στοιχεία ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας δίνονται στις ακόλουθες ενότητες.

3.6.2.1. Πρωτογενής Τομέας

Στο γεωργικό τομέα, ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με καλλιεργούμενη έκταση ανέρχονταν το 2001 σε χίλια τριάντα έξι (1.036) και αντιστοιχούσαν στο 8,8% των εκμεταλλεύσεων του Ν. Ιωαννίνων. Αντίστοιχα, η καλλιεργούμενη έκταση έφτανε τα 24.970 στρέμματα ή το 5,8% της καλλιεργούμενης έκτασης του Νομού.

Βάσει της Απογραφής Γεωργίας - Κτηνοτροφίας του 2001, οι κοινότητες του Δήμου με την μεγαλύτερη καλλιεργήσιμη έκταση είναι τα λεγόμενα «καμποχώρια»: Μάζι (2.599,5 στρ.), Κλειδωνιά (2.314,5 στρ.), Καλλιθέα (1.722 στρ.), Αηδονοχώρι (1.708 στρ.), Μελισσόπετρα (994 στρ.), Αετόπετρα (813,7 στρ.) ενώ το Κεφαλοχώρι της Δημοτικής Ενότητας Μαστοχωριών έχει περίπου 1000 στρέμματα

καλλιεργήσιμης έκτασης και η Δημοτική Κοινότητα Κόνιτσας περίπου 9.500 στρέμματα.

Στη **γεωργία** απασχολείται το 18,02% των εργαζομένων του πρωτογενούς τομέα. Η γεωργική παραγωγή στον Δήμο χρησιμοποιείται κυρίως για την υποστήριξη της κτηνοτροφίας και πολλές φορές για ιδιοκατανάλωση. Σχεδόν ~~όλο~~ ^{πλάτος} ο των εκμεταλλεύσεων όσο και της καλλιεργήσιμης έκτασης του Δήμου χρησιμοποιείται για ετήσιες καλλιέργειες. Αντίθετα, στο Νομό Ιωαννίνων αν και το 73% των εκμεταλλεύσεων προορίζεται για ετήσιες καλλιέργειες, η αντίστοιχη έκταση αποτελεί μόλις το 31% της καλλιεργήσιμης έκτασης του Νομού.

Ενώ το ποσοστό των ετήσιων καλλιεργειών στον Δήμο είναι μεγαλύτερο σε σχέση με το Νομό, τα μόνιμα λιβάδια και βοσκότοποι ως ποσοστό των συνολικών εκμεταλλεύσεων και της καλλιεργούμενης έκτασης στο Δήμο είναι κατά πολύ χαμηλότερο σε σχέση με το Νομό: το 21% των εκμεταλλεύσεων και το 19% των καλλιεργήσιμων εκτάσεων στο Δήμο Κόνιτσας χρησιμοποιείται ως μόνιμα λιβάδια και βοσκότοποι ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά στο Νομό Ιωαννίνων είναι 62,6% και 64%. Τέλος, το ποσοστό των εκτάσεων στο Δήμο για δενδρώδεις καλλιέργειες και αμπέλια/σταφιδάμπελα (1,9% και 0,9%) είναι περίπου ίσα με τα αντίστοιχα ποσοστά σε επίπεδο Νομού (1,4% και 0,9%).

Όσον αφορά στο μέσο μέγεθος κάθε εκμετάλλευσης, αυτό των ετήσιων και των δενδρωδών καλλιεργειών στο Δήμο είναι μεγαλύτερο από ότι στο Νομό (22,8 και 7,4 στρέμματα ανά εκμετάλλευση και 15,7 και 4,4 στρ. ανά εκμετάλλευση, αντίστοιχα), ενώ μέσο μέγεθος εκμετάλλευσης των αμπελιών/σταφιδάμπελων και των μόνιμων λιβαδιών/βοσκότοπων είναι μικρότερο (1,1 και 21,9 στρ. ανά εκμετάλλευση στο Δήμο Κόνιτσας και 1,8 και 37,5 στρ. ανά εκμετάλλευση σε επίπεδο Νομού. αντίστοιχα). Το μεγαλύτερο μέρος των ετήσιων καλλιεργειών της περιοχής αφορά αραβόσιτο και μηδική. Στο Δήμο καλλιεργείται και το μεγαλύτερο μέρος σκληρού σιταριού, μπιζελιών και σπόρων τριφυλλίου του Νομού.

Αναφορά πρέπει να γίνει και στην καλλιέργεια του πεπονιού, καθώς το πεπόνι της Κόνιτσας είναι ένα από τα χαρακτηριστικά παραδοσιακά αγροτικά προϊόντα της περιοχής. Η παραγωγή κηπευτικών δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη στην περιοχή και περιορίζεται στην κάλυψη των τοπικών αναγκών. Τα κυριότερα προϊόντα είναι τομάτες, φασολάκια, κρεμμύδια, πράσα και λάχανα. Όσον αφορά τις δενδρώδεις καλλιέργειες, δύο είδη κυριαρχούν: οι καρυδιές και οι ροδακινιές. Στο Δήμο παράγεται σχεδόν το 80% της παραγωγής ροδάκινων του Νομού και αποτελεί άλλο ένα παραδοσιακό προϊόν της περιοχής. Τα προϊόντα της αμπελουργίας (κρασί και τσίπουρο) της περιοχής δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικά σε ποσότητα. Το μεγαλύτερο ποσοστό των προϊόντων επεξεργάζεται από ιδιώτες και ένα μέρος του ιδιοκαταναλώνεται, ενώ το υπόλοιπο διατίθεται σε περιορισμένη εμπορική κλίμακα, ως επί το πλείστον χύμα.

Το κύριο χαρακτηριστικό της οικονομικής δραστηριότητας της περιοχής είναι η **κτηνοτροφία**. Οι κύριες εκτροφές είναι η αιγοπροβατοτροφία και η αγελαδοτροφία. Η αιγοπροβατοτροφία είναι νομαδικής κυρίως μορφής, κάθε Οκτώβριο τα κοπάδια κατεβαίνουν στα λεγόμενα «χειμαδιά», στις πεδινές περιοχές της χώρας, όπου

παραμένουν έως την άνοιξη, τότε ανεβαίνουν στους ορεινούς βοσκότοπους της Πίνδου και του Γράμμου. Η ασκούμενη αυτή μορφή κτηνοτροφίας δεν χαρακτηρίζεται από μεγάλες αποδόσεις προϊόντων (γάλα, κρέας) συγκριτικά με την εντατική κτηνοτροφία, εξασφαλίζει όμως σίγουρα υψηλότερη ποιότητα. Τα κυριότερα κτηνοτροφικά χωριά είναι η Αετομηλίτσα και η Φούρκα.

Η βοοτροφία-αγελαδοτροφία στον Δήμο, ακολουθεί και αυτή κυρίως το πρότυπο της εκτακτικής και νομαδικής εκμετάλλευσης και είναι στην πλειοψηφία της κρεατοπαραγωγικής κατεύθυνσης. Τα τελευταία χρόνια ωστόσο παρατηρείται και η δημιουργία κάποιων οργανωμένων μονάδων.

Στο Δήμο ήταν επίσης διαδεδομένη και η πτηνοτροφία, ωστόσο τα τελευταία χρόνια οι πτηνοτροφικές μονάδες φαίνεται να κλείνουν η μία μετά την άλλη.

Τέλος, στις αλιευτικές επιχειρήσεις και ιχθυοκαλλιέργειες εργάζεται το 22% περίπου των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα. Στην περιοχή υπάρχουν 6 ιχθυοτροφία πέστροφας, ένα στο Δίστρατο, τρία (3) στην Κλειδωνιά και δύο (2) στον Βοϊδομάτη.

Στην **υλοτομία** απασχολείται το 25% των εργαζόμενων του πρωτογενούς τομέα και αυτό καθιστά τα δάση μεγάλης σημασίας από οικονομικής άποψης για την περιοχή της Κόνιτσας, καθώς το εισόδημα που παράγεται έχει μεγάλη σημασία για την περιοχή.

Η διαχείριση των δασών πραγματοποιείται δεσμευτικά (από τη Δασική Νομοθεσία Ν. 998/79) βάσει διαχειριστικών σχεδίων, τα οποία συντάσσονται για κάθε δάσος ή δασικό σύμπλεγμα χωριστά. Διαχειριστικές μελέτες υπάρχουν για ορισμένα μόνο δασικά συμπλέγματα της περιοχής ενώ ένα μεγάλο μέρος εξ' αυτών έχει ήδη λήξει. Στην περιοχή υπάρχουν αρκετοί συνεταιρισμοί, οι περισσότεροι από τους οποίους βρίσκονται όμως σε αδράνεια. Οι πιο πολλοί έχουν λίγα μέλη και όλοι λειτουργούν ως πιστωτικοί. Οι δραστηριότητες των δασικών συνεταιρισμών εξαντλούνται στο στάδιο της υλοτομίας και χρειάζονται εκσυγχρονισμό, ενώ η Ένωση Αγροτικών και Δασικών Συνεταιρισμών "Κόνιτσας – Ζαγορίου – Μετσόβου", η οποία έχει έδρα την Κόνιτσα, οδηγείται σε αναστολή της λειτουργίας της.

Η παραγόμενη ξυλεία είτε προωθείται στην πρωτογενή της μορφή για να αξιοποιηθεί σε άλλες περιοχές είτε επεξεργάζεται τοπικά (σε πριστήρια που δραστηριοποιούνται στην ευρύτερη περιοχή της Κόνιτσας). Οι μονάδες επεξεργασίας είναι κυρίως μικρού μεγέθους και περιορισμένης παραγωγικής δυναμικότητας. Τα προβλήματα εντοπίζονται κυρίως στη διάθεση της παραγωγής, καθώς δεν υπάρχει οργανωμένη προσπάθεια για τη διάθεση των προϊόντων και στην κακή κατάσταση των δασικών δρόμων.

3.6.2.2. Δευτερογενής Τομέας

Ο δευτερογενής τομέας στο Δήμο φαίνεται να είναι αρκετά περιορισμένος και έχει πολύ μικρό βάρος στην παραγωγική του διάρθρωση. Παρά τη σημαντική παρουσία του πρωτογενούς τομέα, οι μονάδες μεταποίησης των τοπικών αγροτικών προϊόντων είναι ελάχιστες. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από μικρή μεταποιητική δραστηριότητα η

οποία βασίζεται κυρίως στον κατασκευαστικό κλάδο, στη βιομηχανία ξύλου και στον κλάδο των τροφίμων. Η διάθεση σχεδόν όλων των αγροτικών προϊόντων γίνεται χωρίς να έχουν υποστεί κάποια διαδικασία επεξεργασίας ή τυποποίησης (χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι δεν υπάρχουν καθόλου τυροκομεία ενώ υπάρχει μεγάλη παραγωγή γάλακτος).

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Μητρώο Επιχειρήσεων της Ελληνική Στατιστικής Αρχής (2007), στο Δήμο Κόνιτσας λειτουργούσαν 632 επιχειρήσεις, εκ των οποίων οι 145 στο δευτερογενή τομέα. Από αυτές, οι περισσότερες δραστηριοποιούνταν στις κατασκευές κτιρίων, τα έργα πολιτικού μηχανικού και εξειδικευμένες κατασκευαστικές δραστηριότητες, 12 επιχειρήσεις (8,3%) δραστηριοποιούνταν στον κλάδο «Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα· κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής» και 11 επιχειρήσεις (7,6%) στη βιομηχανία τροφίμων. Επίσης, υπάρχουν 6 καινούργιες επιχειρήσεις παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού (4,1%).

Ωστόσο, σύμφωνα με τη μελέτη «Καταγραφή των Βιοτεχνικών και Βιομηχανικών μονάδων Νομού Ιωαννίνων εκτός Βι.Πε.» (ΝΑ Ιωαννίνων, ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε., 2010), στην περιοχή του Δήμου καταγράφονται μόλις 30 βιοτεχνικές επιχειρήσεις.

Πίνακας 5: Βιοτεχνίες στον Δήμο Κόνιτσας

Είδος	Αριθμός
Παρασκευή σκυροδέματος – αδρανή υλικά – κοπή αλουμινίου, σιδήρου – κατασκευή υδροροών κ.λπ.	6
Επεξεργασία Ξύλου – Ξυλουργικό εργαστήριο	15
Κλάδος Τροφίμων	5
Εργαστήριο ειδών Λαϊκής Τέχνης	1
Εργαστήριο Κηροπλαστικών ειδών	1
Παραγωγή νημάτων – δαντελών	1
Μηχανουργείο	1
ΣΥΝΟΛΟ	30

Πηγή: Ήπειρος Α.Ε.

Οι επιχειρήσεις είναι οργανωμένες είτε στη βάση της αυτοαπασχόλησης του ιδιοκτήτη τους είτε σύμφωνα με το οικογενειακό πρότυπο λειτουργίας.

3.6.2.3. Τριτογενής Τομέας

Αντίθετα με την φθίνουσα πορεία που φαίνεται να έχει ο πρωτογενής τομέας και τον αρκετά περιορισμένο δευτερογενή, ο τριτογενής τομέας στο Δήμο Κόνιτσας παρουσιάζει σημαντική ανάπτυξη και είναι ο πιο διευρυμένος (όπως βέβαια και στο σύνολο της χώρας). Στηρίζεται κατά κύριο λόγο στο χονδρικό και λιανικό εμπόριο, στις δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης και στα καταλύματα.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Μητρώο Επιχειρήσεων της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (2007), στο Δήμο Κόνιτσας λειτουργούν 312 επιχειρήσεις του τριτογενούς τομέα. Από αυτές, 88 επιχειρήσεις (28,2%) δραστηριοποιούνταν στο λιανικό εμπόριο (εκτός από το εμπόριο οχημάτων και μοτοσικλετών), 70 επιχειρήσεις (22,4%) στις δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης, 31 επιχειρήσεις (9,9%) στο χονδρικό εμπόριο (εκτός από εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών) και 28 επιχειρήσεις (9%) δραστηριοποιούνταν στον κλάδο των καταλυμάτων.

Σε ό,τι αφορά στην **τουριστική υποδομή** στην περιοχή, το 2010 το ξενοδοχειακό δυναμικό στο Δήμο ανέρχονταν σε 18 ξενοδοχεία και 412 κλίνες εκ των οποίων τα 11 ξενοδοχεία και 284 κλίνες στη Δημοτική Κοινότητα Κόνιτσας. Επίσης, στην περιοχή υπάρχουν 39 μονάδες ενοικιαζόμενων δωματίων-διαμερισμάτων με συνολικά 490 κλίνες. Τα περισσότερα (19 μονάδες – 251 κλίνες) βρίσκονται στην Κόνιτσα και ακολουθεί ο Αμάραντος με 8 μονάδες και 112 κλίνες. (ΕΛ.ΣΤΑΤ. 2010)

Κατά την τελευταία πενταετία (2005-2010), φαίνεται ότι βελτιώθηκε η ξενοδοχειακή προσφορά στην Κόνιτσα: μειώθηκαν οι ξενοδοχειακές μονάδες ενός και δύο αστέρων ενώ αυξήθηκαν οι ξενοδοχειακές μονάδες τριών κυρίως και τεσσάρων αστέρων. Αντίθετα, στον υπόλοιπο Δήμο προστέθηκε μόνο μια ξενοδοχειακή μονάδα στην Πουρνιά τεσσάρων αστέρων.

Στο Δήμο υπάρχουν τρία ξενοδοχεία 4 αστέρων, ενώ δεν υπάρχουν ξενοδοχειακές μονάδες σε χωριά κοντά σε τουριστικούς πόρους της περιοχής, όπως η Βασιλίτσα ή τα ιαματικά λουτρά.

Διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία όσον αφορά στις αφίξεις και τις διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου υπάρχουν μόνο για την Δημοτική Κοινότητα Κόνιτσας. Σύμφωνα με αυτά, οι ξενοδοχειακές μονάδες της Κόνιτσας εξαρτώνται σχεδόν αποκλειστικά από τον εσωτερικό τουρισμό καθώς 9 στις 10 αφίξεις και διανυκτερεύσεις πραγματοποιείται από ημεδαπούς. Μεταξύ 2005 και 2009, οι αφίξεις των ημεδαπών κατέγραψαν αύξηση 19% ενώ των αλλοδαπών κατέγραψαν σχεδόν ίδια μείωση (19,8%). Οι διανυκτερεύσεις κατά την ίδια περίοδο τόσο των ημεδαπών όσο και των αλλοδαπών κατέγραψαν αύξηση της τάξης του 37,5% και 31,5% αντίστοιχα.

Τέλος, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, η πλειοψηφία των αφίξεων των αλλοδαπών στην Κόνιτσα προέρχεται από το Ηνωμένο Βασίλειο και το Ισραήλ και ακολουθεί η Γαλλία και το Βέλγιο.

Κεφάλαιο 4ο - Εμπειρική Έρευνα

4.1. Τα στάδια της έρευνας με συνεντεύξεις

Ο λεπτομερής, συνεκτικός και προσεκτικός σχεδιασμός της έρευνας με συνέντευξη είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία κάθε ερευνητικού εγχειρήματος που βασίζεται σε αυτήν τη μεθοδολογία ή που την περιλαμβάνει σε ένα σημαντικό βαθμό. Σύμφωνα με τον Kvale (1996) μπορούμε να διακρίνουμε επτά γενικά στάδια από τα οποία περνά η έρευνα με συνεντεύξεις από την αρχή μέχρι και την ολοκλήρωση της. Τα στάδια αυτά είναι τα εξής:

- **Ερευνητικό πρόβλημα** ή ερευνητική περιοχή ενδιαφέροντος (thematizing). Στο στάδιο αυτό διατυπώνεται το ερευνητικό πρόβλημα, σχηματίζονται οι ερευνητικές ερωτήσεις και οι υποθέσεις που θα πρέπει να επιβεβαιωθούν ή να διαψευσθούν από την έρευνα πεδίου. Παρ' όλα αυτά δεν είναι πάντα απαραίτητο ή επιθυμητό να υπάρχουν από πριν συγκεκριμένες υποθέσεις ή συγκεκριμένα ερευνητικά ερωτήματα αλλά μόνο η γενική ερευνητική ή θεματική περιοχή ενδιαφέροντος. Το κρίσιμο στοιχείο του σταδίου αυτού είναι η τεκμηρίωση της καταλληλότητας της εφαρμογής της μεθοδολογίας της συνέντευξης για το εκάστοτε ερευνητικό εγχείρημα.
- **Σχεδιασμός** (designing). Στο στάδιο αυτό λαμβάνονται υπόψη και τα επτά σημεία που περιγράφονται εδώ συνοπτικά. Κρίσιμο στοιχείο κατά το στάδιο αυτό είναι ο σχεδιασμός ενός λειτουργικού οδηγού συνέντευξης (interview guide). Ο οδηγός περιλαμβάνει μια σειρά από θεματικές περιοχές που θα πρέπει να καλυφθούν κατά την διάρκεια της συνέντευξης. Είναι δυνατόν να περιλαμβάνει συγκεκριμένες ερωτήσεις, ιδιαίτερα στην περίπτωση των ημιδομημένων συνεντεύξεων, ή να περιλαμβάνει μόνο θεματικές περιοχές ή λέξεις κλειδιά όπως συνήθως συμβαίνει στην περίπτωση των μη δομημένων συνεντεύξεων.
- **Πραγματοποίηση συνεντεύξεων** (interviewing). Είναι το στάδιο υλοποίησης των συνεντεύξεων, άμεσης αλληλεπίδρασης ερευνητή και ερευνώμενου και άντλησης της πληροφορίας και των δεδομένων. Το στάδιο αυτό προϋποθέτει ανάπτυξη ενός κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ του ερευνητή και του ερωτώμενου, ώστε τα δεδομένα που θα προκύψουν να είναι αληθή, πλούσια και να ικανοποιούν τον γενικότερο ερευνητικό σχεδιασμό.
- **Απομαγνητοφώνηση** ή προετοιμασία του υλικού για ανάλυση (transcribing). Το στάδιο αυτό περιλαμβάνει όλες τις διαδικασίες και τις ενέργειες μετατροπής του προφορικού λόγου σε γραπτό κείμενο.
- **Ανάλυση** (analyzing). Το στάδιο αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό και αφορά στην απόδοση νοήματος στα εμπειρικά ποιοτικά δεδομένα που έχουν συγκεντρωθεί μέσω των συνεντεύξεων. Απόδοση νοήματος μπορεί να σημαίνει ομαδοποίηση, κατηγοριοποίηση και θεωρητικοποίηση των δεδομένων με στόχο την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων που είτε

είχαν διατυπωθεί από πριν είτε προέκυψαν από τα δεδομένα κατά τη διάρκεια της ερευνητικής προσπάθειας.

- **Έλεγχος** (verifying). Στο στάδιο αυτό περιλαμβάνονται όλες οι μέθοδοι και οι τεχνικές που στοχεύουν στον έλεγχο της αξιοπιστίας και της εγκυρότητας των αποτελεσμάτων της έρευνας.
- **Δημοσιοποίηση** (reporting). Το στάδιο αφορά στην όσο το δυνατόν ευρύτερη γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας στην επιστημονική κοινότητα και κατά περίπτωση στο ευρύ κοινό και σε φορείς του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα.

4.2. Είδη ερωτήσεων στην συνέντευξη

Ο σχεδιασμός και η διατύπωση ερωτήσεων είναι ίσως το πιο σημαντικό στοιχείο για την επιτυχία ερευνητικών εγχειρημάτων που βασίζονται σε συνεντεύξεις είτε αυτές είναι δομημένες είτε όχι.

Τα βασικά είδη των ερωτήσεων είναι (Ιωσηφίδης, 2003):

- **Κλειστές ερωτήσεις** (closed questions). Στον τύπο αυτό όλες οι πιθανές απαντήσεις του ερωτώμενου προβλέπονται από τον ερευνητή. Ο τύπος αυτός ερωτήσεων χρησιμοποιείται συνήθως στις αυστηρά δομημένες συνεντεύξεις.
- **Ανοικτές ερωτήσεις** (open questions). Είναι ερωτήσεις οι οποίες αφήνουν τον ερωτώμενο ελεύθερο να αναπτύξει την απάντηση του δίχως προκαθορισμούς. Το είδος αυτό των ερωτήσεων χρησιμοποιείται κυρίως στην μη δομημένες και στις ημιδομημένες συνεντεύξεις.
- **Μικτές ερωτήσεις** (mixed questions). Είναι ερωτήσεις που συνδυάζουν τα χαρακτηριστικά των δυο προηγούμενων τύπων.
- **Περιγραφικές ερωτήσεις** (descriptive questions). Είναι ερωτήσεις που στοχεύουν στην άντληση συγκεκριμένων πληροφοριών από τον ερωτώμενο που συνδέονται με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και γνώσεις, π.χ. φύλο, ηλικία, ημερομηνία γέννησης, μορφωτικό επίπεδο, ύψος εισοδήματος κ.λπ.
- **Ερωτήσεις γνώμης** (opinion questions). Είναι ερωτήσεις που στοχεύουν στην διερεύνηση των στάσεων και των αντιλήψεων των ερωτώμενων για διάφορα κοινωνικά φαινόμενα και διαδικασίες.
- **Δομικές ερωτήσεις** (structural questions). Είναι ερωτήσεις που στοχεύουν στην εύρεση αιτιοτήτων και αιτιωδών μηχανισμών πχ «πως απέκτησες την γνώμη αυτή;»
- **Υποθετικές ερωτήσεις** (hypothetical questions). Είναι ερωτήσεις που στοχεύουν στην άντληση πληροφορίας από τον ερωτώμενο για υποθετικές καταστάσεις ή για καταστάσεις και φαινόμενα που μπορεί να λάβουν χώρα στο μέλλον, πχ «ποια θα ήταν η γνώμη σου αν...» ή «τι θα έκανες αν...» κ.λπ.
- **Εισαγωγικές και συμπερασματικές ερωτήσεις** (introductory and conclusive questions). Είναι ερωτήσεις που εισάγουν τον ερωτώμενο στο κύριο θέμα της συνέντευξης και κλείνουν την συνέντευξη αντίστοιχα.

4.3. Μεθοδολογία Έρευνας

Στην παρούσα εργασία επιλέχθηκε ο καλλικρατικός δήμος Κόνιτσας ως μελέτη περίπτωσης καθώς είναι μια περιοχή ορεινή και απομονωμένη η οποία, όπως σκιαγραφείται και στο προηγούμενο κεφάλαιο, χαρακτηρίζεται από χαμηλούς δείκτες ευημερίας και ταυτόχρονα έχει πληγεί από πληθυσμιακή εγκατάλειψη. Πρόκειται επίσης για μια περιοχή αρκετά απομακρυσμένη από τα κύρια κέντρα οικονομικής δραστηριότητας η οποία υποφέρει από πολλούς αναπτυξιακούς περιορισμούς.

Για να αποτυπωθούν τα απαραίτητα για το σκοπό της έρευνας στοιχεία, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της επιτόπιας έρευνας, με τη μορφή συνεντεύξεων. Στις ποσοτικές έρευνες χρησιμοποιείται ευρύτατα η συμπλήρωση ερωτηματολογίων, στα οποία αποτυπώνεται το περιεχόμενο των προσωπικών συνεντεύξεων που λαμβάνονται επί τούτου. Η συνέντευξη είναι η τεχνική που έχει σκοπό να οργανώσει μία σχέση προφορικής επικοινωνίας ανάμεσα σε δύο πρόσωπα, το συνεντευκτή και τον ερωτώμενο, έτσι ώστε να επιτρέψει στον πρώτο τη συλλογή ορισμένων πληροφοριών από το δεύτερο πάνω σ' ένα συγκεκριμένο αντικείμενο (Ιωσηφίδης, 2003).

Ανάλογα με το βαθμό δόμησης της συνέντευξης, δηλαδή ανάλογα με το βαθμό τυποποίησης της από τον ερευνητή μπορούμε σχηματικά να διακρίνουμε τρία βασικά είδη: τη δομημένη συνέντευξη (structured interview), την ημιδομημένη συνέντευξη (semi-structured interview) και τη μη δομημένη συνέντευξη (unstructured interview) (Ιωσηφίδης, 2003). Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα είναι αυτή της ημιδομημένης συνέντευξης, η οποία χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων αλλά παρουσιάζει μια ευελιξία ως προς τη σειρά των ερωτήσεων, ως προς την ακριβή διατύπωση τους, το περιεχόμενο των ερωτήσεων και ως προς την προσθαφαίρεση ερωτήσεων και θεμάτων για συζήτηση, ανάλογα με τον κάθε ερωτώμενο (Robson, 2002).

Μετά από συζήτηση με τους κατοίκους της περιοχής και τις δημοτικές αρχές για θέματα επιχειρηματικότητας, καθώς και μετά από συζήτηση με τον επιβλέποντα της εργασίας, διαμορφώθηκε ένα σχέδιο “πιλοτικού” ερωτηματολογίου το οποίο αφού χρησιμοποιήθηκε δοκιμαστικά σε μία πρώτη επιτόπια έρευνα (10 περίπου ερωτηματολόγια), υπέστη κάποιες μικρές τροποποιήσεις και δημιουργήθηκε έτσι η τελική του μορφή. Το τελικό ερωτηματολόγιο χωρίζεται σε οχτώ ενότητες και αποτελείται από 52 ερωτήσεις συνολικά, τα είδη των οποίων είναι: κλειστές ερωτήσεις, ανοικτές ερωτήσεις, μικτές ερωτήσεις, περιγραφικές ερωτήσεις και ερωτήσεις γνώμης.

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας αποσκοπούσε στη συλλογή δεδομένων κυρίως σε σχέση με:

- Τα χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών και των επιχειρήσεων.
- Τα χαρακτηριστικά των επιχειρηματικών δικτύων.
- Τα χαρακτηριστικά της ενδεχόμενης καινοτομίας των επιχειρήσεων.
- Την αποδοτικότητα των επιχειρήσεων.

- Την αντίληψη των επιχειρηματιών σε σχέση με τις ευκαιρίες και τα προβλήματα που παρουσιάζονται στην επιχειρηματική δραστηριότητα, καθώς και με τα μέτρα στήριξης για την επιχειρηματικότητα και τους νέους επιχειρηματίες.

Τα περισσότερα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν με προσωπικές συνεντεύξεις στους χώρους λειτουργίας των επιχειρήσεων και μερικά από αυτά με τηλεφωνικές συνεντεύξεις εξαιτίας της δύσκολης πρόσβασης λόγω κακών καιρικών συνθηκών κατά την διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας, σε κάποια πιο απομονωμένα χωριά που βρίσκονται μερικές από τις επιχειρήσεις του δείγματος. Συνολικά συμμετείχαν 49 επιχειρηματίες αντιπροσωπευτικού μεγέθους επιχειρήσεων (μικρές, μεσαίες και μεγαλύτερες) και των τριών παραγωγικών τομέων.

Η στατιστική επεξεργασία των ερωτηματολογίων έγινε με τη χρήση του στατιστικού προγράμματος SPSS Statistics Version 19.

4.4. Δομή Ερωτηματολογίου

Όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα το ερωτηματολόγιο αποτελείται από οχτώ ενότητες.

Η πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου επικεντρώνεται στα βασικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών και πιο συγκεκριμένα σε θέματα όπως το φύλο, η ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης, η επαγγελματική εμπειρία, το πιθανόν επιχειρηματικό υπόβαθρο του οικογενειακού του περιβάλλοντος και τέλος την ύπαρξη ή μη δεσμών με την τοπική κοινωνία.

Η δεύτερη ενότητα αφορά την ταυτότητα της επιχείρησης και συγκεκριμένα, το έτος ίδρυσης, τον τυχόν προηγούμενος τόπος εγκατάστασης, τη μορφή ιδιοκτησίας, τη διαδικασία έναρξης της επιχείρησης, την προέλευση της όλης επιχειρηματικής ιδέας, το ύψος της επένδυσης, τον κύκλο εργασιών καθώς και τα χαρακτηριστικά των εργαζομένων στην επιχείρηση (αριθμός, ιδιότητά -πλήρους, μερικής ή εποχιακής απασχόλησης- και εθνικότητα)

Η τρίτη ενότητα του ερωτηματολογίου αναφέρθηκε στα εμπορικά στοιχεία της επιχείρησης όπως το βασικό προϊόν/υπηρεσία της κάθε μονάδας, ο τόπος διάθεσης των πωλήσεων, την ενδεχόμενη καινοτομία, εάν οι πελάτες είναι ικανοποιημένοι από την επιχείρηση και εάν καλύπτεται η ζήτηση.

Στην τέταρτη ενότητα υπάρχουν ερωτήσεις όσον αφορά την οργάνωση της επιχείρησης. Αναλυτικότερα, χρήση η μη σύγχρονης τεχνολογίας, χρήση αναπτυξιακών προγραμμάτων, υιοθέτηση ποιοτικών προδιαγραφών και σημάτων διασφάλισης ποιότητας, δυνατότητα καθετοποίησης και συμμετοχή η μη σε συλλόγους και συνεταιρισμούς.

Στην πέμπτη ενότητα εξετάζεται η επιχειρησιακή και στρατηγική απόδοση. Συγκεκριμένα, μελλοντικά σχέδια για επενδύσεις, προσδοκίες των επιχειρηματιών αναφορικά με τη μελλοντική ανάπτυξη και απόδοση της επιχείρησής τους, βαθμολόγηση ισχυρών και αδύναμων σημείων της επιχείρησης (ποιότητα προϊόντος, είδος προϊόντος, προσωπικό της επιχείρησης, τόπος εγκατάστασης, μέγεθος της

αγοράς, το δίκτυο διανομής, οι τιμές πώλησης επίπεδο οργάνωσης και διοίκησης, χρηματοοικονομική κατάσταση).

Η έκτη ενότητα ερωτήσεων περιλαμβάνει ερωτήσεις οι οποίες αφορούν το μάρκετινγκ της επιχείρησης. Διερευνάται εάν οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν κάποια μέθοδο προώθησης, τι κινήσεις θεωρούν πως θα βοηθούσαν στην επιπλέον προώθηση και εάν έχουν ποτέ οι επιχειρηματίες συμμετάσχει σε εκθέσεις είτε ως επισκέπτες είτε ως εκθέτες.

Η έβδομη ενότητα επικεντρώνεται στα προβλήματα της επιχείρησης και σε προτάσεις των επιχειρηματιών. Ζητείται από τους επιχειρηματίες να περιγράψουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κλάδος και η επιχείρησή τους και να προτείνουν ενδεχόμενες λύσεις. Επίσης ερωτούνται για το εάν θα θέλανε κάποιου είδους βοήθεια από την πολιτεία, για το ενδεχόμενο πιθανής συνεργασίας με άλλες επιχειρήσεις του κλάδου και για το εάν θα πρότειναν σε κάποιον να ξεκινήσει μια επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή.

Τέλος, στην όγδοη ενότητα περιλαμβάνεται μία ομάδα ερωτήσεων που αφορά τις απόψεις των επιχειρηματιών για την επιχειρηματικότητα στο Δήμο Κόνιτσας. Ερωτούνται για τα σημαντικότερα στοιχεία της περιοχής που πρέπει να αξιοποιηθούν στην προώθηση και τη δημιουργία νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, για τα σημαντικότερα στοιχεία για το ξεκίνημα μιας επιχείρησης, για τα κυριότερα χαρακτηριστικά ενός νέου επιχειρηματία, καθώς και για το πώς θα αξιολογούσαν τη δυνατότητα πρόσβασης στην περιοχή.

Το ερωτηματολόγιο επισυνάπτεται στο παράρτημα. Στην συνέχεια παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου.

4.5. Αποτελέσματα Έρευνας

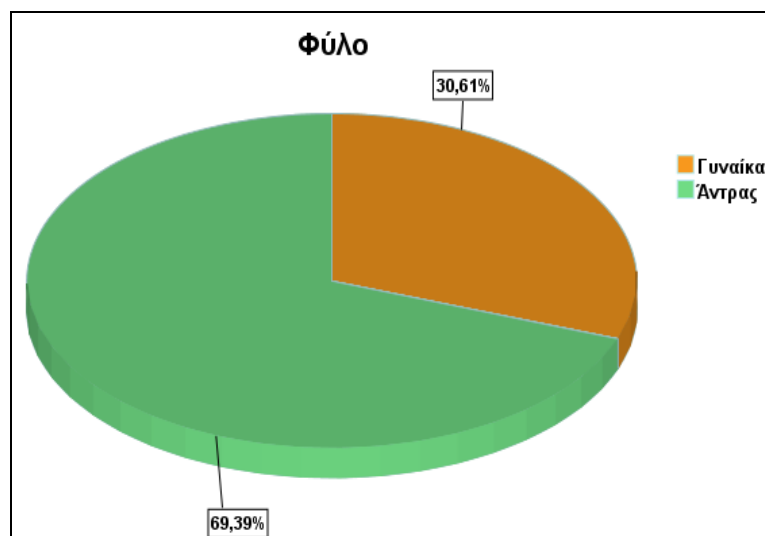
4.5.1. Γενικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών

Στην ενότητα που ακολουθεί παρατίθενται τα γενικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών που συμμετείχαν στην έρευνα (φύλο, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης κ.ά.).

Φύλο

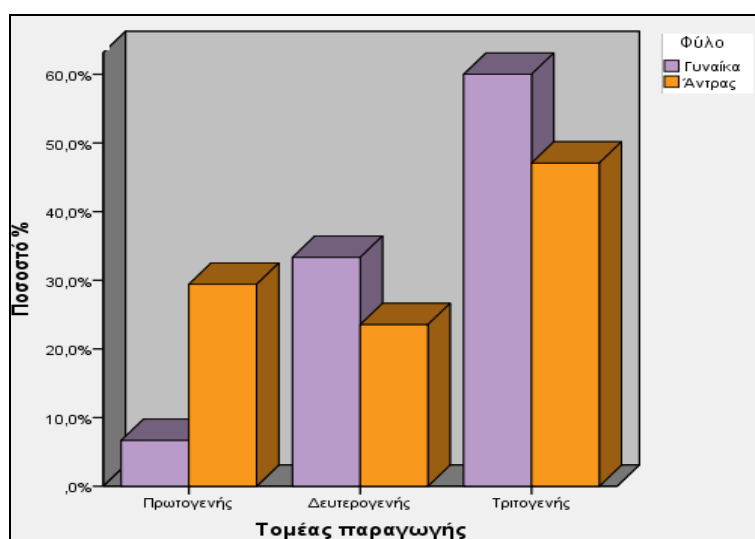
Όσον αφορά το φύλο των επιχειρηματιών του δείγματος, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα που ακολουθεί, το 70% είναι άντρες και το 30% γυναίκες. Βέβαια, θα πρέπει να επισημανθεί ότι πολλές φορές η ιδιοκτησία μιας επιχείρησης εγγράφεται στο όνομα της συζύγου διότι ο σύζυγος δεν έχει δικαίωμα να διατηρεί επιχείρηση (π.χ. λόγω εργασίας στο δημόσιο, χρεών, κ.λπ.). Στην περίπτωση της παρούσας έρευνας έχει αποκλειστεί αυτό το ενδεχόμενο λόγω του ότι οι συνεντεύξεις γίνονταν με τον πραγματικό επιχειρηματία και όχι με τον «θεσμικό» ιδιοκτήτη. Η γυναικεία επιχειρηματικότητα, λοιπόν, φαίνεται να κατέχει σημαντική θέση στο Δήμο, σε

αντίθεση με την επικρατούσα αντίληψη που θέλει τη γυναίκα να μην εμπλέκεται με την επιχειρηματικότητα, ειδικά στις αγροτικές περιοχές.

Διάγραμμα 8: Φύλο επιχειρηματιών

Εξετάζοντας το φύλο ανά τομέα παραγωγής παρατηρείται ότι στον πρωτογενή τομέα απασχολείται ένα ελάχιστο ποσοστό των γυναικών του δείγματος, ενώ αντίθετα απασχολείται πάνω από το 30% των ανδρών. Η πλειοψηφία των γυναικών δραστηριοποιείται στον τριτογενή τομέα παραγωγής σε ποσοστό περίπου 60% (Διάγραμμα 9).

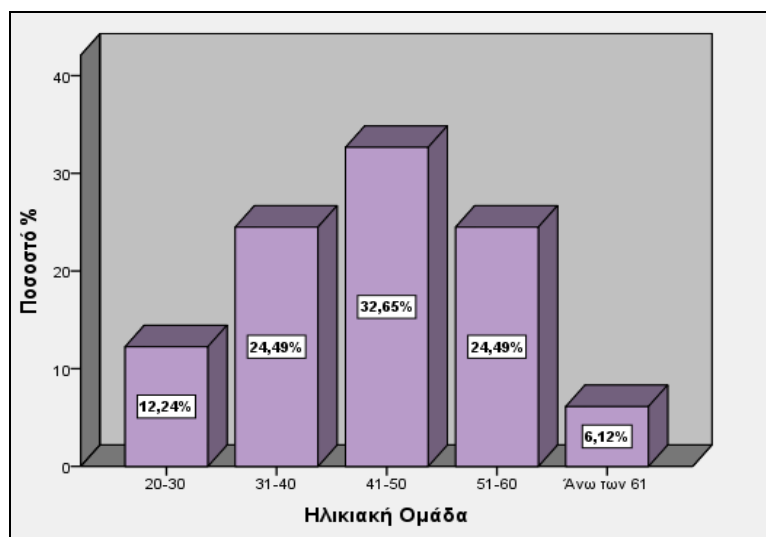

Διάγραμμα 9: Φύλο ανά τομέα παραγωγής

Ηλικία

Ιδιαίτερα ελπιδοφόρο είναι το γεγονός ότι στην περιοχή υπάρχουν πολλοί νέοι επιχειρηματίες. Το 37% των επιχειρηματικών είναι έως 40 ετών, το 33% ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 41-50, το 24% ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 51-60, ενώ ελάχιστοι

είναι οι επιχειρηματίες που έχουν ηλικία άνω των 60 ετών (6%), οι οποίοι απασχολούνται κυρίως στον τομέα της γεωργίας και της κτηνοτροφίας (Διάγραμμα 10). Το τελευταίο διάστημα παρατηρείται μία τάση επιστροφής στην ευρύτερη περιοχή από νέους ανθρώπους, οι οποίοι τελειώνοντας τις σπουδές τους επιστρέφουν είτε να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση είτε για να βοηθήσουν στην οικογενειακή επιχείρηση. Αυτό φαίνεται να δίνει μια νέα πνοή στις επιχειρήσεις, καθώς τα άτομα αυτά έχουν και γνώσεις πέρα από την αγάπη τους για τον τόπο και την επιχείρησή τους.

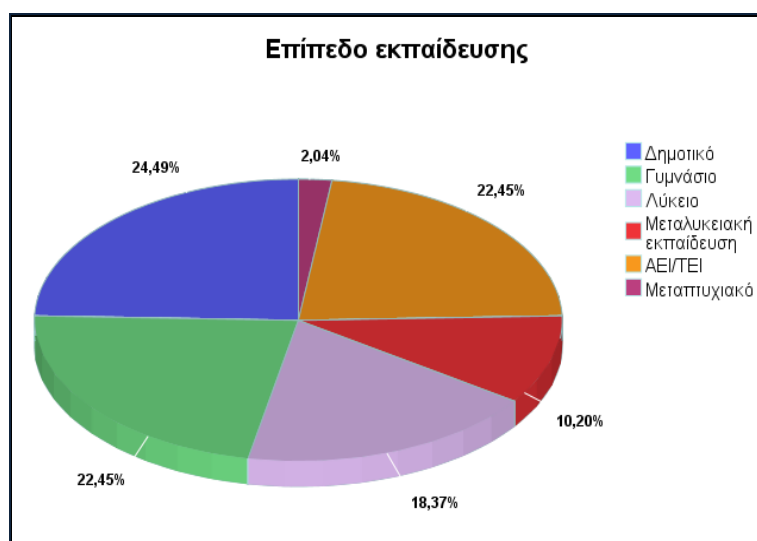
Διάγραμμα 10: Ηλικία επιχειρηματιών

Εκπαίδευση

Η εκπαίδευση και η κατάρτιση είναι σημαντικές επιχειρηματικές μεταβλητές και σχετίζονται με τη γνώση, τις δεξιότητες, το κίνητρο, την αυτοπεποίθηση και τη δυνατότητα να παρασχεθούν λύσεις σε βραχυπρόθεσμα και σε μακροπρόθεσμα ζητήματα επιχειρησιακού προγραμματισμού. Η βασική εκπαίδευση και η κατάρτιση δίνουν στον επιχειρηματία τεχνογνωσία όπως είναι η γνώση για τα γεγονότα, 'το know-why', δηλαδή γνώση για τις αρχές και τους νόμους στη φύση, το ανθρώπινο μυαλό και την κοινωνία, καθώς και τεχνογνωσία αναφερόμενη στην απόκτηση δεξιοτήτων και δυνατότητας να κάνει κάτι και 'know-who' αναφερόμενη στην κοινωνική δυνατότητα για συνεργασία και επικοινωνία με διαφορετικά είδη ανθρώπων και εμπειρογνομόνων, ιδρυμάτων και οργανώσεων (Lundvall & Johnson, 1994).

Αν και όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο το επίπεδο εκπαίδευσης στην περιοχή είναι αρκετά χαμηλό, στην περίπτωση των επιχειρηματιών του δείγματος το γεγονός αυτό δεν ισχύει. Το 22,4% των επιχειρηματιών είναι απόφοιτοι ΤΕΙ και ΑΕΙ, γεγονός που οφείλεται εν μέρει στα νέα παιδιά που επιστρέφουν και δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά στην Κόνιτσα. Το 24,5% του δείγματος είναι απόφοιτοι Δημοτικού, το 41% είναι απόφοιτοι Γυμνασίου και Λυκείου, το 10% είναι απόφοιτοι μεταλυκειακής εκπαίδευσης (κυρίως τεχνικών σχολών) και μόνο ένα

άτομο είναι κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος. Το επίπεδο εκπαίδευσης δε φαίνεται να έχει σημαντικές διαφοροποιήσεις ανά τομέα παραγωγικής δραστηριότητας (Διάγραμμα 11).

Διάγραμμα 11: Επίπεδο εκπαίδευσης επιχειρηματιών

Σημαντικό είναι δε το γεγονός ότι το 43% των επιχειρηματιών φαίνεται να έχει παρακολουθήσει κάποιου είδους σεμινάρια (οι περισσότεροι όμως από αυτούς έχουν παρακολουθήσει σεμινάρια εκτός του αντικειμένου της επιχείρησής τους). Τέλος, περίπου 3 στους 4 οι επιχειρηματίες (74% περίπου) ενδιαφέρονται για επιπλέον κατάρτιση, ενώ οι περισσότεροι από αυτούς που απαντούν αρνητικά είναι άνθρωποι μεγαλύτεροι σε ηλικία που βρίσκονται στα όρια της συνταξιοδότησης.

Άλλα (Άτυπα) χαρακτηριστικά

Πέρα από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών σημαντικό είναι να ερευνηθούν και κάποια επιπλέον χαρακτηριστικά τους, καθώς στη διαδικασία συσσώρευσης επιχειρηματικού και ανθρώπινου δυναμικού βασικό ρόλο παίζουν οι άτυπες διαδικασίες (Τσεκούρας et al, 2002).

Οι άτυπες διαδικασίες διαιρούνται περαιτέρω στις γνωστικές και μη γνωστικές διαδικασίες. Οι γνωστικές διαδικασίες αναφέρονται στο ανθρώπινο δυναμικό που συσσωρεύεται μέσω της γνώσης που αποκτιέται από την επαγγελματική εμπειρία ή με τη διεύθυνση κάποιας άλλης επιχείρησης. Στις γνωστικές διαδικασίες ο επιχειρηματίας είναι ένα ενεργό μέρος εκμάθησης της διαδικασίας. Οι μη γνωστικές διαδικασίες αναφέρονται στο ανθρώπινο δυναμικό που είναι επίκτητο και συσσωρεύεται αυθόρμητα. Οι μη γνωστικές διαδικασίες εμφανίζονται όταν ο επιχειρηματίας είναι παθητικό μέρος στη διαδικασία συγκέντρωσης ανθρώπινου δυναμικού και λαμβάνει και αποθηκεύει τις πληροφορίες, τις εικόνες και την εμπειρία που θα χρησιμοποιηθούν στο μέλλον. Οι μη γνωστικές διαδικασίες πρέπει να αναζητηθούν στη ζωή του επιχειρηματία πριν εργασθεί και αναφέρονται στην ανατροφή του επιχειρηματία σε ένα επιχειρηματικό περιβάλλον με τουλάχιστον έναν

από τους γονείς να είναι επιχειρηματίας, ή αναφέρονται στον επιχειρηματία που έχει μεγαλώσει στην περιοχή (Τσεκούρας et al, 2002).

Η προηγούμενη εμπειρία σε μια επιχείρηση, διαφορετική από την τρέχουσα, μπορεί να μην αυξήσει τα οφέλη της τωρινής επιχείρησης. Εντούτοις, απονέμει στον επιχειρηματία την αποκαλούμενη 'ομοιότητα στόχου' που αφορά τις δεξιότητες, τη γνώση, τη διαχείριση και τις γενικές δυνατότητες (Chandler & Hanks, 1991).

Μια τέτοια εμπειρία βοηθά τον επιχειρηματία στην αρχή της νέας επιχείρησης δεδομένου ότι γνωρίζει τους κινδύνους και τα προβλήματα που θα αντιμετωπίσει, ενώ τα προηγούμενα λάθη που μπορεί να είχαν οδηγήσει την παλαιότερη επιχείρηση στην αποτυχία είναι ένα πολύτιμο μάθημα που καθιστά πιο αποκατάληπτο και λιγότερο αφελή. Κάποιοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η εμπειρία στις προγενέστερες επιχειρήσεις περιέχει την προτίμηση της ανεξαρτησίας, της δημιουργικότητας, της δυνατότητας για καινοτομίες, του ελέγχου και της ηγεσίας. Αντιθέτως, άλλοι θεωρούν ότι η περάτωση των προγενέστερων επιχειρήσεων δίνει στον επιχειρηματία το στίγμα 'της αποτυχίας' και δεν διευκολύνει μια καινούρια προσπάθεια. (Τσεκούρας et al, 2002)

Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 6 στο δείγμα της παρούσας έρευνας ποσοστό 40,8% των επιχειρηματιών είχε την ευθύνη μιας άλλης επιχείρησης πριν τη δημιουργία της παρούσας επιχείρησης. Προφανώς, πολλοί επιχειρηματίες είχαν τη δική τους επιχείρηση, η οποία για κάποιους λόγους που δεν εξετάζονταν στο πλαίσιο αυτής της έρευνας, έκλεισαν ή άλλαξαν μορφή και οι επιχειρηματίες συνεχίζουν τη δραστηριότητά τους με την παρούσα επιχείρηση. Αυτό αναδεικνύει τη σημασία που έχει η ο μλή μετάβαση από τη μία επιχείρηση στην άλλη και η αποφυγή 'στιγματισμού' των επιχειρηματιών εκείνων που για κάποιους λόγους αναγκάζονται να κλείσουν τις επιχειρήσεις τους και να ξεκινήσουν νέες δραστηριότητες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι αρκετοί επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνταν στον κατασκευαστικό κλάδο, ο οποίος φθίνει συνεχώς τα τελευταία χρόνια, έχουν πλέον στρέψει αλλού τα επιχειρηματικά τους ενδιαφέροντα για να μπορέσουν να επιβιώσουν.

Το ποσοστό των επιχειρηματιών που εργαζόταν σε κάποια επιχείρηση πριν ανοίξουν την δική τους είναι χαμηλό (18,4%). Οι περισσότεροι από αυτούς φαίνεται να εργαζόταν σε επιχείρηση εκτός της περιοχής έρευνας και επιστέφοντας έκαναν το επιχειρηματικό βήμα, αφού συσσωρεύσαν εμπειρία σε μεγαλύτερες κυρίως πόλεις.

Σημαντικό είναι το ποσοστό των επιχειρηματιών στην έρευνα (36,7%) το οποίο δηλώνει ότι τουλάχιστον ένας από τους γονείς του κατέχει ή κατείχε στο παρελθόν μια επιχείρηση. Το επιχειρηματικό οικογενειακό περιβάλλον διευκολύνει και τις γνωστικές και τις μη γνωστικές διαδικασίες συσσωρεύσης ανθρώπινου δυναμικού. Μπορεί να χρησιμεύσει ως μια θέση συνειδητών διαδικασιών μέσω της επαγγελματικής εμπειρίας και της συμμετοχής στη λήψη οικογενειακών αποφάσεων ή ασυναίσθητα να χρησιμοποιήσει πληροφορίες και εικόνες κάποια στιγμή και όταν απαιτείται. Κατά συνέπεια, οι επιχειρηματίες που μεγαλώνουν σε ένα επιχειρηματικό οικογενειακό υπόβαθρο γνωρίζουν τις προκλήσεις που θα έρθουν και προετοιμάζονται καλύτερα για να επιδιώξουν και να δώσουν λύσεις στα προβλήματα

που θα προκύψουν. Εντούτοις, οι σημαντικότερες συνεισφορές του επιχειρηματικού οικογενειακού υποβάθρου στις ικανότητες του επιχειρηματία βρίσκονται στην παροχή πρόσβασης και αξιοποίησης άτυπων και επίσημων δικτύων προμηθευτών, πελατών και κεφαλαιοκρατών της επιχείρησης (Τσεκούρας et al, 2002).

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η μεγάλη πλειοψηφία των επιχειρηματιών του δείγματος (75,5%) γεννήθηκε και μεγάλωσε στην περιοχή οπότε γνωρίζουν πολύ καλά και τις συνθήκες που επικρατούν. Ο επιχειρηματίας που έχει μεγαλώσει στην περιοχή, αναπτύσσει πιο εύκολα σχέσεις και δεσμούς με το κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον, οι οποίες αποδεικνύονται ιδιαίτερα χρήσιμες και σημαντικές κατά το στάδιο ίδρυσης ή ανάπτυξης της επιχείρησης. Από το υπόλοιπο 25%, ένα σημαντικό ποσοστό των επιχειρηματιών έχουν καταγωγή από την περιοχή, ενώ υπάρχουν και αρκετοί που παντρεύτηκαν κάποιον-α κάτοικο από την περιοχή και διαμένουν έτσι μόνιμα στο Δήμο Κόνιτσας.

Πίνακας 6: Άτυπες Διαδικασίες Συσσώρευσης Επιχειρηματικού Δυναμικού

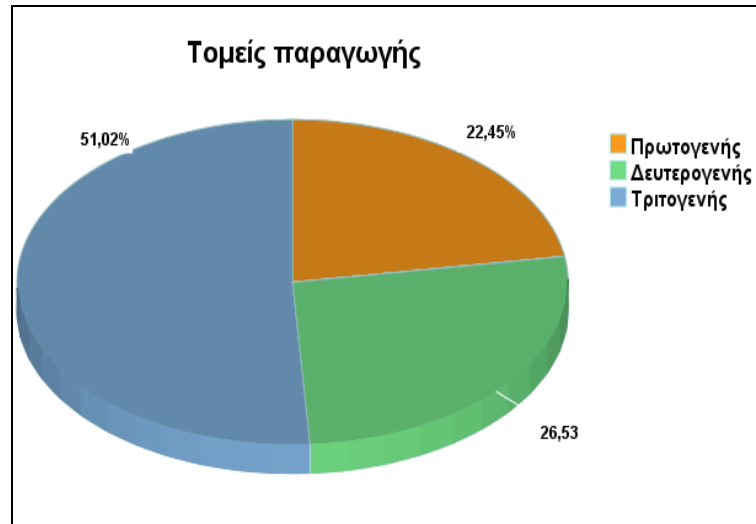
	Ναι	Όχι
Ευθύνη άλλης επιχείρησης προηγουμένως	40,8%	59,2%
Εργαζόταν σε άλλη επιχείρηση προηγουμένως	18,4%	81,6%
Επιχειρηματικό οικογενειακό υπόβαθρο	36,7%	63,3%
Γεννήθηκε και μεγάλωσε στη περιοχή	75,5%	24,5%

4.5.2. Γενικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων της έρευνας

Στην παρακάτω ενότητα παρατίθενται τα γενικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων της έρευνας (π.χ. τομέας παραγωγής, νομική μορφή, αριθμός εργαζομένων, ηλικία επιχειρήσεων, ύψος επένδυσης, ετήσιος κύκλος εργασιών κ.ά.).

Τομέας Παραγωγής

Το 50% των επιχειρήσεων του δείγματος ανήκει στον τριτογενή τομέα παραγωγής (καταστήματα λιανικού εμπορίου, ξενοδοχεία, εστιατόρια κ.ά.), που είναι και ο πιο αναπτυγμένος στο Δήμο Κόνιτσας, το 22,5% ανήκει στον πρωτογενή τομέα (κτηνοτροφικές μονάδες, αγρότες κ.ά.) και το 26,5% στο δευτερογενή (επιχειρήσεις επεξεργασίας ξύλου, κ.ά.), όπως φαίνεται και στο ακόλουθο σχήμα.

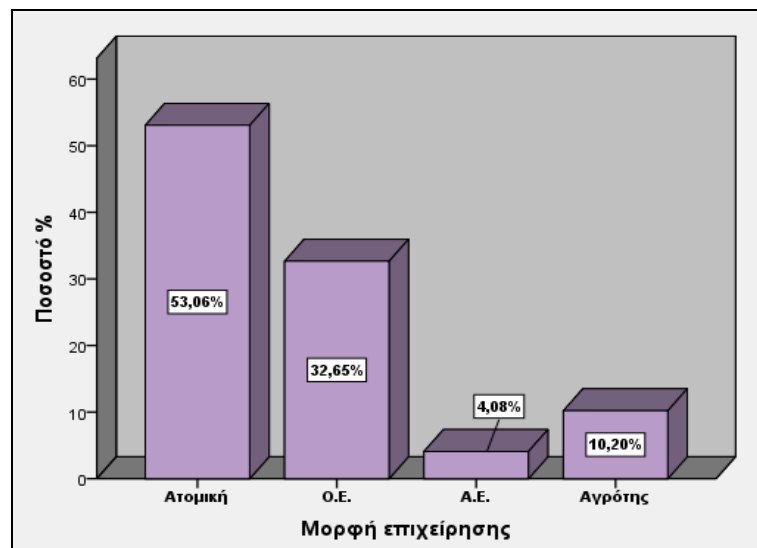

Διάγραμμα 12: Τομείς παραγωγικής δραστηριότητας

Νομική Μορφή

Οι Harhoff et al, (1998) θεωρούν ότι η νομική μορφή μιας επιχείρησης επηρεάζει την αποδοτικότητά της και με εμπειρικά δεδομένα από τη Γερμανία θεωρούν ότι επιχειρήσεις περιορισμένης ευθύνης (Ε.Π.Ε. και Α.Ε.) έχουν υψηλότερους ρυθμούς αύξησης και ανάπτυξης από αντίστοιχες εταιρείες με προσωπική ευθύνη (ατομικές εταιρείες, ομόρρυθμες, κ.λπ.).

Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα που ακολουθεί, οι περισσότερες επιχειρήσεις του δείγματος, έχουν την μορφή ατομικής επιχείρησης (53,1%), αρκετές είναι ομόρρυθμες εταιρίες (32,7%), ενώ μόνο δύο επιχειρήσεις (4,1%) του τριτογενούς τομέα (τουριστικές) έχουν μορφή Ανώνυμης Εταιρίας (Α.Ε.). Τέλος, ένα ποσοστό 10,2% είναι αγρότες που δεν είναι δηλωμένοι στο Επιμελητήριο.

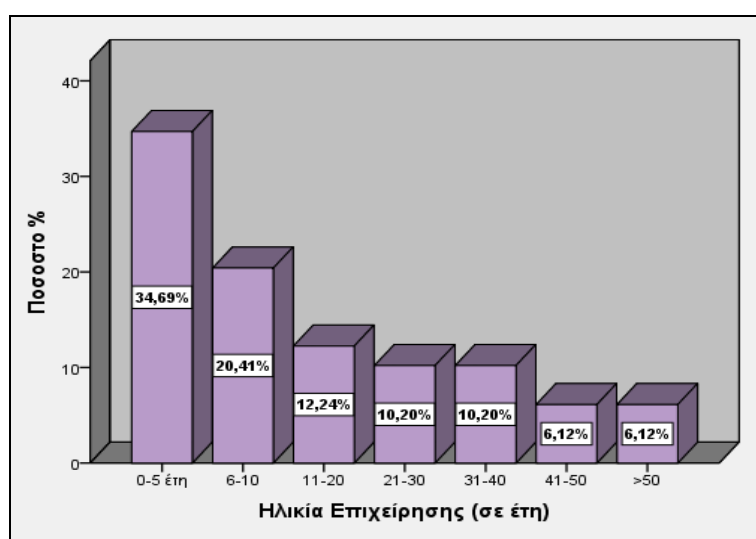

Διάγραμμα 13: Μορφή επιχείρησης

Ηλικία Επιχειρήσεων

Η ηλικία είναι σημαντικός παράγοντας της δυναμικής μιας επιχείρησης. Η πιθανότητα αποτυχίας μιας επιχείρησης, η ανάπτυξή της και η μεταβολή των ρυθμών ανάπτυξής της σχετίζονται με την ηλικία της (Jonanovich, 1982, Evans, 1987).

Όπως παρατηρείται και στο Διάγραμμα που ακολουθεί, υπάρχουν πολλές νέες επιχειρήσεις στην περιοχή. Το 35% περίπου είναι επιχειρήσεις που έχουν ηλικία από 0 έως 5 έτη, το 20% από 6 έως και 10 έτη, δηλαδή πάνω από το 50% των επιχειρήσεων του δείγματος βρίσκεται σε «ηλικιακή ζώνη κινδύνου». Λιγότερο από το 1/3 των επιχειρήσεων του δείγματος είναι πραγματικά ώριμες επιχειρήσεις (έχουν δηλαδή ξεπεράσει τα 20 έτη λειτουργίας) και μόλις το 6,1% των επιχειρήσεων έχει ηλικία πάνω από 50 έτη.

Διάγραμμα 14: Ηλικία επιχειρήσεων

Η σχετικά νεαρή ηλικία των επιχειρήσεων στο δείγμα δείχνει επίσης την ανάγκη που έχουν αυτές οι επιχειρήσεις για διασύνδεση με επιχειρηματικά δίκτυα και πρόσβαση σε χρηματοοικονομικούς θεσμούς (Τσεκούρας et al, 2002).

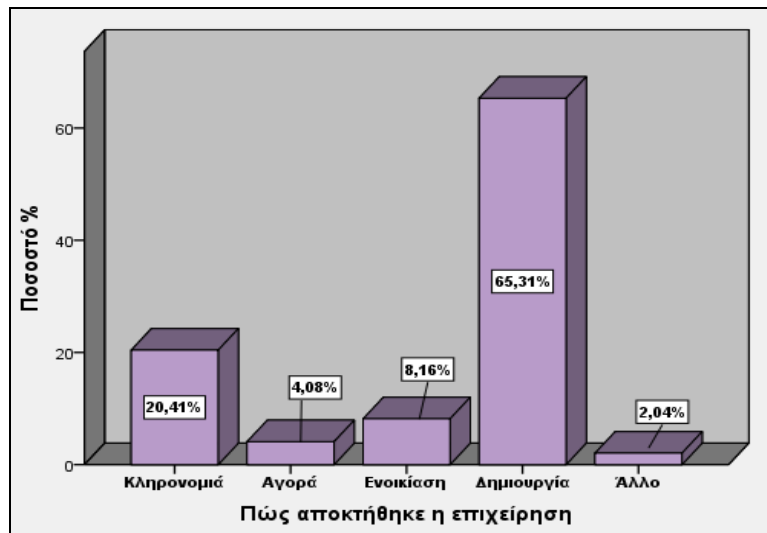
Ιδιοκτησιακό Καθεστώς και Διαχείριση

Το διαχειριστικό καθεστώς μιας εταιρείας μπορεί να επιδράσει σημαντικά στην αποδοτικότητα μιας επιχείρησης. Η αυξημένη διαχείριση από τον ιδιοκτήτη μπορεί να βελτιώσει την αποδοτικότητα, ενώ εάν ο διαχειριστής δεν έχει ιδιοκτησιακό ενδιαφέρον, η σχέση διοίκησης και αποτελεσματικότητας δεν είναι πάντα ξεκάθαρη.

Οι απόπειρες να εξετασθεί η επίπτωση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος και της διοίκησης στην απόδοση δεν είναι ξεκάθαρες. Οι Mudambi & Nicosia (1998) θεωρούν ότι η συγκέντρωση της ιδιοκτησίας μπορεί να έχει διαφορετικές επιπτώσεις στην αποδοτικότητα των επιχειρήσεων. Αυξημένος έλεγχος φαίνεται να επηρεάζει θετικά την αποδοτικότητα, ενώ αυξημένη συγκέντρωση των μετοχών επηρεάζει αρνητικά την αποδοτικότητα. Άλλες έρευνες δείχνουν ότι οι οικογενειακές

επιχειρήσεις που διοικούνται από μέλη της οικογένειας αποδίδουν λιγότερο από αντίστοιχες επιχειρήσεις (οικογενειακές) που διοικούνται από επαγγελματίες (Lauterbach & Vaninsky, 1999).

Οι περισσότερες επιχειρήσεις στο δείγμα έχουν δημιουργηθεί από το σημερινό ιδιοκτήτη (65%). Επίσης, ποσοστό 20% των επιχειρηματιών που συμμετείχε στην έρευνα δήλωσε ότι κληρονόμησε την επιχείρηση από κάποιο μέλος της οικογένειας, το 8% ό π η νο κιάζει και το 4% ό π η ν αγό ρασε από κάποιον άλλο ιδιοκτήτη. Τέλος, το 3% των ιδιοκτητών δήλωσε κάτι διαφορετικό (Διάγραμμα 15).

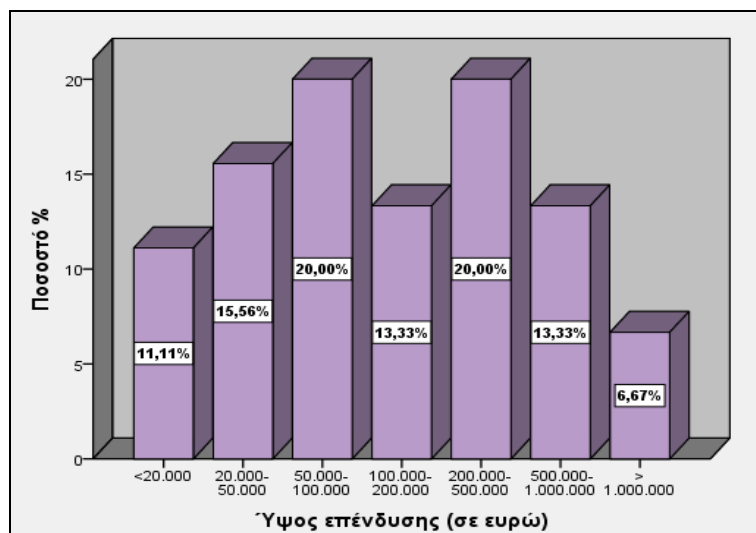

Διάγραμμα 15: Τρόπος απόκτησης επιχείρησης

Επιπροσθέτως, όπως καταγράφηκε στην έρευνα οι ιδιοκτήτες των περισσότερων επιχειρήσεων είναι επίσης και οι διαχειριστές τους, ενώ καμία από τις επιχειρήσεις του δείγματος δεν διοικείται από κάποιον επαγγελματία αλλά πάντα από κάποιο μέλος της οικογένειας (καθώς πρόκειται κυρίως για οικογενειακές επιχειρήσεις). Καταγράφονται ωστόσο περιπτώσεις που τα νεότερα μέλη της οικογένειας έχουν κάνει σπουδές διοίκησης ώστε να επιστέψουν στη συνέχεια να διοικήσουν την οικογενειακή επιχείρηση.

Ύψος Επένδυσης

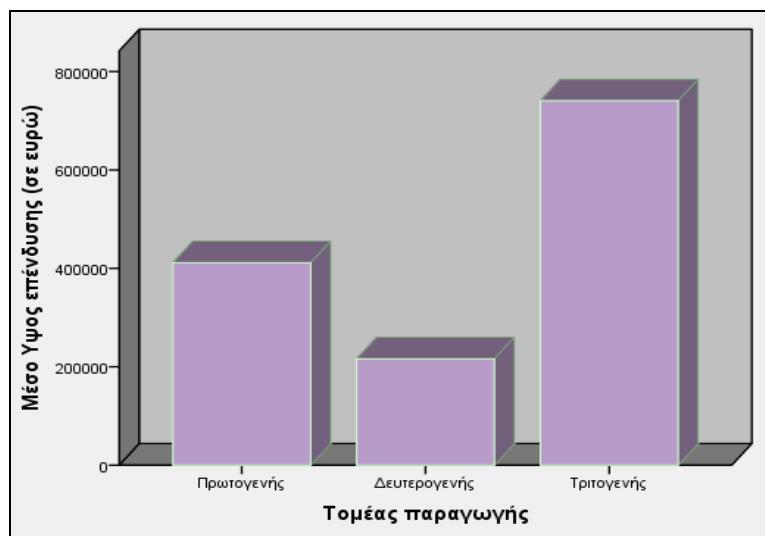
Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι το κόστος επένδυσης διαφέρει σημαντικά μεταξύ των επιχειρήσεων. Ενδεικτικά, το ύψος της επένδυσης κυμαίνεται από 5.000 ευρώ για μία επιχείρηση παροχής υπηρεσιών και φτάνει μέχρι και 10.000.000 ευρώ για μία πολύ μεγάλη τουριστική μονάδα. Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα που ακολουθεί, το 27% περίπου των επιχειρήσεων είχε αρχικό κόστος επένδυσης έως 50.000 ευρώ, το 27% από 60.000 ευρώ έως 150.000 ευρώ, το 20% από 200.000 έως και 500.000 ευρώ, ενώ το 7% του δείγματος έχει κάνει σημαντικού ύψους επενδύσεις με κόστος άνω του 1.000.000 ευρώ.

Διάγραμμα 16: Ύψος επένδυσης

Όσον αφορά στις επενδύσεις ανά τομέα δραστηριοποίησης, οι περισσότερες επενδύσεις στον πρωτογενή τομέα έχουν κόστος επένδυσης πάνω από 100.000 ευρώ, με κάποιες οργανωμένες κτηνοτροφικές μονάδες να αγγίζουν τα 2.000.000 ευρώ. Αρκετοί, ωστόσο, αγρότες και κτηνοτρόφοι, κυρίως μεγάλης ηλικίας, δεν μπόρεσαν να κοστολογήσουν την επένδυση στην επιχείρησή τους. Το κόστος επένδυσης και στο δευτερογενή τομέα για τις μικρές μεταποιητικές μονάδες κυμαίνεται περί τα 50.000 ευρώ, ενώ για σύγχρονες βιοτεχνίες ξύλου φτάνει στο 1.000.000 ευρώ. Στον τριτογενή τομέα παρατηρούνται και οι υψηλότερες επενδύσεις, καθώς σε πολλές τουριστικές μονάδες η επένδυση υπερβαίνει το 1.000.000 ευρώ.

Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 17 ο μεγαλύτερος μέσος όρος ύψους επενδύσεων παρατηρείται στον τριτογενή τομέα περίπου 740.000 ευρώ (σχεδόν διπλάσιος του πρωτογενή και πολύ μεγαλύτερος του δευτερογενή), ακολουθεί ο πρωτογενής τομέας με μέσο όρο περίπου 400.000 ευρώ και το μικρότερο μέσο όρο ύψους επενδύσεων έχει ο δευτερογενής τομέας με μέσο όρο περίπου 200.000 ευρώ.

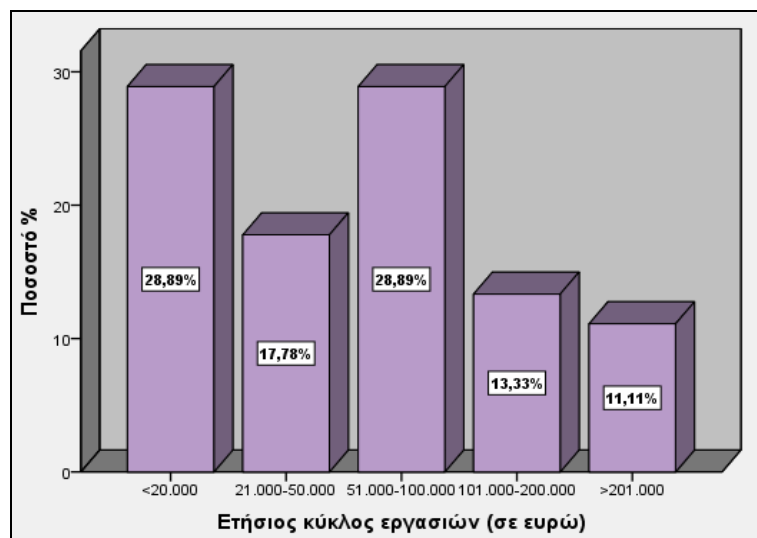
Διάγραμμα 17: Μέσο ύψος επένδυσης ανά τομέα παραγωγής

Κύκλος Εργασιών

Ο κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων επίσης διαφέρει σημαντικά και παρουσιάζει μεγάλο εύρος. Από την έρευνα καταγράφηκαν επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών μόλις 4.000 ευρώ και άλλες που αγγίζουν τα 500.000 ευρώ. Πιο αναλυτικά, το 30% περίπου των επιχειρήσεων έχουν τζίρο έως 20.000 ευρώ, το 18% περίπου από 21.000 ευρώ έως 50.000 ευρώ, ένα άλλο περίπου 30% από 51.000 ευρώ έως 100.000 ευρώ ενώ ένα ποσοστό περίπου 25% έχει ετήσιο κύκλο εργασιών άνω των 100.000 ευρώ (Διάγραμμα 18).

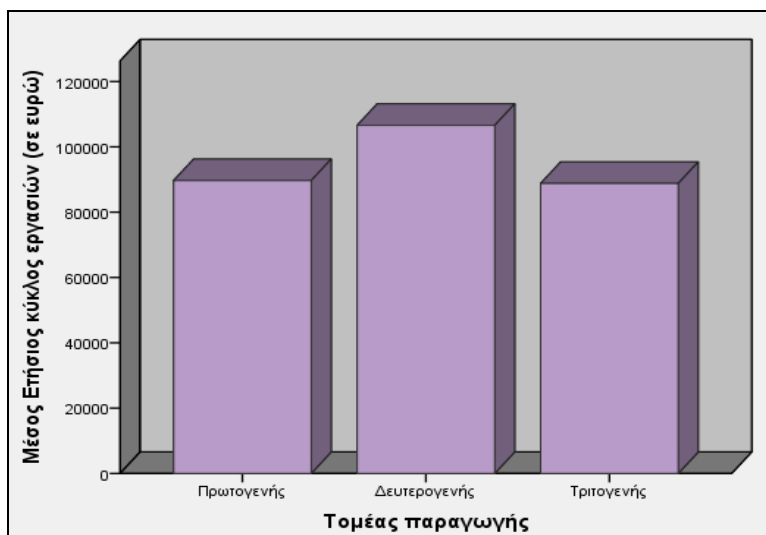
Χαρακτηριστικό, ωστόσο, όλων των επιχειρήσεων της περιοχής, είναι η τεράστια μείωση του κύκλου εργασιών τους τα τελευταία χρόνια λόγω της οικονομικής κρίσης, που όπως είναι φυσικό, έχει πλήξει και την περιοχή της Κόνιτσας. Η μεγαλύτερη πτώση του κύκλου εργασιών παρατηρείται κυρίως σε επιχειρήσεις που ασχολούνται με τον κατασκευαστικό κλάδο, αφού καταγράφηκαν επιχειρήσεις με πτώση πάνω από 80%.

Αξιοσημείωτο είναι δε το γεγονός ότι δεν παρατηρήθηκε κάποια σημαντικά στατιστική συσχέτιση του ύψους επένδυσης με τον κύκλο εργασιών των επιχειρήσεων, όπως ίσως θα περιμέναμε.

Διάγραμμα 18: Ετήσιος κύκλος εργασιών

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα που ακολουθεί δεν υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση στο μέσο όρο του ετήσιου κύκλου εργασιών ανά τομέα παραγωγής. Εντύπωση προκαλεί ωστόσο το γεγονός ότι μεγαλύτερος μέσος ετήσιος κύκλος εργασιών παρατηρείται στο δευτερογενή τομέα, ο οποίος είναι αυτός με το μικρότερο μέσο ύψος επένδυσης, ενώ ο τριτογενής τομέας που παρουσιάζει πολύ μεγάλο μέσο όρο ύψους επένδυσης είναι αυτός με το μικρότερο μέσο ετήσιο κύκλο εργασιών (με μικρή διαφορά από τον πρωτογενή τομέα).

Διάγραμμα 19: Μέσος ετήσιος κύκλος εργασιών ανά τομέα παραγωγής

Απασχόληση

Το μέγεθος των επιχειρήσεων μετράται και σε όρους απασχόλησης. Ο αριθμός των απασχολούμενων είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την επιχειρηματική απόδοση (συμπεριλαμβανομένης της επιβίωσης και του θανάτου των επιχειρήσεων) και την καινοτομία. Πολλοί ερευνητές έχουν βρει σημαντική θετική σχέση μεταξύ μεγέθους επιχείρησης και οργανωτικής απόδοσης (Durand & Coeurderoy, 2001, Lauterbach & Vaninsky, 1999, Mudambi & Nicosia, 1998, Glancey, 1998). Άλλοι ωστόσο ερευνητές, όπως ο Hall (1987), έχουν βρει αρνητική σχέση μεταξύ μεγέθους επιχείρησης και βαθμού ανάπτυξης του μεγέθους της. Οικονομικές εκτιμήσεις παραγωγής επιβεβαιώνουν ότι, γενικά, οι μικρές επιχειρήσεις είναι πιο παραγωγικές από τις μεγάλες επιχειρήσεις (Dhawan, 2001). Στην προσπάθειά τους να αποφύγουν εξωτερικούς επενδυτές και τη διείσδυση στην επιχείρησή τους, οι επιχειρηματίες μικρών επιχειρήσεων βασίζονται στα δικά τους κέρδη ως βασική πηγή κεφαλαίου επέκτασης και έτσι, πολλές φορές, παρατηρείται μία θετική συσχέτιση μεταξύ κερδοφορίας (μέσο λειτουργικό όφελος προς μέσο συνολικό κεφάλαιο) και αύξησης.

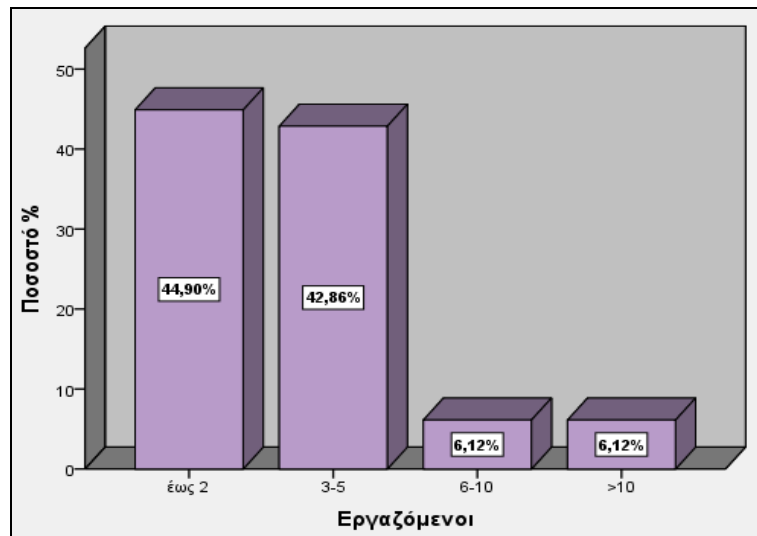
Στον πίνακα 7 φαίνεται ο μέσος όρος των απασχολούμενων στις επιχειρήσεις (3,6) καθώς και η τυπική απόκλιση (2,7).

Πίνακας 7: Μέγεθος Επιχείρησης

Μέσος όρος εργαζομένων	3,6
Τυπ. απόκλιση	2,7

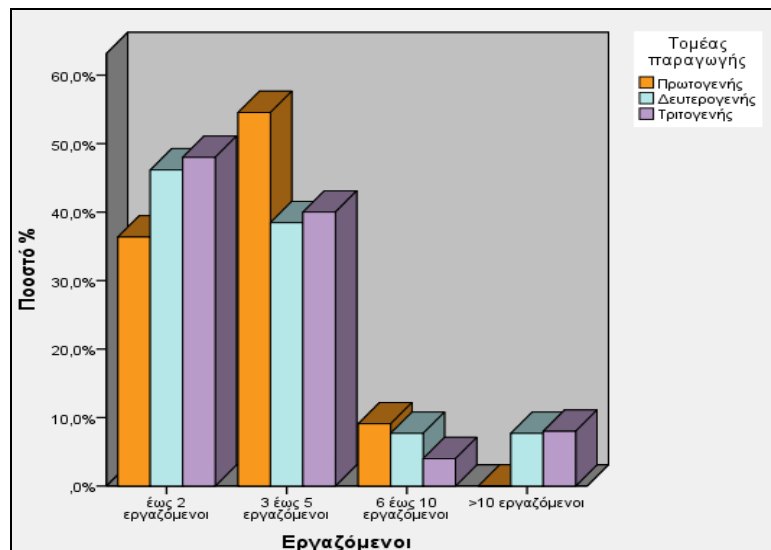
Οι επιχειρήσεις του δείγματος απασχολούν στην πλειονότητα τους (75%) δύο (2) έως τέσσερις (4) εργαζόμενους, πρόκειται δηλαδή για πολύ μικρές και συνήθως οικογενειακές επιχειρήσεις. Υπάρχουν και περιπτώσεις (6%) που φαίνεται να απασχολούνται πάνω από δέκα (10) άτομα, είναι όμως μόνο εποχιακοί εργαζόμενοι, όταν υπάρχει μεγάλος φόρτος εργασίας (Διάγραμμα 20). Οι περισσότεροι από τους

εργαζόμενους είναι Έλληνες, ενώ οι αλλοδαποί είναι ελάχιστοι και απασχολούνται κυρίως σε γεωργικές και κτηνοτροφικές εργασίες.

Διάγραμμα 20: Απασχολούμενοι στην επιχείρηση

Στο Διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι εργαζόμενοι ανά τομέα παραγωγής.

Διάγραμμα 21: Εργαζόμενοι ανά τομέα παραγωγής

Συγκριτική αξιολόγηση ανά τομέα και ανά μορφή επιχείρησης

Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται ο μέσος, η τυπική απόκλιση, η ελάχιστη και μέγιστη τιμή του ύψους επένδυσης, του ετήσιου κύκλου εργασιών καθώς και των εργαζομένων (μόνιμοι και εποχιακοί) και για τους τρεις τομείς παραγωγής.

Όσον αφορά το ύψος επένδυσης όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα ο μέσος όρος φαίνεται να είναι αρκετά μεγαλύτερος στον τριτογενή τομέα (περίπου

740.000 ευρώ), ενώ στον δευτερογενή είναι μόλις 216.000 ευρώ. Ο ετήσιος κύκλος εργασιών δεν παρουσιάζει μεγάλες διακυμάνσεις μεταξύ των τριών τομέων παραγωγής, ενώ είναι λίγο μεγαλύτερος στον δευτερογενή τομέα. Και στο συνολικό αριθμό των εργαζομένων δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανά τομέα παραγωγής όπως φαίνεται στον πίνακα 8, ωστόσο παρατηρείται ότι οι περισσότεροι εποχιακοί εργαζόμενοι απασχολούνται στον τριτογενή τομέα (1,4), ενώ οι περισσότεροι μόνιμοι στον δευτερογενή (3,4).

Πίνακας 8: Συγκριτική Αξιολόγηση ανά Τομέα Παραγωγή

Τομέας παραγωγής	Υψος επένδυσης	Ετήσιος κύκλος εργασιών	Σύνολο εργαζομένων	Μόνιμοι εργαζόμενοι	Εποχιακοί εργαζόμενοι	
Πρωτογενής	Μέση τιμή	411.429	89.667	3,5	3,0	0,5
	N	7	9	11	11	11
	Τυπ. απόκλ.	707.753	82.241	2,3	1,2	1,2
	Ελάχιστη	20.000	12.000	2	2	0
	Μέγιστη	2.000.000	250.000	10	6	4
Δευτερογενής	Μέση τιμή	216.154	106.583	3,8	3,4	0,4
	N	13	12	13	13	13
	Τυπ. απόκλ.	268.376	155.189	2,9	2,1	1,1
	Ελάχιστη	40.000	4.000	1	1	0
	Μέγιστη	1.000.000	500.000	12	8	4
Τριτογενής	Μέση τιμή	740.600	88.792	3,5	2,1	1,4
	N	25	24	25	25	25
	Τυπ. απόκλ.	1.972.779	85.235	2,9	1,0	2,8
	Ελάχιστη	5.000	6.000	1	1	0
	Μέγιστη	10.000.000	300.000	12	5	10
Σύνολο δείγματος	Μέση τιμή	537.889	93.711	3,6	2,6	0,9
	N	45	45	49	49	49
	Τυπ. απόκλ.	1.505.741	105.404	2,7	1,5	2,2
	Ελάχιστη	5.000	4.000	1	1	0
	Μέγιστη	10.000.000	500.000	12	8	10

Στον πίνακα 9 παρατίθενται ο μέσος, η τυπική απόκλιση, η ελάχιστη και μέγιστη τιμή το υ ύψους επένδυσης, το υ ετήσιο υ κύκλο υ εργασιών καθώς και των εργαζομένων (μόνιμοι και εποχιακοί) για κάθε μορφή επιχείρησης καθώς και για όσους έχουν δηλώσει “αγρότες”. Καθώς στο δείγμα της έρευνας καταγράφονται μόλις 2 Α.Ε. δεν κρίνεται επαρκές αριθμός για την διεξαγωγή συμπερασμάτων. Έτσι καταγράφονται κάποιες ακραίες τιμές (π.χ. μέσο ύψος επένδυσης 5.500.000 ευρώ, σε γενικό μέσο όρο 537.889 ευρώ).

Όσον αφορά το μέσο ύψος επένδυσης, παρατηρείται ότι είναι αρκετά μεγαλύτερο στις Ομόρρυθμες Εταιρίες (495.000 ευρώ) σε σύγκριση με τις Ατομικές (199.423 ευρώ).

Το μικρότερο κύκλο εργασιών φαίνεται να έχουν οι αγρότες (55.000 ευρώ), ακολουθούν οι ατομικές επιχειρήσεις με μέσο ετήσιο κύκλο εργασιών 77.375 ευρώ, ενώ ο μεγαλύτερος κύκλος εργασιών καταγράφεται στις Ομόρρυθμες Εταιρίες (119.643 ευρώ). Αναφορικά με τον αριθμό των εργαζομένων δεν παρατηρείται μεγάλη διαφοροποίηση, ενώ οι ατομικές επιχειρήσεις είναι αυτές που απασχολούν τους περισσότερους εποχιακούς εργαζομένους (1,4).

Πίνακας 9: Συγκριτική Αξιολόγηση ανά Μορφή Επιχείρησης

Μορφή επιχείρησης	Υψος επένδυσης	Ετήσιος κύκλος εργασιών	Σύνολο εργαζομένων	Μόνιμοι εργαζόμενοι	Εποχιακοί εργαζόμενοι	
Ατομική	Μέση τιμή	199.423	77.375	3,8	2,3	1,4
	N	26	24	26	26	26
	Τυπ. απόκλ.	400.143	90.766	3,6	1,6	2,8
	Ελάχιστη	5.000	4.000	1	1	0
	Μέγιστη	2.000.000	350.000	12	8	10
Ο.Ε.	Μέση τιμή	495.000	119.643	3,3	2,9	,4
	N	16	14	16	16	16
	Τυπ. απόκλ.	432.943	132.846	1,3	1,5	,7
	Ελάχιστη	50.000	10.000	2	1	0
	Μέγιστη	1.500.000	500.000	6	6	2
Α.Ε.	Μέση τιμή	5.500.000	205.000	4,0	3,5	,5
	N	2	2	2	2	2
	Τυπ. απόκλ.	6.363.961	134.350	1,4	2,1	,7
	Ελάχιστη	1.000.000	110.000	3	2	0
	Μέγιστη	10.000.000	300.000	5	5	1
Αγρότης	Μέση τιμή	100.000	55.000	3,0	3,0	,0
	N	1	5	5	5	5
	Τυπ. απόκλ.	.	30.822	,7	,7	,0
	Ελάχιστη	100.000	25.000	2	2	0
	Μέγιστη	100.000	100.000	4	4	0
Σύνολο δείγματος	Μέση τιμή	537.889	93.711	3,6	2,6	,9
	N	45	45	49	49	49
	Τυπ. απόκλ.	1.505.741	105.404	2,7	1,5	2,2
	Ελάχιστη	5.000	4.000	1	1	0
	Μέγιστη	10.000.000	500.000	12	8	10

4.5.3. Εμπορικά Στοιχεία

Οι επιχειρήσεις οι οποίες παρουσιάζουν εξαγωγική δραστηριότητα στην περιοχή είναι ελάχιστες. Πρόκειται κυρίως για κάποιες μεταποιητικές μονάδες και κάποιες μονάδες παραγωγής πέστροφας. Επίσης, φαίνεται πως η μεγάλη αναξιοποίητη αγορά του εξωτερικού είναι ο πλέον βασικός στόχος και ίσως η μοναδική διέξοδος για τις τουριστικές επιχειρήσεις, σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν.

Όσον αφορά στο πελατολόγιο, σε ποσοστό 63% οι επιχειρήσεις του δείγματος δουλεύουν με συγκεκριμένους πελάτες, γι' αυτό και αρκετές από αυτές δεν προσπαθούν να προωθήσουν περαιτέρω τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους (Διάγραμμα 22). Οι περισσότεροι επιχειρηματίες θεωρούν ότι οι πελάτες είναι πολύ ικανοποιημένοι από την επιχείρησή τους και διστάζουν να αναφέρουν συγκεκριμένα παράπονα των πελατών, ενώ μόνο ένας επιχειρηματίας δήλωσε ότι οι πελάτες δεν είναι ικανοποιημένοι από την επιχείρησή του.

Διάγραμμα 22: Δουλεύετε με συγκεκριμένους πελάτες;

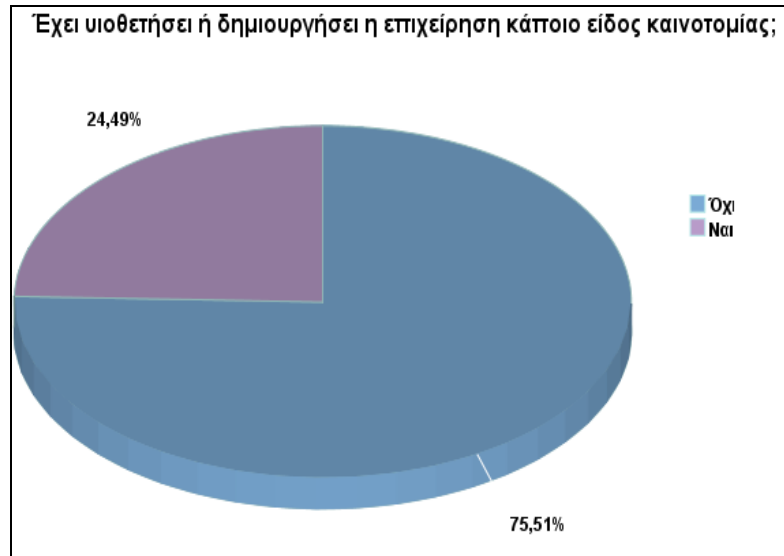
Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ποσοστό 16% περίπου των επιχειρήσεων του δείγματος δεν καλύπτει την ζήτηση που υπάρχει στην αγορά για τα προϊόντα/υπηρεσίες που προσφέρει, ενώ ποσοστό 30% των επιχειρήσεων δουλεύει στο μέγιστο των παραγωγικών του δυνατοτήτων και δε θα μπορούσε να ανταποκριθεί σε ενδεχόμενη μεγαλύτερη ζήτηση, παρά μόνο μετά από εκσυγχρονισμό ή επέκταση των εγκαταστάσεων (Πίν. 10).

Πίνακας 10: Ζήτηση

	Ναι	Όχι
Κάλυψη ζήτησης	83,7%	16,3%
Ικανοποίηση μεγαλύτερης ζήτησης	71,4%	28,6%

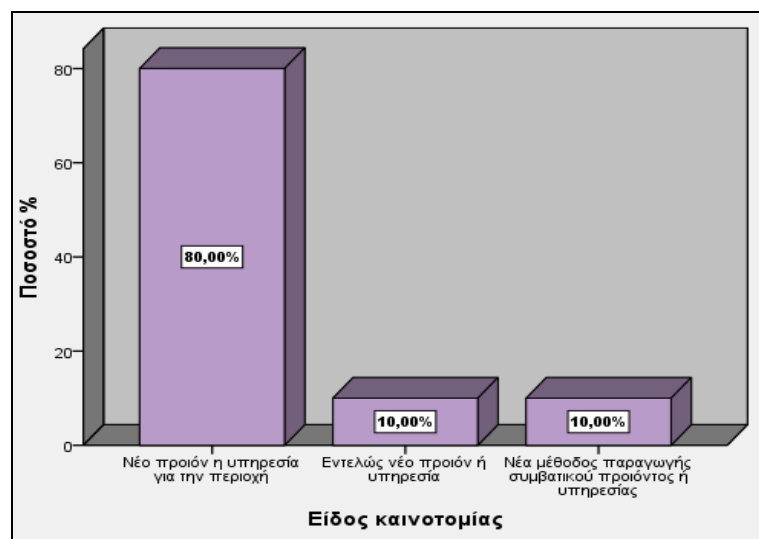
Καινοτομία

Όσον αφορά την καινοτομία των επιχειρήσεων της περιοχής που συμμετείχαν στην έρευνα, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα που ακολουθεί το 25% περίπου των επιχειρηματιών θεωρούν ότι έχουν εισάγει κάποιου είδους καινοτομία.

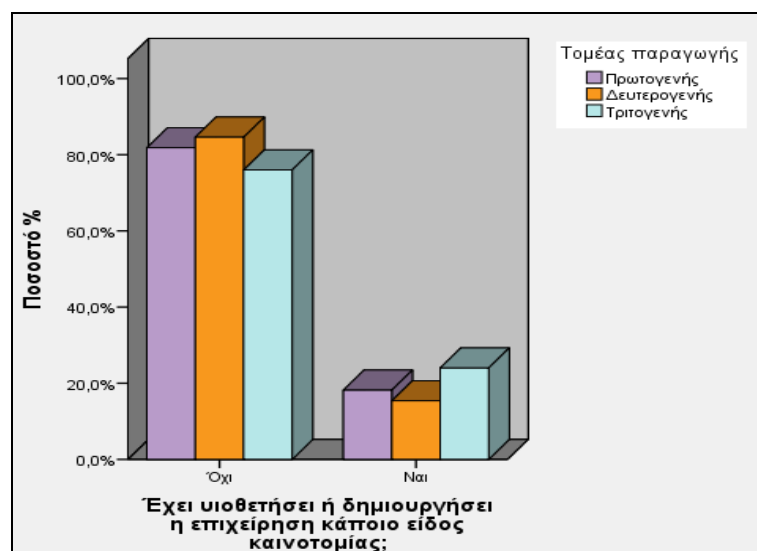
Διάγραμμα 23: Καινοτομία

Από τους παραπάνω που απαντούν θετικά, το 80% δηλώνει ότι έχει εισάγει ένα νέο προϊόν /υπηρεσία (πρωτοεμφανιζόμενο στην περιοχή), ένας μόνο επιχειρηματίας δηλώνει ότι έχει δημιουργήσει ένα εντελώς νέο (καινοτόμο) προϊόν /υπηρεσία και ένας ότι έχει υιοθετήσει νέα μέθοδο παραγωγής συμβατικού προϊόντος/υπηρεσίας (Διάγραμμα 24).

Διάγραμμα 24: Είδος καινοτομίας

Εξετάζοντας την εισαγωγή καινοτομίας ανά τομέα παραγωγής παρατηρείται ότι οι περισσότερες από τις επιχειρήσεις που έχουν εισάγει κάποιου είδους καινοτομία ανήκουν στον τριτογενή τομέα παραγωγής, ακολουθούν οι επιχειρήσεις που ανήκουν στον πρωτογενή ενώ τελευταίες είναι οι επιχειρήσεις που ανήκουν στο δευτερογενή τομέα παραγωγής (Διάγραμμα 25).

Διάγραμμα 25: Καινοτομία ανά Τομέα Παραγωγής

4.5.4. Στοιχεία Οργάνωσης

Αναφορικά με τα ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας της επιχείρησης, το 57% των επιχειρηματιών θεωρεί ότι η επιχείρησή τους δε χρειάζεται εκσυγχρονισμό της τεχνολογίας. Βέβαια, αρκετοί εξ' αυτών που απαντούν αρνητικά είναι επιχειρηματίες που έχουν ήδη χρησιμοποιήσει αναπτυξιακά προγράμματα και έχουν εκσυγχρονίσει πλήρως τον εξοπλισμό των επιχειρήσεών τους.

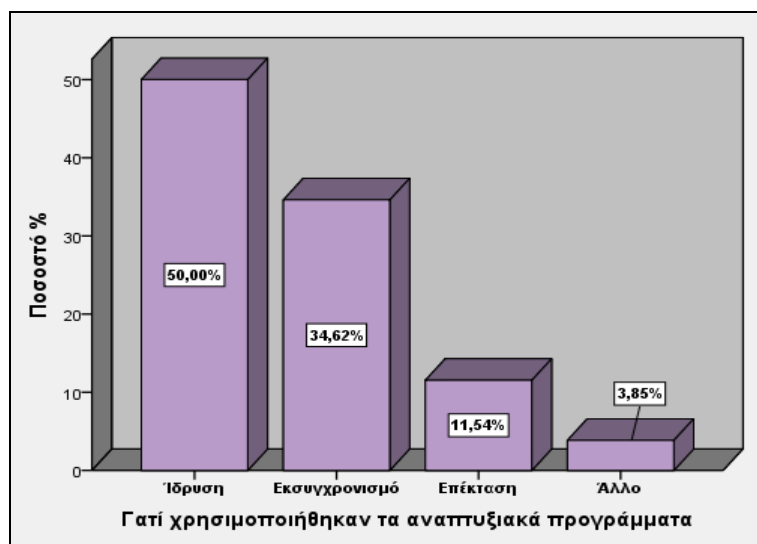
Μόλις ένα 18% των επιχειρηματιών δηλώνει ότι διαθέτει ή επιθυμεί να αποκτήσει κάποιο σήμα διασφάλισης ποιότητας για την επιχείρησή τους. Μάλιστα, υπάρχουν επιχειρήσεις που διέθεταν σήμα διασφάλισης ποιότητας στο παρελθόν αλλά δεν τις συνέφερε οικονομικά να το διατηρήσουν. Οι περισσότεροι επιχειρηματίες είναι ενημερωμένοι για τα ζητήματα αυτά αλλά θεωρούν ότι η υιοθέτησή τους δε θα πρόσφερε ουσιαστικό όφελος και, επιπλέον, δηλώνουν ότι η εφαρμογή τέτοιων συστημάτων είναι πάνω από τις δυνατότητες της επιχείρησής τους.

Παρά το γεγονός ότι πάνω από τους μισούς επιχειρηματίες του δείγματος θεωρούν ότι η συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις θα ήταν εξαιρετικά ωφέλιμη, το 65% εξ' αυτών δεν ανήκει σε κάποιον συνεταιρισμό ή σύλλογο. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι περισσότεροι από τους επιχειρηματίες (80%) είναι αρνητικοί στην προοπτική της ίδρυσης ενός συλλόγου ή συνεταιρισμού, θεωρώντας ότι δε θα υπήρχε καλή συνεργασία. Ως αποτέλεσμα, η οργάνωση σε κλαδικό επίπεδο ή έστω συνεργασία για κοινή παραγωγή και προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών είναι σχεδόν ανύπαρκτη.

Περιορίζεται πρακτικά μόνο στους δασικούς συνεταιρισμούς, που είναι πλέον αδρανείς, και στον αγροτικό συνεταιρισμό της Μολυβδοσκεπάστης, ο οποίος παρά τις προσπάθειες που καταβάλλονται, τείνει επίσης να αδρανοποιηθεί. Η μόνη συλλογική κίνηση που φαίνεται να έχει κάποιες θετικές προοπτικές είναι η πρόσφατη ίδρυση της «Τουριστικής Λέσχης Κόνιτσας», στην οποία συμμετέχει η πλειονότητα των επιχειρηματιών που ασχολείται με τον τουρισμό στην περιοχή, και κάνει κάποιες

αξιόλογες προσπάθειες για την οργανωμένη προβολή της περιοχής. Επίσης, ορισμένες μικρές εμπορικές επιχειρήσεις είναι εγγεγραμμένες στον Εμπορικό Σύλλογο Κόνιτσας.

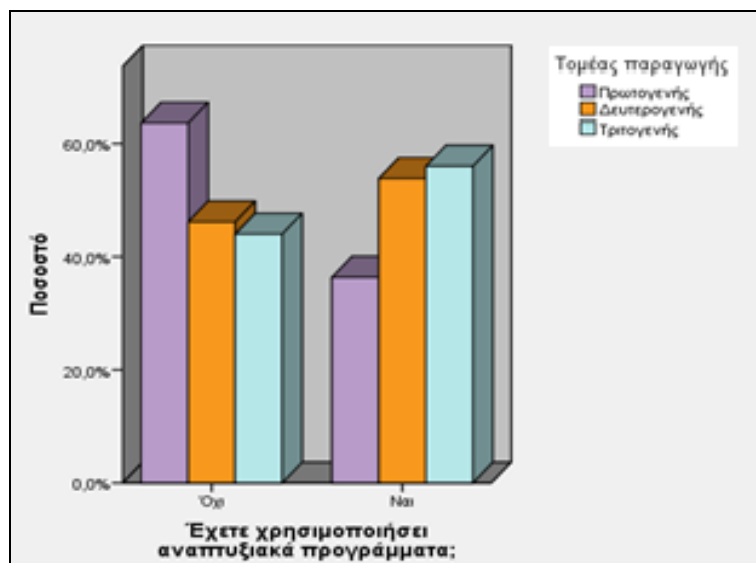
Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το 50% των επιχειρηματιών έχουν αξιοποιήσει κοινοτικά, εθνικά, και τοπικά αναπτυξιακά προγράμματα. Το 50% εξ' αυτών τα χρησιμοποίησε για τη δημιουργία/ ίδρυση της επιχείρησης, το 35% περίπου για εκσυγχρονισμό της επιχείρησης, το 12% περίπου για επέκτασή της επιχείρησης ενώ ένα ποσοστό περίπου 4% για κάτι άλλο (Διάγραμμα 26).

Διάγραμμα 26: Αναπτυξιακά Προγράμματα

Από τους επιχειρηματίες που δεν έχουν χρησιμοποιήσει αναπτυξιακά προγράμματα, το 80% είναι πολύ θετικό απέναντι σε αυτή την προοπτική. Μάλιστα, αρκετοί από τους επιχειρηματίες έχουν κάνει αίτηση στο παρελθόν για την υπαγωγή τους σε κάποιο πρόγραμμα αλλά η αίτησή τους απορρίφθηκε.

Εξετάζοντας τη χρήση αναπτυξιακών προγραμμάτων ανά τομέα παραγωγής (Διάγραμμα 27), παρατηρείται ότι οι περισσότερες επιχειρήσεις που έχουν αξιοποιήσει αναπτυξιακά προγράμματα ανήκουν στον τριτογενή τομέα. Ακολουθούν οι επιχειρήσεις που ανήκουν στο δευτερογενή τομέα, ενώ την μικρότερη χρήση αναπτυξιακών προγραμμάτων έχουν κάνει οι επιχειρήσεις που ανήκουν στον πρωτογενή τομέα παραγωγής.

Διάγραμμα 27: Αναπτυξιακά Προγράμματα ανά Τομέα Παραγωγής

Αναφορικά με τη δυνατότητα καθετοποίησης στην παραγωγή, το 35% περίπου του δείγματος θεωρεί ότι μπορεί να υπάρξει καθετοποίηση εάν προϋπάρξει σωστή οργάνωση, ενώ είναι αρκετοί επιχειρηματίες έχουν ήδη κάποια καθετοποίηση. Για παράδειγμα, μονάδα παρασκευής μαρμελάδων, γλυκών του κουταλιού κ.λπ. διαθέτει τα προϊόντα που παράγει λιανικώς σε ιδιόκτητο κατάστημα, ο ιδιοκτήτης κτηνοτροφικής μονάδας καλλιεργεί ο ίδιος και τις τροφές τις οποίες ταΐζει τα ζώα κ.ά.

4.5.5. Επιχειρηματική απόδοση

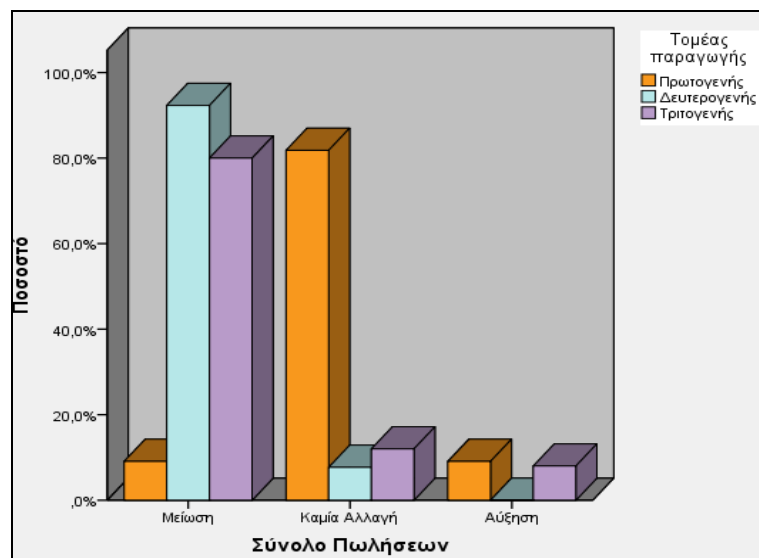
Προκειμένου να αξιολογηθεί η επιχειρηματική απόδοση των επιχειρήσεων του Δήμου Κόνιτσας, χρησιμοποιήθηκαν διάφοροι ποιοτικοί δείκτες για την καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης και των μελλοντικών προοπτικών. Η προσέγγιση αυτή επιβλήθηκε από το γεγονός ότι δεν κατέστη εφικτό να βρεθούν τα απαιτούμενα οικονομικά στοιχεία για τον υπολογισμό χρηματοοικονομικών δεικτών απόδοσης, καθώς οι επιχειρήσεις που συμπεριλαμβάνονται στο δείγμα δεν είναι υποχρεωμένες να δημοσιεύουν λογιστικές καταστάσεις. Ένα άλλο πρόβλημα σχετικό με τις λογιστικά δεδομένα είναι ότι μόνο τα στοιχεία που είναι σχετικά με τη χρηματοοικονομική απόδοση των εταιριών μπορούν να αποκομιστούν ενώ όλες οι άλλες διαστάσεις της απόδοσης όπως στρατηγική ή/ και οργανωτική δε μπορούν να προσεγγιστούν. Οι ποιοτικοί δείκτες που χρησιμοποιήθηκαν (αύξηση, μείωση ή μη-μεταβολή) περιελάμβαναν στοιχεία τα οποία σχετίζονται με την απασχόληση, τις πωλήσεις, τα κέρδη, τις επενδύσεις και τον αριθμό των πελατών.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 70% των επιχειρηματιών έχει πραγματοποιήσει κάποιου είδους επένδυση τα τελευταία 5 χρόνια ωστόσο οι περισσότεροι (65%) είναι πολύ αρνητικοί στο ενδεχόμενο να πραγματοποιήσουν μια νέα επένδυση στα επόμενα 2 χρόνια, καθώς το οικονομικό κλίμα, όπως βέβαια και στην υπόλοιπη χώρα, είναι πολύ αρνητικό. Αξιοσημείωτο βέβαια είναι το γεγονός ότι ακόμη και υπό αυτές τις εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες ένα ποσοστό 16,5% των επιχειρηματιών δηλώνει πως

σκοπεύει να προχωρήσει σε κάποιου είδους επένδυση στην ερχόμενη 2ετία, καθώς επίσης υπάρχει και ένα ποσοστό 18,5% που είναι μεν επιφυλακτικό στο ενδεχόμενο μίας νέας επένδυσης αλλά όχι και αρνητικό (κυρίως εάν υπάρξει μια σταθερότητα στην αγορά).

Τα τελευταία 2 χρόνια οι περισσότερες επιχειρήσεις παρουσιάζουν σημαντική μείωση (σε αρκετές περιπτώσεις και πάνω από 50%) στο σύνολο των πωλήσεων (προϊόντων και υπηρεσιών). Ωστόσο, το 6% των επιχειρήσεων δήλωσε ότι παρουσιάζει αύξηση των πωλήσεων και όχι όμως και των κερδών, λόγω σημαντικής μείωσης των τιμών πώλησης.

Εξετάζοντας το σύνολο των πωλήσεων ανά τομέα παραγωγής, όπως φαίνεται και από το Διάγραμμα 28, τη μεγαλύτερη σταθερότητα φαίνεται να παρουσιάζει ο πρωτογενής τομέας παραγωγής. Πιο συγκεκριμένα, το 80% των επιχειρήσεων που ανήκουν στον πρωτογενή τομέα παραγωγής δηλώνουν ότι οι πωλήσεις παραμένουν σταθερές, ενώ μείωση δηλώνει περίπου το 10% των επιχειρήσεων. Η μεγαλύτερη πτώση παρατηρείται στο δευτερογενή τομέα παραγωγής (οι επιχειρηματίες δήλωσαν μείωση σε ποσοστό πάνω από 90%), ενώ σημαντική πτώση παρατηρείται και στον τριτογενή τομέα παραγωγής (δήλωσαν μείωση σε ποσοστό περίπου 80%).

Διάγραμμα 28: Σύνολο πωλήσεων ανά τομέα παραγωγής

Ενδεικτικό της οικονομικής κρίσης είναι και το γεγονός ότι πάνω από το 85% των επιχειρήσεων της περιοχής παρουσιάζει πολύ μεγάλη πτώση στα κέρδη και το υπόλοιπο 15% δυσκολεύεται να τα διατηρήσει ακόμη και σταθερά. Ενώ δεν υπάρχει σημαντική διαφορά στην κερδοφορία μεταξύ των διαφορετικών τομέων παραγωγής. Ο αριθμός των πελατών μειώνεται και αυτός σε μεγάλο βαθμό για παραπάνω από το 61% των επιχειρήσεων, παρά τις προσφορές και τις εκπτώσεις που γίνονται.

Όσον αφορά τον αριθμό των εργαζόμενων στις επιχειρήσεις, το 34% των επιχειρηματιών έχει προχωρήσει σε μειώσεις, ενώ αρκετοί επιχειρηματίες προσλαμβάνουν πλέον μόνο εποχιακό προσωπικό. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα επιχειρηματιών οι οποίοι “σκύβουν” το κεφάλι όταν λένε ότι

αναγκάστηκαν να απολύσουν προσωπικό για να είναι βιώσιμη η επιχείρηση, καθώς ήταν η τελευταία εναλλακτική επιλογή τους. Το 66% των επιχειρήσεων φαίνεται ότι διατηρεί σταθερό το προσωπικό, καθώς πρόκειται κυρίως για οικογενειακές επιχειρήσεις που εργάζονται μόνο μέλη της οικογένειας και δεν μπορούν να κάνουν περαιτέρω μειώσεις.

Πίνακας 11: Αποδοτικότητα

Διαστάσεις αποδοτικότητας	Ποσοστό Επιχειρήσεων που Δηλώνουν:		
	Μείωση	Καμία Μεταβολή	Αύξηση
Απασχόληση	32,7%	65,3%	2%
Σύνολο Πωλήσεων	67,3%	26,5%	6,1%
Σύνολο Κερδών	85,7%	12,1%	2%
Επενδύσεις σε πάγια	8,2%	65,3%	26,5%
Αριθμός πελατών	63,2%	26,5%	10,2%

Σχετικά με τις προβλέψεις των επιχειρηματιών για το μέλλον της επιχείρησής τους, παρατηρείται, γενικά, μεγάλη απαισιοδοξία. Οι περισσότεροι επιχειρηματίες εκτιμούν ότι θα έχουν περαιτέρω μείωση στις πωλήσεις, στον αριθμό των πελατών και στα κέρδη. Ακόμη και όσοι απαντούν ότι δεν θα υπάρξει καμία αλλαγή, τονίζουν ότι θέλουν να είναι αισιόδοξοι, καθώς αν υποχωρήσουν κι άλλο τα οικονομικά μεγέθη τότε δεν θα υπάρξει λόγος να διατηρήσουν την επιχείρησή τους.

Όσον αφορά την απασχόληση οι περισσότεροι επιχειρηματίες λένε ότι δεν θα υπάρξει καμία αλλαγή, καθώς οι επιχειρήσεις ήδη δουλεύουν σε οικογενειακή βάση και με τον ελάχιστο αριθμό εργαζομένων ώστε να περιορίσουν στο ελάχιστο τα έξοδα τους. Εξαιρετικό ενδιαφέρον, ωστόσο, παρουσιάζει το γεγονός ότι ενώ οι επιχειρηματίες φαίνονται ιδιαίτερα απαισιοδοξοί, τόσο για το παρόν όσο και για το μέλλον, όταν τους ζητείται να βαθμολογήσουν τη σχετική θέση της επιχείρησής τους ως προς τις υπόλοιπες επιχειρήσεις του κλάδου πιστεύουν ότι «βρίσκονται σε καλύτερη μοίρα» και ότι «υπάρχουν σημαντικά περιθώρια ανάπτυξης».

Πίνακας 12: Πρόβλεψη αποδοτικότητας

Διαστάσεις αποδοτικότητας	Ποσοστό Επιχειρήσεων που Δηλώνουν:		
	Μείωση	Καμία Μεταβολή	Αύξηση
(Πρόβλεψη για το μέλλον)			
Απασχόληση	14,2%	77,6%	8,2%
Σύνολο Πωλήσεων	48,9%	28,6%	22,4%
Σύνολο Κερδών	55,1%	26,5%	18,4%
Επενδύσεις σε πάγια	16,3%	75,5%	8,2%
Αριθμός πελατών	44,95%	32,7%	22,4%

4.6. Ισχυρά και αδύναμα σημεία

Στην έρευνα ζητήθηκε επίσης από τους επιχειρηματίες να απαντήσουν σχετικά με το ποια θεωρούν τα πιο ισχυρά και τα πιο αδύναμα σημεία της επιχείρησής τους. Συγκεκριμένα, τους ζητήθηκε να βαθμολογήσουν σε μια κλίμακα από ένα (1) έως πέντε (5), όπου ένα νοείται το λιγότερο ισχυρό και πέντε το ισχυρότερο, την ποιότητα των προϊόντων/υπηρεσιών τους, το είδος του προϊόντος/υπηρεσίας, το προσωπικό της επιχείρησης, τον τόπο εγκατάστασης, το μέγεθος της αγοράς, το δίκτυο διανομής, τις τιμές πώλησης, τη χρηματοοικονομική κατάσταση και το επίπεδο οργάνωσης και διοίκησης της επιχείρησής τους.

Όσον αφορά την ποιότητα των προϊόντων και των υπηρεσιών που παράγουν είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι το 94% περίπου του δείγματος βαθμολόγησε με 4 και 5 ενώ μόλις ένα 4% βαθμολόγησε αρνητικά την ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων (με 2). Τα ίδια περίπου ισχύουν και όσον αφορά το είδος των προϊόντων και υπηρεσιών που παράγουν οι επιχειρήσεις, καθώς ένα ποσοστό περίπου 88% το θεωρεί από τα πολύ ισχυρά σημεία της επιχείρησης και βαθμολογεί με 4 και 5 ενώ ένα 6% θεωρεί το είδος του προϊόντος ή της υπηρεσίας αδύναμο σημείο και βαθμολογεί με 2.

Όσον αφορά στο προσωπικό που απασχολούν οι επιχειρήσεις, το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρηματιών (51%) βαθμολογεί με 4, ωστόσο πολλοί από τους επιχειρηματίες αναφέρουν ότι δυσκολεύονται πολύ να βρουν ειδικευμένο και καταρτισμένο προσωπικό που πολλές φορές χρειάζονται. Παραδείγματος χάριν, πολλοί από τους ξενοδόχους αναφέρουν ότι δεν μπορούν να βρουν άτομα που να γνωρίζουν ξένες γλώσσες.

Σχετικά με τον τόπο που είναι εγκατεστημένες οι επιχειρήσεις, το 60% περίπου των επιχειρηματιών βαθμολογεί με 4 και 5 και μόνο ένα ποσοστό 16% βαθμολογεί με 1 και 2, καθώς όπως φαίνεται και σε επόμενη ενότητα η πλειοψηφία των επιχειρηματιών θεωρεί την περιοχή της Κόνιτσας ιδανική από πλευρά επιχειρησιακής απόδοσης. Κατά την άποψη των επιχειρηματιών τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της περιοχής δεν φαίνεται να έχουν αρνητική επίδραση στις επιχειρήσεις τους αλλά πολλές φορές θετική, για παράδειγμα, επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε σπορ του βουνού. Ωστόσο, αυτή η αντίληψη μπορεί να σχετίζεται και με την ποιότητα ζωής σε μια ορεινή περιοχή και το συναισθηματικό δέσιμο των ερωτώμενων επιχειρηματιών με την περιοχή.

Βαθμολογώντας το μέγεθος της αγοράς φαίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρηματιών το θεωρεί από τα αρνητικότερα σημεία για την επιχείρηση του, καθώς το 43% βαθμολογεί με 1 και 2 και το 37% με 3 ενώ μόλις ένα ποσοστό 20% θεωρεί επαρκές το μέγεθος της αγοράς και βαθμολογεί με 4 και 5. Ως πολύ ισχυρό σημείο των επιχειρήσεων θεωρούνται οι τιμές των προϊόντων/υπηρεσιών. Το 63% περίπου των επιχειρηματιών βαθμολόγησε με 4 και 5 το συγκεκριμένο παράγοντα καθώς θεωρεί ότι οι τιμές που προσφέρουν είναι πολύ ανταγωνιστικές στην αγορά (ειδικά μετά τις πρόσφατες μειώσεις τιμών που έχουν γίνει σχεδόν σε όλες τις επιχειρήσεις εξαιτίας της κρίσης) και μόλις ένα 12% βαθμολογεί με 1 και 2.

Από την άλλη μεριά, το 49% των επιχειρηματιών βαθμολογεί με 3 την χρηματοοικονομική κατάσταση της επιχείρησής του. Μόλις 14% των επιχειρηματιών βαθμολογεί με 4, το 37% των επιχειρηματιών βαθμολογεί με 1 και 2, ενώ χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως ούτε ένας επιχειρηματίας δεν βαθμολόγησε με 5 την χρηματοοικονομική κατάσταση της επιχείρησής του. Αναδεικνύεται έτσι το χρηματοοικονομικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι περισσότερες επιχειρήσεις παρά τις συνεχείς μειώσεις τιμών.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι αρκετοί επιχειρηματίες καταλαβαίνουν την έλλειψη γνώσεων που υπάρχει σε επίπεδο διοίκησης και οργάνωσης της επιχείρησης, καθώς πάνω από το 30% των επιχειρηματιών το θεωρούν από τα πιο αδύναμα σημεία της επιχείρησής τους (βαθμολογούν με 1 και 2). Υπάρχει βέβαια και ένα ποσοστό της τάξης περίπου του 35% που θεωρεί ως ισχυρό σημείο της επιχείρησης του την διοίκηση (βαθμολογούν με 4 και 5) καθώς είναι οι ίδιοι “manager” των επιχειρήσεών τους και τους είναι δύσκολο να δηλώσουν κάτι άλλο.

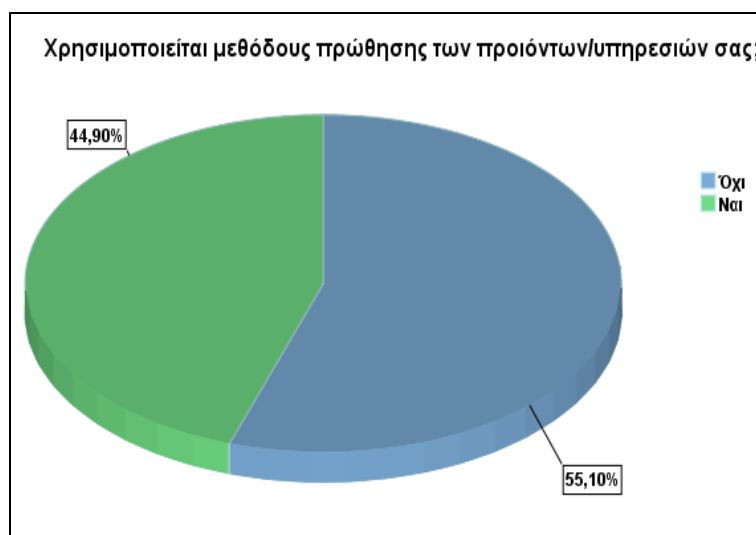
Τέλος, αναφορικά με τις επιχειρήσεις οι οποίες εμπορεύονται προϊόντα και έχουν κάποιο δίκτυο διανομής, το 35% περίπου των ιδιοκτητών το θεωρούν από τα αδύναμα σημεία της επιχείρησής τους και βαθμολογούν με 1 και 2 ενώ ένα αντίστοιχο ποσοστό (35%) το θεωρούν ισχυρό σημείο και βαθμολογούν με 4 και 5.

Πίνακας 13: Ισχυρά και Αδύναμα σημεία

A.A.	1	2	3	4	5
Η ποιότητα του προϊόντος	0%	2%	4,1%	26,5%	67,3%
Το είδος του προϊόντος	0%	6,1%	6,1%	30,6%	57,1%
Το προσωπικό της επιχείρησης	0%	2%	28,6%	51%	18,4%
Ο τόπος εγκατάστασης	4,1%	12,2%	24,5%	44,9%	14,3%
Το μέγεθος της αγοράς	4,1%	38,8%	36,7%	14,3%	6,1%
Το δίκτυο διανομής	12,5%	21,9%	31,3%	28,1%	6,3%
Οι τιμές πώλησης	4,1%	8,2%	24,5%	46,9%	16,3%
Η χρηματοοικονομική κατάσταση	14,3%	22,4%	49,0%	14,3%	0%
Το επίπεδο οργάνωσης και διοίκησης	8,2%	22,4%	34,7%	28,6%	6,1%

4.5.7. Στοιχεία Μάρκετινγκ

Όπως ίσως είναι αναμενόμενο, οι επιχειρήσεις σε μια τόσο απομακρυσμένη περιοχή όσο είναι η περιοχή μελέτης υστερούν σημαντικά σε θέματα προώθησης προϊόντων/υπηρεσιών. Έτσι δεν προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι πάνω από τις μισές επιχειρήσεις (55,1%) του δείγματος δεν χρησιμοποιούν καμία μέθοδο προώθησης (Διάγραμμα 29), ενώ και αρκετοί από τους επιχειρηματίες που απαντούν θετικά θεωρούν ως μοναδική μέθοδο προώθησης για τα προϊόντα/ υπηρεσίες τους τις επιπλέον εκπτώσεις.

Διάγραμμα 29: Χρήση μεθόδων προώθησης

Ωστόσο, αρκετές επιχειρήσεις έχουν υιοθετήσει σύγχρονες πρακτικές προώθησης. Ακόμα και πολύ μικρές επιχειρήσεις φαίνεται να έχουν μια στοιχειώδη προβολή στο διαδίκτυο, και πολλές επιχειρήσεις διαθέτουν δική τους ιστοσελίδα. Οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τριτογενή τομέα και κυρίως επιχειρήσεις τουριστικής φύσεως, υπερέχουν σημαντικά σε θέματα προώθησης, ενώ οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στο δευτερογενή και πρωτογενή τομέα υστερούν ακόμη σημαντικά.

Οι περισσότεροι από τους επιχειρηματίες συμμετέχουν σε κλαδικές εκθέσεις, μόνο ως επισκέπτες, ενώ μόλις ένα 12 % έχει συμμετάσχει σε εκθέσεις και με τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες του.

4.5.8. Η Αντίληψη των Επιχειρηματιών για την Επιχειρηματικότητα στην Περιοχή Έρευνας

Όσον αφορά γενικά την άποψη των επιχειρηματιών για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στο Δήμο Κόνιτσας, στη συντριπτική τους πλειοψηφία πιστεύουν ότι για την προσέλκυση και δημιουργία νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων πρέπει να αξιοποιηθεί κυρίως η φύση της περιοχής (τοπίο, φυσικοί πόροι, κ.ά.). Ακολουθούν ο πολιτισμός, η παράδοση και η κληρονομιά (παραδοσιακές μέθοδοι παραγωγής, παραδοσιακά προϊόντα κ.λπ.), καθώς και η ιστορία του τόπου. Ενώ από τα πιο αρνητικά στοιχεία για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην περιοχή πιστεύουν ότι είναι η έλλειψη φθηνού και ποιοτικού εργατικού δυναμικού, ελλιπή παροχή υπηρεσιών (π.χ. ελλιπής λειτουργία θεσμών και φορέων) καθώς και υποδομών και εγκαταστάσεων που προσφέρονται για επιχειρηματική δραστηριότητα (κακή πρόσβαση, έλλειψη εγκαταστάσεων άθλησης και αναψυχής, κ.λπ.)

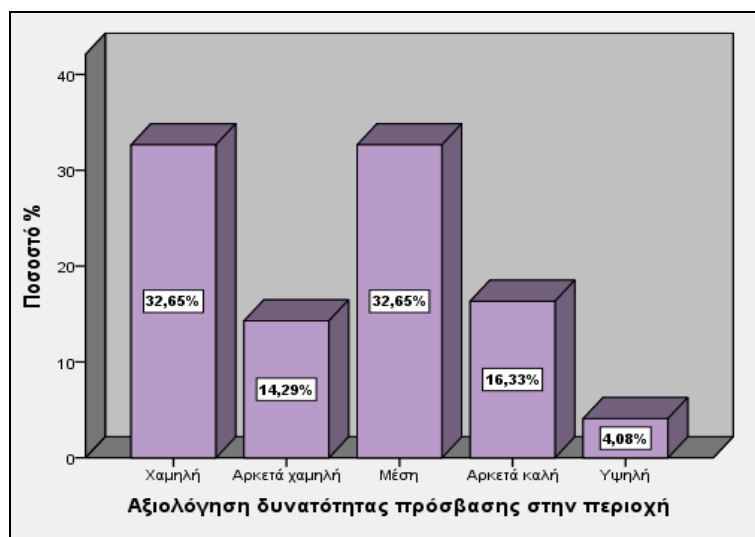
Ως σημαντικότερα στοιχεία για το ξεκίνημα μιας επιχείρησης στην περιοχή θεωρούν ότι είναι η διευκόλυνση της χρηματοδότησης και η παροχή επιδοτούμενων κεφαλαίων εκκίνησης. Ακολουθούν η δυνατότητα πρόσβασης στην περιοχή και η

προώθηση της τοπικής εικόνας για την προσέλκυση επενδύσεων. Σημαντικός είναι, επίσης, και ο αριθμός των επιχειρηματιών, οι οποίοι θεωρούν ότι χρειάζεται επιχειρησιακή και τεχνική καθοδήγηση από εξειδικευμένους συμβούλους επιχειρήσεων τόσο σε νέες όσο και σε παλιές επιχειρήσεις (Πίν. 14).

Πίνακας 14: Σημαντικότερα στοιχεία για την έναρξη μιας επιχείρησης

Στοιχεία	Ποσοστό Επιχειρηματιών
Δυνατότητα Πρόσβασης	53,1%
Απόδοση Επιχειρηματικών Δικτύων	24,5%
Απόδοση Τοπικής Αυτοδιοίκησης	24,5%
Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών	18,4%
Η Προώθηση της Τοπικής Εικόνας	49,0%
Φορείς Κατάρτισης και Έρευνας	4,1%
Χρηματοδότηση	22,4%
Επιδοτούμενα Κεφάλαια Εκκίνησης	73,5%
Διευκόλυνση με τη Γραφειοκρατία	53,1%
Εγγύηση	4,1%
Καθοδήγηση	30,6%

Από τους επιχειρηματίες ζητήθηκε επίσης να αξιολογήσουν την δυνατότητα πρόσβασης στην περιοχή (χαμηλή, αρκετά χαμηλή, μέση, αρκετά καλή, υψηλή). Στο Διάγραμμα 30 που ακολουθεί παρουσιάζονται τα σχετικά αποτελέσματα.

Διάγραμμα 30: Δυνατότητα πρόσβασης στην περιοχή

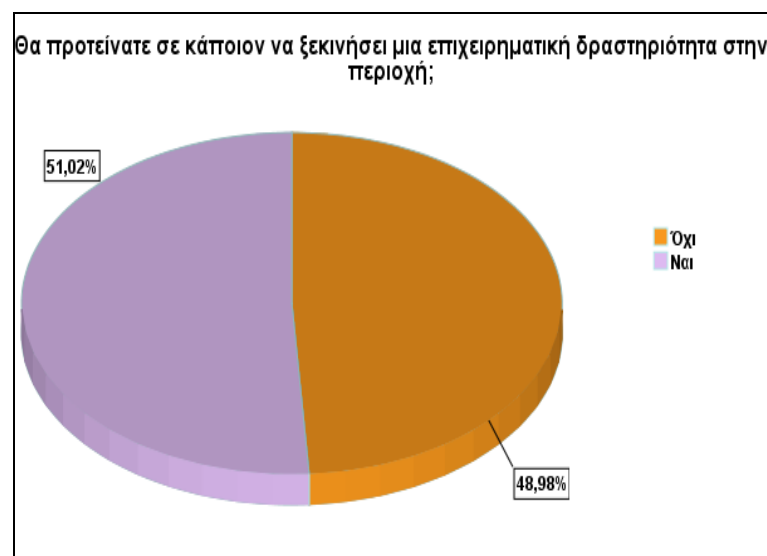
Παρατηρείται ότι η πλειοψηφία των ερωτώμενων χαρακτηρίζει τη δυνατότητα πρόσβασης στην περιοχή δύσκολη (47% χαμηλή και αρκετά χαμηλή), αν και δεν θεωρεί ότι το γεγονός αυτό είναι περιοριστικός παράγοντας για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Πολλοί από τους επιχειρηματίες του τουρισμού λένε χαρακτηριστικά ότι πρέπει να δημιουργηθεί θέλγητρο άφιξης για την περιοχή.

Αξιοσημείωτο είναι δε το γεγονός ότι πάνω από 75% των επιχειρηματιών θεωρεί την περιοχή της Κόνιτσας ως ιδανική από πλευράς επιχειρησιακής απόδοσης, παρά τις τρομερές δυσκολίες που κατά καιρούς αντιμετωπίζουν (Διάγραμμα 31).

Διάγραμμα 31: Τοποθεσία

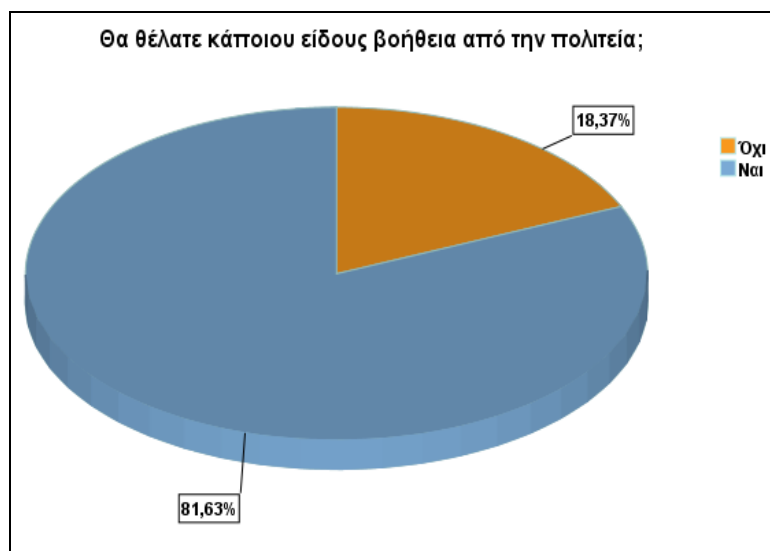
Στην ερώτηση που τέθηκε στους επιχειρηματίες αναφορικά με το εάν θα πρότειναν σε κάποιον να ξεκινήσει μια επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή οι απόψεις δίστανται (οριακά είναι περισσότερες οι θετικές απαντήσεις) (Διάγραμμα 32). Οι περισσότεροι ωστόσο από τους επιχειρηματίες που απάντησαν αρνητικά δεν εστιάζουν σε προβλήματα της περιοχής αλλά στο αρνητικό οικονομικό κλίμα που επικρατεί γενικότερα στην χώρα και τους κάνει να είναι αρνητικοί σε οποιαδήποτε απόπειρα νέας επένδυσης.

Διάγραμμα 32: Επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή

Το 82% περίπου των ερωτηθέντων απαντάει θετικά στο ερώτημα “θα θέλατε κάποιου είδους βοήθεια από την πολιτεία” (Διάγραμμα 33).

Ωστόσο, η πλειοψηφία των επιχειρηματιών δηλώνουν εξαιρετικά απογοητευμένοι τόσο από την τοπική αυτοδιοίκηση όσο και από την Πολιτεία και τονίζουν ότι πρέπει άμεσα να δοθούν κίνητρα και επιδοτήσεις σε νέους ανθρώπους και να προβληθεί γενικότερα η περιοχή ώστε να αναπτυχθεί η επιχειρηματική δραστηριότητα. Επιπλέον θεωρούν ότι η πολιτεία πρέπει να φροντίσει για την πάταξη της γραφειοκρατίας καθώς και για κάποιες φορολογικές ελαφρύνσεις για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε παραμεθόριες περιοχές, όπως είναι και η Κόνιτσα.

Διάγραμμα 33: Βοήθεια από την πολιτεία

Αναφορικά με την άποψη των επιχειρηματιών για το ποια θεωρούν τα κυριότερα χαρακτηριστικά ενός νέου επιχειρηματία για να ξεκινήσει μια καινούργια επιχείρηση, το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρηματιών απαντάει “Πολύ καλή γνώση της δουλειάς που θα κάνει”. Πολύ σημαντικό επίσης θεωρείται το να έχει ο επίδοξος επιχειρηματίας μεγάλο ίδιο αρχικό κεφάλαιο ή εύκολη πρόσβαση σε πηγές χρηματοδότησης, μια καλή ιδέα (ή καινοτομία), καθώς και η υποστήριξη από την οικογένεια του (εργασία, χρήματα, ψυχολογική υποστήριξη κ.ά.).

Πίνακας 15: Κυριότερα χαρακτηριστικά ενός νέου Επιχειρηματία

Χαρακτηριστικά	Ποσοστό Επιχειρηματιών
Μια Καλή Ιδέα (Καινοτομία)	46,9%
Μεγάλο Ίδιο Αρχικό Κεφάλαιο	55,1%
Καλή Γνώση της Δουλειάς	67,3%
Καλές Γνωριμίες στην Αγορά	40,8%
Καλή Πρόσβαση στις Τράπεζες	8,2%
Υποστήριξη από την Οικογένειά του	38,8%

4.5.9. Διερεύνηση συσχετίσεων

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, σε ορισμένες περιπτώσεις τα χαρακτηριστικά του επιχειρηματία διαμορφώνουν τα χαρακτηριστικά της επιχείρησης, όπως επίσης και την επιχειρηματική «συμπεριφορά». Προκειμένου να διερευνηθούν τέτοιου είδους σχέσεις πραγματοποιήθηκε έλεγχος συνάφειας μεταξύ των μεταβλητών, ήτοι ο έλεγχος της πιθανότητας εξάρτησης – συσχέτισης μεταξύ δύο κατηγορικών μεταβλητών. Ο έλεγχος πραγματοποιήθηκε με το στατιστικό κριτήριο χ^2 . Σύμφωνα με το κριτήριο αυτό ελέγχεται η μηδενική υπόθεση H_0 ότι οι δύο κατηγορικές μεταβλητές είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους. Στην αντίθετη περίπτωση θα ισχύει η εναλλακτική υπόθεση H_1 σύμφωνα με την οποία οι δύο μεταβλητές είναι εξαρτημένες. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι με την έννοια εξαρτημένες εννοείται η συσχέτιση μεταξύ δύο μεταβλητών, όχι ότι απαραίτητα το ένα γεγονός (μεταβλητή) προκαλεί το άλλο.

Συγκεκριμένα το κριτήριο χ^2 σύμφωνα με την ακόλουθη σχέση:

$$\chi^2 = \sum_{i,j} \frac{(O_{i,j} - E_{i,j})^2}{E_{i,j}}$$

όπου $O_{i,j}$ είναι οι παρατηρούμενες συχνότητες και $E_{i,j}$ είναι οι αναμενόμενες συχνότητες

Το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίζεται ως $\alpha=0,05$ και στην ουσία αντιπροσωπεύει την πιθανότητα η τιμή του ελέγχου να πάρει μία τιμή τόσο ακραία ή περισσότερο ακραία από αυτήν που πήρε στο συγκεκριμένο δείγμα κάτω από τη μηδενική υπόθεση.

Η προϋπόθεση που απαιτείται από το χ^2 έλεγχο ανεξαρτησίας είναι οι συχνότητες (παρατηρήσεις) των κελιών να είναι τουλάχιστον ίσες με 5, στην αντίθετη περίπτωση ο έλεγχος δεν είναι ισχυρός. Ένα αποδεκτό ποσοστό κελιών που έχουν συχνότητες κάτω από 5 είναι το 25%, δηλαδή το πολύ ένα στα τέσσερα κελιά να έχει μία τιμή μικρότερη του 5 χωρίς να μειώνεται σημαντικά η αποτελεσματικότητα του τεστ. Αν αυτή η υπόθεση δεν ικανοποιείται, τότε ελέγχεται η p-value με βάση το ακριβές τεστ του Monte Carlo. Επίσης, εφόσον είναι εφικτό μπορούν να ομαδοποιηθούν δύο ή περισσότερες κατηγορίες σε μία.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται η ανάλυση των αποτελεσμάτων του ελέγχου ανεξαρτησίας χ^2 , που χρησιμοποιήθηκε για να εξεταστεί η συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών.

Συσχέτιση μεταξύ επιπέδου εκπαίδευσης και μορφή επιχείρησης

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του στατιστικού ελέγχου χ^2 και το ακριβές τεστ monte carlo ($p = 0,007$, $\chi^2 = 32,125$, $df = 15$), η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται και αποδεικνύεται ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου μόρφωσης του επιχειρηματία και της μορφής της επιχείρησης.

Όπως παρατηρείται Το 80% των αγροτών είναι απόφοιτοι δημοτικού. Στον αντίποδα, οι ιδιοκτήτες Ανώνυμων εταιρειών είναι στο σύνολο τους οι απόφοιτοι ΑΕΙ. Όσον αφορά στους ιδιοκτήτες Ομόρρυθμων Εταιριών, 12,5% είναι απόφοιτοι δημοτικού, 31,3% είναι απόφοιτοι γυμνασίου, 18,8% απόφοιτοι λυκείου, 18,8% έχουν μεταλυκειακή εκπαίδευση και 18,8% είναι απόφοιτοι Α.Ε.Ι. Τέλος, όσον αφορά στους ιδιοκτήτες Ατομικής επιχείρησης, 23,1% είναι απόφοιτοι δημοτικού, 19,2% απόφοιτοι γυμνασίου, 23,1% απόφοιτοι λυκείου, 7,2% έχουν μεταλυκειακή εκπαίδευση και, τέλος, 26,% είναι απόφοιτοι Α.Ε.Ι.

Συσχέτιση του εάν χρησιμοποιούν μεθόδους προώθησης με το εάν είναι θεωρούν πως η συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις θα ήταν γρήσιμη

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του στατιστικού ελέγχου χ^2 ($p = 0,012$, $\chi^2 = 6,299$, $df = 1$), η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται επομένως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο παραπάνω μεταβλητών.

Όπως παρατηρείται, το 67% περίπου όσων απαντάνε ότι δε θεωρούν ωφέλιμη μια πιθανή συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις, δε χρησιμοποιεί καθόλου μεθόδους προώθησης των προϊόντων/υπηρεσιών και μόλις το 33% χρησιμοποιεί. Αντίθετα, το 77% περίπου όσων θεωρούν πως θα ήταν ωφέλιμη μια ενδεχόμενη συνεργασία χρησιμοποιεί μεθόδους προώθησης και μόλις ένα ποσοστό της τάξης του 23% δε χρησιμοποιεί..

Συσχέτιση του εάν ενδιαφέρονται για την ίδρυση συνεταιρισμού ή συλλόγου με το εάν χρησιμοποιούν μεθόδους προώθησης

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του στατιστικού ελέγχου χ^2 ($p = 0,001$, $\chi^2 = 10,159$, $df = 1$), η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται επομένως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών.

Πράγματι, σε ποσοστό περίπου 83% όσοι επιχειρηματίες είναι αρνητικοί στο ενδεχόμενο ίδρυσης ενός συνεταιρισμού ή συλλόγου δε χρησιμοποιούν καμία μέθοδο προώθησης για τα προϊόντα τους ή τις υπηρεσίες τους. Για όσους επιχειρηματίες είναι θετικοί στην ίδρυση ενός συνεταιρισμού ή συλλόγου ισχύει ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή ένα ποσοστό περίπου 83% χρησιμοποιεί μεθόδους προώθησης και μόλις ένα ποσοστό 17% δε χρησιμοποιεί.

Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την προηγούμενη συσχέτιση ίσως καταδεικνύει πως όσοι επιχειρηματίες είναι πιο «ανοιχτοί» σε κάποια μορφή συνεργασίας (συνεταιρισμός, σύλλογος κ.λπ.), ψάχνουν γενικότερα νέες διεξόδους για τις επιχειρήσεις τους για αυτό και χρησιμοποιούν και μεθόδους προώθησης.

Συσχέτιση του ύψους επένδυσης με το εάν θεωρούν ότι υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης για την επιχείρησή τους

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του στατιστικού ελέγχου χ^2 και το ακριβές τεστ monte carlo ($p = 0,002$, $\chi^2 = 19,012$, $df = 6$), η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται επομένως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών.

Ιδιαίτερα αισιόδοξοι φαίνεται να είναι όσοι επιχειρηματίες έχουν επενδύσει έως και 20.000, καθώς το 80% εξ' αυτών θεωρεί πως υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης για την επιχείρησή τους. Περισσότερο απαισιόδοξοι είναι οι επιχειρηματίες οι οποίοι έχουν ύψος επένδυσης από 50.000 ευρώ έως 100.000 ευρώ καθώς σε ποσοστό 78% περίπου θεωρούν ότι δεν υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης για την επιχείρησή τους. Χαρακτηριστικό είναι επίσης το γεγονός ότι από τους επιχειρηματίες που έχουν κάνει επένδυση από 100.000 ευρώ και άνω μόνο δύο θεωρούν ότι δεν υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης για την επιχείρησή τους. Οι επιχειρηματίες που έχουν επενδύσει από 20.000 ευρώ έως 50.000 ευρώ στην επιχείρησή τους σε ποσοστό περίπου 57% θεωρούν ότι δεν υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης.

Συσχέτιση του εάν θεωρούν ωφέλιμη την συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις με εάν θεωρούν ότι υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης για την επιχείρησή τους

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του στατιστικού ελέγχου χ^2 ($p=0,001$, $\chi^2=10,864$, $df=1$), η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται επομένως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών.

Φαίνεται λοιπόν ότι περισσότερο αισιόδοξοι για το εάν υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης για την επιχείρησή τους είναι όσοι επιχειρηματίες θεωρούν πως θα ήταν ωφέλιμη η συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις (σε ποσοστό 71%), ενώ το 78% περίπου των επιχειρηματιών που θεωρούν ότι δεν θα ήταν ωφέλιμη η συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις, θεωρεί ότι δεν υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης για την επιχείρησή τους και είναι γενικά περισσότερο απαισιόδοξοι.

Συσχέτιση του εάν είχαν την ευθύνη άλλης επιχείρησης πριν με το εάν θεωρούν ότι υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης για την επιχείρησή τους

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του στατιστικού ελέγχου χ^2 ($p = 0,001$, $\chi^2=10,393$, $df = 1$), η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται και αποδεικνύεται ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών.

Πράγματι, φαίνεται ότι το 90% των επιχειρηματιών που είχαν προηγουμένως την ευθύνη κάποια άλλης επιχείρησης, είναι πιο αισιόδοξοι καθώς θεωρούν ότι υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης για την επιχείρησή τους. Αντίθετα μόλις το 45% όσων δεν είχαν προηγουμένως άλλη επιχείρηση θεωρεί ότι υπάρχουν περαιτέρω περιθώρια ανάπτυξης.

Συσχέτιση φύλου και του αν θεωρούν ωφέλιμη την συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του στατιστικού ελέγχου χ^2 ($p = 0,012$, $\chi^2 = 6,299$, $df = 2$), συνεπώς η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται και αποδεικνύεται πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του φύλου των επιχειρηματιών και του εάν θεωρούν ωφέλιμη την συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις.

Πράγματι, το 80% των γυναικών του δείγματος θεωρεί ότι η συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις θα ήταν εξαιρετικά ωφέλιμη, ενώ μόλις ένα ποσοστό περίπου 40% των ανδρών του δείγματος θεωρεί ότι η συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις θα είχε κάποιο όφελος. Στα αποτελέσματα της έρευνας λοιπόν φαίνεται ότι οι γυναίκες είναι πιο θετικές στο ενδεχόμενο μιας μελλοντικής συνεργασίας οποιαδήποτε μορφής.

Συσχέτιση της καινοτομίας με το εάν πιστεύουν ότι υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του στατιστικού ελέγχου χ^2 ($p = 0,007$, $\chi^2 = 7,295$, $df = 1$), συνεπώς η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται και αποδεικνύεται ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της εισαγωγής καινοτομίας και του εάν οι επιχειρηματίες πιστεύουν ότι υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης για την επιχείρησή τους.

Πράγματι φαίνεται να παρατηρείται άμεση σχέση της εισαγωγής καινοτομίας στις επιχειρήσεις με το εάν πιστεύουν οι επιχειρηματίες ότι υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης για αυτές. Οι επιχειρηματίες που έχουν εισάγει κάποιου είδους καινοτομία στην επιχείρησή τους φαίνεται να είναι πολύ πιο αισιόδοξοι όσον αφορά την περαιτέρω ανάπτυξη της επιχείρησής τους καθώς σε ποσοστό 100% θεωρούν ότι οι επιχειρήσεις τους μπορούν να αναπτυχθούν ακόμα και μέσα σε αυτό το δύσκολο οικονομικό περιβάλλον, ενώ μόλις το 53% των επιχειρηματιών που δεν έχουν εισάγει κάποιου είδους καινοτομία στην επιχείρησή τους πιστεύουν ότι υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης.

Συσχέτιση του εάν γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην περιοχή με το εάν θεωρούν πως η συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις θα ήταν ωφέλιμη

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του στατιστικού ελέγχου χ^2 ($p = 0,016$, $\chi^2 = 5,847$, $df = 1$), η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται και αποδεικνύεται ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο παραπάνω μεταβλητών.

Παρατηρείται λοιπόν, πως το 83% όσων επιχειρηματιών δεν γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην περιοχή θεωρούν ωφέλιμη την συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις, σε αντίθεση με όσους επιχειρηματίες γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην περιοχή που μόλις το 43% εξ' αυτών θεωρεί ωφέλιμη μια πιθανή συνεργασία. Φαίνεται έτσι ότι στην περιοχή δεν είναι ιδιαίτερα καλλιεργημένη η έννοια του «συνεταιρίζεσθαι».

Συσχέτιση του εάν γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην περιοχή με τον τομέα παραγωγής

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του στατιστικού ελέγχου χ^2 και το ακριβές τεστ monte carlo ($p = 0,027$, $\chi^2=7,403$, $df =2$), η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται και αποδεικνύεται ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του εάν ο επιχειρηματίας γεννήθηκε και μεγάλωσε στην περιοχή με τον τομέα παραγωγής που ανήκει η επιχείρησή του.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως οι επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στον πρωτογενή τομέα έχουν, στο σύνολο τους, γεννηθεί και μεγαλώσει στην περιοχή, ενώ στον τριτογενή τομέα υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό επιχειρηματιών (40%) οι οποίοι δεν είναι από την περιοχή της Κόνιτσας. Στο δευτερογενή τομέα το 85% των επιχειρηματιών έχουν γεννηθεί και μεγαλώσει στην περιοχή.

Φαίνεται λοιπόν πως μέχρι σήμερα κυρίως ο τριτογενής τομέας παραγωγής έχει προσελκύσει επιχειρηματίες που δεν κατάγονται από την περιοχή.

Συσχέτιση του επιπέδου εκπαίδευσης με τον τομέα παραγωγής

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του στατιστικού ελέγχου χ^2 και το ακριβές τεστ monte carlo ($p = 0,003$, $\chi^2 = 24,861$, $df = 10$), η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται και αποδεικνύεται ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης του επιχειρηματία και του τομέα παραγωγής που ανήκει η επιχείρησή του.

Πράγματι τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι περίπου το 55% των επιχειρηματιών που δραστηριοποιούνται στον πρωτογενή τομέα είναι απόφοιτοι δημοτικού, ενώ μόλις ένα ποσοστό περίπου 18% είναι απόφοιτοι Α.Ε.Ι ή Τ.Ε.Ι. Στον αντίποδα, το 40% περίπου των επιχειρηματιών που δραστηριοποιούνται στον τριτογενή τομέα είναι απόφοιτοι Α.Ε.Ι ή Τ.Ε.Ι., ενώ τα υπόλοιπα ποσοστά είναι μοιρασμένα. Στο δευτερογενή τομέα παραγωγής οι επιχειρηματίες σε ποσοστό περίπου 40% είναι απόφοιτοι γυμνασίου, ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης περίπου 31% είναι απόφοιτοι τεχνικής σχολής ενώ κανέναν από τους επιχειρηματίες δεν είναι απόφοιτος Α.Ε.Ι ή Τ.Ε.Ι.

Συσχέτιση του ετήσιου κύκλου εργασιών με το εάν πιστεύουν ότι υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του στατιστικού ελέγχου χ^2 και το ακριβές τεστ monte carlo ($p = 0,027$, $\chi^2 =10,759$, $df=4$), η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται και αποδεικνύεται ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του ετήσιου κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων και το εάν οι ιδιοκτήτες πιστεύουν ότι υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης.

Οι πιο αισιόδοξοι επιχειρηματίες για το μέλλον της επιχείρησής τους και τα περιθώρια ανάπτυξής της είναι όσοι επιχειρηματίες παρουσιάζουν ετήσιο κύκλο εργασιών μεγαλύτερο των 200.000€ (σε ποσοστό 100%) αλλά και οι επιχειρηματίες οι οποίοι παρουσιάζουν ετήσιο κύκλο εργασιών κάτω από 20.000€ (σε ποσοστό 77% περίπου). Όσοι επιχειρηματίες ανήκουν στις ενδιάμεσες κατηγορίες είναι γενικότερα

πιο απαισιόδοξοι, ενώ οι πιο απαισιόδοξοι είναι όσοι επιχειρηματίες παρουσιάζουν κύκλο εργασιών από 20.000€ έως 50.000€, καθώς σε ποσοστό 75% θεωρούν ότι δεν υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης για την επιχείρησή τους.

Κεφάλαιο 5- Συμπεράσματα και Προτάσεις

Στη σημερινή οικονομική κρίση η επιχειρηματικότητα μικρής κλίμακας θα μπορούσε να αποτελέσει πυλώνα της οικονομικής ανάπτυξης, της τοπικής απασχόλησης και, κατά συνέπεια, της κοινωνικής συνοχής σε ολόκληρη την Ελλάδα, πόσο μάλλον στις ορεινές περιοχές, όπως είναι ο Δήμος Κόνιτσας που επιλέχθηκε ως περιοχή μελέτης. Η ανάδειξη των σημαντικών φυσικών πόρων, όπως είναι, παραδείγματος χάριν, ο δασικός πλούτος, το ιδιαίτερο φυσικό κάλλος, η παράδοση και η ιστορία του τόπου, κ.ά., όπως επίσης και η αξιοποίηση τοπικών προϊόντων και δεξιοτήτων, μπορούν να δημιουργήσουν τις κατάλληλες συνθήκες για τη δημογραφική ανανέωσης και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στην ευρύτερη περιοχή της Κόνιτσας.

Για τους λόγους αυτούς είναι σημαντικό να υπάρξει μια πιο προσεκτική και ξεχωριστή θεώρηση της ορεινής επιχειρηματικότητας και να διαμορφωθεί ένα εξειδικευμένο πλαίσιο πολιτικής για την υποστήριξη και ανάπτυξη της, το οποίο θα λαμβάνει υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών και θα προσαρμόζει τους στόχους και τα εργαλεία άσκησης της πολιτικής σε αυτά.

Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης αναδεικνύουν τα σύνθετα προβλήματα και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες της περιοχής μελέτης. Όπως και στις περισσότερες ορεινές περιοχές, διαπιστώνονται μειονεκτήματα όσον αφορά στο ανθρώπινο δυναμικό που φαίνεται να έχουν οδηγήσει σε χαμηλή παρουσία μεγάλων ιδιωτικών επενδυτικών πρωτοβουλιών. Επίσης, η δυσκολία πρόσβασης και το μικρό μέγεθος των τοπικών αγορών δυσχεραίνουν την ανάπτυξη δυναμικού δευτερογενούς τομέα. Συμβάλλουν όμως στη δημιουργία μικρών παραδοσιακών μονάδων και δίνουν ώθηση στο γεωργικό τομέα, ο οποίος ωστόσο χαρακτηρίζεται κυρίως από χαμηλή παραγωγικότητα. Από την άλλη πλευρά, η περιοχή χαρακτηρίζεται και από ορισμένα σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα, τα οποία απορρέουν κυρίως από τους φυσικούς της πόρους. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι τα στοιχεία εκείνα που επιτείνουν την απομόνωση της περιοχής, είναι και εκείνα τα οποία έχουν συντελέσει στη διαφύλαξη της ως τόπου με ιδιαίτερη φυσική ομορφιά και σχεδόν παρθένο φυσικό περιβάλλον. Υπάρχουν έτσι, αναξιοποίητοι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι που διαμορφώνουν τις προϋποθέσεις για μια μελλοντική ισόρροπη ανάπτυξη της περιοχής.

Αναλυτικότερα, οι μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις φαίνεται να αποτελούν την βάση της οικονομίας στην περιοχή μελέτης. Στην πλειοψηφία τους πρόκειται για πολύ μικρές επιχειρήσεις που απασχολούν δύο έως τέσσερις εργαζόμενους. Ιδιαίτερα ελπιδοφόρο είναι το γεγονός ότι στην περιοχή παρατηρούνται αρκετές νέες επιχειρήσεις που έχουν δημιουργηθεί από τους τωρινούς ιδιοκτήτες τους και υπάρχουν πολλοί νέοι επιχειρηματίες. Το τελευταίο αποδίδεται σε μία τάση επιστροφής που παρατηρείται στην ευρύτερη περιοχή. Νέοι άνθρωποι, τελειώνοντας τις σπουδές τους, επιστρέφουν είτε να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση είτε για να βοηθήσουν την οικογενειακή επιχείρηση. Αυτό φαίνεται να δίνει μια νέα πνοή στις επιχειρήσεις, καθώς τα νέα αυτά άτομα διαθέτουν και γνώσεις πέρα από την αγάπη τους για τον τόπο και την επιχείρησή τους. Χαρακτηριστικό στοιχείο επίσης

αποτελεί η γυναικεία επιχειρηματικότητα, η οποία φαίνεται να κατέχει σημαντική θέση στην περιοχή, σε αντίθεση με την επικρατούσα αντίληψη.

Όσον αφορά το ύψος των επενδύσεων, τα επενδεδυμένα κεφάλαια διαφέρουν σημαντικά (τα υψηλότερα κεφάλαια παρατηρούνται κυρίως στον τριτογενή τομέα). Αρκετές από τις επιχειρήσεις του δείγματος έχουν αξιοποιήσει τα κοινοτικά, εθνικά, και τοπικά αναπτυξιακά προγράμματα. Από τις υπόλοιπες, ένας σημαντικός αριθμός εξ' αυτών έχει προσπαθήσει να ενταχθεί σε κάποιο αναπτυξιακό πρόγραμμα αλλά δεν τα κατάφερε και δήλωσε ότι νιώθει πως έχει πέσει θύμα εκμετάλλευσης.

Εντύπωση, επίσης, προκαλεί το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρηματιών (η κατάσταση είναι διαφορετική στις γυναίκες – επιχειρηματίες) είναι πολύ αρνητική σε οποιαδήποτε μορφή συνεργασίας με άλλες επιχειρήσεις, ενώ όμως θεωρούν ότι η συνεργασία εν γένει θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμη. Πιο αρνητικοί στη συνεργασία είναι οι επιχειρηματίες που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην περιοχή.

Το βασικό πρόβλημα των επιχειρήσεων της περιοχής (ανεξαρτήτως τομέα παραγωγής) είναι η συνεχής και κατακόρυφη πτώση του τζίρου, παρά τις πτώση των τιμών και τις προσφορές που συνεχώς προσπαθούν να κάνουν καθώς και η ελλιπής προώθηση των προϊόντων/υπηρεσιών που παράγουν.

Γενικότερα, η αίσθηση που αποκομίζει κανείς από τους επιχειρηματίες της περιοχής είναι ένα κλίμα απαισιοδοξίας και ανασφάλειας, το οποίο όμως σχετίζεται κυρίως με την ευρύτερη κατάσταση της ελληνικής οικονομίας. Αρκετές επιχειρήσεις αναγκάστηκαν να κλείσουν (π.χ. πτηνοτροφία), ενώ πολλές από τις επιχειρήσεις που παραμένουν ανοιχτές εμφανίζουν αρνητικά οικονομικά αποτελέσματα και απλά ελπίζουν σε κάποια αντιστροφή του κλίματος. Περισσότερο αισιόδοξοι, όσον αφορά στην πορεία των επιχειρήσεων και τα περιθώρια ανάπτυξής τους, φαίνεται ότι είναι επιχειρηματίες που είχαν κατά το παρελθόν άλλη επιχείρηση, καθώς κι εκείνοι που έχουν εισάγει κάποια μορφή καινοτομίας στην επιχείρησή τους.

Οι επιχειρηματίες δηλώνουν ότι η Πολιτεία δεν κατανοεί τις ιδιαιτερότητες των ορεινών και δυσπρόσιτων περιοχών και τους έχει εγκαταλείψει στην τύχη τους. Γι' αυτό το λόγο, σημαντικό ρόλο στην αντιστροφή του αρνητικού κλίματος καλείται να διαδραματίσει τόσο η Πολιτεία όσο και οι φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, μέσα από στοχευμένες παρεμβάσεις σε θεσμικό και οικονομικό επίπεδο. Η ανάγκη υποστήριξης από την πλευρά της Πολιτείας, ωστόσο, δεν θα αποδώσει τα αναμενόμενα αν δεν γίνουν ριζικές αλλαγές και από τους ίδιους τους επιχειρηματίες, ειδικά σε επίπεδο νοοτροπίας.

Εν κατακλείδι, λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα της υφιστάμενης κατάστασης καθώς και τις απόψεις των επαγγελματιών της περιοχής, όπως καταγράφηκαν και στο πλαίσιο της έρευνας, παρατίθενται κάποιες γενικές κατευθύνσεις και προτάσεις προκειμένου να στηριχθεί αποτελεσματικά η επιχειρηματικότητα, ειδικά δε η οικογενειακή και γενικά μικρής κλίμακας επιχειρηματικότητα που χαρακτηρίζει την περιοχή μελέτης:

- Εξατομικευμένη στήριξη στο νέο επιχειρηματία: Συμβουλευτική στήριξη, παροχή τεχνογνωσίας, κατάρτιση, κίνητρα για την έναρξη μιας επιχείρησης στην περιοχή.
- Τοπικά προγράμματα για την ανάδειξη νέων προϊόντων.
- Συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων: Η συνεργασία των μικρών επιχειρήσεων (ομοειδών ή συμπληρωματικών κλάδων) είναι πολύ σημαντική στο σημερινό ανταγωνιστικό περιβάλλον των αγορών. Μπορεί να εξασφαλίσει έγκαιρη και σύγχρονη ενημέρωση για τις εξελίξεις των αγορών, τις μεταβολές των απαιτήσεων της ζήτησης και των τάσεων στην προσφορά, κοινές δράσεις εκσυγχρονισμού και μάρκετινγκ, κοινή παρουσία σε αγορές, και οικονομίες κλίμακας στις δαπάνες προμηθειών, συμβουλευτικών υπηρεσιών κ.λπ.
- Χρήση εργαλείων χρηματοδότησης, π.χ. κρατικές ενισχύσεις ή/ και δανειοδότηση με ευέλικτους και ρεαλιστικούς όρους και περιορισμό της γραφειοκρατίας.
- Μηχανισμοί πληροφόρησης για νέες αγορές και νέες τεχνολογίες: Δομές υποστήριξης των επιχειρήσεων με πληροφόρηση για επενδυτικές ευκαιρίες, ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά προγράμματα, εξειδικευμένη τεχνογνωσία ανά κλάδο, τεχνολογικές εξελίξεις ανά κλάδο κ.λπ.
- Απλοποίηση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, ιδίως των κανόνων και διαδικασιών ίδρυσης και λειτουργίας των επιχειρήσεων (περιορισμός της γραφειοκρατίας).
- Παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών από εξειδικευμένο σύμβουλο επιχειρήσεων, ο οποίος θα αμείβεται είτε από την Πολιτεία είτε από την Τοπική Αυτοδιοίκηση.
- Προσφορά στην αγορά δικτυακών υπηρεσιών συμβούλων (Δίκτυα συνεργαζόμενων ερευνητών): Επιχειρηματική στήριξη μέσω δικτύων, που λειτουργούν γι αυτό το σκοπό από συνεργαζόμενους επιστήμονες.
- Δημιουργία θεματικών μορφών τουρισμού για προσέλκυση περισσότερων τουριστών.
- Πολιτικές προϊόντος και προγράμματα διασφάλισης ποιότητας (υιοθέτηση ποιοτικών προδιαγραφών και συστημάτων διασφάλισης ποιότητας από τις επιχειρήσεις).
- Διαφοροποίηση της τοπικής παραγωγής, νέες παραγωγικές τεχνικές, νέες μορφές οργάνωσης γεωργικών εκμεταλλεύσεων.
- Νέα καινοτόμα πεδία επιχειρηματικότητας και απασχόλησης.
- Συνεταιριστικές δραστηριότητες καινοτομικού χαρακτήρα ανάμεσα σε διαφορετικούς κλάδους της τοπικής οικονομίας ώστε να προωθηθεί και να προβληθεί ο βιώσιμος τουρισμός αλλά παράλληλα και η τοπική αγροτική παραγωγή.
- Πολιτικές ενίσχυσης της απασχόλησης και κατάρτισης νέων και γυναικών ως επιχειρηματιών ή εργαζομένων σε δραστηριότητες του Τουρισμού Υπαίθρου,

με στόχο τη διεύρυνση της παραγωγικής βάσης και τη διατήρηση δυναμικών ομάδων ηλικιών στην Κόνιτσα.

- Ευνοϊκότερες φορολογικές ρυθμίσεις για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή.
- Δράσεις και Πολιτικές, σε επίπεδο τόσο επιχείρησης όσο και τουριστικού προορισμού, οι οποίες αναδεικνύουν τη σημασία του τοπικού πολιτισμού (ανάδειξη της τοπικής πολιτισμικής ταυτότητας) καθώς και του περιβάλλοντος (φυσικού και δομημένου).
- Ανάπτυξη διασυνοριακού εμπορίου και τουρισμού (π.χ. αξιοποίηση των Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων Διασυνοριακής Συνεργασίας Interreg).

Τέλος, προτείνονται ευρύτερες δράσεις που θα προβάλουν τα θετικά οφέλη της επιχειρηματικότητας καθώς και την αξία του «συνεταιρίζεσθαι». Κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό το να γίνουν προσπάθειες ώστε να βελτιωθεί η στάση της τοπικής κοινωνίας απέναντι στην επιχειρηματική πρωτοβουλία και κυρίως να μάθουν οι επιχειρηματίες της περιοχής να συνεργάζονται μεταξύ τους.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Audretsch D.B. (2002), *Entrepreneurship: A survey of the literature*, European Commission Working Paper, Enterprise Directorate General, Brussels.

Baumol, W.J. (1968), *Entrepreneurship in Economic Theory*, American Economic Review, Pittsburgh.

Breakwell, G. (1995), *Η Συνέντευξη*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

Bruyat, C. & Julien, P. (2001), *Defining the field of research in entrepreneurship*, Journal of Business Venturing, Vol. 16, Iss. 2, New York

Bygrave, W. D. & Hofer, C. W. (1991), *Theorizing about entrepreneurship. Entrepreneurship Theory and Practice*, 16(2): 13-22, Wako, Texas

Cantillon, R. (1931). *Essai Sur la Nature du Commerce en General*, (edited and translated by H. Higgs), London.

Carton R., Hofer C.W. Meeks M.D. (2004), *The entrepreneur and entrepreneurship: operational definitions of their role in society*, University of Georgia Terry College of Business, Georgia

Carsrud A.L. and Krueger, N.F. (1995), *Entrepreneurship and social psychology: Behavioral technology for understanding the new venture initiation process*, New York.

Casso, M.C. (1982), *The Entrepreneur. An Economic Theory*, Oxford.

Clamp C. & Alhamis, I. (2010), *Social Entrepreneurship in the Mondragon Co-operative Corporation and the Challenges of Successful Replication*, The Journal of Entrepreneurship, 19, 2: 149–177, Gujarat, India

Chandler G. and Hanks, S. (1991), *How Important is Experience in a Highly Similar Field?*, Frontiers of Entrepreneurship Research. Proceedings of the 11 th Annual Babson College Entrepreneurship Research Conference, Massachusetts, Wellesley

Cole A. (1959), *Business Enterprise in its Social Setting*. Harvard University Press. Cambridge (U.S.A.)

Collins O. & Moore, D. G. (1970), *The Organization Makers: A Behavioral Study of Independent Entrepreneurs*, Appleton-Century-Crofts, New York.

Covin J.G. & Miles M.P. (1999), *Corporate entrepreneurship and the pursuit of competitive advantage*, Entrepreneurship Theory and Practice, Vol. 23 No. 3, Wako, Texas

Dana P.L. (1994). *A marxist mini-dragon? Entrepreneurship in today's Vietnam*, Journal of Small Business Management, New Zealand.

Drucker P. (1964), *Managing for results*, New York

Dunn K. (2000), *Interviewing*, στο Hay, I. (Επίμ.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. South Melbourne.

Durand R. & Coeurderoy R.(2001), *Age, Order of Entry, Strategic Orientation, and Organizational Performance*, Journal of Business Venturing,16, pp. 471-494, New York

Dhawan R., (2001), *Productivity Differential among Large and Small Firms: Evidence from U.S. Panel Data*, Journal of Economic Behavior and Organization, 44(3):269-263, 2001, Seattle

Ely R. T. & Hess R. H. (1937), *Outlines of Economics*, 6th Ed. New York

European Commission (2012), *Innovation Union Scoreboard 2011*, Belgium

European Union (2008), *Rural Development in European Union – Statistical and Economic Information - Report 2008*, Directorate General For Agriculture and Rural Development ,Brussels

Evans D.S. (1987), *The Relationship between Firm Growth, Size, and Age: Estimates for 100 Manufacturing Industries*, Journal of Industrial Economics 1987, XXXV: 567-581, Essex

Gaddam S. (2007), *A Conceptual Analysis of Factors Influencing Entrepreneurship Behavior and Actions*, ICFAI Journal of Management Research. Nov2007, Vol. 6 Issue 11, Nevada, Las Vegas

Gartner W.B. (1985), *A Conceptual Framework for Describing the Phenomena of New Venture Creation* , Academy of Management Review 10, Seattle

Gartner W. B. (1988), *Who is an Entrepreneur? Is the Wrong Question*, American Journal of Small Business, 12(4), 11-32, Seattle

Gartner, W. B. (1989), *Some Suggestions for Research on Entrepreneurial Traits and Characteristics*, Entrepreneurship Theory and Practice, Fall, 27-37, Seattle

Glancey K. (1998), *Determinants of growth and profitability in small entrepreneurial firms*, International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research 1998, 4(1), pp. 18-27, U.K., Bingley

Grant Thornton (2012), International Business Report (IBR), *The global economy in 2012: a rocky road to recovery*, Chicago

Guth W.D. & Ginsberg A. (1990), *Guest editors' introduction: Corporate entrepreneurship*, Strategic Management Journal, Vol. 11 No. 4, Chicago

Hall R. (1987), *Organizations : Structure and Process*, Englewood Cliffs, N.J., New Jersey

Hamilton R. & Fox M. (1998), *The Financing Preferences of Small Firm Owners*, International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research 4, U.K., Bingley

Harhoff D. & Stahl K. & Woyvode (1998), *Legal Form, Growth and Exit of West German Firms*, Journal of Industrial Economics 67: 434 – 452, Essex

Harvard Business Essentials (2003), *Managing Creativity and Innovation*, H. B. S. Press, Massachusetts, Boston

Hisrich R.D. & Peters M. P. (1998), *Entrepreneurship*, Boston

Hitt M.A. & Ireland R.D. & Camp S.M. & Sexton D.L. (2002), *Strategic entrepreneurship: integrating entrepreneurial and strategic management perspectives*, in Hitt, M.A. (Ed.), *Strategic Entrepreneurship: Creating a New Mindset*, Oxford

Hofstede G. (1980), *Culture's Consequences*, Thousand Oaks, Calif.: Sage, Beverly Hills

Homer-Dixon T. (1995), *The ingenuity gap: Can poor countries adapt to resource scarcity? Population and Development Review*, New York.

Jennings D. F. (1994), *Multiple Perspectives of Entrepreneurship: Text, Readings and Cases*, Cincinnati

Jovanovic B. (1982), *Selection and Evolution of Industry*, Econometrica, Michigan

Kirzner I.M. (1973), *Competition and Entrepreneurship*, University of Chicago Press, Chicago

Kirzner I.M. (1974), *Capital, Competition, and Capitalism*, Chicago

Kirzner I.M. (1978), *Alertness, Luck and Entrepreneurial Profit*, Chicago

Kirzner I.M. (1979), *Perception, Opportunity and Profit*, University of Chicago Press, Chicago

Kirzner I.M. (1997), *Entrepreneurial discovery and the Competitive Market process: An Austrian Approach*, *Journal of Economic Literature*, XXXV: 60-85, Pittsburgh

Knight F. H. (1921), *Risk, Uncertainty and Profit*, Boston, MA: Hart, Schaffner & Marx; Houghton Mifflin Co, Boston

Knight F.H. (1942), *Profit and Entrepreneurial Functions*, *The Journal of Economic History*, Santa Clara

Kvale S. (1996), *InterViews, An Introduction to Qualitative Research Interviewing*, California

Lauterbach B, Vaninsky A (1999), *Ownership Structure and Firm Performance: Evidence from Israel*. *Journal of Management and Governance*. 3(2): 189-201, Netherlands

Leibenstein H. (1978), *General X-Efficiency Theory & Economic Development*, Oxford University Press, Oxford

Marshall A. (1961), *Principles of Economics*, 9th edition (first published in 1890), London

McClelland D.C. (1961), *The Achieving Society*, Princeton

McKenzie B., Ugbah S. D. & Smothers N. (2007), *Who is an entrepreneur? Is it still the wrong question?*, *Academy of Entrepreneurship Journal*, Vol. 13 (1), 23-43, North Caroline, Buncombe County

Menger C. (1994/1871), *Principles of Economics*, Online Version by the Ludwig Mises Institute , Grove City

Mill J.S. (1848), *Principles of Political Economy*, London

Miller D. (1983), *The correlates of entrepreneurship in three types of firm*, Management Science, Vol. 29 No. 7, pp. 770-91, Hanover

Ministry of Economic Affairs of Netherlands & EIM Business & Policy Research (2002), *Entrepreneurship in the Netherlands, Innovative entrepreneurship. New policy challenges*, Zoetermeer

Mudambi R. & Nicosia C. (1998), *Ownership structure and firm performance: evidence from the UK financial services industry*, Applied Financial Economics, 8, pp. 175-180, London

National Commission on Entrepreneurship (NCOE) (2001), *White Paper, Embracing innovation: entrepreneurship and American economic growth*, Brussels

Nordregio (2004), *Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries*, Nordregio Report 2004:1, Stockholm

O.E.C.D. (1998), *Fostering Entrepreneurship*, the OECD jobs strategy, Paris

O.E.C.D. (2009), *Fostering Entrepreneurship for Innovation*, Paris

Peredo A.M. & McLean M. (2006), *Social entrepreneurship: a critical review of the concept*, Journal of World Business, Vol. 41 No. 1, pp. 56-57, Dallas

Reynolds P. D., Hay M. & Camp S. M. (1999), *Global Entrepreneurship Monitor: Executive Summary*, Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership, Babson College, Massachusetts

Richard C. (1755), *Essay on the Nature of Trade in General*, Paris.

Robson C. (2002), *Real World Research*, Second Edition. Oxford

Say J.B. (1803), *A Treatise on Political Economy or the Production, Distribution and Consumption of Wealth*, New York.

Schumpeter J.A., (1911), *The Theory of Economic Development*, (αγγλ.μεταφρ. 1934), Oxford University Press (1978), Oxford

Schumpeter J. A. (1951), *Essays of J.A. Schumpeter*, Cambridge

Schumpeter J. A. (1952), *Can Capitalism Survive?*, New York

Shane S. & Venkataraman S. (2000), *The promise of entrepreneurship as a field of research*, Academy of Management Review, Vol. 25 pp.217-226, New York

Shapiro, A. (1975), *The displaced, uncomfortable entrepreneur*, Psychology Today, 83-88, Sussex

Shapiro A & Sokol L. (1982), *The Social Dimensions of Entrepreneurship*, in Kent C A, Sexton D L and Vesper K H (Eds.), *Encyclopedia of Entrepreneurship*, Englewood Cliffs, California

Singh S. (1990), *Personality Characteristics, Work Values, and Live Styles of Fast-and Slowprogressing Small-scale Industrial Entrepreneurs*, Journal of Social Psychology, Vol. 129, No. 6, London

Smith A. (1776), *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, London

Stevenson H.H., Roberts M.J. & Grousbeck H.I. (1989), *Business ventures and the entrepreneur*, Homewood, Illinois

Stewart C.J. & Cash B.W. (1991), *Interviewing, Principles and Practices*, Dallas

Thornton P. (1999), *The sociology of entrepreneurship*, North Carolina.

Thurik R. & Wennekers S. (2001), *A note on Entrepreneurship, Small Business and Economic Growth*, ERIM Report Series Research in Management, Erasmus University Rotterdam, Rotterdam

Thurow L.C. (1997), *Needed: a new system of intellectual 245 property rights*, Harvard Business Review, v.75, pp.94-103, Cambridge (U.S.A.)

Timmons J.A. & Spinelli S.(2007), *New Venture Creation: Entrepreneurship for the 21st Century*, International Edition, Boston

Venkataraman S. (1997), *The distinctive domain of entrepreneurship research. In J. Katz (Ed.), Advances in entrepreneurship, firm emergence and growth (Vol. 3, pp. 119-138)*, Greenwich, Connecticut

Vesper K. H. (1980), *New venture strategies*, California

Weber M. (1958), *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. New York:

Weerawardena J. & Mort G.S. (2006), *Investigating social entrepreneurship: a multidimensional model*”, Journal of World Business, Vol. 41 No. 1, Dallas

Wennekers S. & Thurik R. (1999), *Linking Entrepreneurship and Economic Growth*”, Small Business Economics journal, Netherlands

Ελληνική βιβλιογραφία

Αποστολάκης Σ. (2006), *Οι άτυπες μη οικογενειακές επενδύσεις σε νέα επιχειρηματικά εγχειρήματα ως εκδήλωση μιας μορφής επιχειρηματικότητας. Θεωρητική προσέγγιση και συγκριτική έρευνα μεταξύ των χωρών της βόρειας και της νότιας Ευρώπης*, Διπλωματική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα

Βαρβαρέσος Σ., Σωτηριάδης Μ. (2003), *Συγκριτική ανάλυση της ανάπτυξης περιοχών με ορεινό- χιονοδρομικό τουρισμό στις Άλπεις*, Journal, Γεωγραφίες, Τεύχος Νο 6

Γιαννάκη Ε. (2008), *Η στρατηγική και η πολιτική ως προσδιοριστικοί παράγοντες της διεθνοποίησης των Ελληνικών Επιχειρήσεων*, Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Πειραιά, Αθήνα

Γωνιάδης Ι. (2007), *Η Ευρεσιτεχνία ως Προπομπός της Επιχειρηματικής Καινοτομίας και Εφαλτήριο Ανάπτυξης της Επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα*, Διδακτορική Διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή

Δήμος Κόνιτσας (2012). *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Κόνιτσας 2012-2014*, Κόνιτσα.

Εθνικό Παρατηρητήριο για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (2009), *Εγχειρίδιο Πράσινης Επιχειρηματικότητας για Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις*, Αθήνα

Ελληνική Στατιστική Αρχή (2007), *Μητρώο Επιχειρήσεων 2007*, Αθήνα.

Επιμελητήριο Ιωαννίνων (2012). *Κατάσταση Επιχειρήσεων - μελών επιχειρήσεων*, Ιωάννινα, ηλεκτρονικά διαθέσιμο από : <http://www.cci-ioannina.gr>

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2003), *Πράσινη βίβλος επιχειρηματικότητας στην Ευρώπη*, Βρυξέλλες.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2004), *Η Ευρωπαϊκή Ατζέντα για την επιχειρηματικότητα*, Βρυξέλλες

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2007), *Η Κοινή Γεωργική Πολιτική με απλά λόγια*, Γενική Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης, Βρυξέλλες

Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για την Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας (2000). *Τρίτη Ευρωπαϊκή έρευνα για τις συνθήκες εργασίας*, Βέλγιο

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (Ι.Ο.Β.Ε.) (2010), *Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2009-2010: Αναζητώντας διέξοδο από την κρίση*, Αθήνα.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (Ι.Ο.Β.Ε.) (2012), *Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2010-211: Η «μικρή» επιχειρηματικότητα σε περίοδο κρίσης*, Αθήνα

Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ι.Τ.Α.) (2008), *Οδηγός Τουρισμού της Υπαίθρου για τους Φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, Αθήνα

Ιωαννίδης Σ. (2005), *Η έννοια και η σημασία της επιχειρηματικότητας*, Κεφάλαιο 1, Βασικό Εκπαιδευτικό Υλικό, Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα: «Τεχνολογία & Επιχειρηματικότητα», Επιστημονικός Υπεύθυνος: Παπαγιαννάκης, Λ., ΕΜΠ, Αθήνα

Ιωσηφιδης Θ. (2003), *Εισαγωγή Στην Ανάλυση Δεδομένων Ποιοτικής Κοινωνικής Έρευνας*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Μυτιλήνη

Καλιαμπάκος Δ. κ.α. (2011), *Επιστολή διαμαρτυρίας για την αλλοίωση του ορεινού χαρακτήρα της Ελλάδας, από τη διοικητική μεταρρύθμιση του Καλλικράτη*, Αθήνα

Καλιαμπάκος Δ., Γιαννακοπούλου Σ., Κατσουλάκος Ν., (2009). *Περιβάλλον και Κοινωνία των Ορεινών Περιοχών: Εισαγωγή, Διδακτικές σημειώσεις στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Περιβάλλον και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών»*

Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 20 Σεπτεμβρίου 2005, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ)

Κανονισμός (ΕΚ) αριθ.1257/1999 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 17ης Μαΐου 1999 για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ) και για την τροποποίηση και κατάργηση ορισμένων κανονισμών. Ανακτήθηκε από:

www.melinet.gr/item/item/57/Kanonismos__1257-1999.doc, στις 05/04/2009

Κώστα Γ. (2010), *Επιχειρηματικότητα και Οργανωσιακή Κουλτούρα των Ελληνικών Οργανισμών*, Θεσσαλονίκη

Λαμπριανίδης Λ. (2005)⁹, *Η επιχειρηματικότητα στην ευρωπαϊκή ύπαιθρο – Η περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα

Λαμπριανίδης Λ. (2006), *Οικονομική Γεωγραφία – Στοιχεία θεωρίας και εμπειρικά παραδείγματα*, Αθήνα

Λυμπερόπουλος Γ. (2004), *Ιστορία και Πολιτισμός, Χρέος στον Τόπο μου*, Κόνιτσα

Μαριαννού Ε. (2007), *Οι πολιτισμικοί και κοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν την εκδήλωση επιχειρηματικότητας: Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των αγγλοσαξονικών μη Ευρωπαϊκών χωρών*, Διπλωματική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα

Mishler E.G. (1996), *Συνέντευξη Έρευνας*, (μτφρ. Ν. Ρώντα, επιμ. Γ. Καλομοίρης,) Αθήνα.

Μιχαλέας Α.(2002), *Δημογραφία*, Θεσσαλονίκη

Μπασιούκα Α. (2009), *Η πορεία προς μία βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου: Η περίπτωση των ορεινών περιοχών*, Ερευνητική Πτυχιακή Εργασία, τμήμα μηχανικών χωροταξίας και ανάπτυξης, Βέροια

Νιτσιάκος Β. - Μάτζιος Κ.(2003), *Μετανάστευση και σύνορα. Η Ήπειρος μετά το 1990. Η περίπτωση της επαρχίας Κόνιτσας*. Γεωγραφίες, Νο 5, Αθήνα

Ντούζουγλη Α. (1996), *Η κοιλάδα του Αώου: Αρχαιολογικές μαρτυρίες για την ανθρώπινη δραστηριότητα από την προϊστορική εποχή ως την ύστερη αρχαιότητα*, Η επαρχία της Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο, Εισηγήσεις στο Α' Επιστημονικό συμπόσιο, Δήμος Κόνιτσας,

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών-Ίδρυμα Κόκαλη (2009), *Η Καινοτομία στην Ελλάδα, Συγκριτική αξιολόγηση με διεθνείς δείκτες, πολιτικές, προτάσεις στρατηγικής*, Αθήνα

Παπαδόπουλος Απ. (2004), *Η ανάπτυξη σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο*, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα

Παπαδοπούλου Β. (1996), *Η Κόνιτσα και η ευρύτερη περιοχή της κατά την βυζαντινή περίοδο*, Η επαρχία της Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο, Εισηγήσεις στο Α' Επιστημονικό συμπόσιο, Δήμος Κόνιτσας

Πιπερόπουλος Π. (2008), *Επιχειρηματικότητα, Καινοτομία & Business Clusters*, Αθήνα

Πετράκης Π. (2004), *Επιχειρηματικότητα*, Αθήνα

Ποδηματάς Δ. (2008), *Ο αειφορικός τουρισμός ως εργαλείο και μέσο οικονομικής και βιώσιμης ανάπτυξης μιας ορεινής περιοχής. Μελέτη περίπτωσης στο δήμο Πλαστήρα Νομού Καρδίτσας*, Διπλωματική εργασία, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2001), *Κοινή έκθεση για την κοινωνική ένταξη*, Βρυξέλλες

Τσεκούρας Κ., Σκούρας Δ., Τσεγενίδη Κ. (2002), *Έρευνα Επιχειρήσεων Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας*, Υπεύθυνος φορέας Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα

Υπουργείο Ανάπτυξης (2004), *Ετήσια έκθεση για την ανταγωνιστικότητα 2004*, σελ. 44, Αθήνα

Υπουργείο Γεωργίας (2000), *Επιχειρησιακό Προγραμμα Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader+ (2000-2006)*, εκ των Προτερων Αξιολογήση του Εθνικού Προγράμματος Leader+, Αθήνα

Χασσίδ Ι., Καραγιάννης Α.Δ. (1999), *Η επιχειρηματικότητα στην Ελληνική Οικονομία: Οικονομική και Κοινωνική Προσέγγιση*, Αθήνα

Διαδικτυακοί ιστότοποι

<http://www.cultureportalweb.uoi.gr>

<http://www.eommex.gr>

<http://www.statistics.gr>

<http://e-konitsa.gr>

<http://konitsa.gr>

<http://konitsa-epirus.blogspot.com>

<http://www.libver.gr>

<http://europa.eu>

<http://www.kpekonitsas.gr/>

<http://www.melinet.gr>

<http://www.iobe.gr>

<http://www.oecd.org/>

<http://www.sbbe.gr/news.asp?Lang=Gr&ID=20110518124334&M=5&Y=2011>

<http://www.aom.pace.edu/amr/>

<http://www.gemconsortium.org/>

<http://www.entre.gr/>

<http://joe.sagepub.com/>

http://www.elsevier.com/wps/find/homepage.cws_home

<http://eu.wiley.com/WileyCDA/WileyTitle/productCd-JOIE.html>

<http://www.macrothink.org/journal/index.php/jmr/index>

Παράρτημα 1

Ερωτηματολόγιο Ημιδομημένης Συνέντευξης

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

ΔΠΜΣ «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ»

Ημερομηνία:

α.α. Ερωτηματολογίου :

Χαρακτηριστικά Επιχειρηματία

1.Φύλο: Γυναίκα Άνδρας

2.Ηλικιακή Ομάδα:

20 – 30 31 – 40 41 – 50 51 – 60 61 και άνω

3.Επίπεδο εκπαίδευσης (έχει τελειώσει) :

- Δημοτικό
- Γυμνάσιο
- Λύκειο
- Α.Ε.Ι/ Τ.Ε.Ι. (ειδικότητα).....
- Μεταπτυχιακοί Τίτλοι.....
- Ιδιωτική/Δημόσια μεταλυκειακή σχολή (ΙΕΚ, κ.λπ.).....

4.Παρακαλώ, σημειώστε ότι από τα ακόλουθα ισχύει:

- Πριν αναλάβω την επιχείρηση, είχα την ευθύνη άλλης επιχείρησης
- Πριν αναλάβω την επιχείρηση, εργαζόμουν σε άλλη επιχείρηση
- Τουλάχιστον ένας από τους γονείς μου κατέχει/ κατείχε μια επιχείρηση
- Γεννήθηκα και μεγάλωσα στη περιοχή
- Είμαι μέλος του εμπορικού επιμελητηρίου, τομεακές οργανώσεις, εμπορικές ομάδες

5.Έχετε παρακολουθήσει ποτέ σεμινάρια Ναι Όχι

Αν ναι, ποιο ήταν το θέμα τους;.....

6.Ενδιαφέρεστε για την κατάρτιση μέσα από σεμινάρια; Ναι Όχι

Αν ναι για ποια θέματα θα θέλετε να ενημερωθείτε στα σεμινάρια;

Οικονομικά Τεχνολογικά Εκπαιδευτικ ά Άλλο

Ταυτότητα Επιχείρησης

7.Επωνυμία επιχείρησης:

8.Έδρα επιχείρησης:

9.Μορφή επιχείρησης: Ατομική Ο.Ε. Α.Ε. Ε.Π.Ε Άλλη

10.Κύριος τομέας δραστηριότητας επιχείρησης:

11.α. Πότε ιδρύθηκε η επιχείρηση;

β. Πως αποκτήσατε την επιχείρηση σας;

Κληρονομιά Αγορά Ενοικίαση Δημιουργία Άλλο

12.Ποιο το ύψος της επένδυσής: (Πόσο κοστολογείται σήμερα;).....

13.Ετήσιος κύκλος εργασιών (τζίρος):

14.Πόσα άτομα εργάζονται στην επιχείρηση:

15.Υψηκότητα εργαζομένων:.....

Εμπορικά στοιχεία

16.Τι προϊόντα παράγονται στη επιχείρηση:

.....

17.Ποσότητες παραγόμενων προϊόντων/ ύψος παραγωγής ετησίως:

.....

18.Σε ποιες περιοχές διατίθενται τα προϊόντα σας;

Εσωτερικό (.....περιοχές) Εξωτερικό (.....χώρες)

19.Τρόπος διάθεσης προϊόντων: Λιανική % Χονδρική %

20.Έχετε συγκεκριμένους πελάτες; Ναι Όχι

21.Οι πελάτες είναι ικανοποιημένοι από την επιχείρησή σας; Ναι Όχι

Αν όχι τι παράπονα έχουν εκφράσει;

.....

22.Καλύπτετε την ζήτηση των πελατών; Ναι Όχι

23.Θα μπορούσατε να ανταποκριθείτε σε ενδεχόμενη μεγαλύτερη ζήτηση;

Ναι Όχι

24. Πιστεύετε ότι η επιχείρησή σας έχει υιοθετήσει ή δημιουργήσει ένα είδος καινοτομίας σε κάποιο στάδιο παραγωγής, διανομής ή προώθησης (μάρκετινγκ) των προϊόντων ή των υπηρεσιών που παράγετε;

Ναι Όχι

Αν Ναι,

- Νέο προϊόν ή υπηρεσία για την εταιρία
- Νέο προϊόν ή υπηρεσία (πρωτοεμφανιζόμενο) στην περιοχή
- Εντελώς νέο / καινούργιο
- Νέα μέθοδος παραγωγής συμβατικού προϊόντος ή υπηρεσίας
- Νέα μέθοδος διανομής συμβατικού προϊόντος ή υπηρεσίας
- Νέα μέθοδος προώθησης (μάρκετινγκ) συμβατικού προϊόντος ή υπηρεσίας

Στοιχεία οργάνωσης

25. Πιστεύετε ότι χρειάζεστε καλύτερη τεχνολογία και τεχνογνωσία;

Ναι Όχι

26. Υπάρχουν συνεταιρισμοί/ σύλλογοι στην περιοχή σας; Ναι Όχι

Αν όχι ενδιαφέρεστε για την ίδρυση ενός συνεταιρισμού/ συλλόγου;

Ναι Όχι

27. Ανήκετε σε κάποιον συνεταιρισμό/σύλλογο Ναι Όχι

Αν ναι, σε ποιόν;.....

28. Έχετε χρησιμοποιήσει αναπτυξιακά προγράμματα; Ναι Όχι

Αν όχι, Ενδιαφέρεστε να γνωρίσετε τα επενδυτικά προγράμματα ανάπτυξης;

Ναι Όχι

Αν ναι, τα χρησιμοποιήσατε για : Εκσυγχρονισμό Επέκταση Άλλο

29. Έχετε, σκέφτεστε ή πρόκειται να αποκτήσετε σήμα διασφάλισης ποιότητας;

Ναι Όχι

30. Υπάρχει δυνατότητα καθετοποίησης της παραγωγής; Ναι Όχι

Επιχειρησιακή Στρατηγική και Απόδοση

31. Έχετε πραγματοποιήσει κάποια επένδυση τα τελευταία 5 έτη;

Όχι Ναι (Αντικείμενο Δαπάνη)

32. Σκοπεύετε να προχωρήσετε σε επένδυση στα δύο επόμενα χρόνια;

Όχι Δεν ξέρω Ναι (Αντ/μενο Εκτιμ. Επ. Δαπ.)

33. Μπορείτε να εκτιμήσετε την απόδοση της επιχείρησής σας τα τελευταία 5 χρόνια;

34. Μπορείτε να προβλέψετε την απόδοση της επιχείρησής σας τα επόμενα 5 χρόνια;

	Μείωση	Καμία Αλλαγή	Αύξηση
Απασχόληση			
Σύνολο Πωλήσεων			
Σύνολο Κερδών			
Επενδύσεις σε Πάγια			
Αριθμός Πελατών			

35. Την τελευταία 5ετία θεωρείτε ότι η σχετική θέση της επιχείρησής σας ως προς τον κλάδο:

Χειροτέρευσε 1 2 3 4 5 Βελτιώθηκε

36. Την τελευταία 5ετία θεωρείτε ότι η πορεία των επιχειρήσεων που παράγουν το ίδιο προϊόν/υπηρεσία με την δική σας στην περιοχή είναι:

Αρνητική 1 2 3 4 5 Θετική

37. Ποια θεωρείτε τα πιο ισχυρά και ποια τα πιο αδύναμα σημεία της επιχ/σής σας;

Α.Α.	1	2	3	4	5
Η ποιότητα του προϊόντος					
Το είδος του προϊόντος					
Το προσωπικό της επιχείρησης					
Ο τόπος εγκατάστασης					
Το μέγεθος της αγοράς					
Το δίκτυο διανομής					
Οι τιμές πώλησης					
Η χρηματοοικονομική κατάσταση					
Το επίπεδο οργάνωσης και διοίκησης					

38. Υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης για την επιχείρησή σας;

Ναι Όχι (Παρακαλώ διευκρινίστε).....

39. Από πλευράς επιχειρησιακής απόδοσης, είναι αυτή η ιδανική τοποθεσία για την επιχείρησή σας;

Ναι Όχι (Παρακαλώ, διευκρινίστε).....

Στοιχεία Marketing

40. Χρησιμοποιείται μεθόδους προώθησης των προϊόντων σας; Ναι Όχι
Αν ναι, ποιες είναι αυτές; (Π.χ. internet/ εκθέσεις/ ειδικές εκπτώσεις σε νέους ή μεγάλους πελάτες);.....

41. Έχετε συμμετάσχει σε εκθέσεις; Ναι Όχι
Αν ναι έχετε συμμετάσχει σε έκθεση : Εθνική Διεθνή
Αν ναι έχετε συμμετάσχει : Ως επισκέπτης Με τα προϊόντα σας

42. Τι κινήσεις πιστεύετε ότι θα βοηθούσαν στην προώθηση του προϊόντος σας;
.....
.....

Προβλήματα – Προτάσεις

43. Τι προβλήματα αντιμετωπίζει ο κλάδος και η επιχείρησή σας;
.....
.....

44. Ποιες πιστεύετε ότι είναι οι αδυναμίες της επιχείρησής σας;
.....
.....

45. Θα θέλατε κάποιου είδους βοήθεια από την πολιτεία; Ναι Όχι
Αν ναι τι είδους βοήθεια;
.....

46. Θεωρείτε ότι η συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις του κλάδου θα ήταν ωφέλιμη;
Ναι Όχι

47. Προτάσεις για την ανάπτυξη του κλάδου στον δήμο:
.....
.....

48. Θα προτείνατε σε κάποιον να ξεκινήσει μια επιχειρηματική δραστηριότητα στην Κόνιτσα;
Ναι Όχι (Παρακαλώ διευκρινίστε)

Επιχειρηματικότητα στον Δήμο

49. Κατά την άποψή σας, ποια είναι τα σημαντικότερα θετικά στοιχεία της περιοχής που πρέπει να αξιοποιηθούν στην προώθηση και τη δημιουργία νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων;

- Φύση (τοπίο, φυσικοί πόροι, πρώτες ύλες)
- Ιστορία
- Αρχιτεκτονική
- Πολιτισμός, παράδοση και κληρονομιά (σε παραδοσιακές μεθόδους παραγωγής, προϊόντα, πρώτες ύλες κ.λπ.)
- Φθινό και ποιοτικό εργατικό δυναμικό
- Υπηρεσίες (καλές ευκαιρίες χρηματοδότησης, επιχειρηματικό κλίμα, λειτουργία θεσμών και φορέων κ.λπ.)
- Υποδομές και εγκαταστάσεις που προσφέρονται για επιχειρηματική δραστηριότητα (καλή πρόσβαση, εγκαταστάσεις άθλησης και αναψυχής, κ.λπ.)

50. Ποια από τα ακόλουθα είναι σημαντικά για το ξεκίνημα μιας επιχ/σης στην περιοχή;

- Δυνατότητα πρόσβασης (δρόμοι, χερσαίες συγκοινωνίες κ.λπ.)
- Απόδοση επιχειρηματικών δικτύων (συνεργασίες επιχειρήσεων)
- Απόδοση τοπικής αυτοδιοίκησης
- Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών (ΤΠΕ)
- Η προώθηση της τοπικής εικόνας για προσέλκυση επενδύσεων
- Φορείς κατάρτισης και έρευνας
- Χρηματοδότηση
- Επιδοτούμενα κεφάλαια εκκίνησης
- Διευκόλυνση με την γραφειοκρατία
- Κάποιο είδος εγγύησης έναντι πιθανής αποτυχίας
- Καθοδήγηση (επιχειρησιακή και τεχνική)

51. Πως θα αξιολογούσατε τη δυνατότητα πρόσβασης στην περιοχή σας ;

- 2 Χαμηλή -1 0 Μέση 1 2 Υψηλή

52. Ποια θα πρέπει να είναι κατά την γνώμη σας τα κυριότερα χαρακτηριστικά ενός νέου επιχειρηματία για να ξεκινήσει μια καινούργια επιχείρηση;

- Μία καλή ιδέα (ή μια καινοτομία)
- Μεγάλο ίδιο αρχικό κεφάλαιο – οικονομική επιφάνεια
- Πολύ καλή γνώση της δουλειάς που θα κάνει
- Πολύ καλές γνωριμίες (πρόσβαση) στην αγορά
- Πολύ καλές γνωριμίες (πρόσβαση) στις τράπεζες
- Υποστήριξη από την οικογένειά του (εργασία, χρήματα, ψυχολογική στήριξη)

Παράρτημα 2

Πληθυσμιακά και οικονομικά στοιχεία περιοχής μελέτης

Πίνακας 1: Εξέλιξη Πληθυσμού 1951-2001

Δημοτικές Ενότητες/Δημοτικές-Τοπικές Κοινότητες	1951	1961	1971	1981	1991	2001
ΔΗΜ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	10.746	10.330	7.293	6.750	6.572	6.225
Δ.Κ.Κονίτσης	3.718	3.542	3.228	2.859	2.858	2.871
Τ.Κ.Αγίας Βαρβάρας	413	287	131	71	102	113
Τ.Κ.Αγίας Παρασκευής	821	977	610	513	388	431
Τ.Κ.Αετοπέτρας Κονίτσης	315	341	232	214	196	192
Τ.Κ.Αηδοχωριού	406	302	243	178	207	203
Τ.Κ.Αμαράντου	405	385	151	87	125	115
Τ.Κ.Αρμάτων	223	217	147	113	81	62
Τ.Κ.Γαναδιού	150	118	63	110	103	76
Τ.Κ.Ελευθέρου	278	310	170	187	182	135
Τ.Κ.Εξοχής	412	207	97	58	107	60
Τ.Κ.Ηλιορράχης	197	220	164	154	149	139
Τ.Κ.Καβαίων	163	155	90	67	49	57
Τ.Κ.Καλλιθέας	245	278	238	253	221	196
Τ.Κ.Κλειδωνιάς	298	314	248	237	217	217
Τ.Κ.Μαζίου	317	368	284	257	304	327
Τ.Κ.Μελισσόπετρας	199	272	149	188	143	120
Τ.Κ.Μολίτσης	150	134	73	107	86	67
Τ.Κ.Μολυβδοσκεπτάστου	233	200	98	188	173	103
Τ.Κ.Μοναστηρίου	141	143	65	99	108	53
Τ.Κ.Νικάνορος	139	171	107	47	57	75
Τ.Κ.Πάδων	150	138	64	144	91	67
Τ.Κ.Παλαιοσελλίου	280	230	153	180	136	112
Τ.Κ.Πηγής	362	398	225	191	199	206
Τ.Κ.Πουρνιάς	366	270	107	123	124	71
Τ.Κ.Πύργου	367	355	158	125	168	157
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ	2.486	3.274	2.189	2.372	1.913	2.072
Τ.Κ.Πυραόγιαννης	394	513	290	381	293	377
Τ.Κ.Ασημοχωριού	37	160	83	90	78	83
Τ.Κ.Βούρμπανης	640	216	194	232	148	141
Τ.Κ.Γοργοποτάμου	142	179	128	90	73	69
Τ.Κ.Δροσσηγής	398	554	399	336	264	226
Τ.Κ.Καστανιάς	394	380	176	244	205	213
Τ.Κ.Κεφαλοχωριού				235	195	312
Τ.Κ.Λαγκάδας	189	318	281	181	201	217
Λυκόρραχη	81	258	188	6		
Τ.Κ.Οξιάς	38	142	61	136	98	94
Τ.Κ.Πλαγιάς	62	208	187	218	173	112
Τ.Κ.Πληκαίου	46	243	188	151	133	150
Τ.Κ.Χιονάδων	65	105	14	72	52	78
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΕΤΟΜΗΛΙΤΣΗΣ	0	0	0	75	277	304
Τ.Κ.Αετομηλίτσης	0	0	0	75	277	304
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΙΣΤΡΑΤΟΥ	469	623	462	404	434	487
Τ.Κ.Διστράτου	469	623	462	404	434	487
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΦΟΥΡΚΑΣ	214	178	93	68	56	206
Τ.Κ.Φούρκας	214	178	93	68	56	206
ΔΗΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	13.915	14.405	10.037	9.669	9.252	9.294
ΠΕΡΙΦ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	153.748	155.326	134.688	147.304	158.193	170.239
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	330.543	352.604	310.334	324.541	339.728	353.820
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	7.632.801	8.388.553	8.768.641	9.740.417	10.259.900	10.964.020

Πηγή: (ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001)

Πίνακας 2: Μεταβολή Πληθυσμού 1951-2001

Δημοτικές Ενότητες/Δημοτικές- Τοπικές Κοινότητες	Μεταβολή '51- '61	Μεταβολή '61-71	Μεταβολή '71- '81	Μεταβολή '81- '91	Μεταβολή '91- '01	Μεταβολή '51- '01
ΔΗΜ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	-3,9%	-29,4%	-7,4%	-2,6%	-5,3%	-42,1%
Δ.Κ.Κονίτσης	-4,7%	-8,9%	-11,4%	0,0%	0,5%	-22,7%
Τ.Κ.Αγίας Βαρβάρας	-30,5%	-54,4%	-45,8%	43,7%	10,8%	-72,8%
Τ.Κ.Αγίας Παρασκευής	19,0%	-37,8%	-15,9%	-24,8%	11,7%	-47,5%
Τ.Κ.Αετοπέτρας Κονίτσης	8,3%	-32,0%	-7,8%	-8,4%	-2,0%	-39,0%
Τ.Κ.Αηδοχωριού	-25,8%	-19,5%	-26,7%	16,3%	-1,9%	-50,0%
Τ.Κ.Αμαράντου	-4,9%	-60,8%	-42,4%	43,7%	-8,0%	-71,6%
Τ.Κ.Αρμάτων	-2,7%	-32,3%	-23,1%	-28,3%	-23,5%	-72,2%
Τ.Κ.Γαναδιού	-21,3%	-46,8%	74,6%	-8,4%	-26,2%	-49,3%
Τ.Κ.Ελευθέρου	11,5%	-45,2%	10,0%	-2,7%	-25,8%	-51,4%
Τ.Κ.Εξοχής	-49,8%	-53,1%	-40,2%	84,5%	-43,9%	-85,4%
Τ.Κ.Ηλιορράχης	11,7%	-25,5%	-6,1%	-3,2%	-6,7%	-29,4%
Τ.Κ.Καβασιλών	-4,9%	-41,9%	-25,6%	-26,9%	16,3%	-65,0%
Τ.Κ.Καλλιθέας	12,7%	-13,8%	6,3%	-12,6%	-11,3%	-20,0%
Τ.Κ.Κλειδωνιάς	5,4%	-21,0%	-4,4%	-8,4%	0,0%	-27,2%
Τ.Κ.Μαζού	16,1%	-22,8%	-9,5%	18,3%	7,6%	3,2%
Τ.Κ.Μελισσόπετρας	36,7%	-45,2%	26,2%	-23,9%	-16,1%	-39,7%
Τ.Κ.Μολίστης	-10,7%	-45,5%	46,6%	-19,6%	-22,1%	-55,3%
Τ.Κ.Μολυβδοσκεπάστου	-14,2%	-51,0%	91,8%	-8,0%	-40,5%	-55,8%
Τ.Κ.Μοναστηριού	1,4%	-54,5%	52,3%	9,1%	-50,9%	-62,4%
Τ.Κ.Νικάνορος	23,0%	-37,4%	-56,1%	21,3%	31,6%	-46,0%
Τ.Κ.Πάδων	-8,0%	-53,6%	125,0%	-36,8%	-26,4%	-55,3%
Τ.Κ.Παλαιοσελλίου	-17,9%	-33,5%	17,6%	-24,4%	-17,6%	-60,0%
Τ.Κ.Πηγής	9,9%	-43,5%	-15,1%	4,2%	3,5%	-43,1%
Τ.Κ.Πουρνιάς	-26,2%	-60,4%	15,0%	0,8%	-42,7%	-80,6%
Τ.Κ.Πύργου	-3,3%	-55,5%	-20,9%	34,4%	-6,5%	-57,2%
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ	31,7%	-33,1%	8,4%	-19,4%	8,3%	-16,7%
Τ.Κ.Πυρσόγιαννης	30,2%	-43,5%	31,4%	-23,1%	28,7%	-4,3%
Τ.Κ.Ασημοχωριού	332,4%	-48,1%	8,4%	-13,3%	6,4%	124,3%
Τ.Κ.Βούρμπανης	-68,3%	-10,2%	19,6%	-36,2%	-4,7%	-78,0%
Τ.Κ.Γοργοποτάμου	26,1%	-28,5%	-29,7%	-18,9%	-5,5%	-51,4%
Τ.Κ.Δροσοπηγής	39,2%	-28,0%	-15,8%	-21,4%	-14,4%	-43,2%
Τ.Κ.Καστανέας	-3,6%	-53,7%	38,6%	-16,0%	3,9%	-45,9%
Τ.Κ.Κεφαλοχωριού				-17,0%	60,0%	
Τ.Κ.Λαγκάδας	68,3%	-11,6%	-35,6%	11,0%	8,0%	14,8%
Λυκόραχη	216,0%	-26,6%	-96,8%			
Τ.Κ.Οξυάς	273,7%	-57,0%	123,0%	-27,9%	-4,1%	147,4%
Τ.Κ.Πλαγιάς	235,5%	-10,1%	16,6%	-20,6%	-35,3%	80,6%
Τ.Κ.Πληκαίου	428,3%	-22,6%	-19,7%	-11,9%	12,8%	226,1%
Τ.Κ.Χιονάδων	61,5%	-66,7%	414,3%	-27,8%	50,0%	20,0%
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΕΤΟΜΗΛΙΤΣΗΣ				269,3%	9,7%	
Τ.Κ.Αετομηλίτσης				269,3%	9,7%	
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΙΣΤΡΑΤΟΥ	32,8%	-25,8%	-12,6%	7,4%	12,2%	3,8%
Τ.Κ.Διστράτου	32,8%	-25,8%	-12,6%	7,4%	12,2%	3,8%
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΦΟΥΡΚΑΣ	-16,8%	-47,8%	-26,9%	-17,6%	267,9%	-3,7%
Τ.Κ.Φούρκας	-16,8%	-47,8%	-26,9%	-17,6%	267,9%	-3,7%
ΔΗΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	3,5%	-30,3%	-3,7%	-4,3%	0,5%	-33,2%
ΠΕΡΙΦ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	1,0%	-13,3%	9,4%	7,4%	7,6%	10,7%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	6,7%	-12,0%	4,6%	4,7%	4,1%	7,0%
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	9,9%	4,5%	11,1%	5,3%	6,9%	43,6%

Πηγή: (ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001)

Πίνακας 3: Πυκνότητα Πληθυσμού (κάτοικοι ανά τετρ. χλμ.)

Δημοτικές Ενότητες/Δημοτικές-Τοπικές Κοινότητες	Έκταση (τετ. χλμ.)	Πλυθυσμιακή Πυκνότητα 1951	Πλυθυσμιακή Πυκνότητα 1961	Πλυθυσμιακή Πυκνότητα 1971	Πλυθυσμιακή Πυκνότητα 1981	Πλυθυσμιακή Πυκνότητα 1991	Πλυθυσμιακή Πυκνότητα 2001
ΔΗΜ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΝΙΤΣΙΑΣ	542,53	19,8	19,0	13,4	12,4	12,1	11,5
Δ.Κ.Κονίτσης	54,51	68,2	65,0	59,2	52,4	52,4	52,7
Τ.Κ.Αγίας Βαρβάρας	29,57	14,0	9,7	4,4	2,4	3,4	3,8
Τ.Κ.Αγίας Παρασκευής	66,10	12,4	14,8	9,2	7,8	5,8	6,5
Τ.Κ.Αετοπέτρας Κονίτσης	6,93	45,5	49,2	33,5	30,9	28,3	27,7
Τ.Κ.Αηδοχωριού	13,28	30,6	22,8	18,3	13,4	15,6	15,3
Τ.Κ.Αμαράντου	39,43	10,3	9,8	3,8	2,2	3,2	2,9
Τ.Κ.Αρμάτων	33,45	8,7	6,5	4,4	3,4	2,4	1,9
Τ.Κ.Γαναδιού	14,32	10,5	8,2	4,4	7,7	7,2	5,3
Τ.Κ.Ελευθέρου	41,17	6,8	7,5	4,1	4,5	4,4	3,3
Τ.Κ.Εξοχής	15,36	26,8	13,5	6,3	3,8	7,0	3,9
Τ.Κ.Ηλιορράχης	9,88	19,9	22,3	16,8	15,6	15,1	14,1
Τ.Κ.Καβασιλών	13,63	12,0	11,4	6,6	4,9	3,6	4,2
Τ.Κ.Καλλιθέας	8,31	29,5	33,2	28,6	30,4	28,6	23,6
Τ.Κ.Κλειδιανός	15,79	18,9	19,9	15,7	15,0	13,7	13,7
Τ.Κ.Μαζίου	7,28	43,5	50,5	39,0	35,3	41,8	44,9
Τ.Κ.Μελισσόπετρας	22,31	8,9	12,2	6,7	8,4	6,4	5,4
Τ.Κ.Μολίστης	4,88	30,7	27,5	15,0	21,9	17,6	13,7
Τ.Κ.Μολυβδοσκεπάστου	6,20	37,6	32,3	15,8	30,3	27,9	16,6
Τ.Κ.Μοναστηρίου	11,63	12,1	12,3	5,6	8,5	9,3	4,6
Τ.Κ.Νικάνορος	16,92	8,2	10,1	6,3	2,8	3,4	4,4
Τ.Κ.Πάδων	28,32	5,3	4,9	2,3	5,1	3,2	2,4
Τ.Κ.Παλαιοσελίου	13,48	20,8	17,1	11,4	13,4	10,1	8,3
Τ.Κ.Πηγής	23,98	15,1	16,8	9,4	8,0	8,3	8,6
Τ.Κ.Πουριάς	23,65	15,5	11,4	4,5	5,2	5,2	3,0
Τ.Κ.Πύργου	22,17	16,6	16,0	7,1	5,6	7,6	7,1
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ	271,16	9,2	12,1	8,1	8,7	7,1	7,6
Τ.Κ.Πυραγόγιαννης	19,90	19,8	25,8	14,6	19,1	14,7	18,9
Τ.Κ.Ασημοχωριού	12,78	2,9	12,5	6,5	7,1	6,1	6,5
Τ.Κ.Βούρμπιανης	26,23	24,4	8,2	7,4	8,8	5,6	5,4
Τ.Κ.Γοργοποτάμου	16,15	8,8	11,1	7,9	5,6	4,5	4,3
Τ.Κ.Δροσπηγής	28,80	13,8	19,2	13,9	11,7	9,2	7,8
Τ.Κ.Καστανέας	20,47	19,2	18,6	8,6	11,9	10,0	10,4
Τ.Κ.Κεφαλοχωριού	33,57	0,0	0,0	0,0	7,0	5,8	9,3
Τ.Κ.Λαγκάδας	21,35	8,9	14,9	13,2	8,5	9,4	10,2
Τ.Κ.Οξιάς	19,69	1,9	7,2	3,1	6,9	5,0	4,8
Τ.Κ.Πλαγιάς	27,86	2,2	7,5	6,7	7,8	6,2	4,0
Τ.Κ.Πληκατίου	31,80	1,4	7,6	5,9	4,7	4,2	4,7
Τ.Κ.Χιονάδων	12,58	5,2	8,3	1,1	5,7	4,1	6,2

Πηγή: (ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001)

Πίνακας 4: Πληθυσμός 2001 κατά φύλο και ηλικία

	Άρρενες						Θήλειες					
	Σύνολο	0-14	15-29	30-44	45-64	65+	Σύνολο	0-14	15-29	30-44	45-64	65+
ΔΗΜ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	3.241	397	770	587	760	727	2.984	327	441	523	773	920
Δ.Κ.Κονίτσης	1.527	228	508	285	305	203	1.344	205	264	288	302	285
Τ.Κ.Αγίας Βαρβάρας	60	8	10	10	17	15	53	5	5	7	20	16
Τ.Κ.Αγίας Παρασκευής	210	10	20	29	82	69	221	9	12	25	85	90
Τ.Κ.Αετοπέτρας Κονίτσης	100	8	18	22	29	25	92	7	11	15	27	32
Τ.Κ.Αηθονχωριου	115	19	33	15	25	23	88	10	9	18	21	30
Τ.Κ.Αμραντου	68	0	22	15	9	22	47	0	1	10	9	27
Τ.Κ.Αρμάτων	34	7	4	8	7	8	28	2	3	3	8	12
Τ.Κ.Γαλαδιού	38	2	1	9	9	17	38	5	0	5	8	20
Τ.Κ.Ελευθέρου	73	6	10	14	20	23	62	2	3	6	20	31
Τ.Κ.Εξοχής	30	1	4	5	6	14	30	2	3	4	3	18
Τ.Κ.Ηλιοραχής	73	10	17	10	14	22	66	7	8	10	19	22
Τ.Κ.Καβασιλων	31	5	4	6	4	12	26	4	5	1	5	11
Τ.Κ.Καλλιθέας	97	9	17	17	29	25	99	10	21	14	28	26
Τ.Κ.Κλειδιωνιάς	95	11	7	14	25	38	122	13	15	17	40	37
Τ.Κ.Μαζίου	163	23	32	43	33	32	164	24	32	32	31	45
Τ.Κ.Μελισσοπετρας	68	10	12	13	13	20	52	6	6	7	14	18
Τ.Κ.Μολιτής	34	3	4	6	10	11	33	3	6	7	10	7
Τ.Κ.Μολυβδοσκεπάστου	54	2	10	10	18	14	49	2	6	4	12	25
Τ.Κ.Μοναστηριου	29	1	3	3	12	10	24	1	1	1	12	9
Τ.Κ.Νικάνορος	41	8	2	14	7	10	34	2	3	9	3	17
Τ.Κ.Παδων	33	7	2	5	6	13	34	0	3	6	12	13
Τ.Κ.Παλαισελίου	58	2	11	12	17	16	54	0	7	3	20	24
Τ.Κ.Πηγής	97	9	12	11	24	41	109	5	14	16	28	46
Τ.Κ.Πουρνιάς	39	4	5	3	10	17	32	1	3	3	8	17
Τ.Κ.Πύργου	74	4	6	8	29	27	83	2	0	12	28	41
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΣΤΟΡΧΩΡΙΩΝ	1.084	71	178	230	318	287	988	92	110	145	283	358
Τ.Κ.Πυραγόγιαννης	201	16	25	52	58	50	176	17	18	35	46	60
Τ.Κ.Άσπρωχωριου	47	2	14	7	12	12	36	1	8	7	10	10
Τ.Κ.Βουρμπανής	67	5	9	12	22	19	74	4	8	13	18	31
Τ.Κ.Γοργοποταμου	40	2	14	4	12	8	29	1	3	4	9	12
Τ.Κ.Δροσπηγής	111	6	10	15	43	37	115	10	7	12	40	46
Τ.Κ.Καστανεας	101	10	7	21	30	33	112	13	7	13	32	47
Τ.Κ.Κεραλογωριου	154	10	29	33	46	36	158	20	28	25	38	47
Τ.Κ.Λαγκάδας	121	8	29	32	29	23	96	11	10	13	37	25
Τ.Κ.Οξιός	47	0	6	7	16	18	47	1	5	8	14	19
Τ.Κ.Πλαγιάς	60	2	6	11	19	22	52	2	7	3	21	19
Τ.Κ.Πληκαίου	86	9	17	26	17	17	64	6	9	8	11	30
Τ.Κ.Χιονάδων	49	1	12	10	14	12	29	6	0	4	7	12
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΕΤΟΜΗΛΙΤΣΗΣ	139	9	25	31	42	32	165	20	33	41	44	27
Τ.Κ.Αετομηλίτσης	139	9	25	31	42	32	165	20	33	41	44	27
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΙΣΤΡΑΤΟΥ	254	41	48	59	54	52	233	43	45	49	47	49
Τ.Κ.Διστράτου	254	41	48	59	54	52	233	43	45	49	47	49
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΦΟΥΡΚΑΣ	110	12	20	22	30	26	96	8	19	18	28	23
Τ.Κ.Φούρκας	110	12	20	22	30	26	96	8	19	18	28	23
ΔΗΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	4.828	530	1.041	929	1.204	1.124	4.466	490	648	776	1.175	1.377
ΠΕΡΙΦ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	83.952	11.801	19.826	18.976	20.596	14.753	86.287	11.148	19.417	18.899	20.746	18.077
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	176.113	25.959	38.108	35.992	44.568	31.486	177.707	24.270	36.215	34.081	44.339	38.802
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	5.427.682	858.763	1.257.424	1.225.199	1.286.561	819.735	5.536.338	805.322	1.157.983	1.217.622	1.343.606	1.011.805

Πηγή: (ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001)

Πίνακας 5: Πληθυσμιακοί Δείκτες (απογραφή πληθυσμού 1991)

	ΔΕΙΚΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ			ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ			ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΑΣ ΨΥΛΩΝ (Α/Θ)
	Α+Θ	Α	Θ	Α+Θ	Α	Θ	
ΔΗΜ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	1,88	1,02	1,76	0,67	0,62	0,83	1,08
Δ.Κ.Κονίτσης	0,61	0,44	0,88	0,52	0,48	0,57	1,27
Τ.Κ.Άγιος Βαρθολομαίος	3,10	3,20	3,00	0,67	0,60	0,77	1,22
Τ.Κ.Άγιος Παρασκευάς	5,14	3,33	7,56	0,50	0,41	0,59	0,86
Τ.Κ.Ατσιπέρτας Κονίτσης	2,09	1,69	2,67	0,53	0,55	0,52	1,02
Τ.Κ.Αηδονοχωρίου	1,93	1,60	2,29	0,70	0,63	0,77	0,95
Τ.Κ.Αμυράντου	3,44	3,00	4,00	1,31	1,29	1,35	1,05
Τ.Κ.Αμυράτων	2,00	1,00	5,50	0,50	0,54	0,46	0,98
Τ.Κ.Γαλακίου	3,00	3,33	2,86	0,63	0,38	0,93	0,84
Τ.Κ.Ελευθέρου	3,63	3,43	3,78	0,69	0,53	0,88	0,98
Τ.Κ.Εξοχής	2,08	1,86	2,33	0,60	0,49	0,77	1,33
Τ.Κ.Ηλιορράχης	1,36	1,46	1,25	0,66	0,74	0,57	1,01
Τ.Κ.Καρθαίων	2,40	2,33	2,50	0,53	0,63	0,44	1,13
Τ.Κ.Καλλιθέας	1,02	1,11	0,95	0,60	0,60	0,61	0,94
Τ.Κ.Κλειθωνιάς	3,11	4,83	2,31	0,56	0,49	0,63	0,95
Τ.Κ.Μαζίου	1,09	1,06	1,11	0,42	0,29	0,57	0,94
Τ.Κ.Μελισσόπετρας	1,04	1,38	0,87	0,49	0,36	0,65	1,01
Τ.Κ.Μολιστής	1,63	2,33	1,20	0,32	0,32	0,32	0,91
Τ.Κ.Μολυβδοσκεπτάτου	1,36	1,05	1,92	0,82	0,91	0,73	1,08
Τ.Κ.Μοναστηρίου	1,22	0,80	1,75	0,59	0,50	0,69	1,00
Τ.Κ.Νικάνορας	3,67	2,20	11,00	0,97	1,07	0,86	1,19
Τ.Κ.Πάδων	2,89	1,25	16,00	0,63	0,62	0,63	1,07
Τ.Κ.Παλαισελλίου	3,67	3,60	3,71	0,70	0,59	0,80	0,84
Τ.Κ.Πηγής	2,95	1,71	5,83	0,66	0,64	0,67	0,95
Τ.Κ.Πουρνιάς	3,92	2,50	8,67	1,07	1,09	1,04	1,18
Τ.Κ.Πύργου	18,00	6,75		0,83	0,76	0,88	0,75
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ	8,07	2,84	3,27	0,88	0,62	0,76	1,01
Τ.Κ.Πυράγιαννης	5,93	4,63	7,43	0,55	0,46	0,64	0,94
Τ.Κ.Ασημοχωρίου	2,17	2,00	2,29	0,95	0,75	1,15	0,81
Τ.Κ.Βούρμπανης	2,76	3,25	2,33	0,76	0,81	0,71	1,06
Τ.Κ.Γοργοποτάμου	3,57	6,00	2,60	0,78	0,61	1,00	1,03
Τ.Κ.Δροσοπηγής	6,00	5,43	6,57	0,59	0,51	0,69	1,03
Τ.Κ.Καστανιάς	3,33	2,50	4,38	0,61	0,52	0,72	0,99
Τ.Κ.Κεφαλοχωρίου	1,69	1,78	1,65	0,56	0,37	0,78	0,89
Τ.Κ.Λαγκάδας	1,42	1,12	1,79	0,60	0,54	0,66	1,05
Τ.Κ.Οζυάς	8,75	16,00	6,33	0,66	0,52	0,85	1,04
Τ.Κ.Πλαγιάς	2,11	1,36	3,29	0,48	0,38	0,63	1,22
Τ.Κ.Πληκατίου	2,72	3,00	2,55	1,02	0,80	1,26	0,90
Τ.Κ.Χιονόδων	14,00		8,00	0,41	0,25	0,69	1,36
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΕΤΟΜΗΛΙΤΣΗΣ	0,77	1,33	0,18	0,28	0,38	0,21	1,37
Τ.Κ.Αετομηλίτσας	0,77	1,33	0,18	0,29	0,36	0,21	1,37
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΙΣΤΡΑΤΟΥ	0,78	0,68	0,82	0,71	0,67	0,88	0,88
Τ.Κ.Διστράτου	0,76	0,59	0,92	0,71	0,57	0,88	0,99
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΦΟΥΡΚΑΣ	6,88		2,87	0,61	0,38	0,88	1,07
Τ.Κ.Φούρκας	5,33		2,67	0,51	0,38	0,69	1,07
ΔΗΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	1,62	1,22	1,87	0,68	0,62	0,86	1,08
ΠΕΡΙΦ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	0,87	0,73	1,01	0,63	0,61	0,66	0,87
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	0,88	0,70	0,88	0,64	0,61	0,67	0,88
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	0,71	0,81	0,82	0,48	0,48	0,60	0,87

Πηγή: (ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001)

Πίνακας 6: Οικονομικός Ενεργός και μη Ενεργός Πληθυσμός κατά φύλο

Περιγραφή	Επίλογη & ζουμλο				Οικονομικός μη ενεργός	Άρρενες				Οικονομικός μη ενεργός	Θήκες				Οικονομικός μη ενεργός		
	Οικονομικός ενεργός					Οικονομικός ενεργός					Οικονομικός ενεργός						
	Σύνολο	Απασχολο ύμενοι	Άνεργοι			Σύνολο	Απασχολο ύμενοι	Άνεργοι			Σύνολο	Απασχολο ύμενοι	Άνεργοι			Σύνολο	Απασχολο ύμενοι
			Σύνολο	Απο αυτούς "νέοι"				Σύνολο	Απο αυτούς "νέοι"				Σύνολο	Απο αυτούς "νέοι"			
ΔΗΜ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	2.125	1.871	254	182	3.669	1.430	1.296	134	86	1.583	695	575	120	96	2.086		
Δ.Κ.Κονιτσης	1.106	967	139	107	1.469	711	634	77	54	683	305	333	62	53	816		
Τ.Κ.Άγιος Βαρβάρας	24	24	0	0	80	16	16	0	0	39	8	8	0	0	41		
Τ.Κ.Άγιος Παρασκευης	139	118	21	13	280	107	94	13	8	97	32	24	8	5	183		
Τ.Κ.Άετοπετρας Κόνιτσης	77	70	7	7	107	55	51	4	4	40	22	19	3	3	67		
Τ.Κ.Άρβονοχωριου	51	49	2	2	141	31	30	1	1	78	20	19	1	1	85		
Τ.Κ.Αμραντου	35	34	1	1	80	28	27	1	1	40	7	7	0	0	40		
Τ.Κ.Αρματων	16	8	8	0	42	12	6	6	0	20	4	2	2	0	22		
Τ.Κ.Γρανοδιου	21	12	9	3	52	14	9	5	2	24	7	3	4	1	28		
Τ.Κ.Ελευθερου	40	32	8	1	88	32	28	4	0	35	8	4	4	1	53		
Τ.Κ.Εξοχης	12	9	3	1	47	11	8	3	1	19	1	1	0	0	28		
Τ.Κ.Ηνωραχης	46	42	4	4	84	31	30	1	1	35	15	12	3	3	49		
Τ.Κ.Καβασιλων	11	10	1	1	37	8	7	1	1	18	3	3	0	0	19		
Τ.Κ.Καλλιθεας	82	70	12	12	105	48	43	5	5	45	34	27	7	7	60		
Τ.Κ.Κλειδικας	68	59	9	9	135	36	35	1	1	52	32	24	8	8	63		
Τ.Κ.Μαζου	110	103	7	7	183	86	85	1	1	82	24	18	6	6	121		
Τ.Κ.Μελισσοπετρας	30	29	1	1	80	24	24	0	0	37	6	5	1	1	43		
Τ.Κ.Μολιτης	21	20	1	0	44	13	13	0	0	20	8	7	1	0	24		
Τ.Κ.Μολιβδοσιτατου	32	32	0	0	69	24	24	0	0	29	8	8	0	0	40		
Τ.Κ.Μοναστηριου	20	19	1	0	33	12	11	1	0	17	8	8	0	0	16		
Τ.Κ.Νικανορας	23	22	1	0	49	18	18	0	0	21	5	4	1	0	28		
Τ.Κ.Παδων	19	17	1	1	47	9	9	0	0	22	9	8	1	1	25		
Τ.Κ.Παλαισελλιου	44	36	8	4	67	32	28	4	3	25	12	10	2	1	42		
Τ.Κ.Πηγης	46	39	7	6	154	33	32	1	1	80	13	7	6	5	94		
Τ.Κ.Πουρνις	15	15	0	0	52	12	12	0	0	24	3	3	0	0	28		
Τ.Κ.Πυργου	38	35	3	2	114	27	24	3	2	43	11	11	0	0	71		
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΣΤΟΡΟΧΟΡΙΩΝ	738	676	62	27	1.233	533	493	40	15	505	205	183	22	12	728		
Τ.Κ.Πυροαγιανης	145	136	9	6	210	107	100	7	4	84	38	36	2	2	128		
Τ.Κ.Ασπιοχωριου	25	20	5	3	56	18	15	3	2	28	7	5	2	1	28		
Τ.Κ.Βουρμπατης	49	44	5	1	88	34	30	4	1	30	15	14	1	0	58		
Τ.Κ.Γοργοσταμου	23	21	2	1	44	17	15	2	1	22	6	6	0	0	22		
Τ.Κ.Δροσπηνης	61	51	10	3	154	41	39	2	0	66	20	12	8	3	68		
Τ.Κ.Καστανεας	71	68	3	1	127	43	42	1	0	51	28	26	2	1	76		
Τ.Κ.Κερακοχωριου	123	110	13	5	169	86	75	11	3	82	37	35	2	2	107		
Τ.Κ.Λαγιάδας	83	88	5	1	113	76	72	4	0	39	17	16	1	1	74		
Τ.Κ.Οξιάς	29	28	1	1	65	18	17	1	1	29	11	11	0	0	38		
Τ.Κ.Πλαγιάς	46	44	2	0	63	31	30	1	0	27	15	14	1	0	38		
Τ.Κ.Πληρασιου	52	49	3	2	90	45	45	0	0	35	7	4	3	2	55		
Τ.Κ.Χιονιδων	21	17	4	3	54	17	13	4	3	32	4	4	0	0	22		
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΕΤΟΜΗΛΙΤΣΗΣ	134	121	13	11	152	76	68	8	6	56	58	53	5	5	68		
Τ.Κ.Αετομηλιτσης	134	121	13	11	152	76	68	8	6	56	58	53	5	5	68		
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΙΣΤΡΑΤΟΥ	222	185	37	25	221	139	124	15	10	95	83	61	22	15	126		
Τ.Κ.Διστρατου	222	185	37	25	221	139	124	15	10	95	83	61	22	15	126		
ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΦΟΥΡΚΑΣ	91	77	14	12	108	59	50	9	7	48	32	27	5	5	60		
Τ.Κ.Φουρκας	91	77	14	12	108	59	50	9	7	48	32	27	5	5	60		
ΔΗΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	3.310	2.930	380	257	5.383	2.237	2.031	206	124	2.287	1.073	899	174	133	3.096		
ΠΕΡΙΦ. ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	66.083	57.720	8.363	4.823	89.986	41.696	37.162	4.536	2.465	35.024	24.385	20.558	3.827	2.358	54.362		
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	138.193	121.415	16.778	10.052	184.357	89.077	79.490	9.587	5.542	71.006	49.116	41.925	7.191	4.520	113.351		
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	4.621.848	4.108.083	513.765	247.155	5.285.889	2.880.809	2.600.008	280.801	137.883	1.994.173	1.741.039	1.508.075	232.964	109.272	3.271.716		

Πηγή: (ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001)

Πίνακας 7: Οικονομικός Ενεργός Πληθυσμός κατά ομάδες οικονομικής δραστηριότητας – Ποσοστιαία Σύνοψη

Κατηγορία	Γεωγραφικά διαμερίσματα, νομοί, δήμοι / κοινότητες, δημοτικά / κοινοτικά διαμερίσματα, ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας (ΣΤΑΚΟΔ - 91)	ΔΗΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	ΗΠΕΙΡΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΑΣ
A	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία.	24,2	11,4	19,5	13,0
B	Αλιεία	1,3	0,2	0,7	0,4
Γ	Ορυχεία και λατομεία	0,1	0,3	0,3	0,3
Δ	Μεταποιητικές βιομηχανίες	5,2	9,0	7,5	11,5
E	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	0,5	0,7	0,8	0,8
ΣΤ	Κατασκευές	16,2	10,1	9,9	8,1
Z	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων, οχημάτων, μοτοσυκλετών και ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης	7,7	12,5	11,3	13,9
H	Ξενοδοχεία και εστιατόρια	5,9	5,8	5,8	5,9
Θ	Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	3,9	4,4	4,5	6,2
I	Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	0,6	1,5	1,4	2,4
K	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες	2,3	3,8	3,2	5,4
Λ	Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	10,9	8,3	7,8	7,2
M	Εκπαίδευση	3,3	8,8	7,3	5,6
N	Υγεία και κοινωνική μέριμνα	3,2	6,8	5,2	4,2
Ξ	Δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα	2,6	2,9	2,5	3,2
Ο	Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	0,4	0,5	0,4	1,3
Π	Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	0,0	0,0	0,0	0,0
	Νέοι	8,8	7,4	7,4	5,3
998/999	Δηλώσαν ασαφώς ή δε δήλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας	3,1	5,6	4,7	5,3
	ΣΥΝΟΛΟ	100	100	100	100

Πηγή: (ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001)

Πίνακας 8: Οικονομικά Ενεργός Πληθυσμός κατά θέση στο επάγγελμα – Ποσοστιαία Σύνθεση

Γεωγραφικά διαμερίσματα, νομοί, δήμοι / κοινότητες, δημοτικά / κοινοτικά διαμερίσματα	Σύνολο	Θέση στο επάγγελμα				
		Εργοδότες	Εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό	Μισθωτοί	Συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη νοικοκυριού	"Νέοι"
ΔΗΜ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	100,0	10,3	23,8	52,3	4,5	9,1
Δ.Κ.Κονίτσας	100,0	13,4	18,1	54,7	4,3	9,5
Τ.Κ.Αγίας Βαρβάρας	100,0	21,4	0,0	78,6	0,0	0,0
Τ.Κ.Αγίας Παρασκευής	100,0	6,0	41,7	35,7	3,6	13,1
Τ.Κ.Αετοπέτρας Κονίτσας	100,0	5,9	38,2	42,6	4,4	8,8
Τ.Κ.Αρθονοχωρίου	100,0	15,6	18,8	56,3	3,1	6,3
Τ.Κ.Αμυράντου	100,0	13,3	10,0	73,3	0,0	3,3
Τ.Κ.Αρμάτων	100,0	6,3	43,8	37,5	12,5	0,0
Τ.Κ.Γαναδίου	100,0	10,0	20,0	30,0	10,0	30,0
Τ.Κ.Ελευθέρου	100,0	3,6	28,6	64,3	3,6	0,0
Τ.Κ.Εξοχής	100,0	18,2	0,0	72,7	0,0	9,1
Τ.Κ.Ηλιορράχης	100,0	4,5	31,8	50,0	4,5	9,1
Τ.Κ.Καβασιλών	100,0	0,0	45,5	36,4	9,1	9,1
Τ.Κ.Καλλιθέας	100,0	6,3	44,3	26,6	7,6	15,2
Τ.Κ.Κλειδωνιάς	100,0	9,2	27,7	41,5	7,7	13,8
Τ.Κ.Μαζίου	100,0	0,0	38,5	52,3	2,8	6,4
Τ.Κ.Μελισσόπετρας	100,0	16,7	22,2	61,1	0,0	0,0
Τ.Κ.Μολιστής	100,0	4,5	13,6	72,7	9,1	0,0
Τ.Κ.Μολυβδοσκεπτάστου	100,0	5,3	21,1	68,4	5,3	0,0
Τ.Κ.Μοναστηρίου	100,0	0,0	80,0	20,0	0,0	0,0
Τ.Κ.Νικάνορος	100,0	8,3	16,7	75,0	0,0	0,0
Τ.Κ.Πάδων	100,0	0,0	0,0	75,0	0,0	25,0
Τ.Κ.Παλαιοσελλίου	100,0	3,6	28,6	50,0	3,6	14,3
Τ.Κ.Πηγής	100,0	2,2	33,3	42,2	8,9	13,3
Τ.Κ.Πουριάς	100,0	0,0	21,4	64,3	14,3	0,0
Τ.Κ.Πύργου	100,0	0,0	42,9	57,1	0,0	0,0
ΔΗΜ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ	100,0	6,7	34,4	47,5	6,9	4,5
Τ.Κ.Πυράσγιαννης	100,0	7,0	54,4	35,1	0,0	3,5
Τ.Κ.Ασημοχωρίου	100,0	7,1	21,4	35,7	21,4	14,3
Τ.Κ.Βούρμπιανης	100,0	11,1	29,6	48,1	7,4	3,7
Τ.Κ.Γοργοποτάμου	100,0	17,6	17,6	58,8	0,0	5,9
Τ.Κ.Δροσπηγής	100,0	13,3	40,0	26,7	6,7	13,3
Τ.Κ.Καστανέας	100,0	10,3	55,2	27,6	6,9	0,0
Τ.Κ.Κεφαλοχωρίου	100,0	3,0	33,3	50,0	9,1	4,5
Τ.Κ.Λαγκαδάς	100,0	3,1	18,8	65,6	12,5	0,0
Τ.Κ.Οξυάς	100,0	15,0	30,0	45,0	5,0	5,0
Τ.Κ.Πλαγιάς	100,0	0,0	60,0	25,0	15,0	0,0
Τ.Κ.Πληκατίου	100,0	5,3	23,7	65,8	0,0	5,3
Τ.Κ.Χιονάδων	100,0	0,0	12,5	50,0	0,0	37,5
ΔΗΜ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΕΤΟΜΗΛΙΤΣΗΣ	100,0	11,1	55,6	22,2	0,0	11,1
Τ.Κ.Αετομηλίτσας	100,0	11,1	55,6	22,2	0,0	11,1
ΔΗΜ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΙΣΤΡΑΤΟΥ	100,0	5,8	12,7	59,8	9,0	12,7
Τ.Κ.Διστράτου	100,0	5,8	12,7	59,8	9,0	12,7
ΔΗΜ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΦΟΥΡΚΑΣ	100,0	2,1	40,4	14,9	29,8	12,8
Τ.Κ.Φούρκας	100,0	2,1	40,4	14,9	29,8	12,8
ΔΗΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	100,0	9,3	25,0	51,3	5,7	8,8
ΠΕΡΙΦ.ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	100,0	11,4	16,7	61,1	3,5	7,4
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	100,0	10,9	20,8	54,5	6,4	7,4
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	100,0	10,9	16,2	62,7	4,8	5,3

Πηγή: (ΕΛ.ΣΤΑΤ, Απογραφή 2001)